



T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İK – DR – 2009 - 0002

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER ve EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ZAMAN
SERİSİ ANALİZİ**

HAZIRLAYAN
Ashı YENİPAZARLI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Fuat ERDAL

NAZİLLİ-2009

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İK – DR – 2009 - 0002

**EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER ve EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNE ETKİSİ: TÜRKİYE ÜZERİNE BİR ZAMAN
SERİSİ ANALİZİ**



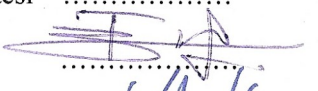


HAZIRLAYAN
Aslı YENİPAZARLI

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Fuat ERDAL

NAZİLLİ-2009

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi **Aslı YENİPAZARLI** tarafından hazırlanan “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi” başlıklı tez, 12.06.2009 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u>	<u>Kurumu</u>	<u>İmzası</u>
Doç.Dr.Etem KARAKAYA(Başkan)	Adnan Menderes Üniversitesi	
Doç.Dr.Fuat ERDAL	Adnan Menderes Üniversitesi	
Doç.Dr.Fatih SAYGILI	Ege Üniversitesi	
Doç.Dr.Sacit H. AKDEDE	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd.Doç.Dr.Necmiye CÖMERTLER	Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu doktora tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla tarihinde onaylanmıştır.

Unvanı, Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Aslı Yenipazarlı

İmza : Antepeneel

YAZAR ADI – SOYADI: Aslı YENİPAZARLI

BAŞLIK: Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine
Bir Zaman Serisi Analizi

ÖZET

İktisadi kalkınma ile kaynak tahsis mekanizması arasındaki ilişki, iktisat teorisinde çok tartışılan konulardan birisidir. Serbest piyasa ekonomisinin büyümeyi hızlandığı argümanı teorik olarak kabul edilirken, bu argümanın ampirik testleri farklı sonuçlar ortaya koymuştur. Bu gerekçeyle, bu çalışmada, “ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır” hipotezinden hareketle, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi, 1970 - 2006 yılları arasındaki döneme ait, Türkiye ekonomik göstergelerinden bazılarının içine alındığı altı farklı alt gruptan oluşan ekonomik özgürlük endeksi ve belirlenen ekonometrik yöntemler tarafından analiz edilmiştir.

Ekonometrik analiz çerçevesinde, Sınır Testi ile ARDL (Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış Modeller) Yaklaşımı ve Johansen Eşbütünleşme Analizi gibi zaman serisi yöntemleri uygulanmıştır. Mevcut çalışmaların daha ziyade yatay kesit ve panel veri analizlerinden oluştuğu göz önüne alındığından, bu tezde oluşturulan ekonomik özgürlük endeksi ve zaman serisi analizinin, literatüre önemli bir katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli’ne; işçi başına GSYİH’nın bağımlı değişken olarak kullanıldığı ekonomik özgürlük endeksi, işçi başına net sermaye stoku ve beşeri sermaye (okullaşma oranı) değişkenleri ise açıklayıcı değişkenler olarak katılmışlardır.

Analiz sonuçları, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olduğu ve özellikle son on yılda kaydedilen serbestleşmenin ekonomik özgürlük düzeyini ve beraberinde ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görüşünü desteklemiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme, Türkiye ekonomik özgürlük endeksi, ARDL Sınır Testi, Johansen Eşbütünleşme Analizi.

NAME of THE AUTHOR: Aslı YENİPAZARLI

NAME of THE STUDY: Economic Freedom and Effects on Economic Growth: A Time Series Analysis For Turkey

SUMMARY

The relationship between economic development and resource allocation mechanism is one of the mostly debated issues in economic theory. While the argument that free market economy promotes economic growth has been accepted in theory, but the empirical tests have produced various results.

For that reason, beginning with the hypothesis; “There is a positive relation between economic freedom and economic growth”, in this study, the relationship between economic freedom and economic growth is analyzed by econometric methods using various indicators classified in six groups for the period 1970 – 2006.

ARDL Bound Tests and Johansen Cointegration methods are employed in empirical analyses. As the existing studies consist of mostly cross sectional or panel data analyses, economic freedom index and the time series analyses in this thesis are expected to provide considerable contribution to the related literature.

In an extended Solow growth model, real GDP per capita is used as the dependent variable, while per capita net capital stock, human capital and economic freedom index are explanatory variables.

The results of the analyses indicate that there is a cointegrating relationship between freedom and growth and that liberalization attempts recorded especially in the last ten years have contributed economic freedom and thus economic growth.

KEYWORDS: Economic freedom, economic growth, Turkish economic freedom index, ARDL Bound Test Approach, Johansen Cointegration Analysis.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin otuzaltı yıllık bir dönem için teorik ve ampirik olarak değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Kısıtlı veri olanakları dahilinde, 1980 öncesi ve sonrası için önemli ekonomik göstergelere ulaşmak, bu verileri çalışma için gerekli görülen değerlere dönüştürüp, kullanıma hazır hale getirmek üzere büyük çabalar sarfedilmiştir. Gerekli veri ve kaynak sağlamak üzere, önemli kamu kuruluşlarının kütüphane, veritabanı ve arşivleri incelenmiştir.

Bu çalışmanın tamamlanmasında çok önemli katkıları bulunan, danışman hocam Doç. Dr. Fuat ERDAL başta olmak üzere, tez izleme komitesinde yer alan hocalarım; Doç. Dr. Sacit Hadi AKDEDE ve Yrd. Doç. Dr. Necmiye CÖMERTLER’e, ihtiyacım olduğunda yardım ve desteğini esirgemeyen iktisat bölümündeki hocalarıma, çalışma arkadaşlarıma, çalışma süresince maddi – manevi desteğini eksik etmeyen aileme, eşim Gürkan’a ve özellikle, ilgiye ihtiyacı olduğu zamanlarda gösterdiği büyük fedakârlıklardan dolayı kızım İpek’e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR ve SİMGELER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xii
EKLER LİSTESİ	xvii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI	9
1.1. Ekonomik Özgürlüğün Anlamı	9
1.2.Özgürlüğün Ekonomik Kökenleri	15
1.3. Ekonomik Özgürlük Tartışmaları	17
1.4. Ekonomik Özgürlüğü Etkileyen Faktörler	19
1.5. Ekonomik Özgürlüğün Ölçülmesi	24
1.5.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	25
1.5.2. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	25
1.5.2.1. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri.....	26
1.5.2.2. Ekonomik Özgürlük Endeksi Ağırlıklandırma/Birleştirme Yöntemleri	29
1.5.2.3. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Bulguları.....	31
1.5.2.4. Fraser Enstitüsü Endeksinin Eleştirisi.....	34
1.5.3. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	37
1.5.3.1. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri.....	38
1.5.3.2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenlerinin	
Ağırlıklandırılması.....	41
1.5.3.3. Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi Bulguları.....	42
1.5.3.4. Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin Eleştirisi.....	44
1.6. Ekonomik Özgürlük, Politik Özgürlük ve Sivil Özgürlükler	45
1.7. Sınırlı Devlet ve Ekonomik Özgürlük	49
2. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ve EKONOMİK BÜYÜME	56

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı	57
2.1.1. Ekonomik Büyümenin Makroekonomik Belirleyicileri	59
2.1.2. Ekonomik Büyümenin Yararları	61
2.2. Ekonomik Büyüme Teorileri.....	63
2.2.1. Neoklasik Büyüme Teorisi	63
2.2.2. İçsel Büyüme Teorileri	67
2.3. Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	70
2.3.1. Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme	73
2.3.2. Ekonomik Özgürlüğün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri.....	75
3. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİNİN OLUŞTURULMASI ve	
TÜRKİYE’DE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER	80
3.1. Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	80
3.1.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri	81
3.1.1.1. Devletin Büyüklüğü	82
3.1.1.2. Piyasaya Müdahale.....	89
3.1.1.3. Para ve Banka	95
3.1.1.4. Sermaye Piyasaları	100
3.1.1.5. Yasal ve Kurumsal Yapı	105
3.1.1.6. Dış Ticaret.....	108
3.1.1.7. Emek Sektörü	112
3.1.2. Ekonomik Özgürlük Endeksinin Hesaplanması.....	112
3.1.3. Ağırlıklandırma Yöntemleri	113
3.1.4. Ekonomik Özgürlük Endeksi: 1970 – 2006.....	114
3.1.5. Ekonomik Özgürlük Endeksinin Değerlendirilmesi	128
3.1.6. Fraser Enstitüsü Endeksi’nde Türkiye’nin Yeri.....	133
3.1.7. Heritage Vakfı Endeksi’nde Türkiye’nin Yeri	135
3.2. Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler	140
3.2.1. Türkiye’de Devletçilik: 1980’e Kadar İzlenen Politikalar	140
3.2.2. Türkiye’de Liberalizasyon Çabaları:1980 Sonrası Dönem	144
3.2.3. Ekonomi Politikasında “1989 Dönüşümü”	147
3.2.4. Türkiye’de Devletin Büyümesinin Sosyolojik ve Siyasal Maliyeti.....	148
3.2.5. Türkiye’de Devletin Büyümesinin Sosyo-Ekonomik Sonuçları.....	149

4. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK İNCELEME.....	153
4.1. Zaman Serisi Analizi	153
4.1.1. Zaman Serisi Verileri ve Özellikleri	154
4.1.2. Zaman Serileri Analizinin Amaçları	154
4.1.3. Durağanlık Kavramı	155
4.1.4. Birim Kök Kavramı.....	156
4.1.4.1. Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) Birim Kök Testleri.....	157
4.1.4.2. Phillips - Perron Birim Kök Testi.....	160
4.1.4.3. KPSS Birim Kök Testi.....	161
4.1.5. Eşbütünleşme (Cointegration) Analizi	162
4.1.6. Johansen Eşbütünleşme Analizi	165
4.1.6.1. Johansen Eşbütünleşme Testleri.....	168
4.1.6.2. Eşbütünleşme Vektörlerinin Belirlenmesi	169
4.1.7. Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış Modeller (ARDL)	170
4.2. GENİŞLETİLMİŞ SOLOW BÜYÜME MODELİ	174
4.2.1. Solow Diyagramı.....	177
4.2.2. Beşeri Sermayenin Yer Aldığı Solow Modeli	180
4.3. Ekonomik özgürlük – ekonomik büyüme Analizleri	182
4.3.1. Veri Analizi	182
4.3.1.1. Görsel Analizler.....	183
4.3.1.2. Birim Kök Testleri	188
4.3.2. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Eşbütünleşme Analizleri	191
4.3.2.1. ARDL Yaklaşımı İle Ekonomik Özgürlük - Büyüme Analizi	194
4.3.2.2. Ekonomik Özgürlük ve Büyüme İlişkisi Üzerine Johansen Eşbütünleşme Analizi Uygulamaları	204
4.3.3. Ekonomik Özgürlük – Büyüme Üzerine ARDL ve Johansen Test Bulguları.....	209
4.3.4. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme	211
4.3.4.1. Birim Kök Testleri	213
4.3.4.2. Devletin Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme.....	216
4.3.4.3. Piyasaya Müdahale ve Ekonomik Büyüme	218
4.3.4.4. Para Banka ve Ekonomik Büyüme.....	220

4.3.4.5. Sermaye Piyasası ve Ekonomik Büyüme	222
4.3.4.6. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme	224
4.3.4.7. Yasal ve Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme.....	226
4.3.5. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri – Ekonomik Büyüme: Johansen Eşbütünleşme Analizi	228
4.3.6. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri - Ekonomik Büyüme: ARDL ve Johansen Test Bulgularının Karşılaştırılması.....	234
4.3.7. İşçi Başına Gelir (y) ve Ekonomik Özgürlük (ef) Arasında Nedensellik İlişkisinin Johansen Yaklaşımı İle Analizi	237
4.3.8. Büyüme ve Ekonomik Özgürlük Arasındaki Nedensellik İlişkisinin Johansen Analizi	237
SONUÇ.....	240
KAYNAKÇA.....	252
EKLER.....	268
ÖZGEÇMİŞ	274

KISALTMALAR ve SİMGELER

- EF:** Ekonomik Özgürlük Endeksi (Eşit ağırlıklı yöntemle bulunmuş)
- COREF:** Korelasyon katsayıları ile ağırlıklandırılmış ekonomik özgürlük endeksi
- WEF:** Standart sapmalar yoluyla ağırlıklandırılmış ekonomik özgürlük endeksi
- HEDEF:** Büyüme oranı ile regresyon ilişkisi yoluyla ağırlıklandırılmış endeks
- GSYİH:** Gayri safi yurtiçi hasıla
- Y:** İşçi başına reel gayri safi yurtiçi hasıla
- PLK:** İşçi başına net reel sermaye stoku
- H:** Beşeri sermaye(human capital)
- DBEF:** Devletin büyüklüğü endeksi
- PMEF:** Piyasaya müdahale endeksi
- PBEF:** Para ve banka endeksi
- SPEF:** Sermaye piyasası endeksi
- DTEF:** Dış ticaret endeksi
- YKYEF:** Yasal ve kurumsal yapı endeksi
- GROGDP:** GSYİH Büyüme Oranı
- EB:** Ekonomik büyüme
- ARDL:** Autoregressive Distributed Lag (Ardışık bağımlı gecikmesi dağıtılmış modeller)
- LM:** Lagrange Multiplier (Lagrange Çarpanı)
- KPSS:** Kwiatowsky, Peron, Shin and Smith (Birim kök testi)
- ADF:** Augmented Dickey – Fuller (Birim kök testi)
- PP:** Phillips – Peron (Birim kök testi)
- GCR:** Küresel Rekabet Raporu
- ICRG:** Uluslararası Ülke Riskleri Kılavuzu
- TUİK:** Türkiye İstatistik Kurumu
- TCMB_EVDS:** Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası_ Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
- AIC:** Akaike Information Criteria (Akaike Bilgi Kriteri)
- DF:** Dickey - Fuller
- SIC:** Schwarz Information Criteria (Schwarz Bilgi Kriteri)
- SPK:** Sermaye Piyasası Kurulu

vs. : vesaire

TL: Türk Lirası

MKK: Merkezi Kayıt Kuruluşu

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu

TMSF: Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu

TSBM: Temel Solow Büyüme Modeli

GSBM: Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli

SNA: Milli Muhasebe Sistemi

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Hükümet Tüketim Harcamaları.....	84
Şekil 3.2: Sübvansiyonlar ve Sosyal Transferler.....	86
Şekil 3.3: Kamu Tasarrufu ve Kamu Yatırım Harcamaları.....	88
Şekil 3.4: Kamu Sektörü Borçlanma Gereği ve Özel Nihai Tüketim Harcamaları	91
Şekil 3.5: Servet Vergisi ve Toplam Vergi Gelirleri	92
Şekil 3.6: Üretim ve İthalat Vergileri.....	93
Şekil 3.7: Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Kamu ve Özel).....	95
Şekil 3.8: Tasarruf Mevduat Faiz Oranı - Hükümete Verilen Banka Kredileri.....	97
Şekil 3.9: Aşırı Para Arzı	99
Şekil 3.10: Dolaşımdaki Para.....	100
Şekil 3.11: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları:	102
Şekil 3.12: Portföy Yatırımları (Varlıklar ve Yükümlülükler).....	103
Şekil 3.13: Özel Yabancı Sermaye	105
Şekil 3.14: Sonuçlanmış Davalar / Toplam Davalar	106
Şekil 3.15: Yeni Kurulan Firma Sayısı	107
Şekil 3.16: Vergi Gelirleri (Tahsilat / Tahakkuk Oranı).....	108
Şekil 3.17: İthalat Vergisinin Toplam İthalat İçindeki Payı.....	110
Şekil 3.18: İhracat ve İthalat	111
Şekil 3.19 : Devletin Büyüklüğü Endeksi.....	115
Şekil 3.20: Piyasaya Müdahale Endeksi	117
Şekil 3.21: Para ve Banka Endeksi	118
Şekil 3.22: Sermaye Piyasası Endeksi	119
Şekil 3.23: Yasal Ve Kurumsal Yapı Endeksi.....	120
Şekil 3.24: Dış Ticaret Endeksi	122
Şekil 3.25: Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi	125
Şekil 3.26: Fraser Endeksine Göre Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler.....	134
Şekil 3.27: Heritage Vakfı Endeksine Göre Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler	137
Şekil 3.28: Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler	139
Şekil 4.1: Cobb- Douglas Üretim Fonksiyonu.....	176

Şekil 4.2: Solow Diyagramı	178
Şekil 4.3: Solow Diyagramında Üretim Fonksiyonu.....	179
Şekil 4.4: Değişkenlerin Grafikselleştirilmesi.....	183
Şekil 4.5: Serilerin İşçi Başına Gelir (y) İle Dağılım Grafikleri.....	185
Şekil 4.6: Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri.....	211

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Washington Uzlaşması ve Ekonomik Özgürlük Göstergeleri.....	12
Tablo 1.2: Ekonomik Özgürlüğün Nedenleri.....	19
Tablo 1.3: Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Bölge Sıralaması.....	43
Tablo 2.1: Ekonomik Özgürlük - Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Çalışmalar	71
Tablo 3.1: Fraser 2006 Endeksi'ne Göre Türkiye'de Ekonomik Özgürlükler	135
Tablo 3.2: Heritage 2006 Endeksi'nde Türkiye Sonuçları	138
Tablo 3.3: Heritage 2008 Raporuna Göre Türkiye Verileri.....	138
Tablo 4.1: ADF Birim Kök Test Sonuçları.....	188
Tablo 4.2: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farklarla)	189
Tablo 4.3: Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları.....	189
Tablo 4.4: Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farklarla).....	190
Tablo 4.5: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri	190
Tablo 4.6: EF İle Sınır Testi İçin Uygun Gecikme Sayısının Belirlenmesi	192
Tablo 4.7: EF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	192
Tablo 4.8: EF İle Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL İle Model Tahmini.....	193
Tablo 4.9: Ekonomik Özgürlük (EF) - Ekonomik Büyüme İlişkisini Tahmin Eden ARDL Modeli.....	194
Tablo 4.10: EF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	196
Tablo 4.11: COREF İle ARDL Model Tahmini İçin Sınır Testi Gecikme Sayısının Belirlenmesi.....	197
Tablo 4.12: COREF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	197
Tablo 4.13: Ekonomik Özgürlük (COREF) - Ekonomik Büyüme İlişkisini Tahmin Eden ARDL Modeli	198
Tablo 4.14: COREF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	199
Tablo 4.15: WEF Endeksini İle ARDL Sınır Testi Gecikme Sayısının Tespiti	199
Tablo 4.16: WEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	200

Tablo 4.17: WEF İle Ekonomik Büyüme İlişisini İnceleyen ARDL Modeli.....	200
Tablo 4.18: WEF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları .	201
Tablo 4.19: HEDEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti.....	202
Tablo 4.20: HEDEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	202
Tablo 4.21: HEDEF İle Ekonomik Büyüme İlişisinin ARDL Uzun Dönem Model Tahmini.....	202
Tablo 4.22: HEDEF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	203
Tablo 4.23: EF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer).....	204
Tablo 4.24: EF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)	205
Tablo 4.25: COREF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)	205
Tablo 4.26: COREF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)	206
Tablo 4.27: WEF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)..	206
Tablo 4.28: WEF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)	207
Tablo 4.29: HEDEF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Mak. Özdeğer).....	207
Tablo 4.30: HEDEF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Mak. Özdeğer)	208
Tablo 4.31: JOHANSEN Yaklaşımı İle Test Sonuçları.....	210
Tablo 4.32: ARDL Yaklaşımına Dayalı Tahmin Sonuçları.....	210
Tablo 4.33: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Özgürlüğün Bileşenleri İle).....	213
Tablo 4.34: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Bileşenlerin Birinci Farkları İle).....	213
Tablo 4.35: Phillips Perron Birim Kök Testleri (Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri)	214
Tablo 4.36: PP Birim Kök Testleri (Birinci Farklara Ait)	215
Tablo 4.37: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri (Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri).....	215

Tablo 4.38: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri (Bileşenlerin Birinci Farkları İle).....	216
Tablo 4.39: DBEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti.....	216
Tablo 4.40: DBEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması.....	216
Tablo 4.41: Devletin Büyüklüğü - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi..	217
Tablo 4.42: Devletin Büyüklüğü - Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	218
Tablo 4.43: PMEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti.....	218
Tablo 4.44: PMEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	219
Tablo 4.45: Piyasaya Müdahale- Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi ...	219
Tablo 4.46: Piyasaya Müdahale - Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	220
Tablo 4.47: PBEF İle Büyüme İlişkisi Üzerine Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti.....	220
Tablo 4.48: PBEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması.....	220
Tablo 4.49: Para ve Banka - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi	221
Tablo 4.50: Para Banka – Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	221
Tablo 4.51: SPEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti	222
Tablo 4.52: SPEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması.....	222
Tablo 4.53: Sermaye Piyasası - Ekonomik Büyüme, ARDL Uzun Dönem Analizi ...	223
Tablo 4.54: Sermaye Piyasası – Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	223
Tablo 4.55: DTWEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti.....	224
Tablo 4.56: DTWEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması.....	224
Tablo 4.57: DTWEF- Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi.....	225
Tablo 4.58: Dış Ticaret Endeksi- Büyüme İlişkisinin ARDL Kısa Dönem Analizi ...	225

Tablo 4.59: Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti	226
Tablo 4.60: Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle	
 Karşılaştırılması.....	226
Tablo 4.61: YKYEF - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi	227
Tablo 4.62: ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları.....	227
Tablo 4.63: Devletin Büyüklüğü – Büyüme İlişkisinin Johansen Tahmini (İz – Mak.	
 Özdeğer)	228
Tablo 4.64: DBEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	
 	229
Tablo 4.65: PMEF- EB Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer).....	229
Tablo 4.66: PMEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	
 	230
Tablo 4.67: PBEF –EB Johansen Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	
 	230
Tablo 4.68: PBEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	
 	231
Tablo 4.69: SPEF – EB Johansen Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	
 	231
Tablo 4.70: SPEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	
 	231
Tablo 4.71: DTEF- EB Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	232
Tablo 4.72: DTEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	
 	232
Tablo 4.73: YKYEF- EB Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer).....	233
Tablo 4.74: YKYEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	
 	233
Tablo 4.75 : Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi,	
 Johansen Analizleri.....	235
Tablo 4.76: Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine	
 ARDL Sınır Testi Yaklaşımı Sonuçları.....	236
Tablo 4.77: y – EF İlişkisi Üzerine İkili Johansen Analizi.....	237

Tablo 4.78: EF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer).	238
Tablo 4.79: COREF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	238
Tablo 4.80: WEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	238
Tablo 4.81: HEDEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	238
Tablo 4.82: DBEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	238
Tablo 4.83: PMEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	238
Tablo 4.84: PBEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	239
Tablo 4.85: SPEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	239
Tablo 4.86: DTEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)	239
Tablo 4.87: YKYEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)	239

EKLER LİSTESİ

EK- 1: Temel Solow Büyüme Modeli İle Ef- Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi.	268
EK- 2: Temel Solow Büyüme Modeli İle Coref - Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi	269
EK - 3 : Ekonomik Özgürlük ve Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisinin Johansen Uygulaması İle Analizi.....	270
EK - 4: Ekonomik Özgürlük Endeksi.....	273

GİRİŞ

Bir ülkede ekonomik örgütlenmenin sağlamlığı, o ülkenin gelişmişliğini belirleyen önemli unsurlardan bir tanesidir. Dolayısıyla, bir ekonominin kullanmakta olduğu kaynak tahsis mekanizmasının niteliği, bu ekonominin dışı açık olup olmaması, yani pazarın hacmi ve mülkiyet hakları ile ekonomik özgürlüklerin derecesi, iktisadi müşevviklerin durumu ve mübadelenin kapsamı gibi konular, bu iktisadi modelin sağlığını belirleyen temel unsurlardır. Gelir artışının ya da iktisadi büyümenin kaynakları şunlardır: İşgücünün kalitesi ve miktarındaki artış, sermaye birikimi, teknolojik ilerleme ve daha iyi bir iktisadi örgütlenme. Piyasa ekonomisi kapsamında iktisadi gelişmenin kaynakları ise şu şekilde sıralanabilir: Özel mülkiyet, mübadele özgürlüğü, rekabetçi piyasalar, etkin bir sermaye piyasası, parasal istikrar, düşük vergi oranları ve serbest ticaret. Bu kaynaklardan özel mülkiyetin iktisadi gelişme sürecini hızlandırıcı etkileri vardır. Özel mülkiyet, insanları, mülklerini, onların değerini daha da artıracak ve verimliliğini daha da geliştirecek şekilde kullanmaya sevkeder. Mübadelenin ise, daha fazla üretim ve daha çok gelir yaratma özelliği vardır. Bu sayede taraflar, istedikleri şeyleri giderek daha fazla elde edebilme imkanına kavuşur.

Devlet tarafından, yeni bir teşebbüse girişmek veya yeni bir işyeri açmak isteyen insanların karşısına bürokratik engeller çıkarılabilir. Hükümetlerin kanun hakimiyeti yerine keyfi ve ayrımcı siyasi otoriteyi ikame etmeleri de mübadele sürecini güçleştiren uygulamalardan birisidir. Bazı ülkelerde, ciddi ekonomik sorunlarla karşılaşılması durumunda, siyasi iktidar geniş yetkilerle donatılmıştır. Ancak iktidardaki kişilerin yolsuzluk konusuna ne kadar duyarlı oldukları tartışmalı bir konudur. Yönetimin müdahale gerekçeleri, bürokrasinin takdir yetkisine dayandırılması, iş dünyasının muhtaç olduğu güven iklimini bozabileceğinden, yeni yatırım hamleleri pahalı ve cazibesiz hale gelecektir.

Ekonomik gelişmeyi sağlayan bir diğer unsur ise, rekabettir. Rekabet, kaynakların etkili kullanımını teşvik eder ve yararlı gelişmeler için daimi bir motivasyon sağlar. Ayrıca, üretim potansiyelini harekete geçirmek isteyen bir milletin, önce tasarrufları özendiren, sonra da bunları refah artırıcı yatırım projelerine yöneltten bir mekanizmaya sahip olması gerekir. Piyasa ekonomilerinde sermaye piyasasının işlevi budur. Politikanın, piyasanın yerine geçmesiyle yatırım projelerinin refah artırıcı etkileri zayıflarken, refahı azaltıcı etkileri güçlenir.

İktisadi gelişmenin diğer bir kaynağı ise, parasal istikrardır. Parasal istikrarın yokluğu, uzmanlaşmanın, büyük ölçekli üretimin ve sosyal işbirliğinin yaratacağı verimlilik ve refahı azaltıcı etki yapacaktır. Enflasyon, iktisadi refahın temeline zarar verir, böylece, geleceğe dönük plan yapmak ve yatırım projelerine girişmek son derece riskli hale gelebilir. Yatırımcılar bu ortamda, sermayelerini uzun vadeli işlemlere yatırmaktan kaçınırlar. İstikrarlı bir parasal rejim yaratmak için ise, para politikasını yönetecek bir merkez bankasının politik iktidardan bağımsızlaştırılması, fiyat istikrarını koruma işlevinin sonuçlarından sorumlu tutulması gerekmektedir. Merkez Bankası, her türlü hükümet müdahalesinden bağımsız olmalıdır.

Ayrıca, aşırı derecede yüksek vergi oranları insanların çalışma ve kaynaklarını değerlendirme heveslerini azaltır. Çünkü insanlar, kazançlarının kendilerine kalan kısmı büyüdükçe daha fazla üreteceklerdir. Yüksek vergi oranları, işgücünün etkinliği düşük işlere yönelmesine yol açar. Sermayenin birikim hızı ve etkinliği azalır. Kısaca, artan oranlı vergi uygulaması, üretken faaliyetleri zayıflatan, sermaye birikiminin yavaşlatan ve kıt kaynakların israf edilmesini teşvik eden özellikleriyle, ülkenin gelir seviyesini ulaşabileceği noktanın altına düşürür.

Son olarak da piyasa ekonomisinde serbest ticaret çok önemlidir. Çünkü ülke halkları, uluslararası ticaret sayesinde, kaynaklarını en iyi üretebildikleri malların üretiminde ve satışında değerlendirir; karşılığında ise, kendilerinin yüksek maliyetle üretebildikleri malları satın alırlar. Ayrıca, uluslararası ticaret, genellikle büyük ölçekli üretim, pazarlama ve dağıtım faaliyetlerinin ortalama maliyetlerini düşürür, yerli üretici ve tüketicinin daha fazla kazanmasını sağlar. Serbest ticaret, yerel pazarlardaki rekabeti canlandırır. Bu sayede, tüketiciler, daha çeşitli ve kaliteli malı daha ucuza satın alabilme imkanı bulurlar. Devletler, dış ticarete koydukları gümrük vergileri, kotalar, kambiyo kontrolleri ve çeşitli bürokratik müdahaleler ve sınırlamalarla, ticaretin maliyetini artırarak, mübadele olayının her iki tarafa sağlayacağı potansiyel kazançları düşürür.

Tarihsel olarak, piyasa ekonomisi sayesinde, batılı ekonomiler, üretimi ve refahı önemli ölçüde artırdıkları gibi; soğuk savaş dönemindeki ekonomik yarışta, merkezi planlı ekonomilerin önüne geçmeleri ile küreselleşme gündeme gelmiştir. Piyasa ekonomisi, kendi kendisine gelişen ve kendisini yenileyen doğal bir organizmadır. Bu yüzden, piyasa

ekonomisinin gelişme kapılarının devlet tarafından kapatılması uygun değildir. (Akalin, 2002: 88).

Piyasa, en basit tanımı ile mal ve hizmetlerin alınıp satıldığı yerdir. Ancak alım satım sırasında alıcı ve satıcıların karşılaşması zorunlu değildir. Piyasa, işbölümü çerçevesinde çalışan çeşitli bireylerin yaptığı eylemlerin iç içe geçmesi ile gerçekleşen bir süreçtir. Piyasa sosyal bir yapıdır ve bireylerin iktisadi hayata aktif katılmaları ve birbirinden farklı katkılarının sonucu olarak ortaya çıkar.

Piyasa mekanizması belli ekonomik model ve sistemlerin en önemli özelliğini ve temelini oluşturur. Piyasa ekonomisi, özel mülkiyetin var olduğu ve devir edilebildiği, serbest fiyatların, sözleşme ve girişim özgürlüklerinin bulunduğu, bilgi edinmenin maliyetinin çok düşük, rekabetin ve desantralize karar almanın geçerli olduğu, özel teşebbüsün esas alındığı, bir gönüllü mübadeleler yumağı olup; bu gayri şahsi ve doğal (kendiliğinden) makro- iktisadi örgütlenmeye yani sürekli tekrarlanan dev açık artırmaya neticede tüketiciler egemendirler (Akalin, 2002: 90).

Piyasa mekanizmasının tanımlarında, devletin ekonomiden büyük ölçüde soyutlandığı, özel girişimlerin ön plana çıktığı ve piyasanın işleyişinin fiyat mekanizmasına bırakıldığı görülmektedir. Piyasa mekanizması nasıl tanımlanırsa tanımlansın, mikro refah ile makro refah arasında uyum sağlayabiliyorsa, sağlıklı bir piyasa ekonomisinden söz edilebilir. Bir başka deyişle firmaların kar çabaları, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında uyum sağlanması gerekir ki piyasa mekanizmasının işlerlik kazandığı görülebilsin.

Ekonomik özgürlük kavramı, ekonomik teoride yeni bir kavram değildir. Adam Smith'den beri, iktisatçılar kaynak arzı ve seçimi, ekonomide rekabet, ticaret ve mülkiyet haklarını koruma özgürlüğünün , ekonomik kalkınmanın bileşkesi olduğuna inanmışlardır. A. Smith'den sonra D. Ricardo serbest ticareti savunmuştur ki bu kavram da ekonomik özgürlüğün bileşenleri arasında yer alır.

Ekonomik özgürlük, serbest piyasa kurumlarının niteliğini temsil etmektedir. Ekonomik özgürlüğün varlığı özel mülkiyetin korunması, bireysel tercih özgürlüğü ve gönüllü değişimi simgeler. Bu durum, özel mülkiyet hakkının korunması ve sözleşmelerin yapılmasında minimum devlet müdahalesini kapsamaktadır.

Ticaret, hükümetin mali yükü, ekonomiye hükümet müdahalesi, para politikası, sermaye hareketleri ve yabancı sermaye yatırımları, banka ve finans, ücretler ve fiyat

kontrolleri, mülkiyet hakları, regülasyonlar, kayıt dışı piyasasından oluşan geniş yelpazenin toplam etkisini ortaya koymak zor olduğu için hangi tür ekonomik özgürlüğün sosyo ekonomik büyümeye etkisinin daha fazla olduğunu anlamak için alt kategorilere ayırmak gerekir (Madan, 2002: 10).

Ekonomik özgürlüğün anahtar ölçütleri olarak da, bireysel seçim, ülke içinde ve dışında mübadele özgürlüğü, rekabet özgürlüğü, mülkiyet hakları sahipliği ve korunması sayılmaktadır. Ekonomik özgürlüğün gerçekleşebilmesi için de hükümetin bu özgürlükleri destekleyici politikaları benimsemesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile, Türkiye’de ekonomik özgürlükler ile ilgili daha önce yapılmayan, 1970- 2006 yılları arası dönemi kapsayan yıllık endeks hazırlanmış, ve ekonometrik zaman serisi yöntemleri kullanılarak bu endeksin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli içerisinde incelenmiştir. Ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisi literatürde incelenen birçok çalışmada, yatay kesit verileri ile incelenmiş, zaman serisi analizine fazla rastlanmamıştır. Bu çalışmanın bu bağlamda da önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özgürlük - büyüme ilişkisi ekonometrik yöntemlerden ARDL Sınır Testi Yaklaşımı gibi güncel bir yöntemle ve Johansen Eşbütünleşme Testleri kullanılarak ele alınmıştır.

Ekonomik özgürlük, “bireylerin devlet müdahalesi olmadan ekonomik faaliyetleri gerçekleştirebildiği, bireysel çıkarların başkalarının haklarına zarar vermeden korunduğu boyut” olarak tanımlanmaktadır.

Teşebbüs, mübadele, sözleşme, mülkiyet, tercih ve uluslararası ticaret özgürlükleri ekonomik özgürlüklerin başlıcalarını oluşturmaktadır. Bireylerin sahip oldukları ekonomik haklar, bu alanda devletin bu hakları sağlayacak bazı önlemler alınmasını gerektirirken, bireylerin sahip oldukları ekonomik özgürlükler ise bu alanlarda devletin müdahalede bulunmamasını gerektirir.

Ekonomik özgürlüğün ölçülmesi, “Ekonomik Özgürlük Endeksi” yardımıyla gerçekleşmektedir. Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi; ülkelerin kurumları ve politikalarının ekonomik özgürlüğü ne kadar destekleyici rol oynadığının bir ölçütüdür. Ekonomik özgürlüğün yapıtaşları bireysel tercih, gönüllü değişim, rekabet özgürlüğü ve özel mülkiyet haklarının güvenliği kavramlarıdır.

Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı bir ekonomik özgürlük endeksi ile “dünya ekonomik özgürlük raporu” oluşturan belli başlı kuruluşlardır. Bu kuruluşlardan Fraser Enstitüsü, zaman içerisinde ülkeler arasında karşılaştırma olanağı sunan “Zincir Bağlantılı Özet Endeks” hazırlamıştır. Zincir bağlantılı özet endeks, 102 ülkenin 1980 yılına uzanan ekonomik özgürlük skorları gösterilmektedir. 102 ülke içerisinde, 89’u 1980 yılından 2008 yılına kadar ekonomik özgürlük anlamında gelişme gösterirken, 13 ülkede ekonomik özgürlüğün azaldığı ortaya çıkmıştır.

Fraser Enstitüsü 2008 Ekonomik Özgürlük Raporu’na göre, ekonomik özgürlük bakımından en başarılı ülkelerde kişi başına GSYİH’nın 2006 yılında 31480 \$, en başarısız ülkelerde ise aynı yıl için, 3882 \$ olduğu belirtilmiştir. En özgür ülkelerin ortalama büyüme oranları % 2.31 iken, özgür olmayan ülkelerin ortalamaları % 0.50 büyüme olmuştur. Ortalama yaşam beklentisi 79 yıl olan özgür ülkelerle kıyaslandığında özgür olmayan ülkelerde bu beklenti 58 yıla düşmektedir.

Ayrıca yoksulluğu azaltmak üzere küresel bir çaba sarfedilmektedir. Bir yandan yoksulluğu azaltmak adına yabancı yardımların gerekli olduğu savunulurken, diğer yandan ulusal politikaların önemine değinilmektedir. Bu anlamda literatürde çeşitli yoksulluk ölçütleri kullanılarak, ekonomik özgürlük ve yoksulluğun azalması arasında güçlü pozitif ilişki bulunmuştur.

Fraser Enstitüsü Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi 42 farklı bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler, 141 ülkede politika ve kurumların ekonomik özgürlükle ne kadar tutarlı olduğunu ölçmektedir. Ekonomik özgürlük endeksi ana bileşenlerinden birinin de piyasaların düzenlediği gönüllü değişim faktörü olduğu belirtilmiştir. Endeks bileşenlerinden bir diğeri de piyasaya giriş - çıkış ve piyasada rekabet özgürlüğüdür.

Yüksek ekonomik özgürlük skoruna sahip olabilmek için, bir ülkede özel mülkiyetin korunması ve istikrarlı bir parasal çerçevenin çizilmesi gerekmektedir. Vergilerin düşük tutulması, ulusal ve uluslararası ticari engellerin kaldırılması ve piyasaya güvenin sağlanması özgürlüğü artırıcı etkenlerden bazılarıdır.

Kurum ve politikalar, bir ülkede gönüllü değişim için gerekli altyapıyı oluşturur ve bireylerin ve mülkiyetlerinin müdahaleden korunmasını sağlarsa, ekonomik özgürlükle tutarlı sayılabilirler.

Ekonomik özgürlüğü artırıcı faktörlerden birisi de *seçme özgürlüğüne sahip olmaktır*. Bu da kişinin zamanını ve fırsatlarını nasıl kullanacağına kendisinin karar vermesini gerektirir. Aynı zamanda birey, başkasının kaynak, zaman ve fırsatlarını kullanma hakkına sahip değildir.

Tüketicilerin piyasa ekonomisine egemen olabilmeleri için, demokrasinin varlığına ve seçmenin egemenliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Piyasa ekonomilerinde karar alma ve iktidarı kullanma süreçleri desantralize ve bireylerin elinde bulunmaktadır (Akalin, 2002: 93). Bu bağlamda, ekonomik özgürlük ve demokrasi ayrımı da ekonomik özgürlüğün ölçülmesinin önemini vurgulamaktadır. Bu ölçüm, çeşitli ülkelerde ekonomik özgürlükteki değişimleri belirlemek ve bu değişimlerin büyüme oranlarını, gelir düzeylerini ya da diğer göstergeleri nasıl değiştirdiklerini araştırmak fırsatı doğurmaktadır.

Bu çalışmanın araştırma konusu, “Ekonomik Özgürlük ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”ni analiz etmektir. Bu çerçevede, Türkiye’de 1970 - 2006 yılları arasında ekonomik özgürlük düzeyinin, mevcut ekonomik düzenleme ve değişiklikler beraberinde nasıl değiştiği, oluşturulan bir özgün endeks ve ampirik analizler doğrultusunda incelenmeye çalışılmıştır.

Literatürde, ekonomik özgürlük – ekonomik büyüme ilişkisi ile ilgili çalışmalar genellikle yatay kesit verileri ile oluşturulmuş, bu konuda zaman serisi analizine çok az rastlanmıştır. Ekonomik özgürlük ise Fraser ve Heritage Vakfı tarafından hazırlanan endekslerde, 1995, hatta 2000 yılına kadar beşer yıllık dönemleri kapsayan bir formatta değerlendirilmiştir. Çalışmanın özgün endeksi, 36 yıllık süreç için yıllık endeks değerleri ile oluşturulmuştur. Bir zaman serisi analizini içermesi açısından da çalışmanın literatüre önemli katkıda bulunması hedeflenmiştir. Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisinin Türkiye için 1970 - 2006 yılları arasındaki dönemi kapsayacak şekilde teorik ve uygulamalı olarak araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme kavramlarının literatüre bağlı kalınmak üzere bilimsel çerçevede değerlendirilmesi, ardından da elde edilen bilgilerin ampirik uygulamalarla doğrulanması amaçlanmıştır.

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi çalışmanın başlangıcında, literatürden yararlanmak üzere teorik çerçevede ele alınmış, daha sonra Türkiye’de ekonomik özgürlükler endeks oluşturma yöntemi ile hesaplanmıştır. 1970- 2006 döneminde

Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin çeşitli ağırlıklandırma yöntemleriyle birbirini desteklemesi beklenmiş, ve sonuçları değerlendirilmiştir. Endeks yöntemiyle Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin ölçülmesinin ardından, teorik Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli kullanılarak elde edilen değişkenler ekonometrik analiz kullanılarak ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Ekonometrik zaman serileri çerçevesinde kullanılan birim kök testleri, değişkenlere ilişkin görsel analizler ve çeşitli veri analizlerini, birim kök testlerini destekleyen Pesaran Sınır Testi İle Eşbütünleşme ve ARDL Yaklaşımı ile uzun ve kısa dönem analizleri takip etmiştir. F sınaması (sınır testi) ve ARDL model tahminlerini desteklemek amacıyla Johansen Eşbütünleşme Analizi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki ayrıca Johansen yaklaşımı kullanılarak güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde, ekonomik özgürlük konusunda kavramsal çerçeve çizilerek, tanım, ölçüm ve konu ile ilgili literatürden derlenen teorik ve ampirik çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde tarihsel süreçte Adam Smith gibi bazı iktisatçıların ortaya koyduğu fikirlerden hareketle ekonomik özgürlük kavramının nasıl oluştuğu, ekonomik özgürlük kavramının ölçülmesi ve bununla ilgili ülke karşılaştırmalarını kapsayan endeks hazırlama konularıyla ilgilenen Fraser ve Heritage kuruluşlarının faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Ekonomik özgürlük ve politik özgürlük arasındaki ilişki de birinci bölümde bahsedilen konulardandır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ele alınmıştır. Bu anlamda öncelikle ekonomik büyüme ile ilgili teorik bilgiye yer verildikten sonra, büyüme teorileri, büyümenin yararları ve ekonomik büyüme konusunda literatür araştırması yapılmış, özgürlük - büyüme ilişkisi teorik anlamda ortaya konmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde, Türkiye’de 1970 - 2006 yılları arası dönemi için ekonomik özgürlük endeksi oluşturulmuştur. Ekonomik özgürlüğün göstergesi olabilecek 25 farklı değişken, altı ayrı alt grup içerisinde birleştirilerek bir endeks oluşturulmuştur. Bu endeks, Fraser Enstitüsü ekonomik özgürlük endeksi hesaplama yöntemlerinden yararlanarak elde edilmiş, oluşturulmuştur. Elde edilen endeksin güvenilirliğini ve güçlülüğünü sınamak için farklı ağırlıklandırma yöntemleri kullanılarak hesaplamalar tekrarlanmıştır. Ayrıca Fraser ve Heritage ekonomik özgürlük endekslerinde Türkiye’nin özgürlük skorları ile ilgili bilgi verilmiştir. Endeks içerisinde devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale, para ve banka,

sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal ve kurumsal yapı endeksleri genel endeksin altbileşenlerini oluşturmuştur. Bu gruplar içerisindeki 25 gösteregeye ait şekil ve bilgilere yer verilmiştir. Türkiye’de ekonomik özgürlükler, 1970 - 2006 yıllarına ilişkin gelişmeler ışığında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi ekonometrik olarak analiz edilecektir. Bu amaçla, öncelikle ekonometrik zaman serileri hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Bu çerçevede, birim kök analizleri, kullanılacak veriler ve değişkenlere ilişkin görsel analizler ve veri analizi, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli’nin oluşturulması, ardından da bu modelin ARDL Yaklaşımı ile tahmini yapılmıştır. Büyüme ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkinin yeniden testi için, aynı model, Johansen Eşbütünleşme Analizi ile de tahmin edilmiştir. Ayrıca bu bölümde ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ampirik uygulamaları da aynı yöntemlerle yer almıştır.

Çalışma, yapılan analizlerin sonuçlarının değerlendirilmesi, bölümlerin özetlenmesi ve politika önerileri ile sona ermiştir.

1.BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK KAVRAMI

İktisat biliminin öncülerinden Adam Smith'den bugüne, ulusların zenginliği ve ülkelerin ekonomik refah düzeylerini belirleyen en önemli etkenlerden birinin “ekonomik özgürlük” olduğu belirtilmektedir. Ekonomik özgürlük, toplumsal adalet ve refah için vazgeçilmez bir unsurdur. Bireyin demokrasi içinde kullanabildiği ve hukukun üstünlüğü ile korunmuş özgür iradesi, verimli bir ekonomik ve toplumsal kalkınma için gerekli temeli oluşturur. Devamlı ekonomik büyüme, refah, toplumsal adalet, artan istihdam ve ekonomik kaynakların verimli kullanılması için piyasa ekonomilerini geliştirmek amacına yönelik olarak, özgürlük gerekli bir etkidir. Ekonomik yönden daha özgür olan ülkeler diğer ülkelere göre daha zengin durumdadırlar.

Ekonomik sistemler içerisinde de en geniş uygulama alanı bulan liberal ekonomik düzen anlayışı, bireyin refahını artırmanın ve dolayısıyla mutluluğunu sağlamanın tek yolunun, onun özgürleştirilmesi olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, bu anlayışa göre, birey her alanda kendi özgür iradesiyle hareket etmelidir. Devletin yürüttüğü faaliyetler hiçbir şekilde bireylerin, başkalarının özgürlüklerine zarar vermeden oluşturdukları özgür alanlarına sınırlama getirmemelidir. Aksine, devletin yürüttüğü faaliyetler bireysel özgürlüklerin maksimize edilmesine yönelik olmalıdır (Dursun, 2002: 1).

Diğer taraftan sosyalist ekonomik düzen anlayışı da özgürlüğü, en temel değer olarak kabul etmektedir. Liberal anlayış ile sosyalist düzen anlayışı arasındaki ayrım, bu anlamda liberal anlayıştaki “bireysel özgürlük” kavramının sosyalist düzen anlayışında “sosyal özgürlük” kavramıyla açıklanmaya çalışılmasıdır. Sosyal özgürlük çerçevesinde, bireyi özgür kılabilmenin en iyi yolu, onu aynı zamanda maddenin bağımlısı olmaktan kurtarmaktır. Bu çerçevede, adil bir gelir dağılımı ile birlikte toplumsal refah artırıldığında bireyin özgürlüğü gerçekleşmiş olacaktır.

1.1. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN ANLAMI

Ekonomik özgürlükler, liberal iktisat anlayışının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Ekonomik özgürlük, bireylerin serbestçe ekonomik faaliyette bulunma ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir zorlama olmaksızın serbestçe kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini ifade etmektedir.

Klasik liberal görüşe göre “ekonomik özgürlük”; ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde baskı ya da zorlamanın olmayışı şeklinde anlamlandırılmıştır (Hickerson, 1984:91).

“Ekonomik özgürlük” kavramının anahtar göstergeleri; teşebbüs, mübadele, tercih, sözleşme, mülkiyet ve uluslararası ticaret olmuştur. Eğer ekonomik özgürlük varsa, kişiler neyin üretileceğine ve mal ve hizmetlerin nasıl üretileceğine kendileri karar verirler. Kişisel mülkiyet hakkı sebebiyle, bireyler seçme ve zamanlarını ve yeteneklerini nasıl kullanacaklarına karar verme hakkına sahip olacaklardır. Bir başka açıdan, bireyler başkasının yetenek, zaman ve kaynaklarını kullanma hakkına sahip değildirler. (Gwartney ve Lawson, 2003: 405).

Ekonomik özgürlük, ayrıca, hükümetlerin birçok faaliyetten çekilmesini gerekli kılmaktadır. Hükümetler kişisel tercihlere karışan, ticarete, emek ve üretim piyasalarına giriş ve bu piyasalarda rekabet özgürlüğüne karışan faaliyetlerden kaçınmak zorundadırlar.

Eğer vergiler, hükümet harcamaları ve düzenlemeler, kişisel tercihler, ticaret ve piyasanın yerine geçebiliyorsa ekonomik özgürlük azalmış demektir. Mesleklere ve iş dünyasına girişleri kısıtlayan faaliyetler de ekonomik özgürlüğü engelleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Ekonomik özgürlüğün tanımında farklı yönler ağırlık verilmesinden kaynaklanan bir çeşitlilik söz konusudur. Bu tanımlardan birine göre, ekonomik özgürlük; “bireyler var olduğunda var olan ve kişinin güç kullanmadan, hile yapmadan ve çalmadan edindiği mülkünü diğer bireylerin saldırısına karşı koruması”dır (Gwartney, Block ve Lawson, 1996: 153). Bu tanımda ekonomik özgürlük, bireyin mal varlığına yönelik olarak diğer bireylerin yönelttiği saldırılardan emin olması anlamına gelmektedir. Ancak böyle bir saldırı olmasa bile, sadece buna bakarak o bireyin ekonomik özgürlüklere sahip olduğunu söyleyebilmek çok da kolay değildir (Dursun, 2002: 28). Bir diğer tanımlamaya göre ekonomik özgürlük; “bireylerin serbestçe iktisadi faaliyette bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri değerleri dışarıdan herhangi bir müdahale olmaksızın serbestçe kullanabilmeleri” şeklinde ifade edilmektedir (Aktan, 1998b: 23).

Ekonomik özgürlük kavramı üzerine çalışan önemli kurumlardan Fraser Enstitüsü, ekonomik özgürlük kavramını, “bireyin, hükümet müdahalesi olmadan ekonomik faaliyetleri gerçekleştirebildiği boyut” şeklinde tanımlamaktadır.

Heritage Vakfı'na göre ise ekonomik özgürlük, özgürlüğün bir parçasıdır ve bireyin devlet ve diğer organize gruplarla ilişkisinde sahip olduğu materyal özerkliği ile ilgilenmektedir. Emek ve mülkiyetini tamamen kendisi kontrol edebilen birey, ekonomik anlamda özgür demektir (Heritage, 2008 Raporu).

Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi'ni hazırlayan yazarlar, ekonomik özgürlüğü pozitif bir kavram olarak kabul etmişler, bunu yaparken de ekonomik özgürlüğün, geleneksel “devletin baskı ve kısıtlamalarının olmaması” tanımının özgürlük hissini de vermesi gerektiğini savunmuşlardır. Hükümetler doğanın tahrip edilmesine karşı temel koruma önlemleri almalı ki, böylece mülkiyet gibi pozitif ekonomik haklar bireylere verilebilmeli ve başkalarının yıkıcı çabalarına karşı korunabilmelidir.

Ekonomik özgürlüğün tanımı, mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve bölüşümü ile ilgili tüm serbesti ve hakları içine almaktadır. Ekonomik özgürlüğün en gelişmiş şekli; mülkiyet sahipliğinin mutlak olarak hak edilmesini, emek, sermaye ve mal hareketlerinde tam tanınmış özgürlüğü ve ekonomik serbesti üzerindeki baskı ve kısıtların mutlak olarak ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bir başka deyişle, bireyler üretme, tüketme, çalışma ve istediği yerde yatırım yapma özgürlüğüne sahip ise ve bu özgürlük devlet tarafından korunuyor ve kısıtlanmıyorsa “o ülke ekonomik anlamda özgür ülkedir” denebilir (Heritage, 2008 Raporu).

Ayrıca, özel mülkiyet ve hukuk kuralları, ekonomik özgürlüğün kurumsal temellerini oluşturmaktadırlar. Bir koruyucu olarak devlet, mülkiyeti koruyarak ve işlem maliyetini azaltarak belirsizliği azaltmış olmakta ve daha fazla uzmanlaşmayı ve daha etkin kaynak dağılımını desteklemiş olmaktadır. Bu da ekonomik büyüme üzerine önemli bir etkiye sahiptir, çünkü “bir toplumun hükümet tarafından etkilenen kaynakları (doğrudan ya da düzenlemelerle), ne kadar çoksa, o kadar fazla kaynak bu tür korumacı organizasyonlara vakfediliyor demektir (North; 1990: 87). Bir başka deyişle, kaynaklar üretken faaliyetlerden uzaklaştırılmış olmaktadır. Kısaca ekonomik özgürlük kavramını özel mülkiyet haklarından ayırmak mümkün değildir.

Sonuç olarak, ekonomik özgürlüğün eksikliği üretken faaliyetleri, kaynak dağılımını, kaynakların etkin kullanımını ve motivasyonu etkiliyorsa kurallar sosyal yarar sağlayıcı davranışları engelleyebilmektedir. Sivil hakların önemi mutlaka inkâr edilemez bir gerçektir ve bir toplum, mülkiyet hakları olmadan güvenli sivil haklara sahip olamaz.

Bir basımevine sahip olup, bu basımevi tarafından üretilen gazeteleri alıp satabilmek başlı başına bir ekonomik özgürlüktür. Fakat bu aynı zamanda konuşma ve yazma özgürlüğünün de işaretidir. Özel mülkiyet hakları olmaksızın, önemli politik ve sivil haklara sahip olunması ekonomik özgürlüğün önemli ve anlamlı bir düzeyde var olduğunu garanti edemez. Bugünkü sosyal demokrasiler bunun çok açık ispatıdır (Esposito ve Zaleski, 1999: 189).

Ekonomik özgürlükler ekonomik sistemi belirlemektedir. Ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu ekonomik sistem ya da düzen “piyasa ekonomisi” olarak adlandırılmaktadır. Teşebbüs, mülkiyet, rekabet ve diğer ekonomik özgürlüklerin bulunmadığı ekonomik düzen ise “kumanda ekonomisidir”.

Dünya Bankası'nın 2002 Dünya Kalkınma Raporu'nun başlığı “Piyasalar İçin Kurumlar Oluşturmak” tı. Piyasa odaklı kurumlar, Dünya Bankası (2002)'ye göre, bilgiyi etkin aktarır ve mülkiyet haklarını ve sözleşmeleri kontrol altına alır, aynı zamanda rekabeti korurken bütün bunlar piyasaya katılım güdülerini etkiler¹ (De Haan, Lundström ve Sturm, 2005: 2).

Yapılan araştırmalara göre, piyasa odaklı ülkeler devlet kontrolü altındaki ülkelere daha iyi büyüme performansı sergilemişlerdir. Bu nedenle, Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlar, özellikle gelişmekte olan ülkelere piyasa ekonomisi önermişlerdir. Bu öneri de Washington Uzlaşması'nda somutlaşmıştır. Tablo 1.1'de görüleceği gibi, yaygın olarak kullanılan Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi, Washington Uzlaşması'nın birçok unsurunu ölçümlemeye çalışmıştır.

Tablo 1.1: Washington Uzlaşması ve Ekonomik Özgürlük Göstergeleri

Washington Uzlaşması:	Dünya Özgürlük Göstergesi (2004) ² :
Mali Disiplin: Yerel yönetimleri, kamu kuruluşlarını ve Merkez Bankası'nı içine alan bütçe açıklarının oldukça küçük olması. Böylelikle bütçe açıklarının enflasyon vergisine başvurmadan karşılanabilmesi.	-Para arzında son beş yılda gerçekleşen yıllık ortalama büyüme; - Reel GSYİH'da son on yılda gerçekleşen yıllık ortalama büyüme; -Son beş yıl boyunca standart enflasyon değişkenliği; en son enflasyon oranı.

¹ “Washington Uzlaşması”, IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların, ekonomiyi çok fazla devlet müdahalesinden kurtarmak için uyguladıkları uyum programlarıdır (bkz. De Haan et al., 2005:2)

² Fraser Enstitüsü 2004 Ekonomik Özgürlük göstergeleridir.

<p>Kamu Harcama Öncelikleri: Kamu sektöründe, düşük ekonomik getiriye sahip alanlardaki harcamanın (yönetim, güvenlik, teşvikler...vb.) yüksek ekonomik getiri sağlayan ve gelir dağılımını dengeleyici potansiyele sahip alanlara yöneltilmesi (örneğin, sağlık ve eğitim).</p>	<p>-Genel Hükümet Tüketiminin toplam tüketim içerisindeki payı, -Transferler ve teşviklerin GSYİH içerisindeki payı.</p>
<p>Vergi Reformu: Vergi tabanının genişletilmesi, marjinal vergi oranlarının düşürülmesi ve vergi yönetiminin geliştirilmesi.</p>	<p>-Azami marjinal vergi oranı ve bu oranın uygulanabildiği gelir düzeyi; - Azami marjinal gelir ve istihdam vergisi oranları ile bu oranların uygulanabildiği gelir düzeyleri.</p>
<p>Finansal Liberalizasyon: Piyasa tarafından belirlenen pozitif reel bir faiz oranına ulaşılması.</p>	<p>-Döviz hesabı açtırma özgürlüğü; -Banka sahipliği - Özel Bankaların sahip olduğu mevduat oranı; -Kredi Verme - Özel sektöre verilen kredi miktarı; -Faiz Oranı Kontrolleri ve negatif reel faiz oranlarına yol açabilecek düzenlemelerin iptali; -Büyük oranda piyasa tarafından belirlenen banka mevduat / bono faiz oranları.</p>
<p>Döviz Kurları: İhracatta rekabeti korumak amacıyla (tek) bir döviz kuru uygulanması</p>	<p>-Resmi döviz kuru ile karaborsa oranları arasındaki fark.</p>

Ticari Liberalizasyon: Dış ticarete koyulan engellerin azaltılması.	<ul style="list-style-type: none"> -Uluslararası ticaret üzerine uygulanan vergilerden elde edilen gelirin dış ticaret hacmine oranı; -Ortalama tarife oranı; Tarife oranlarının standart sapması; -Gizli ithalat engelleri - yayınlanan tarife ve kotalar dışında engel konmaması; -İthalatın maliyeti - Tarife, lisans ücretleri, banka kesintilerinin birleşik etkileri; - Ticaret sektörünün gerçek büyüklüğünün beklenen büyüklüğü ile karşılaştırılması.
Doğrudan Yabancı Yatırımlar: Yabancı firma girişleri için konulan engellerin kaldırılması, böylece yerli ve yabancı girişimcilere rekabet ortamının yaratılması.	<ul style="list-style-type: none"> -Vatandaşların yabancı sermaye piyasalarına girişi, - Yabancıların yerli piyasaya girişi; -Vatandaşların sermaye piyasasında yabancılarla karşı karşıya gelmelerine konulan kısıtlamalar; -Rekabet - yerli ve yabancı bankaların rekabet ortamında bulunması;
Özelleştirme: Kamu girişimlerinin özelleştirilmesi.	-Kamu girişim ve yatırımlarının GSYİH içerisindeki payı.
Deregülasyon: Rekabeti kısıtlayıcı ya da yabancı firma girişlerini engelleyici düzenlemelerin ortadan kaldırılması ve tüm düzenlemelerin güvenlik, çevre koruma ya da finansal kurumların süpervizyonu gibi kriterlere göre ayarlanması.	<ul style="list-style-type: none"> -Minimum ücret etkisi - yasa ile belirlenen ücret düzeyi çok düşük olduğundan etkisi çok azdır; şirketlerin işe alma ve işten çıkarma işlemleri özel sözleşmelerle olur; -Kamu istihdam oranı; -İşsizlik yardımları; -Fiyat kontrolleri - şirketler kendi fiyatlarını koymada serbesttir; idari prosedürler yeni bir işe başlamak için büyük engel teşkil eder; -Devlet bürokrasisinin uzunluğu; yeni bir işe başlamak genelde kolaydır.

Mülkiyet Hakları: Mülkiyet haklarını ekonomi içerisinde ekstra bir maliyete katlanmadan koruyan yasal bir sistemin benimsenmesi.	-Mahkemelerin bağımsızlığı; -Fikri mülkiyetin korunması; -Hukuk sistemine askeri müdahale; -Yasal sistemin bütünlüğü; -İthalat ve İhracat izinleri için düzensiz ödemeler, döviz kontrolleri, vergi uygulamaları.
--	---

Kaynak: De Haan et al.,2005: 4-5.

1.2.ÖZGÜRLÜĞÜN EKONOMİK KÖKENLERİ

Etik üzerine tüm öğretiler ve tüm kurallar, bireyin moral (ahlaki) özerkliğini savunmaktadırlar. Onlara göre, birey, çeşitli uygulama tipleri arasında seçim yapmak ve belirli kurallar (ahlaki kurallar) ile uyum içerisinde davranmak ihtiyacı duymaktadır. Doğru olanı yapmak, yanlıştan sakınmak zorundadır (Mises, 2007).

Özgürlük, tarih boyunca genelde bütün toplumların, özelde ise bireylerin “olmazsa olmaz” değerlerinden birisi olmuştur. Herkes özgürlüğü kendi bakış açısıyla değerlendirmiş ve ona farklı anlamlar yüklemiştir. Bu yüzden de çok sayıda tanım ve yaklaşım ortaya çıkmıştır (Dursun, 2002: 2).

Özgürlük, bazı yazarlar tarafından “bağımsızlık” ile eş anlamlı sayılmış ve “her türlü zorlamadan, sınırlama ve sınırlandırmadan, dıştan gelecek her türlü baskıdan uzak olmaktır” şeklinde tanımlanmıştır (Kılıçoğlu, 1998: 693). Oysa bu anlayış özgürlük kavramını tam olarak kapsayan bir bakış açısını içermemektedir. Bir ülkenin bağımsız olması, o ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğu şeklinde yorumlanamaz. Bir ülkenin ekonomik ve siyasal açıdan diğer ülkelere bağımlı olmaması o ülke bireylerinin özgür olduğunu ifade edebilmek için yeterli değildir. O ülkede yaşayan bireylerin özgür olduğunu söyleyebilmek ancak bireylerin ülke içinde baskı ve zorlama altında olmaması halinde mümkündür.

Başka bir anlayışta özgürlük, “bireyin devlet ve diğer bireylerin müdahalesi dışında yaşamasıdır”. Bu anlayışa göre birey, içselleştirilmekte, kendi iç dünyasına hapsedilmekte ve sosyal hayattan izole edilmektedir. Oysa özgür bireyin kendi iç evreninin bilincinde olarak yaşaması, dış dünyadan kopmasını gerektirmez. Dolayısıyla özgürlüğü bütünüyle subjektifleştiren böyle bir yaklaşım, özgürlüğü koruma adına onun alanını daraltmaktadır

(Kılıoğlu, 1998: 693). Birey toplum içerisinde var olduğundan sosyal hayat içerisinde bireyin özgürlük alanlarının bazı kurallarla belirlenmesi gerekmektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde görülmektedir ki; statü toplumlarında, nüfusun büyük çoğunluğu, özellikle toplumun alt tabakası ciddi kontrol sistemleriyle kısıtlanmıştır. Bu tür prensiplerin oluşumu kutsal Roma İmparatorluğu'ndaki dinsel yetki ve güç kurumlarına dayanmaktaydı. Genelde doğu ulusları bu tür olaylara razı göstermekteydiler. Fakat Avrupa'nın Hıristiyan halkı ve onların denizaşırı bölgelere yerleşen çocukları asla özgürlük mücadelelerinden vazgeçmemişlerdir. Adım adım tüm statüleri ve sosyal sınıf ayrıcalıklarını ortadan kaldırmış, sonunda burjuvazi olarak adlandırılan sistemin müjdecisi olan oluşumu kurmayı başarmışlardır (Mises, 2007).

Burjuvazi sisteminin ekonomik oluşumu tüketicinin egemenliğindeki piyasa ekonomisi olmuştur. Tüketiciler, ya da halk, üretimin miktar ve kalitesini, alımlarıyla ya da almaktan kaçınmalarıyla belirlemektedirler. Girişimciler de kâr ya da zarar vasıtasıyla tüketicilerin isteklerine (uyarılarına) itaat etmek zorunda kalmışlardır. Sadece bu şekilde tüketicilerin istek ve ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden girişimciler arzlarını başarıyla sürdürebilmektedirler. Halkın ihtiyaçlarını dikkate almayan üreticiler ise zararla karşı karşıya kalmak ve sonunda üretimlerini durdurmak zorundadırlar.

Prekapitalist dönemlerde zenginler geniş topraklara kurulmuş mülklerin sahipleriydiler. Bu aristokrat toprak sahipleri gerçek lordlardı. Çünkü alıcıların himayesine bağlı değillerdi. Fakat kapitalist sanayi toplumunun zenginleri, piyasanın egemenliğine tabi durumdaydılar. Bunlar ise servetlerini tüketicilere diğerlerinden daha iyi hizmet vererek elde edip ve servetlerini, diğerleri daha iyi ve daha ucuz hizmet verdiğinde kaybetmekteydi. Serbest piyasa ekonomisinde sermayenin sahipleri, halka en iyi hizmet verildiği doğrultuda yatırım yapmaya zorlanmaktaydı. Bu yüzden sermayenin sahipliği, tüketicilere en iyi hizmeti verenlere doğru akmaktadır. Piyasa ekonomisinde özel mülkiyet bu açıdan bir kamu hizmetidir ve tüketicinin ilgisiyle mülkiyeti kullanma sorumluluğu doğrudan ilişkilidir (Mises, 2007).

Temsili hükümet piyasa ekonomisinin siyasi sonucu olmuştur. Burjuva liberalizmi, vicdan, düşünce, konuşma ve yayın özgürlüğünü beraberinde getirmiştir. "Özgür ülke", her vatandaşın yaşamını kendi planları doğrultusunda yönlendirebildiği ülkedir. Bu anlamda vatandaş, piyasada en çok arzu edilen meslekler için yarışmakta ve siyasi arenada en

yüksek makama erişmek için rekabet etmekte özgürdür. Kişi piyasada başarılı olmak istiyorsa tüketiciyi memnun etmek zorundadır. Bu sistem, Batı Avrupa, Amerika ve Avustralya'nın kapitalist ülkelerini ortaya çıkarmıştır. Kapitalist sistemde, kitleler, ücretli ve tüketiciler olarak şirketlerin gözbebeğidir. Eski liberaller bu durumu; piyasa ekonomisinde tüm grupların çıkarlarının uyumu; şeklinde açıklamışlardır. Ayrıca piyasa ekonomisinde, birey, özel mülkiyet ve piyasa yörüngesinde hareket etmekte serbesttir. Seçimlerini sona bırakır. Özerk, bağımsız hareketlerin bileşimi piyasa işleyişi ile tamamlanmaktadır. Toplum insana neyi yapması/yapmaması gerektiğini söylemez. Sistem kendi çalışabilir ve hiçbir otoritenin müdahalesi olmaksızın gereklerini yerine getirebilir. Bu konu da çeşitli tartışmalara altyapı hazırlamıştır.

1.3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK TARTIŞMALARI

Atlee, Vishisky ve Mikoyan'a göre özgürlük; "seçme özgürlüğü" (freedom to choose) olarak Batı'da kabul görmüştür. Komünist Doğu'da ise, "seçme zorunluluğundan özgürlük"(freedom from having to choose) olarak benimsenmiştir (Bronfenbrenner, 1955:157-170).

Block (1998)'a göre ekonomik özgürlük, insanların özgürce kendisine ve doğanın kendilerine bıraktığı mülkiyete sahip olabilme düşüncesidir. Bazen liberteryanizm olarak da adlandırılan bu kavram, bir başkasına ya da başkasının mülküne karşı baskı ya da tehdit başlatmak, insanın uygun olmayan yegane davranışı olduğunu anlatır. Bu da hukuku gerektiren tek nedendir (Block, 1998:1887).

"Ekonomik özgürlük" kavramının tanımlanmasında üzerinde anlaşmazlığa düşülen altı temel konu bulunmaktadır:

- Özgürlüklerin tanımlanması sosyal felsefenin alanına girmektedir. Bunlar genellikle "ekonomik" olabilir ya da olmayabilir.
- Bu özgürlüklerin içerisinde sıralandığı hiyerarşi, hangi özgürlüklerden başkalarının çıkarları doğrultusunda vazgeçilebileceği hakkındadır (Nicel, nitel yaklaşımlar bulunmaktadır).
- Sosyal kısıtlar (müdahaleler) ne kadar fazla olursa, ilk maddede yer alan ekonomik özgürlük o kadar çok engellenmiş olmaktadır.

- Kısıtlar da kendi içerisinde özgürlüğü engelleme derecesine göre sınırlandırılmalıdır. Hangi kısıtlar özgürlüğü daha çok engelleyici, hangileri daha azdır?

- Karşılıklı ilişki problemi, “planlama altında özgürlük” ün kalbini oluşturan çelişkiyi ortaya koyar. Hangi boyutta ekonomik ve politik özgürlükler ilişkilidir? Öyle ki bazı ekonomik özgürlüklerin, politik ve sosyal özgürlükler adına feda edilebildiği, önemsiz sayılabildiği anlamına gelmektedir.

- “Kimin için özgürlük?” problemi açık değildir (Bronfenbrenner, 1955: 157-170). Örneğin mülk edinme özgürlüğü (üretim açısından) birinin listesinde yer alırken diğer kişinin listesinde yer almayabilir. Ekonomik isteklerden özgür olmak da, sosyal açıdan garantili minimum gelir düzeyini anlatmaktadır. Ekonomik anlamda özgür olmaktan bahsedilirken bu özgürlüğün nedenleri de bir yandan incelenmelidir.

Ekonomik Özgürlük Endeksi aynı zamanda “bir ülkenin kurumsal ve politik çevresinin kalite ölçütü” olarak da gösterilebilir. North (1990), Bauer (1957), De Soto (1989) ve Scully (1988, 1992), kurumların ve ilgili politika değişkenlerinin önemine değinmişlerdir. Aynı yolu izleyerek, yeni büyüme teorisi önemli kurum ve politikaların “ekonomik ilerleme” ye anahtar olabileceğini ileri sürmüştür (Örneğin Torstensson, 1994; Knack ve Keefer, 1995; Barro, 1996 ve Sala-i Martin, 1995). Bu literatür, hukuk kurallarının, mülkiyet hakları güvenliğinin, antlaşmaların yaptırımlarının, parasal ve fiyat istikrarının, serbest ticaretin, açık piyasaların ve aşırı vergilerin ve regülasyonların önemini belirtmiştir. Ekonomik özgürlük endeksi çoğu politika ve kurumsal birimlerin yeni büyüme teorisi ışığında birlikte bulunduğunu göstermektedir. De Haan ve Sturm (2000) hükümet harcamalarının “Ekonomik Özgürlük Endeksi” ne dahil edilmesi konusunu sorgulamıştır.

Modern zamanların en önemli politik sorusu, hayat standardını yükseltmek ve bundan tüm gelir sınıflarını yararlandırmak için hükümet politikalarının nasıl düzenlenmesi gerektiğidir. Bu amaçla oluşturulan programlar ve politikalar politik partileri sol ve sağ olmak üzere ikiye bölmektedir. Çoğu bilim adamı, yeniden dağılımı hükümetin en önemli fonksiyonu olarak görmektedir. Yeniden dağılım mali devletin büyüklüğü içinde büyümenin temel kaynağını teşkil etmektedir. Hükümetin bu rolü, 19 yy.ın ikinci yarısından beri tartışılmaktadır.

Temel olarak, ekonomik büyümeyi desteklemek kişisel karar almada hükümetin dışarıda kalması, ayrıca serbest piyasa ticaretinin baskı ve sonuçları dahilinde de

bulunmaması anlamına gelmektedir. Tarihsel süreç içerisinde, hükümet ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktaydı. Gerek altyapı sağlayarak, gerekse eğitim olanaklarını genişleterek, mülkiyeti koruyarak ve milli güvenliği ve kamu sağlığını temin ederek bunu gerçekleştirmekteydi. Bu faaliyetler kaynak gerektirdiğinden dolayı, devlet finansmanı ihtiyacı doğmuş ve belki de piyasaya müdahale gerekmiştir. Devletin büyüklüğünün ötesinde, vergilendirme, transferler ve piyasa müdahalesi yeniden dağıtım ile ilgilidir. Bütün bu politik müdahalelerin bir bedeli bulunmaktadır.

1.4. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Ekonomik özgürlük düzeyini etkileyen faktörlerle ilgili çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Ülkeler arasında ve zaman içerisinde ülkeler arasında bazı sapmalar bulunmaktadır. Neden bazı ülkeler yüksek, bazı ülkeler düşük ekonomik özgürlük derecesine sahiptir? Ayrıca neden bazı ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyi yükselirken bazı ülkelerinki azalmaktadır? (De Haan, Lundström ve Sturm, 2005:30). Bu sorulara verilebilecek bazı cevaplar Tablo 1.2'den çıkarılabilir.

Tablo 1.2, özellikle ekonomik özgürlüğün belirleyicileri üzerine odaklanmış bazı çalışmaların bir özetini vermektedir.

Tablo 1.2: Ekonomik Özgürlüğün Nedenleri

Araştırma	Örneklem	Sonuçlar
Dawson (1998)	92 ülke, 1975-90	1990'daki ekonomik özgürlük düzeyi 1975 yılındaki politik ve sivil özgürlüklerle önemli ölçüde ilişkilidir.
Farr et al. (1998)	22 sanayi ve 78 gelişmekte olan ülke, 1975-90	Ekonomik özgürlük ve politik özgürlük arasında Granger-Nedensellik ilişkisi bulunmamıştır. Fakat ekonomik özgürlük gelir dağılımının bir Granger nedeni, dolayısıyla politik özgürlüğün Granger nedeni olarak tespit edilmiştir.

Johnson ve Lenartowicz (1998)	26/33 ülke, 1975 ve 1993-95 ortalaması	Ekonomik özgürlük ve çeşitli kültür göstergeleri (belirsizliğin göz ardı edilmesi gibi) arasında güçlü korelasyon bulunmuş, fakat diğerleri arasında bulunamamıştır (maskulinite gibi).
Wu ve Davis (1999)	Yaklaşık 100 ülke, 1975-92	Ekonomik özgürlük, politik özgürlük, gelir düzeyi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere log-linear yöntemler uygulanmış, ekonomik ve politik özgürlük arasında ilişki bulunamamıştır.
De Haan ve Sturm (2003)	55-68 gelişmekte olan ülke, 1975-95	Ekonomik özgürlüklerdeki değişim 1975'deki demokrasi düzeyine oldukça bağlı bulunmuştur. Çeşitli kontrol değişkenler katılmıştır.
Pitlik ve Wirth (2003)	Panel model, 1975-99, 5 yıllık dönemler halinde, 57-122 ülke	Güçlü krizler daha fazla liberalizasyona yönlendirmektedir. (yüksek ekonomik özgürlükler), Demokrasi ekonomik özgürlüğü artırmada pozitif etkilidir.
Boockman ve Dreher (2003)	Panel model 1970-97, beş yıllık dönemlerle, 85 ülke	Dünya Bankası projelerinin sayısı pozitif, Dünya Bankası kredilerinin miktarı negatif etkilidir. IMF program ve kredilerinin etkisi yoktur.
Dawson (2003)	Granger nedensellik testleri, 1970-2000	Nedensellik politik özgürlükten ekonomik özgürlüğe doğru kaymaktadır.

Lundström (2003)	58 gelişme yolunda ülke, 1975-95	Politik özgürlük ekonomik özgürlüğün bazı bileşen grupları ile ilişkilidir. Örneğin Devlet Operasyonları ve Uluslararası Ticarete Düzenleme ve Kısıtlamalar gibi.
De Vanssay et al.(2005)	122 ülke, 1970, 2001.	Ekonomik özgürlük düzeyi çeşitli politik-kurumsal değişkenlerle ilişkilidir. Örneğin demokratik sistemle.
Gwartney et al. (2004)	85-94 ülke, 1990-2000	Ortalama yıllık büyüme ekonomik özgürlükteki değişimle negatif ilişkilidir.
Heckelman ve Knack (2004)	59-80 ülke, 1980-2000	Yüksek yardım düzeyleri ekonomik özgürlüğü azaltmakta, fakat etki ekonomik özgürlük alanlarına göre değişmektedir.

Kaynak: De Haan, Lundström ve Sturm, 2005.

Tablo 1.2’de de gösterildiği gibi, çeşitli çalışmalar demokrasi ve ekonomik özgürlük düzeyi arasında pozitif ilişki göstermiştir. Demokrasinin daha fazla ekonomik özgürlük getirdiğini savunan argümanlar, demokrasinin ekonomik büyümeyi desteklediğini savunan argümanlara benzemektedir (bkz .Przeworski ve Limonghi (1993), De Haan ve Siermann (1998)). Öncelikle, sadece hükümetler yasalar doğrultusunda, yüksek kısa dönem maliyet içeren politikaları uygulayabilir ve sürdürebilirler. İkincisi, demokrasinin çeşitli kurumsal özellikleri, bağımsız bir yasal sistem gibi, başarılı bir liberalizasyon için gerekli bulunmaktadır. Üçüncü olarak, Rodrik (1999)’e göre, siyasi partiler, seçilmiş başkanlar, konuşma özgürlüğü gibi demokratik kurumlar, Çelişki Yönetimi’nin kurumları olmuşlardır ve sosyal gruplar arasında farklılıkları gözetmektedirler. Demokratik ülkeler demokratik olmayanlara göre ekonomilerini daha iyi liberalleştirebilmektedirler (De Haan, Lundström ve Sturm, 2005: 30).

Dawson (1998), 92 OECD ve gelişmekte olan ülke üzerine bir analiz gerçekleştirmiş, 1990 yılına ait ekonomik özgürlük düzeyinin tahmin döneminin başında (1975), politik ve sivil özgürlüklerle sıkı sıkıya ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışma ülkeleri gelişmekte olan ve sanayileşmiş olarak ayırmadığından bazı eleştiriler almış, fakat yine de birçok çalışma tarafından desteklenmiş, onaylanmıştır. Farr et al. (1998), Wu ve Dawis (1999) ve Giavazzi ve Tabellini (2004) çalışmaları dışındaki ampirik analizler Dawson (1998) çalışmasını onaylamışlardır. Bu üç çalışma ise ekonomik ve politik liberalizasyonun ekonomik performans üzerindeki etkilerini ve iki türlü reform arasındaki etkileşimi analiz etmeye çalışmışlardır. Ekonomik ve politik reformlar arasında pozitif geribildirim etkisi bulmuşlar ve nedenselliğin yönünü daha çok politik liberalizasyondan ekonomik liberalizasyona doğru tespit etmişlerdir.

Demokrasi ve liberalizasyon arasındaki ilişki iki farklı açıdan incelenmiştir. Bu iki kavram arasında pozitif ilişki olduğu görüşü “uyumlu görüş”tür. Fakat “çatışma görüşü”ne göre, demokratikleşme süreci ile hızlı liberalizasyon arasında bir takas söz konusudur. Birinci argüman, demokrasinin hükümetler için sert fakat gerekli kararlar almalarını güçleştirdiğini belirtirken, otoriter bir hükümet en azından liberalizasyon sürecinin başında gerekli görülmektedir. Bu görüşe en uygun örnekler, Şili, Güney Kore, ve Taiwan deneyimleridir. Bu ülkeler otorite rejimler altında ekonomik reformları başarıyla uygulamış, daha demokratik bir rejime geçmişlerdir. Bir diğer örnek ülke de Rusya’dır. Rusya da kurumsal kargaşa ile sonuçlanan bir politik liberalizasyon girişiminde bulunmuştur (De Haan, Lundström ve Sturm, 2005: 30-31).

Demokrasinin ekonomik özgürlük üzerine negatif etkisi üzerine bir ikinci argüman ise, “reformların pozitif uzun dönem etkileri büyük belirsizlik içermektedir” düşüncesi olmuştur. Bu da rasyonel bir seçmeni, ekonomik özgürlüklerdeki değişime karşı çıkmaya yöneltebilir, (sonucu çoğunluğun refahını artıracak bile olsa) (Fernandez ve Rodrik, 1991). Örneğin, özelleştirmeye karşı çıkan işçiler, sonunda kendileri yararlanacaklarını bile bile, reformdan sonra kendi bireysel yeteneklerinin talep edileceğini bilmediklerinden tepki vereceklerdir. Bir üçüncü argüman ise, çıkar gruplarının rantlarını artırıcı çalışmalarının demokratik bir yapıda etkinliği azaltması ile ilgilidir. Bazılarına göre, seçilmiş hükümetler kısa dönemli oy kazanma amacı ile, bazı çıkar gruplarına yönelik çalışmaya eğilimlidir. Demokratik bir devletin dağıtım görevi bu yüzden tasarruf ve üretken yatırıma ters etki

yapar ve aşırı harcamaya yöneltebilir (Alesina ve Perotti, 1994). Tüketim ve reel ücretler üzerindeki gerekli kısıtlamalar, tekrar seçilme ihtimalini azaltacaktır.

Lundström (2003)'e göre de, ekonomik özgürlük endeksindeki tüm kategorilerin demokrasiden eşit derecede etkilendiği gerçekten bir hayli uzaktır. Çalışma, demokrasinin “Hükümet Faaliyetleri” ve “Uluslararası Mübadele Üzerinde Düzenleme ve Kısıtlamalar” kategorilerinde pozitif etkisi bulunduğunu, fakat “para ve enflasyon” ve “Kazanımlar ve Ayrımcı Vergilendirme” kategorileri üzerinde etkisinin bulunmadığını ortaya koymuştur.

Politik özgürlükten başka ekonomik özgürlüğün diğer belirleyicileri de ele alınmıştır. Nedensellik bağlamında özellikle ekonomik büyümenin rolü ilginç bulunmuştur. Önceki dönemlerde gerçekleşen düşük büyüme oranları bir sonraki dönemde ekonomik özgürlük düzeyini etkileyebilmektedir. Gwartney et al. (2004) raporunda ekonomik büyümenin 1980-90 dönemindeki ekonomik büyüme oranlarının, 1990-2000 arasındaki ekonomik özgürlük seviyesi üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur. Benzer şekilde, De Haan ve Sturm (2003), 1960-75 arasındaki ekonomik büyüme oranlarının 1975-95 dönemindeki ekonomik özgürlük değişimini negatif etkilediğini zayıf bulgularla da olsa ortaya koymuştur. Böylece düşük büyüme oranlarının ekonomik reformları teşvik ettiği söylenebilmektedir. Pitlik ve Wirth (2003) de benzer şekilde, derin ekonomik krizlerin piyasa merkezli politikalara adaptasyon hızlandırdığını ortaya koymuştur.

Ampirik literatürde birçok çalışma, ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerine etkisini tahmin etmeye çalışmıştır. Ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisi olduğu konusunda bir fikir birliğine varılmış olsa da (Walker, 1991; Easton ve Walker, 1997; De Haan ve Siermann, 1998; Dawson, 2003), ekonomik özgürlüklerin gelir dağılımı üzerine etkisi söz konusu olduğunda ise, değişik sonuçlar ortaya çıkmıştır (Gruebel, 1998; Berggren,1999; Scully, 2002).

Ayrıca ekonomik özgürlüklerin diğer göstergeler üzerine etkisi de araştırılmıştır; yaşam kalitesi, eğitim standartları, yaşam beklentisi, insani kalkınma ve çevresel koruma gibi tüm göstergelerin ekonomik özgürlüklerde genişleme ile birlikte iyileştiği ortaya konmuştur (Northon, 1998; Esposto ve Zaleski, 1999). Bütün bu araştırmalar ışığında, birçok otoriter hükümet son yirmi yılda demokrasiye geçiş yapmıştır (Mudambi et al., 2002). Bazı istisnalar dışında (Clague et al., 1996; Dawson, 1998), ampirik bulgular politik

ve sivil özgürlüklerle ekonomik özgürlük arasında pozitif bir ilişkiyi vurgulamaktadır (North, 1993; De Melo et al., 1996; Lundström, 2002).

Berggrren (1999: 217)'e göre, ekonomik özgürlüklerde sürdürülen nihai artışlar, eşitlik ölçütlerini pozitif etkilemektedir. Scully (2002: 90) ise sonuç bölümünde, ekonomik özgürlüklerin gelir eşitsizliğini azalttığını belirtmiştir.

De Soto (1989: 2000) çalışmasında, “ekonomik özgürlük, siyasi imtiyazlı grupları koruyan yasal engelleri ortadan kaldırır ve sermaye ile serveti geliştiren resmi mülkiyet haklarına hız kazandırır” ifadesi yer almaktadır. Yani ekonomik özgürlük dezavantajlı ve düşük gelirli bireylere ekonomik fırsatlar yaratır, böylece eşitsizliği azaltır.

Bir başka yönden ekonomik özgürlük, vergilerin, transferlerin ve düzenlemelerin daha az yeniden dağıtılması demektir. Yeniden dağıtım mekanizması ise daima dar gelirli kişilerin yararına olduğundan, ekonomik özgürlük bu bağlamda eşitsizliği azaltır. Aynı zamanda ekonomik özgürlük mal piyasalarını dış ticarete açar ve emek piyasalarını dengelenen ücretlerle bir araya getirir (Carter, 2006: 166).

1.5. EKONOMİK ÖZGÜRLÜĞÜN ÖLÇÜLMESİ

Minimal devletin ötesindeki bazı müdahalelerin, daha çok ekonomik verimliliğe yol açtığı, daha az eşitsizlik sağladığı, daha hızlı büyüme yolunda katkıda bulunduğu ya da iyi bir toplumun çeşitli özelliklerine ulaşmada yardımcı olduğu, çoğu kişi tarafından tartışılmıştır. Bu yargıların doğru olup olmadığı ampirik analizlerle test edilmek istendiğinde, ekonomik özgürlüğün ölçülmesi problemi ile karşılaşmaktadır.

Ekonomik özgürlüğü ölçmek için ilk adım Gastil ve yardımcıları tarafından Freedom House'da atılmıştır. Ekonomik özgürlük sıralamaları, politik özgürlük sıralamalarını tamamlamak üzere oluşturulmuştur. Daha sonra Scully ve Slottje (1991) daha akademik bir ekonomik özgürlük ölçümü geliştirmiştir. Son yıllarda Heritage Vakfı ve Fraser Enstitüsü tarafından iki temel ekonomik özgürlük endeksi yayınlanmıştır. Bu iki kurum, endekslerini düzenli olarak güncellemektedirler.

Dünyada ülke ekonomilerinin özgürlük düzeyleri, Freedom House, Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation adlı uluslararası sivil toplum kuruluşlarının yaptığı ekonomik özgürlük araştırmaları ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Birbirinden bağımsız olarak

gerçekleştirilen bu araştırmalar arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır (Aktan, C.C., 1997: 15).

1.5.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi

Bir ülkedeki ekonomik özgürlük seviyesindeki değişiklikler komşu ülkeleri oldukça sınırlı düzeyde etkilerken, birçok ülkenin benzer tecrübeleri yaşaması etkinin büyüklüğünü artırmaktadır. Bu yüzden özgürlük alanındaki değişiklikler çevre ülkeler üzerinde önemli etkiler gösterebilmektedir (Fraser EFW, 2007: 4).

Dış ticaretin liberalleşmesiyle birlikte, ekonomik yönden özgür ülkeler ekonomik özgürlükleri görece daha az olan ülkelere göre en azından belirli bir pozitif etki elde etmektedir. Bir ülkenin ticaretindeki liberalleşmenin etkisi komşu ülkelerde az görülüyor olsa dahi, birçok ülke ticaretinin liberalleşmesinde etkili olan serbest ticaret anlaşmaları, ekonomik özgürlüğün yayılmasında oldukça etkili olabilmektedir. Ekonomik özgürlük karmaşık ve çok boyutludur. Bu özelliği de bu kavramın ölçülebilmesini güçleştirmektedir. Araştırmacıların subjektif görüşleri bir ülkenin derecesini etkilememelidir.

Bir “Ekonomik Özgürlük Endeksi”, gerçekten hak edilen mülkiyetin korunduğu ve bireylerin gönüllü mübadelelerde bulunabildiği boyutu ölçmelidir. Bu faktörler devlet için büyük bir önem ifade etmektedir. Ekonomik açıdan özgür bir toplumda, devletin temel fonksiyonu mülkiyet haklarını korumak ve sözleşmelerin uygulanmasını sağlamak olacaktır. Fakat, hükümetler aynı zamanda ekonomiyi tamamen düzenlemeye çalışarak ve vergilendirerek ekonomik özgürlüğü azaltabilmektedirler (De Haan, Lundström ve Sturm 2005: 3). Fraser ve Heritage gibi önemli bazı kurumların gerçekleştirdiği ölçümler, özgün tanımlama ve hesaplama yöntemleriyle bir ülkede ekonomik özgürlüğün boyutlarına dikkat çekmektedir.

1.5.2. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi

“Özgür ve refah düzeyi yüksek bir dünyaya ancak, tercih (seçim), piyasalar ve karşılıklı sorumluluk neticesinde ulaşılabilir” temel fikrinden hareketle, Fraser Enstitüsü, rekabetçi piyasaların ve devlet müdahalesinin bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini konu alan çalışmalar yapmaktadır. Dünya çapında yaygın olan bu araştırma ve çalışmalardan ekonomi politikasının insanları nasıl etkilediği konusunda aydınlatıcı katkılar elde edilebilmektedir.

Fraser Endeksi zamanla geliştirilmiştir. Hem endekste yer alan değişkenlerde, hem de bunların endeks haline getirilme yöntemlerinde zamanla değişimler olmuştur.

Fraser Enstitüsü bağımsız, kar amacı taşımayan eğitim ve araştırma kuruluşudur. Araştırma için hiçbir hükümet katkısı kabul edilmemektedir. Kurum yalnızca, binlerce kişi, kurum ve kuruluş tarafından gerçekleştirilen katkılara bağlıdır.

Ekonomik özgürlük, her ne kadar kapsamı belirsiz bir düşünce gibi görünse de, büyüme ve refahın temel unsurlarından birisidir. Ekonomik özgürlük, aynı zamanda diğer önemli gelişmeler için de yol gösterici olabilmektedir. Bunlara örnek de az gelişmiş ülkelerde sağlık ve eğitim konusundaki gelişmeler gösterilebilir.

Bireysel tercih, gönüllü mübadele yeteneği, rekabet özgürlüğü ve özel mülkiyetin güvenliği gibi unsurlara odaklanan ekonomik özgürlük kavramı diğer özgürlükler ve demokrasi için de bir altyapı oluşturmaktadır.

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi, ülkelerdeki politika ve kurumların ekonomik özgürlüğü ne kadar desteklediğini ölçmektedir. Bu bakımdan, Fraser Enstitüsü bünyesinde, Ekonomik Özgürlük Ağı bağlamında yıllık rapor hazırlanmaktadır. Rapor, yaklaşık 70 ülkeden bağımsız araştırma ve eğitim kurumlarından oluşmaktadır. Çeşitli yıllarda yayınlanan “Dünya Özgürlük Raporu”nda (Economic Freedom Of The World, EFW), 1970’den bu yana beş yıllık dönemlerle, son yıllarda da yıllık olarak veriler elde edilebilmektedir. Enstitü tarafından hazırlanan yıllık raporlarda da belirtildiği üzere, ekonomik özgürlük son zamanlarda oldukça artmıştır.

Ekonomik özgürlük seviyesini ölçmek amacıyla Fraser Enstitüsü farklı alanlarda, çeşitli bileşen ve altbileşenlerden oluşan endeks ile ekonomik özgürlüğü derecelendirmeye çalışmıştır.

Fraser Enstitüsü’nün “Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu”, ekonomik özgürlük ağı kapsamındaki üyelerle birlikte hazırlanmaktadır. Ekonomik Özgürlük Raporu’nda ülkeler, ekonomik özgürlük seviyelerine göre sıralanmaktadır. Ekonomik özgürlük ağı ise, dünya çapında ekonomik özgürlüğün gelişmesi için çalışan kurumlardan oluşmaktadır.

1.5.2.1. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

Fraser EFW Endeksi, ekonomik özgürlük derecesini beş temel alanda ölçmektedir. Bunlar;

- Devletin Büyüklüğü: Harcamalar, Vergiler ve Girişimcilik,

- Yasal Yapı ve Mülkiyet Haklarının Korunması,
- Güçlü Paraya Geçiş,
- Dış Ticaret Özgürlüğü,
- Kredi, Emek ve İş Çevrimleri Düzenlemeleri'dir.

Bu beş alanda 23 bileşen bulunmaktadır. Bu bileşenlerin birçoğu alt bileşenlerden oluşmaktadır. Her bileşen ve onun alt bileşeni 0 ile 10 arasında bir ölçek üzerinde yer almaktadır. Bu ölçek verinin dağılımını göstermektedir. Alt bileşenler de bileşenleri belirlemek üzere ortalamaları alınarak değerlendirilmiştir. Sonuçta, beş farklı alandaki derecelendirmeler her ülke için genel endeksin oluşturulması için kullanılmıştır (Fraser 2008 Raporu).

Parasal alandaki bileşenler, milletin sağlam parayı edinebilirliğini yansıtmaktadır. Ekonomik yapıdaki bileşenler ise, kaynak dağılımında siyasal süreçten öte piyasaya güvenin göstergeleridir. Gelirler alanında da, endeks, hükümetlerin bireylere ne kadar eşit davrandığının, vergilemede bu kritere ne kadar uyduğunun derecesini ölçmek üzere kullanılmıştır. Son olarak ise, uluslararası alandaki bileşenler ise politikaların serbest ticaretle ne kadar uyumlu olduğunu değerlendirmek için oluşturulmuştur (Gwartney et al., 1999).

Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi bileşenleri en son 2008 raporuna göre aşağıda gösterilmiştir.

Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

1.Devletin Büyüklüğü: Harcamalar, Vergiler ve Girişimler

- hükümet tüketim harcaması (% toplam tüketim)
- transferler ve sübvansiyonlar (% GDP)
- kamu yatırım ve girişimleri
- marjinal vergi oranları
- gelir vergisi oranı
- gelir ve servet vergisi oranı

2. Yasal yapı ve mülkiyet haklarının korunması

- yargının bağımsızlığı
- tarafsız mahkemeler
- mülkiyet haklarının korunması

- yasal ve siyasal yapıya askeri müdahale
- yasal sistemin bütünlüğü
- sözleşmelerin yasal yaptırımı
- mülkiyet satışında düzenleyici kısıtlamalar

3. Güçlü Paraya Geçiş

- parasal büyüme
- enflasyon oranının standart sapması
- enflasyon oranları
- bankalarda döviz hesabı açma özgürlüğü

4. Dış Ticaret Özgürlüğü

- uluslararası ticaret üzerinde uygulanan vergiler
 - uluslararası ticaretten elde edilen vergi gelirleri (ticaret sektöründeki payı)
 - ortalama tarife oranları
 - tarife oranlarının standart sapması
- düzenleyici ticaret engelleri
 - tarife dışı engeller
 - ithalat ve ihracatın maliyeti
- ticaret sektörünün beklenen ve mevcut büyüklüğü
- karaborsa döviz kurları
- uluslararası sermaye piyasası kontrolleri
 - yabancı sahipli / yatırım kısıtlamaları
 - sermaye kontrolleri

5. Kredi, Emek ve İş Çevrimi Düzenlemeleri

- kredi piyasası düzenlemeleri
 - bankaların sahipliği
 - yabancı bankalarla rekabet
 - özel sektör kredileri
 - faiz oranı kontrolleri/ negatif reel faiz oranları
- Emek Piyasası Düzenlemeleri
 - asgari ücret
 - işe alma ve işten çıkarma düzenlemeleri

- merkezi kolektif pazarlama
- işe alma maliyetleri
- İş Çevrimi Düzenlemeleri
 - fiyat kontrolleri
 - idari gereksinimler
 - bürokrasinin maliyeti
 - işe başlama
 - ekstra ödemeler
 - lisans engelleri
 - vergi uyum maliyetleri

Bir diğer araştırma birimi de Fraser Enstitüsü içerisinde oluşturulan Freedom House'dur. Kâr amacı olmayan, politik ve ekonomik kalkınma kurumu olarak Freedom House, demokratik kalkınma için ekonomik özgürlüğün gerekliliği üzerine araştırmalar yapmaktadır.

1.5.2.2. Ekonomik Özgürlük Endeksi Ağırlıklandırma/Birleştirme Yöntemleri

Herhangi bir endeksin oluşturulmasında, farklı nitelik ve ölçümdeki bileşenleri bir araya getirerek (aggregation) tek bir rakam haline dönüştürmek en kritik işlerden birisidir. Bu amaçla, tüm bileşenlere eşit ağırlık vermek, göreceli önemsiz bileşen(ler)in endeksi yönlendirme riskini taşıırken, hemen her ağırlıklandırma yöntemi de bir derece öznellik taşımaktadır.

Fraser Enstitüsü, daha önceki raporlarında çeşitli ağırlıklandırma yöntemleri kullanmıştır. Bunlardan birisi *Temel Bileşenler Analizi*, bir diğeri de *Uzman Görüşleri* olmuştur. Ayrıca bileşenlerin birbirinden bağımsız olup olmadığı ya da aynı alanda yer aldıkları diğer bileşenlerle uyum içerisinde olup olmadıkları da sorgulanmalıdır.

Ağırlıklandırma yöntemleri ve bileşenlerin bağımsızlığı dikkate alınarak Fraser ekonomik özgürlük endeksi oluşturulmuştur. Farklı ağırlıklandırma yöntemlerini kullanarak endeksi oluşturmak ve üzerinde çalışmak isteyen araştırmacılar, kurum tarafından gerekli veri ve bilgi ile desteklenmektedir.

Ekonomik özgürlük alanında gerçekleştirilen bilimsel çalışmalar da endeksin oluşturulmasında kullanılacak yöntemlere ışık tutabilmektedir. Heckelman ve Stroup (2000), Gwartney et. al. (1996)'nin oluşturduğu ekonomik özgürlük göstergelerini

kullanmıştır. Bu yazarlara göre, ekonomik özgürlük endeksi, adil yollardan kazanılmış mülkiyetin korunduğu ve kişilerin gönüllü olarak işlemlere katılabildiği bir boyutu ölçmelidir. Ekonomik olarak özgür bir toplumda, hükümetin temel fonksiyonu, özel mülkiyetin korunması ve sözleşmelerin uygulanabilmesini sağlamaktır. Eğer bir hükümet özel mülkiyeti koruyamıyorsa, gönüllü değişimi kısıtlayan bazı sınırlamalar getiriyorsa, vatandaşların özgürlüğünü bozuyor demektir. Ticareti kısıtlayan kurumsal düzenlemeler, işlem maliyetini oldukça yükseltecek, mülkiyet haklarını zayıflatacak ve belirsizlik yaratacaktır. Bu durum ise, ticaret kazançlarının realizasyonunu ve kişilerin üretken faaliyetlere katılma isteğini azaltacaktır (Sturm et al., 2002: 404).

Gwartney et al.(1996) çalışması, Heckelman ve Stroup (2000) tarafından “ad-hoc” olmakla eleştirilmiştir. Temel problem, çeşitli bileşenlerin ekonomik özgürlük gibi gözlenemeyen değişkene dair bilgi verebilecek olmasıdır. Bu açıdan, gizli değişken yaklaşımı tercih edilmektedir (bkz. Wansbeek ve Meier, 2000). Çeşitli ekonomik özgürlük bileşenleri, ekonomik özgürlüğün kusurlu göstergeleri olabilir. Amaç o zaman, gizli değişkenle göstergeler arasındaki ilişkiyi belirten parametre değerleri bulmak olacaktır. Bu amaçla, Temel Bileşenler Analizi (PCA - Principle Component Analysis) kullanılabilir. Bu yöntem, bir değişkenler kümesinin orijinal veriyi en iyi yansıtan değişkenlerle birleştirilme yöntemidir. Bu öznel bir yargıya dayanmaz. Daha çok bu çoklu-bağlantı problemine dikkat çeker. Değişkenler kümesinin varyansı bu değişkenlerin yeni oluşturulan temel bileşeninin varyasyonunu maksimize eden doğrusal kombinasyonunu belirlemede kullanılmaktadır.

Bu bileşenler üç farklı yöntemle ağırlıklandırılmış ve birleştirilmiştir. İlk endeks Ie'deki her bileşen, kendi standart sapmasının tersine eşit bir ağırlığa sahiptir. Bu yöntem Türkiye ile ilgili gerçekleştirilecek analizde elde edilen endekste ağırlıklı ortalama ile edinilen endeks (weighted average economic freedom index-WEF) olarak belirtilmektedir. Bu yöntemde her bileşenin standart sapması elde edildikten sonra, standart sapmanın tersi alınır, yani “1 / standart sapma” oluşturulur. Her bağımsız dönem için (çalışmada bir yıl) endeks değeri hesaplanırken standart sapmanın tersi standart sapmaların tersleri toplamına bölünerek elde edilir. Is1 endeksindeki bileşenlerin önemi ise, ekonomik özgürlük alanındaki uzmanların bir araştırmasına dayandırılmıştır. Son olarak, Is2 endeksi gene bir

araştırmaya dayalı ölçülmüş fakat, bu seferki araştırma, ülke uzmanları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu birleştirme yöntemleri Heckelman ve Stroup (2000) çalışmasında eleştirilmiştir. Bu yöntemlerin özel olduğu ve yanlış spesifikasyon problemlerine yol açabileceği vurgulanmıştır. Bu nedenle Heckelman ve Stroup (2000) alternatif bir birleştirme yöntemi olarak hedonik yöntemi önermiştir.

Bu yöntemlere göre, çeşitli bileşenlerin ekonomik büyümeyle ilişkisi başta tahmin edilir ve tahmin edilen t - istatistiğine göre ağırlıklar belirlenmiştir. Endeksin ekonomik büyümeyle ilişkisi şaşırtıcı olmamıştır. Çünkü Heckelman ve Stroup (2000), her zaman ağırlık şemasının ekonomik büyümeyi açıklayan bir endeks olacağını vurgulamışlardır. Ayrıca t- istatistiklerin ağırlık faktörü olarak kullanımı ise t- istatistiğinin büyüme ile ilgili bir değişkenini etkisinin ölçümünde kullanılamayacağı düşüncesini tersini ispatlamıştır (Sturm et al., 2002: 406). Yalnız bir kritik de bu çalışma ile ilgili, örneklem için seçilen ülkelerin endekslerinin ne kadar hassas olduğunun kontrolünün yapılmamış olması ile ilgilidir.

Dünya Özgürlük Raporu'nun farklı yıllarda yayınlanan endeksleri arasındaki farklılıklara üç faktör sebep olabilir:

- veri düzenlemelerindeki değişiklikler,
- endekse sonradan ilave edilen elemanlar,
- farklı ağırlıklandırma metodlarının kullanılması.

Farklı ağırlıklandırma metodları sonuçları kısmen etkilemektedir. Uzman görüşlerine dayanan ağırlıklara sahip göstergeler en düşük korelasyonu göstermektedir. Ağırlıklandırma metodunun seçimi ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen analizleri de etkileyecektir. Heckelman ve Stroup (2005) çalışması, bu ilişkinin farklı ağırlıklandırma metodlarına bağlı olmadığını göstermiştir (De Haan et al.,2005:14).

1.5.2.3. Fraser Enstitüsü Ekonomik Özgürlük Endeksi Bulguları

Fraser Enstitüsü'nün 2001 Dünya Özgürlük Raporu'nda, ekonomik özgürlüğü oluşturan bileşenler, Gwartney et al.(1996)'den farklılık göstermektedir. 2001 Raporu 21 bileşeni 7 alanda ayırmıştır:

- Devletin büyüklüğü
- Ekonomik yapı ve piyasaların işleyişi

- Para politikası ve fiyat istikrarı
- Yabancı para kullanabilme özgürlüğü
- Yasal yapı ve özel mülkiyetin güvenliği
- Dış ticaret özgürlüğü
- Sermaye piyasalarının özgürlüğü

2002 Raporu'nda, yine bileşenlerin endeksi oluşturma yöntemler ile ilgili birtakım değişiklik yapılmıştır. Endeksi oluştururken, yasal yapı ve hükümet düzenlemeleri dahil edilmiştir. Bu veriler, Küresel Rekabet Raporu'ndan (GCR) ve Uluslararası Ülke Riski Kılavuzu (ICRG)'den alınmıştır. Burada da 21 bileşen bulunmaktadır, fakat alt bileşenlerle birlikte bu sayı 37'ye yükselmektedir. Bunlar da beş alana ayrılmışlardır:

- Devletin büyüklüğü
- Yasal yapı ve mülkiyet haklarını koruma
- Güçlü para
- Dış ticaret
- Kredi, Emek ve İş Hayatı Düzenlemeleri.

2004 Raporu, hemen hemen 2002 Raporu ile aynı şekildedir. Birinci bölümdeki bileşenler, kaynakları, mal ve hizmetleri dağıtma politikaları yerine, ülkelerin bireysel tercih ve piyasalara güvendiği boyutu göstermektedir. Kişilerin korunması ve hak ederek elde ettikleri mülkler ekonomik özgürlüğün temel alanını oluşturur (De Haan et al.,2005: 7). İkinci bölümdeki birimler de bu konuya odaklanmışlardır. Yasal bir sistemin anahtar bileşenleri, ekonomik özgürlükle tutarlı olarak, hukuk kuralları, mülkiyet haklarının güvenliği, bağımsız bir hukuk sistemi ve tarafsız adalet sistemi ile ifade edilir. Üçüncü bölümdeki bileşenler ekonomik özgürlüğü ölçmeyi amaçlamaktadır. Güçlü paranın eksikliği ticaretten elde edilecek kazançları engeller, çünkü yüksek ve değişken enflasyon oranları görece fiyatları olumsuz etkiler, uzun dönem sözleşmelerin temel maddelerini değiştirir ve bireylerle iş çevreleri için gelecek planları yapabilmeyi imkânsız hale getirir.

Dahası, enflasyon, sabit varlıkların değerini düşürür. Bu analiz de dördüncü bölümde yer almıştır. Ulusal sınırlar arasında mübadele özgürlüğü bir ekonomik özgürlük bileşenidir. Dördüncü bölümdeki bileşenler uluslararası ticaret özgürlüğünü göstermektedir. Sonuç olarak, beşinci bölüm kredi, emek ve iş hayatındaki düzenleme kısıtlarını ölçmektedir (De Haan et al.,2005: 8).

Fraser EFW 2007 ise 42 özel konu başlığını içine alır. Değişkenlerin farklı setlerinin bulundurulması ülkelerarası farklılıkların iyi bir ölçümünü sağlamaktadır. (Devlet büyüklüğü, yasal yapı ve mülkiyet haklarının korunması, güçlü paranın hız kazanması, uluslararası açık ticaret, kredi, emek ve iş çevrimlerinde regülasyonlar). Bazı önemli boyutlar ihmal edilmiştir. Çünkü veri kısıtları ve ölçme güçlükleri bulunmaktadır. Bazı durumlarda ise temel potansiyel kavramlar ihmal edilmiştir. Çünkü gerekli veri sadece küçük bir ülke grubu için bulunabilmektedir. Diğer durumlarda ise, objektif bir ölçümün geliştirilmesindeki güçlükler bulunmaktadır.

Fraser Enstitüsü 2007 EFW endeksinde yer alan “zincir bağlantılı özet endeks (chain-linked summary index)”e göre zamanlar arasında karşılaştırma yapmak mümkündür. Bu karşılaştırmada ortalama ekonomik özgürlük skorunun 1980 yılında 5.4’ten 2005’te 6.6’ya yükseldiği belirtilmektedir (Fraser EFW, 2007: 3).

Fraser 2007 Endeksi’ne göre, beş ülke (Macaristan “3.0”, Peru “3.0”, Uganda “3.2”, Gana “3.6”, İsrail “3.7”) ekonomik özgürlük skorlarını 1980’den beri üç puandan daha fazla yükseltirken, sadece üç ülke skorlarını bir puandan daha fazla düşürmüştür (Zimbabve “-1.7”, Venezuela “-1.7”, Myanmar “-1.3”. diğer düşük skorlu ülkeler ise Nepal “-0.7”, Bahreyn “-0.3”, Hong Kong “-0.2”, Malezya “-0.2” ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti “-0.1” ve Haiti “-0.1” olmuştur. Bu rapordaki esas endekste ise Hong Kong 8.9’luk birinciliğini 10 puana yükseltmiştir. En yüksek skora sahip diğer ülkeler ise; Singapur “8.8”, Yeni Zelanda “8.5”, İsviçre “8.3”, Kanada “8.1”, İngiltere “8.1”, ABD “8.1”, Avustralya “7.9” ve İrlanda “7.9” olarak belirtilmiştir. Diğer büyük ekonomilerin sıralamaları ise şu şekilde yer almıştır: Almanya 18., Japonya 22., Meksika 44., Fransa 52., İtalya 52., Hindistan 69., Çin 86., Brezilya 101. ve Rusya 112.

Bu rapora göre en üst seviyedeki ülkelerdeki ortalama kişi başına düşen GSYİH \$26,013 iken en alt çeyrekteki ülkelerdeki bu miktar ortalama \$3,305 dolaylarındadır. Ekonomik büyüme oranları ise bu ülkelerde sırasıyla % 2,25 ve % 0,35 olarak belirtilmiştir. Aynı sıra ile ortalama yaşam beklentisi 78.7 yıl ve 56.7 yıldır. En üstte bulunan ülkelerde 1-73 arasında derecelendirmede politik haklar ile ilgili skor 1.8 olarak belirtilirken en alt çeyrek ülkelerinde bu skor 4.4 olarak belirlenmiştir. Sivil özgürlüklerde ise en üst ve en alttaki ülke karşılaştırması 1.7 ve 4.1 değerleri ile yapılmıştır. Bir diğer alan olarak ele

³ Bu derecelendirmede “1” en yüksek skoru gösterirken, “7” en düşük skoru bildirmektedir.

alınan çevresel performans açısından ise üst seviye ülkeleri 100 puan üzerinde 81.0 skor elde ederken en alt ülkeler 58.9 düzeylerinde kalmışlardır.

En son 2008 Fraser EFW Raporu'na göre, 102 ülkenin 89'u bu konuda 1980'den bu yana gelişme gösterirken, 13'ü kötüleşme eğilimi göstermiştir. 1980'den bu yana 10 ülkede skor 2.5 puandan daha fazla yükselmiştir. Bu ülkelerden birisi de 2.53 ile Türkiye'dir. Diğerleri Gana (4.12), Uganda (3.37), İsrail (3.26), Peru (2.92), Jamaika (2.89), İran (2.87), Macaristan (2.80), El Salvador (2.74) ve Nikaragua (2.56)'dır.

2008 EFW Raporu'na göre, ekonomik özgürlük endeksi bakımından en yüksek skora sahip ülkeler sırayla; Hong Kong (8.94), Singapur (8.57) ve Yeni Zelanda (8.28) olurken, listenin en altında yer alan ekonomik özgürlük bakımından en yoksul ülkeler Afrika ülkeleridir. En alttaki üç ülke sırayla, Zimbabwe (2.67), Angola(4.10) ve Myanmar (4.19)'dır.

1.5.2.4. Fraser Enstitüsü Endeksinin Eleştirisi

Leschke (2000), Fraser Enstitüsü Endeksinin “değişkenlerin heterojen bir bileşimi” olmakla eleştirmiştir. Gerçekten de, Fraser Enstitüsü ekonomik özgürlük endeksi göstergeleri, örneğin mülkiyet haklarını koruma, kurumsal ölçümlerdir (“oyunun kuralları”), fakat diğerleri politika karakterli değişkenlerdir (“oyunun sonuçları”). North (1981), kurumları bir “kurallar, tamamlama prosedürü ve moral ve etik davranış normları seti” olarak tanımlamıştır. Bu normlar da bireylerin davranışlarını, servetlerini ya da fayda prensiplerini kısıtlamak üzere oluşturulmuşlardır (North, 1981: 201-202). Buradaki anahtar kelime “kısıtlar”dır. Glaeser et al. (2004)'te de belirtildiği üzere, kurumlarla ilgili farklı bir konu da bulunmaktadır: Sınırlar (kısıtlar) oldukça kalıcı ve sürekli olmalıdır. Aslında geçiş “kısıtları” bağlayıcı olmamaktadır ve onları benimsemeyenler tarafından kolayca değiştirilebilmektedir. Glaeser et al. (2004) çalışması, politika kurumlarının bazı göstergelerinin ölçülmesini tartışmıştır. Bunları yaparken de, bu kurumların ölçütlerinin hükümet kısıtlarını mı, yoksa çevrenin kalıcı ya da en azından sürekli olan özelliklerini mi yansıttığını sormuştur.

Sonuç olarak ise, bu göstergelerin ne ölçüm sonuçlarını; ne de North'un çalışmasındaki kalıcı özellikleri yansıtmadığı belirtilmiştir. Aynı eleştiri, kurumların ve sonuçların karması olarak, ekonomik özgürlük göstergesi için de yapılabilir. Şimdiye kadar,

literatüre hiçbir sonucu yansıtmayan (outcomes-free) ekonomik özgürlük endeksi kazandırılmamıştır.

Ekonomik özgürlük kolayca ölçülemez. Çünkü ekonomik özgürlük nicelikten çok niteliği simgeler. Sonuç olarak, öznellik ekonomik özgürlüğün ölçümünde kaçınılmaz gibi görünmektedir. Bilimsel çalışmalarda yapılacak olan özgün ekonomik özgürlük ölçümleri, mümkün olduğunca öznellikten uzak tutulmaya çalışılmalıdır.

Fraser Enstitüsü değişkenleri 0-10 arasında derecelendirmiştir. Bu kararlar, öznel kararları da içermektedir. Örneğin, “Transferler ve Teşvikler (% GSYİH)” değişkeni ele alınacak olursa, formül $(V_i - V_{\max}) / (V_{\max} - V_{\min}) * 10$ olacaktır. Endeks oluşturulurken formülde yer alan maksimum ve minimum değerlerin seçimi, kısmen rastsallık ve öznellik içerebilmektedir. Maksimum değer olarak kimi zaman en ideal (en özgür) değer olan “10” rakamı alınırken, kimi zaman da örneklemin en yüksek değeri alınmaktadır. Farklı durumlarda ise, kesikli derecelendirmeler öznel kriterlere göre yapılmaktadır. Örneğin, “yurtiçinde ve dışarıda banka hesabı açtırabilme özgürlüğü”ne hiç kısıt yoksa 10 verilebilmektedir. Eğer her iki türlü hesap açmak için kısıtlar mevcutsa “0” ile ölçülebilmektedir. Yurtiçinde serbest, yurtdışında kısıtlı ise “5” verilmektedir (De Haan et al., 2005: 8).

Her ne kadar bir ekonomik özgürlük endeksi oluştururken öznellik önemli bir rol oynuyorsa da, bu durum, bu verilerin kullanılmamasını gerektirmemektedir. Veriler genelde, araştırmacının belirli değişkenler için skoru değiştirebileceği şekilde edinilmektedir. Fakat şimdiye dek, ekonomik özgürlük sıralamalarının Fraser Enstitüsü’nde uygulanan ölçüm metodlarının seçimine karşı hassasiyetinin ölçüldüğü bir çalışma ile karşılaşılmamıştır.

Ekonomik özgürlük endeksinde bazı değişkenler de tartışmalıdır. Örneğin De Haan ve Sturm (2000) çalışmasında vergi oranlarının dahil edilmesi sorgulanmıştır. Bilinen şudur ki, vergiler her zaman fiyatları zedeler, fakat kendi içerisinde ekonomik özgürlük endeksinde dahil edilmesi çok gerekli görülmemiştir. Uç liberallere göre, örneğin Rothbard (1970) gibi, devlet gelirlerini –zorlama- olarak da nitelenen vergilerden elde etmektedir. Aynı zamanda özel şahıs ve gruplar gelirlerini gönüllü alıcılara mal ve hizmet satarak elde etmektedirler. Rothbard’a göre, vergilendirme açıkça hırsızlıktır (De Haan et al., 2005: 9). Çoğu iktisatçı da hükümetlerin finanse edilmesi gereken önemli görevleri bulunduğunu savunmaktadır.

Öyleyse, vergilerin oranı ne olmalıdır? Gwartney et al.'e göre; hükümetlerin ekonomik özgürlükle tutarlı iki yaygın fonksiyonu bulunmaktadır:

- 1) Bireylerin ve onların mülklerinin içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı korunması,
- 2) Bazı seçilmiş ürünlerin temin edilmesi (örneğin kamu malları).

Eğer hükümetler bu korumacı ve üretken fonksiyonlarının ötesine geçerse – örneğin özel malları sağlamak- gibi, bu anlamda hükümetler tüketici tercihlerini ve ekonomik özgürlükleri kısıtlamış olmaktadır (Gwartney et al.,1996: 22).

Ekonomik özgürlük göstergelerini oluştururken, araştırmacılar bazen bu nüansları unutmakta ve vergiler ve harcamalara odaklanmaktadırlar. Çünkü Gwartney ve Lawson'a göre, "hükümetlerin mal ve hizmet temin etmeleri, arzu edilse bile, bireysel karar verme mekanizmasını ve ekonomik özgürlükleri tahrip etmektedir" (Gwartney ve Lawson, 2003: 408).

De Haan ve Sturm (2000) aynı zamanda, Fraser Endeksi'nde para politikasının ele alınmış biçimini eleştirmektedir. Bir açıdan, çoğu yazar enflasyonu vergi olarak göstermiş ve buna göre davranılması gerektiğini savunmuştur. Diğer vergiler gibi enflasyonun tahrip edici etkileri bulunmaktadır ve optimal politika, tahrip edici etkileri minimum düzeyde olan vergi bileşimlerini seçmek olmalıdır (Mankiw, 1987). Aynı argüman diğer vergi türleri için de savunulabilmektedir. Bu tabii ki, enflasyonun zarar vermediği anlamına gelmez. Farklı çalışmalar, örneğin Fischer (1993), enflasyonun zararlı olduğunu savunmaktadır.

Fraser Endeksi ile ilgili bir başka eleştiri, eksik gözlem üzerinedir. Belirli bir ülkenin yıllar itibariyle gözlem verileri ekonomik özgürlük endeksini oluştururken tamamlanamamış olabilir. Bu durumda sadece kısmi verilerle skor hesaplanacaktır. Diğer gözlemler için, belirli bir alanın tüm bileşenlerinde veri eksik çıkacaktır. Tüm endeks eğer, çeşitli alanların ortalaması alınarak hesaplanıyorsa (Dünya Özgürlük Raporu'nun en yeni versiyonunda gösterildiği şekilde), endeks sadece elde edilen mevcut verilerin alanlarının ortalamasını göstermektedir. Sonuçta, endeks ülkeler arası ve / zaman içinde tutarsız bir biçimde ölçülebilecektir. Eğer çeşitli bileşenler yüksek korelasyona sahipse, eksik veriler endeksin tamamını çok fazla etkilemiyor demektir. Fakat genelde korelasyon çok düşük çıkmaktadır (De Haan et al.,2005: 10).

2001 Dünya Özgürlük Raporu'nda temel bileşenler analizi kullanılmıştır. 2002'de ise, bileşen sıralamaları her alanda, beş alan için ayrı ayrı ortalamalar alınmıştır. Ağırlıklı skor beş alanın ortalaması olmuştur. Aynı prosedür en yeni Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu'nda kullanılmıştır. Bileşen dereceleri eğer ilişkili ise, derecelendirmeler ve ülke sıralamaları bileşenlerin ağırlıklarına duyarlı değildir. Fakat özellikle “devletin büyüklüğü” grubundaki bileşenler, ağırlıklı endeksle çok zayıf korelasyona sahiptir. Bu da özellikle Batı Avrupa ülkelerinin özelliklerini göstermektedir (Gwartney ve Lawson, 2003).

1.5.3. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi

1995 yılından bu yana, ekonomik özgürlük endeksi Adam Smith'in özgürlük, refah ve ekonomik özgürlükle ilgili teorilerini, tüm dünyada ekonomik hayatın gerçeklerini ülkeler itibariyle ele almıştır. Endeks incelendiğinde 18. yüzyılın refah ve ekonomik özgürlük teorilerinin 21. yüzyılda da gerçeğe dönüştüğü görülebilecektir.

Merkezi Washington'da bulunan araştırma şirketi Heritage Vakfı, her yıl Wall Street Journal ile birlikte "Ekonomik Özgürlük Endeksi" yayınlamaktadır. Heritage Vakfı'na göre, ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik fırsatlar ve refah arasındaki ilişkiyi, ülkelerdeki ekonomi politikalarını analiz ederek ortaya koymaktadır.

Ekonomik özgürlük iyi ekonomik performansla (büyümeyle) oldukça ilişkilidir. Dünyanın en özgür ülkeleri en iyi ekonomik performansı sergilemektedirler. Ayrıca en özgür ülkelerde işsizlik ve enflasyon oranları düşüktür. Sürdürülebilir refah düzeyi için, politikaların ekonomik özgürlüğe yönelimi önemlidir.

Artık 21. yüzyılın başlarında, daha fazla ülke, vatandaşlarının ekonomik özgürlüğünü artırmak için kurumsal oluşumlara odaklanmanın önemini anlamış bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük ve refah arasındaki ilişki henüz açıklığa kavuşturulamamıştır. Dünyada hala insanlar, hükümetlerin ekonomik büyümeyi en iyi şekilde geliştirecek ve refahı sağlayacak ekonomik çevreyi oluşturmasını ve desteklemesini talep etmektedirler.

Bir ülkenin ekonomik özgürlük düzeyi, sıradan bir vatandaşın ekonomik kararlarını kendi kendine verebilme yeteneğini yansıtmaktadır (Heritage, 2008 Raporu).

Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksi, ekonomik fırsatlar ve refah arasındaki ilişkiyi 14 yıldır analiz etmektedir. The Wall Street Journal ve Heritage Vakfı işbirliğiyle hazırlanan endeks ekonomik özgürlüğün küresel bir portresini çizmektedir. Ölçülemeyen

hiçbir kavramın geliştirilemeyeceğini savunan endeks öğrenci, öğretim elemanı, politikacı, işadamları, yatırımcılar ve medya için kritik bir rol üstlenmiştir. Endeksin bu bağlamda elde ettiği bulgular açık ve nettir: “Ekonomik özgürlüğü yakalayan ve sürdüren ülkeler, daha az özgür ülkelerle karşılaştırıldığında daha fazla refah seviyesine ulaşmışlardır” (Heritage, 2008 Raporu).

Heritage 2000 EFW Raporu’na göre, bir ülkenin ekonomik performansı hükümet politikasının çeşitli konularına bağlıdır. Fakat hiçbir konu, politik, yasal ve ekonomik konulardan daha önemli değildir. Kurumlardaki farklılıklar, ülkelerarası ekonomik büyüme ve yatırım oranlarındaki farklılıkların en önemli belirleyicilerinden birisidir. Bu da ampirik olarak kanıtlanmıştır. Sonuçta, kurumları geliştirecek temel reformlar bir ülkeyi uzun vadede yoksulluktan refaha yükseltecek en iyi yolu göstermektedir. Heritage Vakfı yıllık ekonomik özgürlük endeksinin ana teması budur.

1.5.3.1. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

Heritage Vakfı’nın en son hazırladığı 2008 Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu, 2007 raporunun kapsam ve şeklinin daha bilimsel ve objektif metodoloji ile yenilenmiş halidir. Metodolojideki değişiklikler, 2000, 2002, 2004, 2006 ve 2007’de endeksi oluşturan faktörlerin biri ya da birçoğunun tutarlılığını (robustness) pekiştirmek adına yapılmıştır. Her seferinde, bütün zaman serileri, skorların oldukça tutarlı olmasını sağlamak için en iyi şekilde düzenlenmektedir. Amaç, endeksi güvenilir, kullanışlı ve dünyadaki değişimlerle, yeni veri ve bilgi birikimi ile uyumlu bir kaynak haline getirmektir.

2008 Raporu 162 ülkede 10 faktörü, 0 ile 100 arasında değişen skorlarla ölçmüştür. Skor 100’e yaklaştıkça devletin piyasaya müdahalesinin azaldığını göstermektedir (Heritage, 2008 Raporu).

Heritage Vakfı 2008 Raporu’nda oluşturulan endeks 10 faktör ile belirlenmiştir. Bu faktörler ve açıklamaları aşağıda yer almaktadır.

Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

1. İş Özgürlüğü: İş kurma, çalışma ve bir işyerinin kolay ve hızlı açılıp kapanabilme yeteneğinin bir göstergesidir. Düzenleyici kurallar bu özgürlüğü kısıtlamaktadır.

2. Ticari Özgürlük: Tarife ve tarife dışı engellerin olmamasının bir ölçütüdür. Bu engeller ithalat ve ihracatı etkileyecektir.

3. Mali Özgürlük: Devletin gelir politikasının bir ölçütüdür. Vergiler, gelir vergisi ve vergi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payı ile değerlendirilmiştir.

4. Devletin Büyüklüğü: Tüm kamu harcamalarını tüketim ve transferlerle birlikte içermektedir. İdeal olanı, devletin mutlak minimum harcama yaparak yalnızca kamu mallarını sağlamakla yükümlü olmasıdır.

5. Parasal Özgürlük: Fiyat istikrarının bir ölçütüdür. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerine zarar verici etkenlerdir. Mikroekonomik müdahale olmadan elde edilen fiyat istikrarı serbest piyasa için ideal devlet şeklini yansıtmaktadır.

6. Yatırım Özgürlüğü: Sermayenin serbest dolaşımının bir ölçütüdür.

7. Finansal Özgürlük: Bankaların hükümetten bağımsızlığının ve güvenliğinin bir ölçütüdür. Kamuya ait diğer banka ve finansal kurumlar verimsizliği işaret ederken, siyasi kayırmacılığın serbest bir sermaye piyasasında yeri yoktur.

8. Mülkiyet Hakları: Bireylerin özel mülkiyet biriktirme yeteneğinin bir göstergesidir. Devlet tarafından yasalarla güvence altına alınmalıdır.

9. Yolsuzluktan Özgürlük: İş dünyasından elde edilen yolsuzluk verileriyle, devletin yasal, yargısal ve yönetsel (idari) yolsuzluk verileri ile oluşturulmuştur.

10. Emek Özgürlüğü: İşçi ve işverenlerin devle kısıtlanması olmadan faaliyet gösterebilme yeteneğinin bir ölçütüdür.

Tanımları verilen endeks bileşenleri, aşağıda sıralanan göstergelerle ölçülmeye çalışılmıştır.

Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri ve Altbileşenleri

- İş Özgürlüğü
 - İşe Başlayan Firma Sayısı
 - İşe Başlama Süresi(gün)
 - İşe Başlama Maliyeti
 - İşe Başlayan Firmanın Sermayesi(% kişi başına gelir)
 - Lisans Sahibi Firma Sayısı
 - Lisans Alma Süresi(gün)
 - Lisans Alma Maliyeti
 - İş Kapatma Süresi(yıl)
 - İş Kapatma Maliyeti (% emlak)

- Ticari Özgürlük
 - Ortalama Tarife Oranları
 - Tarife Dışı Engeller
- Mali Özgürlük
 - Gelir Vergisi
 - Şirketler Vergisi
 - Vergi Gelirleri
- Devletin Büyüklüğü
 - Kamu Harcamaları
 - Tüketim
 - Transfer Harcamaları
- Parasal Özgürlük
 - Ağırlık Ortalama Enflasyon Oranı (Son 3 yıl)
 - Fiyat Kontrolleri
- Yatırım Özgürlüğü
 - Doğrudan Yabancı Sermaye Akımları
- Finansal Özgürlük
 - Finansal Hizmetlerde Kamu Düzenlemeleri
 - Banka ve Diğer Finans Kuruluşlarına Devlet Müdahalesi
 - Yerli ve Yabancı Yatırımcıya Finans Şirketi Açma ve Çalıştırma Güçlüğü
 - Kredi Dağılımlarında Hükümet Etkisi
- Mülkiyet Hakları
 - Bireysel Mülkiyet Haklarının Devlet Tarafından Korunması ve Güvence Altına Alınması
- Yolsuzluktan Özgürlük
 - Uluslararası Yolsuzluk Endeksi (CPI) verileri
- Emek Özgürlüğü
 - Asgari Ücret

- Çalışma Saatleri
- İşçi Çıkarma Engelleri
- İşçi Çıkarmanın Maliyeti

Heritage Vakfı'nın hazırladığı ekonomik özgürlük endeksi bileşenleri on başlık altında toplanmıştır ve Fraser ekonomik özgürlük endeksi bileşenlerinden farklılık göstermektedir.

1.5.3.2. Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenlerinin Ağırlıklandırılması

Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endeksi 10 ayrı özgürlük kategorisinin basit ortalamasını göstermektedir. Bu 10 farklı kategorinin her biri bireysel ve ulusal refah düzeyinin gelişimi için hayati öneme sahiptir. Yüzyıllar boyunca Locke ve Montesquieu gibi özgürlükçü filozoflar, özgür insanın temel hakkını mülkiyet olarak tanımlamışlardır. Zamanla birçok uzman ve araştırmacı, ekonomik özgürlüğün serbest ticaret, yatırım hakları ve emek özgürlüğü gibi bileşenlerini de tanımlamışlardır.

1995 yılında ekonomik özgürlük endeksi ilk olarak oluşturulurken, ülkelerin ölçüm ve sıralamasına özen gösterilmiştir. 10 farklı kategori içerisinde dışsal olarak nitelendirilebilecek etken, ekonominin yatırım ve ticaret konularından dışa açık olmasıdır. Çoğunlukla içsel sayılanlar ise emek özgürlüğü ya da finansal özgürlüktür.

Ekonomik özgürlük endeksinde on farklı faktör de eşit ağırlıklı hesaplanmıştır. Bunun nedeni ise genel endeksin bir faktöre bağlı olarak ya da herhangi bir politika yönlendirmesi ile sapmasını engellemektir. Ekonomik özgürlüğün, ortalama vatandaş için servet artışının sağlanması yolunda bir oluşum sağlama yeteneği ilgi çekmektedir. Fakat bunu yaparken bazı bileşenleri diğerlerine göre ağırlıklı hesaplamak rasyonel bir davranış değildir.

Endeksin amacı zaten, araştırmaya dahil edilen tüm ülkelerde ekonomik çevrenin dengesini yansıtmaktır. Endeks özel olarak başka bir bağımlı değişkeni (ekonomik büyüme vb.) açıklamak için oluşturulmamıştır. Bu kısmı da ampirik çalışma yapan ekonometristler tarafından gerçekleştirilmektedir. Endeks, bileşenler için hazırlanan orijinal verileri kullanmaktadır. Böylece başkaları da bu verileri kullanarak ağırlıklandırma ya da birleştirme yoluna gidebilir.

Her 10 faktör 0 ile 100 arasında derecelendirilmiştir. 100 en yüksek özgürlük düzeyini göstermektedir. 100 derecesi aynı zamanda, ekonomik çevrenin ya da uygulanan politikaların ekonomik özgürlüğe olanak sağladığını ortaya koymaktadır. 10 özgürlük kategorisinin çoğu sayısal verilerden oluşur ki bunlar da bir skor değerine doğrudan çevrilebilir. Örneğin tarife oranı “0” ve tarife dışı engelleri “0” olan bir ülkenin ticaret özgürlüğü skoru 100 olacaktır.

Heritage Foundation Endeksi oluşturulurken belirli ağırlıklandırma yöntemleri kullanılmadığı gibi daha öznel skorlar elde edilmiştir. Ayrıca endekste daha fazla ülke ve zaman periyotları ile çalışılmıştır.

1.5.3.3. Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi Bulguları

Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde 2006 yılında, 157 ülke on faktöre göre sıralanmıştır. Bu faktörler ticaret politikası, hükümetin mali yükü, ekonomiye devlet müdahalesi, para politikası, sermaye akışları ve dış yatırım, bankacılık ve finans, ücretler ve fiyatlar, mülkiyet hakları, düzenleme ve kayıt dışı piyasa faaliyetleridir. Puanlar 1 ile 5 arasında verilirken, 1 maksimum, 5 minimum olmak üzere, puanların artması ekonomik özgürlüğün azalması anlamına gelmektedir. Ülkeler,

- Özgür,
- Özgürlüğe yakın,
- Büyük ölçüde özgür olmayan ve
- Özgürlüğü bastırılmış olmak üzere 4 gruba ayrılmaktadır.

Endekste ortalama olarak 2.98 puan alan ülke 'oldukça özgür' sayılırken 3.04 puan alan ülke 'az özgür' olarak değerlendirilmektedir.

Dünyanın bu anlamda en özgür ülkesi 1.28 puan alan Hong Kong'dur. Bu ülkeyi 1.56 puan ile Singapur, 1.58 ile de İrlanda izlemektedir. En özgür 10 ülke arasında sırasıyla Lüksemburg, İzlanda, İngiltere, Estonya, Danimarka, Avustralya, Yeni Zelanda ve ABD bulunmaktadır. Son sırada ise, Kuzey Kore yer almaktadır. Endekste 99 ülke önceki yıllara göre daha iyi bir performans gösterirken, 51 ülkede durum kötüleşmiştir. Beş ülkede değişiklik olmaz ve 20 ülke 'özgür' olarak nitelendirilirken; 52 ülke 'oldukça özgür', 73 ülke 'az özgür' olarak adlandırılmış, 12 ülkede ise ekonomik özgürlüğün 'baskı altında' olduğu kaydedilmiştir.

4 Ocak 2006'da yayınlanan rapora göre, Kuzey Amerika ve Avrupa Bölgesinde en çok ilerleme kaydeden ülke, bu yıl kaydettiği 0,39 puanlık ilerlemeyle Romanya olurken, onu Ermenistan, Gürcistan ve Türkiye yakından takip etmiştir.

2006 Endeksini hazırlayanlara göre, yabancıların toprak sahibi olmasında meydana gelen etkileyici artışa rağmen, hukuk sistemi büyük oranda etkisiz olmaya devam etmektedir ve bu da organize suç ve yolsuzluğun yatırımlara engel olmasına olanak sağlamaktadır.

Heritage 2008 Raporu'nda ekonomik özgürlük endeksi 100 puan üzerinden değerlendirilmiş, değer arttıkça özgürlüğün arttığına işaret edilmiştir. Heritage 2008 EFW Raporu'na göre, küresel ekonomik özgürlük skoru % 60.3 olup 2007 ile aynıdır. Endeksin oluşturulmaya başlandığı 1995 yılından bu yana, son yıllarda yaşanan yavaş ilerlemeye rağmen, dünyada ekonomik özgürlük % 2.6 artmıştır.

En son 2008 raporuna göre, beş bölgeyi içine alan değerlendirme tablo 1.3'de verilmiştir.

Tablo 1.3: Heritage Vakfı Ekonomik Özgürlük Bölge Sıralaması

ÜLKELER	Ortalama Ekonomik Özgürlük Skoru	
	Basit	Ağırlıklı*
Asya- Pasifik	58.7	54.4
Avrupa	66.8	63.1
Amerika	61.6	67.0
Ortadoğu/ Kuzey Afrika	58.7	54.4
Subsaharan Afrika	54.5	55.5
DÜNYA	60.3	57.4

* Ağırlıklandırma nüfus verileri ile yapılmıştır, Heritage, 2008 Raporu.

Heritage 2008 raporu verilerinden elde edilen sonuçlara göre, basit ortalama ile ekonomik anlamda en özgür kıta Avrupa kıtası gibi görünmektedir. Avrupayı Amerika, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Asya- Pasifik ve Sahra Afrikası takip etmektedir. Ancak nüfus verilerine göre ağırlıklı ortalama ile bakılacak olursa bu sıralama, Amerika, Avrupa, Sahra Afrika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Asya Pasifik ülkeleri olmak üzere değişmektedir. Ağırlıklı skor ile dünya ekonomik özgürlük endeksi (küresel endeks) de basit ortalamanın 3 puan altında 57.4 seviyesinde bulunmaktadır.

1.5.3.4. Heritage Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin Eleştirisi

Ekonomik özgürlük endeksinin önemi ve boyutları ile birlikte aynı zamanda bu endeksin ne kadar geçerli, objektif ve ölçmeye elverişli olduğu da tartışma konuları arasında yer almaktadır.

Genel anlamda, ekonomik özgürlük endeksine üç farklı alanda eleştiride bulunmaktadır. Bu eleştiriler daha önce Fraser Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne yapılan eleştirilerle benzerlik göstermektedirler. Bunlar:

Öznelliği ve Ölçmeye Elverişli Olmaması: Hedef alınan özgürlük kavramı, subjektif bir değer yargısıdır. Endeksin ölçme kabiliyetinin olmadığı iddiası önemli bir savdır.

Gelişme Aşamasında Bulunması: İktisatçıların önemli bir kısmı endeksi, bu nedenle görmezlikten gelmektedir. İlk olarak iktisatçıların bu kesiminin iktisat biliminin kuramsal yanını yani mülkiyet haklarını, sözleşme özgürlüğünü ve karar alma mekanizmalarını ve piyasaların örgütlenmesini ihmal ettikleri ve iktisadı mekanikleştirdikleri iddiası da mevcuttur. Bu nedenle endeksin düzenlenişi yani ağırlıkların tespiti subjektif olabilir; ancak teorik temelini sağlam olduğunu iddia etmek mümkündür.

Birden Fazla Endeksin Mevcudiyeti: Öncelikle Heritage Vakfı ve Wall Street Journal'ın hazırladığı bağımsız özgürlük endeksinin sonuçları birbirleriyle çelişmemektedir. İki endeks arasında sıralamada bazı ufak değişiklikler olsa da, her iki endeksin de temeli ve özellikle amacı ekonomik özgürlüklerin teşhisi ve tespitidir. Özgürlük, ayrıca tüm iktisadi ve siyasi örgütlenmelerin kendisine saygı göstermesini gerektiren bir kavramdır. Artık bireyin iktisadi ve siyasi özgürlüklerinin takipçisi olan; uluslararası sivil toplum örgütleri mevcuttur. Bu takip ise ekonomik ve siyasi özgürlükler endeksleri yardımı ile yapılmaktadır.

Bu tür endekslerin geliştirilmesi sağlanırsa, birey ve toplum, hem siyasi ve ekonomik özgürlükler, hem de siyasal ve ekonomik performans açısından oldukça ileri bir düzeye gelecektir. Özellikle kişi başına gelirin çok fazla artmadığını da dikkate alındığında, ekonomik özgürlüklerin ve bunlarla ilgili endeksin, en azından sonuçlarının irdelenmesinin önemi daha net bir biçimde anlaşılmaktadır (Turan, 2006: 45).

1.6. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK, POLİTİK ÖZGÜRLÜK VE SİVİL ÖZGÜRLÜKLER

Ekonomik özgürlük daha çok kişilerin karşılıklı ilişkilerinin farklı boyutlarını ele almaktadır ve kişilerin gönüllü olarak çıkarları doğrultusunda mübadeleye girdikleri bir serbest piyasanın kalitesini göstermektedir. Politik özgürlük ise baskıdan kurtulma anlamına gelmektedir ki bu baskı da hükümet baskısı olarak tanımlanabilir. Politik özgürlük, hükümet elemanlarının seçilmesi ve politik konuların kararlaştırılması ile ilgili prosedürlerle ilgilidir. Bütün yetişkin vatandaşların, oy kullanma, lobi faaliyetleri ve seçme- seçilme gibi hakları varsa politik özgürlük var demektir. Politik özgürlük iki elemandan oluşmaktadır. Politik haklar ve sivil özgürlükler. Yeterli politik haklar kişileri kendilerini yönetenleri seçme yetkisi vermektedir. Sivil özgürlükler de yayın özgürlüğü, farklı dini görüşlere sahip olabilmek özgürlüğü, ve herhangi fiziksel müdahale korkusu olmadan fikrini serbestçe açıklayabilme özgürlüğü gibi konuları kapsamaktadır.

Adam Smith'e göre bir serbest piyasada, kişiler tüketeceklerini ve üreteceklerini seçme özgürlüğüne sahiptirler. Görünmez el, özgür ekonomik ajanları kendi çıkarlarını ortaya koyma ve başkalarıyla işbirliğine girmek üzere serbest bırakmıştır. Serbest piyasa ayrıca, politik aktiviteler için önemli bir platformdur. Piyasaları yatırımdan soğutan faaliyetler, ekonomik koşulları aşağı çeker ve böylece yerel yöneticiler tarafından göz ardı edilirler. Bueno de Mesquita (1990)'a göre, piyasalara baskı kullanımı ise yurtiçi yatırımların azalması ve sermaye çıkışıyla yakından ilişkilidir. Serbest parasal politikalar, aracılığıyla hükümetin sermaye girişlerine müdahalesini güçleştirmektedir (Gwartney, Lawson ve Gartzke, 2005: 34).

Friedman, temel olarak politik rekabetin politik haklar tarafından belirlendiğini savunmaktadır. Bu haklar da ekonomik özgürlüğü olumsuz etkilemektedir. Kamu tercihi uzmanları da uzun zaman rekabet içinde seçilen politikacıların ve onların bürokratlarının sadece kendi çıkarları doğrultusunda serbest piyasaya müdahale ederek kendilerini memnun etmek isteyeceklerini tartışmışlardır. Politik haklara sahip kişiler, başkalarının servetini yeniden dağıtmak adına devletin demokratik formlarını kullanmışlar ve bunu da rekabeti kısıtlayıcı ya da fiyat manipülasyonlarıyla satışları kısıtlayıcı serbest piyasaya müdahalelerle gerçekleştirmiştir. Demokrasilerde politik özgürlüklerin kullanılmaması ya da yanlış kullanılması hükümet hizmetlerinin ve faaliyetlerinin genişlemesine yol açmıştır.

Bu da ekonomik ve insan özgürlüklerinin korunup sürdürülebildiği bir boyutta gerçekleşmektedir. Demokrasilerin etkin olmaması serbest piyasanın işleyişine kısıtlar getirmektedir. Daha da ileri aşamada, bir otoriter rejimde politik otoriteler, baskıyla kaynakları dağıtarak piyasanın zarar görmesine yol açmaktadır. Kaynakların büyük bölümünü elit sınıf kontrol etmekte ve ekonomik kararların hepsine hakim olmaktadır. Ekonomik özgürlük, hiçbir zaman planlı bir şekilde olmamakla birlikte, yalnızca tesadüfen durumu değerlendirir ve geliştirir (Hayek, 1944).

Tarihsel ve mantıksal olarak ekonomik özgürlük politik özgürlüğün bir şartıdır. Onun da bir şartı mülkiyet hakları olmuştur. Güvenli mülkiyet hakları ve bağımsız servet olmadan, politik hakların ve sivil özgürlüklerin kullanılması etkinliğini yitirmektedir.

Uzun dönemde, ekonomik özgürlük politik özgürlüğe yol açmakta ve onu sürdürmektedir. Serbest piyasanın servet yaratıcı etkisi hiç şüphesiz bulunmaktadır (Smith, 1776). Ekonomik özgürlük sistemi, herhangi bir devlet yönetimi ya da planlama sisteminin üzerindedir (Hayek, 1944). Herhangi bir baskı olmaksızın, bir serbest piyasa ekonomik etkinliği ve sosyal refahı beraberinde getirmektedir. Ekonomik özgürlüğün servet etkisi, politik özgürlük için gerekli sosyal koşulları gerçekleştirmektedir. Temel olarak, otoriter bir rejim, serbest piyasanın bulunduğu ortamda uzun süre kalamaz. Serbest piyasa yalnızca optimal kaynak dağılımına ulaşmak ve servet yaratmak için bir araç olmayıp, politik özgürlükler ve davranışsal oluşumlar inşa etmek için, kişilik gelişimleri ve öğrenme çevresi de sağlamaktadır. (Wu ve Davis, 2003).

Demokratik kurumlar keyfi hükümet faaliyetlerine kısıtlama getirmektedir. “Bu tür bir bakış açısı demokrasinin kabul edilen faydalarını gerektiği kadar vurgulamamakla beraber otokrasilerin doğasındaki riski ele almaktadır.” (Weede,1993: 179). En önemli nokta ise, mülkiyet hakları demokrasilerde otokrasilerden daha fazla güvenlik altında görülmektedir. Çünkü bu bağlamda ekonomik özgürlükleri de içerisine alan sivil özgürlükler oldukça önem kazanmıştır. Bunlar olmaksızın politik meşruiyet (yasalara uygunluk) söz konusu olamaz ve politik meşruiyet olmadan da bir rejim uzun süre ayakta kalamaz (Esposito ve Zaleski, 1999: 185- 197).

1940’lardan sonra büyük bir güce sahip olmuş olan Keynesyen iktisatçıların ortaya koymuş oldukları politikalar 1960’lardan sonra meydana gelen genel iktisadi bunalımı aşmada yetersiz kalırken, neo-liberallerin serbest piyasa, serbest ekonomi ve bireysel

özgürlük ilkelerinden kalkan görüşleri tekrar moda haline gelmiştir. Bu çerçevede başta Friedman ve Hayek olmak üzere ortaya konulan politikalar bunalımdan çıkış için tek çare ve bağlanılan umut olarak ABD ve İngiltere’de resmi politika haline gelmiştir. Bu çerçevede ortaya konulan görüşlere inanmış olanlar, yani bu akımın temsilcileri, neo-liberaller, yeni muhafazakârlar, yeni iktisatçılar olarak bilinmektedir.

Friedman’ın temel tezi, iktisadi özgürlüğün hem kendi başına bir amaç hem de siyasal özgürlüğe ulaşılmasında zorunlu bir araç olduğu şeklindedir. Bunun yanında, bireysel özgürlük için de temel bir gerekliliktir. Bireysel özgürlük ise, bireyin hem başka bireylerden hem de siyasal iktidardan gelebilecek her türlü dışsal müdahale ve zorlamadan bağımsız olma biçiminde tanımlanmaktadır. Friedman’a göre, iktisadi ve siyasal güçlerin aynı ellerde toplanması engellenmelidir. Bu yapılmazsa siyasal gücü ele geçirenler iktisadi gücü de ele geçirirler ve bireysel özgürlük tehlikeye girer.

Hayek’te de özgürlük, bireyin her türlü zorlamadan bağımsız olması anlamında kullanılmaktadır. Siyasal özgürlükten ayırmak için Hayek, buna, bireysel özgürlük adını vermektedir. Hayek’e göre, bireysel özgürlüğün sürekli kılınmasını sağlayan, herkese eşit olarak uygulanan genel ve soyut nitelikteki yasalar ve bunun içinde olduğu serbest piyasa ekonomisidir. Hayek’e göre, siyasal iktidarın gücü bu genel ve soyut nitelikteki yasalarla sınırlanmazsa bireyin özgürlüğü tehlikeye girer. Bunun için de devletin müdahalelerinden bağımsız, özgür bir piyasa düzeninin varlığı, bireysel özgürlüğün güvence altına alınması bakımından zorunludur.

Bireysel özgürlüğü geliştirmenin tek yolunun serbest piyasanın bütün kurallarıyla işletilmesi ve devletin müdahalesinin azaltılması, bunun için de yetkilerinin sınırlandırılması olduğu düşüncesi Friedman ve Hayek’in temsil ettiği yeni sağın temel tezlerini oluşturmaktadır.

Oysa yeni sağ iktisatçılara yöneltilen eleştirilerde, burjuva bireyinin özgürlüğünün biçimsel özgürlük olduğu ve bunun da mülkiyet özgürlüğüne indirgendiği belirtilerek mübadele özgürlüğünün iddia edildiği gibi zorlama olmadan gerçekleşmediği için bunun da bir anlamı olmayacağı öne sürülmektedir.

Hayek’e göre, “özgür bir toplumu özgür olmayan bir toplumdan ayıran özellik, özgür bir toplumda her bireyin kamusal alandan açıkça ayrılan ve iyice tanımlanmış özel bir alanı olmasıdır ve bireyden herkese eşit şekilde uygulanan kurallara uyması beklenir.”

Yine Hayek'e göre, "eğer özellikle bize yönelik olmayan ve bağımsız olarak konulmuş, genel soyut kurallar anlamında yasalara uyarsak başka bir insanın iradesine tabi değiliz dolayısıyla da özgürüz."

Birçok ampirik çalışmanın bulguları, ekonomik özgürlüğün toplumda refah ve ekonomik büyüme ile pozitif ilişkili olduğu yönüyle, demokrasi için bu bulgular karışık korelasyonlar göstermektedir. Birçok sosyal bilimci ekonomik özgürlük ve siyasal hakların bireylerin refahı üzerinde önemli rolü bulunduğunu savunmaktadır. Bilim adamlarının çoğu ise siyasal haklar üzerinde demokratik uygulamaların da kamu politikası oluşturma yolunda bazı faydalarının olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu uygulamalar toplum refahını yükseltmek için piyasanın ekonomik özgürlüklerine bazı kısıtlamalar getirmektedir (Stroup, 2007: 52). Örneğin vergiler, kamu malı yaratarak ve yararlı kamu politikası aracı olarak görülürken aynı zamanda ekonomik özgürlüklerin tanım gereği kısıtlanmasına yol açabilmektedir.

Toplumdaki tüm özgürlükler göz önünde bulundurulduğunda, her toplumun, bireylerin refahını artırmak üzere bazı araçlara uyum sağladığı, bu araçların da bireylerin bazı özgürlüklerini engellediği öne sürülmüştür. Daha açık bir şekilde, toplum refahı için alternatif bazı özgürlükler, bireyin özgürlüklerini kısıtlama yoluna gitmiştir. Önemli olan nokta şudur ki; demokratik yöntemlerle belirlenen bazı politikalar çoğunluğun yararını savunurken, diğer bazı politikalarsa birkaç kişinin yararını amaç edinebilmektedir.

Ampirik bulgular ekonomik özgürlüklerin refah üzerinde etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Oysa, toplumda güçlü bir demokrasi varken bu etkiler azalmaktadır. Toplumda demokrasinin varlığı, ekonomik özgürlüklerle kıyaslandığında refah ölçütleri üzerinde daha az etkili bulunmuştur. Bunlara ek olarak, büyük ölçüde ekonomik özgürlüğün varlığı söz konusu olduğunda ise, demokrasinin etkileri azalmaktadır (Stroup, 2007: 53). Bu sonuçlar itibariyle, demokratik uygulamaları tercih eden ekonomik özgürlük seviyesi yüksek ülkeler, toplumun yaşam kalitesinin iyileştirilmesi yönünden bireysel ekonomik özgürlüklerini artırmaya yönelik çalışan toplumlara göre daha az gelişme gösterirler.

1.7. SINIRLI DEVLET VE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK

Devletin ekonomiye müdahale süreci, kamu bürokrasisinin giderek büyümesine yol açmıştır. Piyasa ekonomisine yönelik kararların alınması ise bu büyük ve hantal mekanizma içinde daha ağır işlemeye başlamıştır. Müdahale ne kadar dozunu artırırsa, devletin kurumsal yapısı o kadar büyümüş, hukuki yapısı bir o kadar karmaşık hale gelmiş, karar alma süreci yavaşlamış ve müdahaleden beklenen sonuçlar önce gecikmeye başlamış, daha sonra da sonuçlardan uzaklaşmıştır (Yereli, 2003: 68). Ayrıca devletin ekonomiye müdahalelerinin daha fazla olduğu ülkelerde bürokrasi ve kırtasiyecilik de doğal olarak çok yaygın bir hastalık haline gelmiştir (Aktan, 1997: 14).

XX. yüzyılın başında, devletin ekonomik özgürlüklere yönelik kısıtlayıcı eğilimlerini eleştiren Ludwig von Mises ve Friedrich A. von Hayek gibi düşünürler, dönemin ulus-devletleri ve bunların müdahaleci ekonomi anlayışları nedeniyle pek fazla önemsenmemiştir. 1929 Ekonomik Buhranı ve buna karşı tecrübe edilen Keynesyen Model, Mises ve Hayek'in haklılığını zamanla kanıtlamıştır (Yereli, 2003: 68).

Özel mülkiyet, piyasalarda bireyin serbestçe faaliyette bulunması, malların serbest dolaşımı, sözleşme yapma ve piyasalara giriş-çıkış serbestliği, piyasalar hakkında bilgi edinebilme gibi ekonomik özgürlükler müdahaleci devlet uygulamaları sonucunda daha anlamlı hale gelmiştir (Yereli, 2003: 69).

Hayek; devletin piyasadaki işleyişi müdahalelerde bulunarak bozması yerine, hukuku uygulayarak ekonomik özgürlükleri garanti altına alması gerektiğini savunmuştur. Liberalizm ve demokrasiyi birbirinden ayırmıştır. Ona göre liberalizm, devletin amacı ve kapsamı, siyasal iktidarın sınırları hakkında bir teoridir; hâlbuki demokrasi siyasal iktidarın kimin elinde olması gerektiği ile ilgilidir (Erdoğan, 1993: 33).

Hayek, toplumun siyasi yönetim olmadan da varolabileceğini kabul etmiş, ancak çoğu kez hükümetin varlığının gerekli olacağını söylemiştir (Yayla, 1993: 152). Devletin esas görevinin eşit, soyut, genel kuralların uygulanmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, liberalizmi devletin fonksiyonlarının sınırlandırılması şeklinde ele almış, gücün mutlak sınırlı olması gerektiğini savunmuş ve sınırsız gücün kötüye kullanımının önlenemeyeceğini söylemiştir (Yereli, 2003: 70).

Küreselleşme bağlamında yoksulluk dramatik bir oranda azalmaktadır. Yoksul ekonomiler ne kadar dışa açık ve küreselleşmişlerse, bu ekonomilerin büyüme ve

gelişmelerindeki artış da o kadar hızlı olmaktadır. Fakat birçok ülke örneğin Batı Avrupa’da ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu ülkelerde devlet müdahalesi politikası izlenmektedir. Gerçekte ise, bir ülke ekonomisi ne kadar dışa açık ise o kadar daha az yoksul demektir. Devlet müdahalesi, üretim karşıtı ve servet karşıtı bir yol izlemektedir. Yüksek oranda vergilendirilen ve ağır bir şekilde düzenlenen (regüle edilen) emek piyasaları Batı Avrupa’da geniş gruplar için sosyal dışlamaya yol açmıştır (Munkhammar, 2007: 39).

Karl Marx kapitalizmin nasıl yoksulluğa yol açtığının teorisini ortaya koymuştur. Charles Dickens da bu teorinin nasıl çalıştığını anlatmıştır. Birçok diğer yazarlar da bunları takip etmişlerdir. Statik kaynakların bulunduğu bir dünyada bazı insanlar yoksuldur, çünkü bazı insanlar da zengindir. Toplumsal yapının işleyişini anlatan bu imaj 19. ve 20. yüzyıllarda da değişmemiştir. Yoksulun daha fazla yoksullaşmasını ve zenginin daha da zengin olmasını durdurmanın temel yöntemi, toplumda devlet müdahalesi olarak görülmüştür. Kaynakların yeniden dağılmasına yönelik yüksek vergi oranları, kolektif sahiplik, sosyal güvenlik, emek piyasası düzenlemeleri ve kamusal refah hizmetleri için birtakım kamusal düzenlemeler bu düşünce temeline dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bazı ülkeler bu düşünce temeline dayalı “sosyal model” uygulamaktadır (Munkhammar, 2007: 39). Bu düşünce “piyasa başarısızlığını” yenmek, kapitalizmin olumsuz etkilerini (sonuçlarını) yok etmek için oluşturulmuştur. Devleti, toplumun büyük bir parçası olarak görmekle; dış ticaret gibi alanlarda çeşitli müdahalelerle sosyal adaletin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Eğer devlet, toplumun büyük payına sahipse, birçok şeye kolektif olarak karar veriliyor ve sahip olunuyorsa, bu kararlar seçilmiş politikacıların çoğunluğunun kabul ettiği kurallarla gerçekleşmektedir. Bireysel karar verme özgürlüğü ile karşılaştırılacak olursa, bunun daha demokratik olduğu düşünülmektedir. Temel amaç yoksullukla savaştır.

Artık ülkeler yoksulluk dışında da problemlerle karşılaştığından, hangi teori ve varsayımın haklı olduğu ayrı bir araştırma konusu olmuştur. Kapitalizmin yoksulluğu mu getirdiği ya da devlet müdahalesinin yoksula yardım etmenin tek yolu mu olduğu, ampirik çalışmalara konu olmuştur. Şüphesiz birçok “sosyal model” uygulayan ülke de yoksulluk, işsizlik, sosyal dışlama gibi ciddi problemlerle karşı karşıyadır.

“Sosyal Model”de, devlet sık sık emek piyasasına müdahale ederek vasıfsız işçilere yardımcı olmak amacındadır. Sadece çalışanların işe alınmaları ya da işten çıkarılmaları ile

ilgili düzenlemelere dair müdahale yoktur. Aynı zamanda nasıl, nerede, ne zaman ve kiminle çalışılacağına dair de müdahale edilmektedir. Devlet çalışanlara yüksek vergiler uygulayarak, bu parayı çalışmayanlara aktarmaktadır. Emek gücünün büyük bir kısmı kamu sektöründe çalışmaktadır.

Örneğin, 1970- 2003 yılları arasında ABD’de istihdam % 75 artarken, Fransa, Almanya ve İtalya’da % 26 oranında artmıştır. Eurostat verilerine göre, Avrupa Birliği’nde ortalama genç işsizlik oranı % 17 iken, ABD’de bu oran % 10’dur. Avrupa’nın kendi içinde bir karşılaştırma yapmak gerekirse, Danimarka’da istihdam oranı % 76, Polonya’da ise % 53’lerdedir. Yunanistan, İtalya, İsveç, Fransa, Belçika ve Finlandiya’da genç işsizlik oranı % 20’nin üzerindedir. İrlanda, Hollanda ve Danimarka’da ise %8’in altındadır. 1995-2004 yılları arasında AB-15 üyesinde, İrlanda, İspanya ve Hollanda’da istihdam artışı en fazla, Almanya ve Avusturya’da ise neredeyse sıfırdır (Munkhammar, 2007: 42).

Emek piyasasında başarılı olan ve yoksullukla mücadelede kazanan ülkelerin özellikleri bu bağlamda,

- daha özgür emek piyasasında sahip olmaları,
- düşük vergiler,
- daha düşük sosyal güvenlik yardım ve katkıları

olarak sıralanabilmektedir.

Çalışabilmek, para kazanabilmek ve refaha ulaşmak genel anlamda yaşam memnuniyeti için gereklidir. Emek piyasasında devlet müdahaleleri yeni iş olanaklarının sayısını azaltmakta, böylece çoğu insan işsiz kalmaktadır. İşsizlik yardımları çok olabilir, fakat gerçek bir iş ve ücretle karşılaştırılmaz. İşsiz kalmak daha iyi kariyer imkanları yaratmazken, düşük maaşla da olsa çalışmak kariyer imkanları yaratabilecektir.

Gençler ve göç edenler “sosyal model”den en fazla zarar görenlerdir. Bu model çerçevesinde genç işsizlik oranı oldukça yüksektir. Eğitimli dahi olsa, genç insanlar, hali hazırda çalışanları koruyan bazı yasa ve düzenlemelerden dolayı emek piyasasına girme şansını yakalayamamaktadır. Bir işveren için ise, birini işe almak her zaman risktir, fakat tanımadığı birini işe almak daha büyük risktir. Ayrıca girişimciler sosyal model uygulayan ülkelerde çok yüksek vergi oranları ile karşı karşıyadırlar. Yatırım sermayesi bulmak kolay olmayabilir. Düzenlemeler risk alan kişilerin hevesini kırabilir. Hizmet, sağlık, eğitim gibi birçok sektör devletin tekelinde bulunmaktadır. Pricewaterhouse Coopers ve Dünya

Bankası'nın analizine göre, 2006'da 176 ülke, bir şirketin vergi bürokrasisi ile yılda kaç saat uğraştığı ortaya konmuştur: İsviçre (68), İrlanda (65), en yüksek üç ülke ise İspanya (602), Portekiz (328) ve Finlandiya (264)'tür (Munkhammar, 2007: 43).

Kapitalizmin başlangıcından bu yana, Schumpeter'in "yaratıcı yıkım" olarak nitelendirdiği bir kalkınma gerçekleşmiştir. Girişimciler daha özgür, ve rekabet edebilmekte iken, tüketiciler ise seçme özgürlüğüne sahiptirler. Bu da bir toplumu gelişmeye zorlar. Bu durumda radikal değişimler de daha kolay olabilmektedir. Değişime ayak uyduramayan toplumlar gelişmeden yoksun kalmaktadırlar.

Küresel ekonomide, değişimler hız kazanmıştır. Üretim çok hızlı bir şekilde yeniden şekillenmiş, eski ürün ve meslekler yok olmuştur. Küresel bir ekonomide başarılı olabilmek için toplumun esnek olması gerekmektedir. Devlet müdahalesi ne kadar fazlaysa, toplumun esnekliği o kadar azalmaktadır. Bu bağlamda ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çok açıktır. Anglo-Saxon ülkelerde, diğer Batı Avrupa ülkelerinden daha az devlet müdahalesi bulunmaktadır. Bu ülkeler istihdam, yoksullukla mücadele gibi problemlerle daha kolay başa çıkabilmişlerdir. Fakat Kıta Avrupası'nda, işsiz kalan insanlar uzun zaman yeni bir iş bulamamaktadır, pasif kaldıklarından erken emeklilik ya da emek piyasasının yeni programlarına dahil olmaktadır.

Batı Avrupa'da bu anlamda "sosyal koşulları geliştirmeye çalışan" ülkeler az sayıda kalmıştır. Diğerleri ise çoğunluğu teşkil etmektedir. Bu durumun açıklaması ise bazı sebeplere dayandırılabilir. Birinci sebebi tamamen politiktir. Bu modele dahil olmuş siyasi partiler için sistemi tersine çevirmek kolay değildir. Bir diğer nedeni ise, "Kamu Tercih Teorisi" ile açıklanabilir. Devleti ve bürokrasiyi büyütme çok kolay olabildiği gibi küçültmek ve engellemek çok zordur. Günlük düzen içerisinde bu tür çaba harcayan kişiler, çok güçlü ve imtiyazlı karşıt görüşlerle yüz yüze geleceklerdir. Bir diğer ana neden ise, "içerdekiler ve dışarıdakiler" olmuştur. İçerdekiler dışarıdakilerin iş sahibi olabilmesi adına kendi "mezarlarını kazmayacaklardır". Güvenliklerini tehlikeye atmayacaklardır. Fakat küresel, değişen ekonomide, daha önce güvence altındaki meslekler bile güvencesizdir. Az sayıda yeni iş olanaklarına sahip olan emek piyasalarında, iş güvencesinin maliyeti daha yüksektir. Emek piyasası düzenlemeleri bu yüzden hem içerdekiler, hem de dışarıdakiler adına çifte tehlike oluşturmaktadır.

Dünya düzeni ile ilgili bazı iddialarda da bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, devlet müdahalesi olmadan, kapitalist daha zengin olurken onun dışındaki herkes yoksullaşacaktır, “sosyal damping” olacaktır. Fakat küresel gelişmeler bunun yanlış olduğunu göstermektedir. Bugün kişi başına üretim yüzyıl öncesine göre en az on kat artmıştır. Bu da emeğin daha fazla ücretlendirilmesinin sebebidir. Üretkenlik arttırılmazsa, ne devlet müdahalesi, ne de ticaret birlikleri on kat ücret artışı getiremez. Serbest piyasada ücretler üretkenlik düzeyinin altında ise, rekabetçi, daha yüksek ücretli işçi çalıştırmaktan yarar sağlayacaktır. Serbest rekabet iki taraflı işleyecektir.

Ayrıca insanlar gelirlerinin bir kısmını çalışma ve ücretler dışında, yatırım getirisi ve mülkiyetten elde etmektedirler. Daha düşük sermaye vergileri, özel sosyal güvenlik olanakları ve devlet işletmelerinde doğrudan sahiplik, bu doğrultuda atılabilecek adımlar arasında yer almaktadır. Serbest ekonomide, ücretler artma eğilimindedir. Gelir farklılıkları artsa da yoksulluk azalmaktadır. Küresel dünyada, servet yaratıcı kapitalizm inşa eden serbest piyasa reformları sosyal dışlama ve yoksullukla mücadele için değişimi kolaylaştıran ve mülkiyet üzerine imkanları çoğaltan önemli faktörler olmuşlardır (Munkhammar, 2007: 44).

Devletin büyümesiyle ilgili çalışmalar sayıca çok fazladır ve uzunca süreli tarihsel sürece sahiptir. Devletin büyümesi konusunda birçok teori ortaya atılmıştır. Bunlardan bazıları; Wagner Kanunu, Baumol’un Dengesiz Büyüme Teorisi, Ekonomideki Yapısal Değişimler ve Sıçrama Etkisi, Direktör Kanunu, Politik Davranışlar Üzerinde Duran Modeller, Bürokratların Önemini Vurgulayan Çalışmalar ve Dışsal Etkenlerdir (Benett ve Johnson, 2008). Bu çalışmaların hepsinde devletin büyümesine ilişkin teoriler ortaya atılmış ve bu durumu etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır.

Devletin yaşamış olduğu evrim devam etmektedir. Toplumların yaşadığı ekonomik ve sosyolojik değişim, nasıl devletlerin şehir devletleri şeklinden ulus devletleri şekline dönüşmesine neden olmuşsa, yaşanan küresel değişim ve dönüşüm süreci de ulus devletlerinin yeni bir şekil almasına neden olacaktır. Bugün ve gelecek için bir öngöründe bulunmak gerekirse, ulusal devletlerin yerine bölgesel devletlerin alması ve daha ileri aşamada ise tek bir dünya devletine yönelişin beklenmesi kaçınılmaz görünmektedir. Son yıllarda dünya ölçeğinde büyük şirketler arasında yaşanan birleşmeler, yıllardır birbirine düşman olmuş ülkeler arasındaki yakınlaşmalar, bölgesel entegrasyonların sayısal olarak

artması ve genişlemesi, dinler arasında yaşanan diyalog arayışları, bu gelişimin en önemi işaretleridir. Bu gelişim çerçevesinde hangi alanda bir yakınlaşma olursa olsun ulaşılması gereken nokta, rekabet edebilen, doğru ve insanlığın genel olarak iyiliğine olacak fikirlerin ayakta kalacağı, rekabet edemeyen akımların ise yok olacağıdır. Bunun en güzel örnekleri Afrika' da yaşanmaktadır. Gerek ülke kaynaklarının kullanılmaması gerek doğal kaynak, beşeri ve fiziki sermaye yetersizlikleri gerekse de sorumsuz, israfçı ve yozlaşmış devlet yönetimleri nedeniyle açlıkla ve iç savaşlarla mücadele etmek zorunda olan ülkelerdeki insanlar, kendi devletleri yardımcı olamamaktadır. Bu o ülkelerdeki devlet yönetimlerinin rekabet edemediği ve yol olacağı anlamındadır. Dolayısıyla kurulmakta olan dünya düzeni içerisinde her alanda, dünya ölçeğinde rekabet edebilecek ekonomik ve sosyal kurumların oluşturulması zorunludur. Ülkelerin dünyanın ortak geleceğinde söz sahibi olabilmeleri için; özgürlük, insan hakları, çevre bilinci gibi ortak insani değerlere saygılı, sanal bilgi dünyası, iletişim teknolojisi ve genetik mühendisliğine dayalı bilgi çağını yakalamış ekonomik, bilimsel, politik, sanatsal ve sportif faaliyetlerde rekabet edebilecek bir nüfus potansiyeline sahip ülkeler grubu içinde yer alması gerekmektedir. Bu noktada devletin üstleneceği rol büyük önem kazanmaktadır.

Devletin ekonomideki rolünün genişlemesine neden olan etkenler:

- Marksist ve sosyalist düşüncenin bölüşümcü adalet çerçevesinde yaratmış olduğu baskı Keynesyen iktisat düşüncesinin tam çalışma ve fiyat istikrarı sağlamaya yönelik baskı devletin ekonomiye müdahalesini haklılaştıracak kamu malları, dışsallıklar ve asimetrik bilgi gibi iktisat literatüründeki gelişmeler,
- Kalkınma iktisadı alanındaki, özel sektörün oluşmadığı ekonomilerde devletin rol üstlenebileceği ve büyük sermayenin gerektiği üretim alanlarına özel sektörün yatırım yapamayacağı tezlerine dayanan gelişmeler,
- Hangi malların üretilmesi gerektiği, vatandaşların daha çok neyi istediği ve piyasaların nasıl çalıştığı konularındaki devlet yargısının en iyi sonucu vereceği varsayımının yaygınlık kazanması ve bu sektörlerin vergiler ve sübvansiyonlar aracılığıyla devletin yönlendirmesine bırakılması,
- Savaşların ve krizlerin yol açmış olduğu her ülkenin kendi kendine yeterliliğinin sağlanması gerektiği ve devletin krizleri engellemesi gerektiği fikirlerinin yaygınlık kazanması.

Adam Smith' den bugüne liberal iktisatçılar devletin ekonomideki rolüyle ilgili olarak minimal bir alan tanımlamıştır. Liberal iktisatçılara göre devlet, temel kamu hizmetleri, ulusal savunma, yasama ve yargı işleriyle sınırlandırılmalıdır. Devlet, ekonomik hayata müdahale etmemeli ve sadece bireylerin mülkiyet haklarını ve sözleşmeleri garanti altına almaları, bireylerin ekonomik ve politik özgürlüklerini korumalıdır. 19. yy'da devletin ekonomideki rolü çok sınırlı tutulmuş ve genellikle tahsis karakteri taşıyan fonksiyonlar üstlenilmiştir. 20. yy'da yaşanan politik nedenler krizler gibi ekonomik nedenler ve Marksist ve sosyalist tezlerin yarattığı ideolojik nedenler ile devletin ekonomideki rolü gittikçe genişlemiştir. Devlet harcamalarının GSMH içindeki payı büyüyerek, ortalama 1913'de %12'den 1995'te %45'e yükselmiştir. Bu genişlemenin altında, devletin istikrar, bölüşüm ve büyüme kaygılarına dayalı olarak ekonomide daha büyük bir kaynağa hükmetme kaygısı yatmaktadır.

Çeşitli görüşler çerçevesinde, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi, teorik ya da ampirik çalışmalar doğrultusunda incelenebilmektedir.

2. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ve EKONOMİK BÜYÜME

Ülkelerin ekonomik büyümesinin araştırılması iktisat biliminin en önemli konularından birisidir. İktisat biliminin amacı ülkelerin zenginliğinin araştırılması olduğuna göre, iktisatçıların en temel amaçlarından biri ekonomik büyümenin nedenlerini ve ekonomik büyümenin diğer kavramlarla ilişkilerini incelemek olmaktadır (Hatipoğlu, 2004: 136).

Ekonomik büyümenin sağlanması ve devam ettirilmesi tüm ülke ekonomileri için en önemli hedeflerden biri olmuştur. Gelişmelerini ve ekonomik büyümelerini gerçekleştirmiş olan ülkeler bu durumun sürekliliğini sağlamak, geliştirmekte olanlarsa ekonomik büyümelerini ve kalkınmalarını gerçekleştirmek amacıyla ekonomik bünyelerinde çeşitli düzenlemeler yapmaktadır (Dursun, 2002: 67). Ulaşılmak istenen ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için gerekli iktisat politikalarının oluşturulması gerekmektedir. Başarıya ulaşabilmek üzere gerekli olan bu politika ve stratejilerin neler olması gerektiği, iktisatçı ve siyaset bilimcilerin cevaplamak istedikleri temel sorular arasında yer almıştır. Bu doğrultuda ekonomik başarının temel faktörleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı doğrultuda, piyasanın serbest işleyişinin ekonomik büyüme için temel itici güç olduğuna inanan iktisatçılardan bazıları, ekonomik özgürlüklerle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test etmeye yönelmişlerdir. Yapılan araştırmalardan elde edilen bulgular, bireylerin aralarındaki ekonomik işlemleri devletin zorlaması, baskısı ve sınırlaması olmaksızın düzenleyebilmelerinin ifadesi olan ekonomik özgürlüklerin, ekonomik başarının anahtarı olduğunu göstermiştir.

Ülkelerin farklı ekonomik büyüme oranlarına (ekonomik performans) sahip olmalarını açıklayan geleneksel görüş, ihracata dayalı stratejiler ve devlet müdahalesini minimize eden politikaların uygulandığı ülkelerin performansının yüksek, dışa kapalı ve hükümet müdahalelerinin yoğun olarak görüldüğü ekonomilerin performansının ise düşük olduğu şeklindedir.

Bu tür tartışmalar modern ekonominin kurucusu Adam Smith'e kadar uzanmaktadır. Adam Smith, yüksek bir refah seviyesi ve ekonomik büyümenin yolunun serbest piyasa olduğunu ileri sürmüştür. Klasik iktisat anlayışında, ekonominin işleyişinin kendi kuralları çerçevesinde gerçekleşmesi ve piyasaya hiçbir müdahalenin olmaması gerektiği önemle vurgulanmaktadır (Kar ve Taban, 2003: 3).

Hangi ekonomik ekolden olursa olsun, iktisatçıların üzerinde durmaları gereken konu, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde devletin ekonomik hayatta daha fazla yer aldığı ve özel sektör için düzenleyici rolünün giderek arttığıdır (Landau, 1986: 35). Bu nedenle, devletin artan rolünün gelişmekte olan ülkelerdeki büyüme oranları üzerindeki etkilerinin incelenmesi giderek önem kazanmaktadır.

Bu bölümde öncelikle, birinci bölümde “ekonomik özgürlük” hakkında ayrıntılı bilgi verildikten sonra, analizin diğer kavramsal ayağı olan “ekonomik büyüme” ile ilgili kavramsal ve teorik çerçeve çizilecektir. Ardından, “ekonomik özgürlük” ve “ekonomik büyüme” arasındaki ilişki ortaya konulacak ve üçüncü bölümde ele alınacak olan ampirik çalışmaya teorik bir zemin oluşturulacaktır.

2.1. EKONOMİK BÜYÜME KAVRAMI

Ülkelerin neden farklı yaşam standartlarına sahip olduklarını öğrenmek için, ülkelerin uzun dönem büyüme oranlarının büyük farklılıklar göstermesinin nedenlerinin araştırılması gerekmektedir. Büyüme oranlarındaki farklılıklar küçük bile olsa, genellemeye gidildiğinde, yaşam standartları ile ilgili büyük sonuçlar elde edilebilir. Örneğin, makro iktisatçılar tarafından, iş hayatındaki kısa dönemli dalgalanmaların önemine dikkat çekilmiştir. Bir başka açıdan, uzun dönem büyüme oranı üzerinde hükümet politikalarının küçük de olsa etkileri dikkate alındığında, yaşam standardındaki gelişmeler daha iyi aydınlatılmış olabilir. Bu da makroekonomik politika analizlerinin tarihsel araştırmasından sağlanabilir. Ekonomik büyüme de makroekonomik bir konudur (Barro ve Sala-i Martin, 1995).

İlgili birçok teorik ve ampirik çalışmalar bulunmasına rağmen, iktisat teorisi hala ekonomik büyüme üzerinde etkili tüm değişkenlerin tam olarak belirlenmesinde yetersiz kalmaktadır. Gerçekten, birçok model mantıklı görünmesine karşın, gereken ekonomi politikalarının izlenmesinde yardımcı olacak derslerin çıkarılmasında etkili olması beklenen sonuçlar çok çeşitlidir. Fakat yine de farklı sonuçlara ve ekonomik büyüme üzerindeki farklı etkilerine rağmen, gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar ekonomik atmosferin çeşitli faktörlerin etkinliğinde belirleyici rol oynadığı ve ekonomik büyüme üzerine etkisi konusunda hemfikirdir (Abdelkafi ve Derbel, 2008: 2).

Büyümenin çok yönlü bir süreç olduğu bilinen bir gerçektir. Genel büyümenin çeşitli boyutlarını tek bir rakamla yansıtmak mümkün değildir. Bununla birlikte, reel gayri safi milli hasıla (GSMH) en iyi gösterge olarak kabul edilmiştir.

“Ekonomik Büyüme”, reel GSMH’daki artış oranını ifade eder. Gelişmiş ülkelerde ekonomik sorunların çoğu köklü politika değişikliklerine gerek kalmaksızın, mevcut kurumsal ve yasal çerçeve içinde basit ayarlamalarla çözümlenebilmektedir. Çünkü bu ülkelerde ekonomik kurumlar, siyasal, kültürel ve ahlaki sistemler birbiriyle uyumludur. Bütün alanlarda piyasa işleyişini kuvvetlendirmeye yönelik uygulamalar esas alınmaktadır. Bu ülkelerde öncelikli sorun ekonomik büyümeyi, küçük boyutlarda da olsa, istikrarlı bir şekilde devam ettirmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de dar kapsamlı ekonomik düzenlemeler çoğunlukla yeterli olmaktadır. Bu nedendir ki ülkelerin öncelikli hedefi, ulaştıkları ekonomik gelişmişlik düzeyini devam ettirmek ve büyümeyi istikrarlı bir şekilde sürdürmektir.

Ekonomik büyüme, ülke ekonomisinin nüfus, işgücü, toprak ve diğer üretim faktörlerinde gerçekleşen artışlarla ya da verimlilik artışıyla gerçekleşir. Ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınma kavramları paralel ifadeler olduğundan, her iki olgu birlikte ve birbirine bağlı olarak gerçekleşir (Acar, 1990: 5). Kişi başına reel gelir artışı bir bakıma büyümenin sonucudur.

Ekonomik büyüme en basit anlamda, bir ülkenin, halkın talep ettiği mal ve hizmetleri üretebilme gücünü artırması olarak da tanımlanabilir (Peterson, 1976: 387). Kişi başına düşen gelir seviyesindeki artışlar genelde, ekonomik büyümenin kıstası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle ekonomik büyüme hem toplam, hem de kişi başına düşen gelir ya da üretim miktarındaki, yani GSMH’daki artış olarak tanımlanabilir. Ekonomik büyümeye duyulan ilginin bu derece yoğun olmasının sebebi, insanın, dolayısıyla toplumun hayat standardının iyileştirilmesine duyulan ilgidir. Bu nedenle en anlamlı ekonomik büyüme ölçütü, kişi başına düşen mal ve hizmet, dolayısıyla gelir miktarındaki artışlardır.

Ekonomik büyüme üzerine çalışan bazı araştırmacılar, Adam Smith’in, “ekonomik özgürlüğün devamlı ve etkin bir ekonomik büyüme için vazgeçilmez bir ön şart olduğu” görüşünü benimsemişler ve bu görüşü çeşitli istatistiksel çalışmalarla ispat etmeye çabalamışlardır. Kuşkusuz, doğal kaynakların, eğitilmiş insan sayısının ve teknolojik imkanların bolluğu ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir. Ancak bu faktörler

ekonomik büyüme için yeterli görülmemektedir. Diğer yandan sadece üretilen toplam mal ve hizmet miktarını arttırmak kalkınma adına çok fazla bir şey ifade etmeyebilir. Büyüme, milli gelirdeki artışı ifade etmekle birlikte, ekonominin daima kalkınma halinde olduğunu göstermeyebilir. Bu artışa rağmen bölgesel dengesizlikler söz konusu olabilir ya da artış bütün kesimlerde olmayabilir.

Ekonomik büyümenin özellikleri de şu şekilde sıralanabilmektedir (Özgüven, 1988: 76-81):

- Büyüme kantitatif (nicel) bir olaydır,
- Büyüme uzun dönem için söz konusudur,
- Büyüme reel bir artıştır,
- Büyüme nihai ürün artışıdır,
- Büyüme gelir dağılımında her zaman için denge ve istikrar sağlayamaz,
- Büyüme yeni üreticilerin ortaya çıkmasına neden olur,
- Büyüme hızının gerilemesi her zaman gelir seviyesinin düştüğünü göstermez,
- Büyüme ortalama olarak refah seviyesini yükseltse bile, herkesin geliri artmayabilir,
- Büyüme makro bir analizdir,
- Büyüme dinamik bir olaydır,
- Büyüme üretim yapısını değiştirir,
- Büyüme iki ülke arasında her zaman için karşılaştırmalar yapma imkanı sağlamaz.

Ekonomik büyümenin yukarıda değinilen bazı özellikleri doğrultusunda, denebilir ki; gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerin öncelikli olarak hedefi sağlıklı bir ekonomik büyüme süreci yaşamaktır. Gelişmiş ülkeler bu süreci pazar paylarını genişleterek yakalamaya çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yapması gereken ise, bireysel enerjiyi açığa çıkaracak politikaları uygulamak ve ekonomik özgürlükler kriterleri alanında gerçekleştirilecek iyileştirmelerle ülkelerine yönelecek yabancı şirketlerin tecrübelerinden faydalanabilmektir (Dursun, 2002: 71).

2.1.1. Ekonomik Büyümenin Makroekonomik Belirleyicileri

İktisat literatürü ekonomik büyüme ve ekonomik büyümeyi etkileyen faktörler arasındaki ilişkinin tam olarak belirlenmesi konusunda eksik kalmıştır. Bu faktörlerin çokluğu, büyümenin doğasını ve kalkınma aşamasındaki önemini analiz etmeyi güçleştirmektedir. Bu açıdan ekonomik büyüme üzerine en yeni çalışmalar iki önemli

probleme dikkat çekmişlerdir. Birincisi analiz kapsamını genişletmeye ve ekonomik büyümeye daha fazla açıklayıcı değişken dahil etmeye çalışan eski çabaların sürekliliği olmuştur. İkincisi ise, bazı ampirik çalışmalarla desteklenen ilişkilerin güçlülüğü üzerinde ısrar ederek kapsamı daraltmaya çalışmaktadır.

Kaldor (1963) tarafından listelenen bazı gerçekler, ekonomik büyümenin belirleyicileri olarak saptanmıştır. Ekonomik büyümenin belirleyici koşulları şu şekilde sıralanabilir;

- Zaman içerisinde kişi başına ürünün büyümesi ve büyüme oranının azalma eğiliminde olmaması,
- İşçi başına fiziksel sermayenin (K/L) büyümesi,
- Sermayenin getiri oranının neredeyse sabit olması,
- Fiziksel sermayenin toplam hasılaya oranının (K/Y) neredeyse sabit olması,
- Emeğin ve fiziksel sermayenin milli gelirdeki payının neredeyse sabit olması,
- İşçi başına toplam hasılanın büyüme oranının, ülkeler arasında farklılık göstermesi, vb (Barro ve Sala-i Martin, 1995).

Ekonomik büyüme ile ilgili uzun dönem verileri, zaman serisi analizleri ile olduğu kadar yatay kesit analizi ile de incelenebilmektedir. Çoğu ülkede kişi başına GSYİH'nın artmasıyla, nüfus artış hızının azaldığı görülmektedir. Yoksul ülkelerde ise, Malthus (1798)'un öngördüğü gibi, kişi başına reel GSYİH'nın artmasıyla birlikte nüfus artış oranı da artar. Kısaca, bir ekonomi geliştikçe; eğitim düzeyi, nüfus artışı gibi faktörlerin ekonomik büyüme ile ilişkisi azalmaya başlar. Nüfus artış oranının dışsal ve sabit varsayılması, ki bu aynı zamanda Solow - Swan modelinin anahtar elemanıdır, bu ampirik sonuçlarla çelişmektedir (Barro ve Sala-i Martin, 1995).

Ekonomik büyümenin makroekonomik belirleyicileri üzerine hem teorik ve hem de ampirik çalışmalarla ilgili geniş bir literatür son on yılda ortaya çıkmıştır. Daha önceki makroekonomik çalışmalar (Adelman,1973; Adelman ve Morris, 1967; Chenery, 1974), az gelişmiş ülkelerde ekonomik dönüşümle ortaya çıkan gelir dağılımı bozukluklarını ele almıştır (Scully, 2002: 77).

Temple (2000)'e göre, üzerinde çalışılan değişkenlerle tahmin edilen parametreler oldukça ilişkili bulunmuştur. Böylece, ülkelerin özellikleri ve kalkınma şekilleri analize

katılan değişkenlerin önemini etkilemektedir. Sala-i Martin (1997) ise daha optimistik bir bakış açısı ile yaklaşmıştır. Genel olarak, en katı çalışmalar dahi ekonomik büyüme üzerinde kesin etkisi bulunan bazı değişkenlerin gerekliliği üzerinde hemfikir bulunmuşlardır. Bu açıdan, GSYİH, yatırım ve beşeri sermayenin çeşitli ölçütleri ekonomik büyümenin “standart değişkenleri” olarak tespit edilmiş ve ilişkilendirilmiştir (Abdelkafi ve Derbel, 2008: 4).

İktisatçılar son zamanlarda büyüme regresyonlarına daha çok kurumsal faktörlerin dahil edilmesi ile ilgilenmektedirler. Hall ve Jones (1999) örneğın, sosyal altyapının rolü üzerinde durmuştur. Sosyal altyapı ise, kurumları ve devlet politikalarını içine almaktadır. Özellikle bu çalışma, ülkeler arasında işçiler tarafından elde edilen çıktı farklılıklarının sadece fiziksel sermayeleri ve eğitim seviyeleri ile açıklandığını göstermektedir. Aynı yazarlar fiziksel sermaye stoku ve üretkenlik miktarı arasındaki farkın kurumsal faktörler ve iktisat politikası ile ilgili diğer değişkenlerle açıklanabileceğini göstermişlerdir. Ampirik çalışmaların bu yeni dalgasında bir ekonomik özgürlük endeksinin büyüme regresyonlarına dahil edilmesi, kalkınma sürecinde devlet ve piyasanın rollerini saptamak adına önem taşımaktadır (Abdelkafi ve Derbel, 2008: 4).

2.1.2. Ekonomik Büyümenin Yararları

Ekonomik büyüme - verimlilik artışı ve dolayısıyla tüm toplum içinde reel kişi başına gelirin sürekli artması- bireysel olarak da gelişmenin iyi bir göstergesidir. (Kasper, 2007:1). Bu anlamda ekonomik büyümenin birçok yararına da atıfta bulunmak gerekmektedir. Simon (1995) ve Norberg (2001)'de ele alındığı üzere ekonomik büyümenin yararları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Piyasalar insanların talep ettikleri şeylere tepki verirler. Eğer insanlar artan gelirlerini daha iyi vakit geçirme, kültürel ürünler, çocukları için eğitim, sağlık ve daha iyi beslenme için kullanmaya hazırsa, üreticiler bu faydaları sunacaklardır. Büyüyen ekonomiler insanların doğal felaketlerle başa çıkmasına da imkan verir, mesela mahsulün yetersiz olduğu dönemlerde acil gıda yardımı dağıtımını gibi.
- Ekonomik büyüme, mutlak gücün azaltılmasıyla yakından ilişkilidir. Mesela 1990'lar boyunca kişi başına gelir artışı ile Dünya Bankası refah ölçütü olan günlük 1 doların altında hayatını sürdürmeye çalışanların nüfus içindeki payları arasında önemli bir

ilişki görülmüştür. Ekonomik büyüme yüksek iken, bunun yararları en fakirlere de yansımıştır.

- Büyüme, daha düşük çocuk ölüm oranı ve daha uzun yaşama imkanını beraberinde getirir. İnsanlar daha sağlıklı yaşar ve 80’li yaşlarına kadar kendine yeterli olabilir. Fakir geleneksel toplumlarda hayat beklentisi 40 yaş civarındadır.

- Hayat standartlarını yükseltmenin yararlarından biri de toplumların, gelecekteki ekonomik büyümeyi kolaylaştırması açısından, daha iyi eğitilebilmesidir. Artan okuryazarlık oranı kadınların sosyal statülerinde gelişmeler ve daha etkin doğum kontrolü sağlar. Bu durum yine verimlilik artışına yardımcı olur.

Toplumlar daha da zenginleşip eğitilmiş hale geldikçe, insanlar doğal haklarını daha çok savunur ve otokratik siyasi kontrole daha şüpheyle bakarlar.

Ekonomik büyüme için siyasi bir tercih söz konusu ise, tecrübelerin iktisadi gelişme için temel müşevvik olduğunu gösterdiği daha serbest uluslararası ticaret ve yatırımlar, siyaset tarafından desteklenecektir. Komşu ilkeler arasında daha fazla maddi menfaatin sağlanması, neticede barışı teşvik edecektir. XIX. Yüzyılın büyük Fransız liberali Frederic Bastiat’nın sözleriyle: “Eğer sınırlardan mallar geçmiyorsa askerler geçecektir”.

İnsanlar arasındaki eşitsizlik, büyüyen serbest ekonomilerde azalacaktır. Kuşkusuz, ekonomik büyümenin erken dönemlerinde kısa vadeli mikro perspektif tersini ileri sürecektir: Başlangıçta, büyüme süreci sadece bazı kesimlere, daha zengin olanlara yarar sağlayacaktır. Dahası, iktisadi büyüme başladığında fakirlere bazı küçük gelişmeler sağlar. Ancak daha uzun vadede, yüksek gelirler aşağı doğru yayılır ve artan hayat standartlarını “demokratikleştirir”. Herhangi bir fakir ülkedeki liderlerin en zor görevlerinden biri büyüme sonucu ortaya çıkan ekonomik fırsatların hızlı ve adil bir şekilde yayılmasını sağlamaktır. Serbest piyasalar ve siyasi yozlaşmaya karşı mücadele bu sonuca ulaşmada en etkili araçlardır (Norberg, 2001: 77-83).

Birçok az gelişmiş ülke zengin, serbest ekonomilerdeki büyümeden istifade eder. Bu ülkeler er ya da geç bol miktardaki sermayelerini özel mülkiyete güvence veren istikrarlı az gelişmiş ülkelere yatırarak paylaşacaklardır. Zengin ülkelere gelen yatırımcılar kendilerine ekonomik özgürlük ve özel mülkiyet güvencesi veren yönetim biçimine sahip ülkeleri seçerler. Üçüncü dünyadaki cazip yerler (Singapur, Tayvan veya Tayland gibi) bir

nesilde modern sanayilerin gelişmesine, ekonomik büyümenin nimetlerinin çoğundan yararlanarak şahitlik etmişlerdir (Kasper, 2007: 31).

2.2. EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ

On sekizinci yüzyılın sonlarında ve on dokuzuncu yüzyılın başlarında yaşamış olan A.Smith (1776), T. Malthus (1798) ve D.Ricardo (1817) tarafından geliştirilmiş olan Klasik Büyüme Teorisi'den sonra, F. Ramsey (1928), A. Young (1928), F. Knight (1944), J. Schumpeter (1934), çalışmalarıyla modern büyüme teorilerine katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışmalarda öne sürülen fikirler, rekabetçi davranış ve denge dinamikleri yaklaşımlarını içerir. Ayrıca azalan getirinin rolü ve fiziksel ve beşeri sermaye birikimiyle ilişkisi, kişi başına gelir ve nüfus büyüme oranı arasındaki ilişki, teknolojik ilerlemenin (uzmanlaşma ve yeni üretim yöntemlerinin bulunması gibi) etkisi, monopol gücünün teknolojik ilerlemeyi teşvik açısından rolü gibi yaklaşımlar da ortaya atılmıştır. 1980'lerin ikinci yarısında ortaya çıkan İçsel Büyüme Teorilerine kadar büyüme literatürüne Solow (1956) tarafından geliştirilen Neo Klasik anlayış hakim olmuştur. İçsel büyüme modeli, Ramsey (1928), Swan (1956) ve Cass (1965) tarafından çalışılmıştır.

En son büyüme çalışmaları çeşitli alanların değerlendirilmesi üzerine olmuştur. Örneğin makroekonomi alanındaki uzmanlar; kalkınma, uluslararası iktisat, teori, tarih, ekonometri ve endüstriyel organizasyon gibi çeşitli alanlardan çalışmalarla katkı sağlamaktadırlar. Ticari ve uygulamanın kombinasyonu en etkili ve güçlü sonuçları ortaya koyacaktır (Barro ve Sala-i Martin, 1995: 13).

2.2.1. Neoklasik Büyüme Teorisi

Neoklasik gelenek 1950'den sonra başlamıştır. Neoklasik dil ve metodoloji; toplam sermaye stoğu, toplam üretim fonksiyonu ve tüketici fayda fonksiyonu kavramlarına dayanır.

Kronolojik bakış açısından, Ramsey (1928)'in klasik makalesi modern büyüme teorisinin başlangıcı olmuştur. Ramsey'in fayda fonksiyonu Cobb - Douglas üretim fonksiyonu olarak kullanılmaktadır.

Ramsey ile 1950'lerin sonu arasında, Harrod (1939) ve Domar (1946), Keynesyen analizi ekonomik büyümenin elemanlarıyla birleştirme girişiminde bulunmuşlardır (Barro ve Sala-i Martin, 1995). Harrod - Domar'ın kullandığı üretim fonksiyonu girdiler arasında

nadir ikame olabileceği varsayımına dayalıdır ve kapitalist sistemin istikrarsız olduğunu savunur. Büyük Buhran (1929)'dan sonra oldukça sempati kazanan bu yaklaşım, iyi bir araştırma konusu olmuş, fakat yeni düşünce tarzında fazla önemli bir rol oynamamıştır.

Neo Klasik Büyüme modelleri içerisinde en sık kullanılan model, Solow (1956) ve Swan (1956) büyüme modeli olmuştur. Temel konu, bu modelin üretim fonksiyonunun neoklasik formunu oluşturmasıdır. Modelin sağladığı en büyük avantaj, uzun dönem ekonomik büyüme analizi için gerekli olan tekniklerin kullanılmasına imkan sağlamasıdır. Modelde, teknolojinin dışsal olarak belirlenmesi, ölçeğe göre sabit getiri, faktörler arası ikamenin mümkün olması ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun bulunmaması, yani sabit tasarruf oranı varsayımı önem taşımaktadır (Günsoy, 2001: 165). Teknolojinin dışsallığı varsayımı doğrultusunda teknoloji, Ar - Ge faaliyetleri dahil, firma davranışlarından etkilenmemektedir. İktisat bilimindeki çoğu gelişme, bu türden basit dünyalar yaratılarak gerçekleştirilmiş ve böylelikle, modelin doğru ve yanlış çalışan yönleri görülmüştür (Jones, 2001: 19).

Tek sektörlü neoklasik büyüme modelinin temel varsayımları; ölçeğe göre sabit getiri, sermayenin azalan marjinal verimliliği, dışsal üretim teknolojisi, sermaye ve emeğin ikame edilebilirliği, ve bağımsız bir yatırım fonksiyonunun eksikliği olarak görülmüştür. Standart Neo Klasik Büyüme Modeli, dışsal teknolojik ilerleme olmadığı durumda, durgun durum büyüme oranı sıfırdır. Yani, geleneksel makroekonomi politikaları (devlet müdahalesi gibi) kişi başına gelir düzeyini etkileyebilirler. Fakat, ekonominin uzun dönem büyümesi üzerine etkileri bulunmamaktadır. Üretim teknolojisindeki gelişmeler dışsal olarak modele dahil edilmemiş, modelde bir “kara kutu”ya indirgenmiştir. Dışsal teknolojik ilerlemeler, sürekli ise, sermayenin azalan verimliliğinin negatif etkisini telafi edebilir. Böylece de uzun dönem büyümeyi teşvik etmektedir. Sonuç olarak, dışsal olarak belirlenen sabit nüfus büyüme oranı çoğu neo klasik modelde kişi başına gelirin temel belirleyicisi olmuştur (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001: 3).

Neo Klasik Büyüme Kuramı'nda, ekonomi büyüdükçe ve sermaye birikimi sağlandıkça sermayenin getirisi kaçınılmaz olarak azalmaya başlayacaktır. Teoride, azalan verimler kanunu işlediğinden, model durağan hale geldiğinde ekonomik büyümeyi belirleyen temel unsur teknolojik gelişmelerdeki değişme ve nüfus artış hızı olacaktır. Sermaye birikimi arttıkça sermayenin getirisi, yatırımların kar getirmediği noktaya denk

düŖecektir. Bir noktadan sonra yatırımların büyümei sağlaması mümkün olmayacaktır. Bu noktada teknolojik gelişme önem kazanmaya başlayacaktır (Dursun, 2002: 80). Uzun vadede büyüme hızının dışsal teknolojik gelişmeler tarafından belirlenmesi, ülkelerin uzun dönemde kişi başına sermaye ve gelir seviyelerinin birbirlerine yakınsayacağı anlamına gelmektedir. Ülkeler arasında büyüme oranları farklılaşmakta ve sonuçta yoksul ülkeler zengin ülkelerin kişi başına reel hasıla düzeyine ulaşmaktadır (Kar ve Taban, 2003).

Teorinin özünde sermaye stoku ve verimlilik fonksiyonu vardır. Teori, emek birimi başına sermayeyle, emek birimi başına çıktı arasındaki ilişkiyi göz önünde tutmaktadır. Basitlik amacıyla, insanların bir sabit saat miktarı çalıştığı ve herkesin çalıştığı varsayılmaktadır. Kişi başına sermaye stoku ne kadar hızlı büyürse, reel GSMH ve kişi başına gelir o kadar hızlı büyüyecektir. Kişi başına sermaye stokunun büyüme oranını da sermaye arz ve talebi belirleyecektir (Parasız, 1997: 73). Modelde ayrıca hükümet politikalarının uzun dönemli ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin oldukça zayıf olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu nedenle devletin piyasaya müdahalesinin kısa süreli olması ve dar sınırlar içinde tutulması gereği vurgulanmaktadır. Model kamu yatırımlarının kişi başına gelir ve kişi başına sermaye düzeylerini etkileyebileceğini, ancak reel hasılanın uzun dönemli büyüme oranını etkileyemediğini ortaya koymaktadır (Günsoy, 2001: 165).

Neoklasik büyüme modelleri, ekonominin en önemli sorunu olan üretilen çıktının bugün ne kadarının tüketileceği ve gelecek için ne kadarının tasarruf edilmesi gerekeceği sorularının cevaplarını sunmaktadır. Ayrıca Solow'un büyüme modeli sermaye stokundaki ve emek gücündeki büyümenin ve teknolojiye ilerlemenin birbirlerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlara göre teknolojik ilerleme emek başına çıktıda sürekli büyümeye neden olmaktadır (Parasız, 1997: 101). Solow, bir ülkenin ekonomik büyüme düzeyini yukarılara taşımasının tek yolunun, daha fazla tasarruf düzeyi sağlamak olduğunu ifade etmektedir (Holmes, Johnson ve Kirckpatrick, 1998: 3). Böylece fiziki sermaye miktarı artırılabilir. Bu durum kısa vadede ya da orta vadede ekonomik büyüme oranında bir kerelik bir yükselişe neden olacaktır. Uzun vadede sürekli bir büyümenin sağlanabilmesi için ise teknolojinin geliştirilmesi gereklidir (Dursun, 2002: 80). Ancak teknolojik gelişmenin yaşanmadığı ve sermayenin marjinal verimliliğinin artmadığı dönemlerde ekonomik büyüme süreci aksayacaktır. Bu sonuç 1960 ve 1970'li yıllarda Keynesyen politikaların aksamaya başlamasının sebeplerinden birini ortaya koymaktadır.

Standart Neoklasik büyüme modeli, işçi başına aynı düzeydeki durgun durum sermayeye sahip fakat farklı görece faktör donanımına ve kişi başına gelire sahip ülkelerin farklı oranlarda büyüyeceğini ve aynı kişi başı gelir düzeyine ulaşacaklarını ortaya koymuştur. İşte bu “mutlak yakınsama” olarak tanımlanan, hızlı büyüyen yoksul ülkeler ve yavaş büyüyen zengin ülkeler ilişkisinin dayandığı temel varsayım; teknoloji, tasarruf oranı ve nüfus artış oranının ülkelerde hep benzer özellikler gösterdiğidir (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:4). Ancak “koşullu yakınsama” durumunda ise, sermayenin durgun durum düzeyi ve işçi başına hasıla, Solow –Swan Modeli’ne göre, tasarruf oranına, nüfus büyüme oranına ve üretim fonksiyonunun pozisyonuna bağlıdır. Bu özellikler de ekonomiler arasında değişebilmektedir (Barro ve Martin, 1995). Bir diğer varsayım ise sermayenin azalan getirisi. Bu varsayım altında, teknolojik gelişmenin olmayışı durumunda, kişi başına büyümenin durması gerektiği tahmin edilmektedir.

Daha sonra geliştirilen genişletilmiş neoklasik modele göre, işgücü ve fiziki sermayenin yanı sıra beşeri sermayenin de açıklayıcı değişken olarak eklenmesi durumunda, modelin 1960- 1985 yılları arasında ülkelerarası büyüme farklılıklarını daha iyi açıklayabildiği görülmektedir (Mankiw ve diğerleri, 1992). Bu yaklaşıma göre, her ülkenin ortak ve mutlak denge noktası yerine kendi uzun dönem dengesine koşulu olarak yakınsayacağı ve fakat, uzun dönem dengesinde oluşacak ekonomik değerlerin dışsal değişkenlere bağlı olacağı belirtilmektedir.

Diğer taraftan, bu doğrultuda yapılan ampirik çalışmalarda (Barro, 1994), ülkelerin uzun dönem hedeflerinde farklılıklar olması durumunda, ülkeler arası mutlak (koşulsuz) yakınsamanın mümkün olamayacağı, uzun dönem hedeflerin ise, izlenen vergi, eğitim, altyapı ve mülkiyet hakları gibi doğrudan politikalardan ve diğer kontrol edilemeyen birtakım faktörlerden etkilendikleri ileri sürülmektedir. Buna göre geçiş dönemine düşük kişi başına gelir ile girmiş olan ülkeler, uzun dönemde yüksek gelirli ülkelere düzeyine yaklaşmamaktadırlar. Oysa, yapıları bakımından birbiriyle benzerlik gösteren (ve dolayısıyla kişi başına gelir düzeyleri başlangıçta birbirininkinden farklılık gösteren) ülkeler; gelişmiş OECD ülkeleri arasında mutlak yakınsamanın gerçekleştiği; öte yandan pek çok bakımdan birbirlerinden farklılık gösteren Afrika, Latin Amerika ve Güney Asya gibi bölgeler gelişmiş ülkelere göre ıraksama gösterirken, kendi içinde her ülke iktisat

parametreleri tarafından belirlenmiş olan denge noktalarına doğru koşullu bir yakınsama eğilimine girmişlerdir (TEK, 2003: 10).

Neo Klasik Teori'nin yakınsama hipotezinin öngörülere gerçekleşmediği sonucundan yola çıkarak, büyüme hızını içselleştiren, yani modelin içinde belirlemeye çalışan "İçsel Büyüme Teorileri" ortaya atılmıştır.

2.2.2. İçsel Büyüme Teorileri

1950'lerin sonunda ve 1960'larda Ramsey'in tüketici optimizasyonu analizi tekrar gündeme gelmiş ve tasarruf oranının içsel olarak belirlenmesi konusu güncellik kazanmıştır. Tasarruf oranının içselliği, uzun dönemde kişi başına büyüme oranının dışsal teknolojik gelişmeye bağımlılığını da göz ardı etmez. Arrow (1962) ve Sheshinski (1967) çalışmaları yaparak öğrenme mekanizmasının işlediği bir model oluşturmuştur. Daha sonra Romer (1986) rekabetçi çerçevenin, teknolojik ilerlemenin denge oranını belirleme durumunda tutulabileceğini, fakat sonuçta büyüme oranının Pareto optimum olamayacağını ortaya koymuştur. Genel olarak, Ar-Ge'ye bağlı keşifler ortaya çıktığında ve bir kişinin buluşu diğer üreticileri dışladığında rekabetçi yaklaşım bozulmaktadır. Bu da Neoklasik Büyüme Modeli'nde temel bazı değişiklikleri (aksak rekabet modeli gibi) gerektirmektedir.

İçsel Büyüme Teorisi ile birlikte mutlak yakınsama hipotezi özellikle Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından reddedilmiştir. Kabul edilen ise, Barro (1991), Mankiw et al.(1992) ve Barro ve Sala-i Martin (1992) tarafında çalışılan "koşullu yakınsama"dır. Yani farklı parametre ve farklı durgun durum işçi başına sermaye hedefleri ile ülkeler farklı oranlarda büyüyecekler fakat benzer parametrelere sahip ülkeler aynı kişi başına çıktı düzeyine ulaşabilmek için yakınsama göstereceklerdir (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001:4).

1980'lerin ortalarından itibaren çeşitli iktisatçılar ve özellikle R.J. Barro ve Paul Romer, dünya ekonomilerine yönelik yaptıkları incelemelerde neo-klasik modelin öne sürdüğü yakınsama hipotezinin iddiasının gerçekleşmediğini görmüşlerdir. Hipotezde iddia edildiği gibi, sermaye/ işgücü oranı sermaye lehine artmış, ancak reel faiz oranları ekonomik büyümeyi besleyecek düzeyde düşmemiştir. Bununla birlikte, işgücüne ödenen ücretler ve ücretlerin toplam hasıla içindeki payı, az da olsa yükselmiştir. Bunların sonucu olarak gelişmekte olan ülkelere yöneleceği iddia edilen sermaye akışı gerçekleşmemiştir.

Bütün bu gözlemlere dayalı olarak, Neoklasik Model'in öngördüğü teknolojinin dışsallığı ve sabit oluşu reddedilmiştir. "İçsel Büyüme Kuramı" olarak adlandırılan model,

teknolojiyi modelin içerisinde belirlenen bir değişken olarak almaktadır. Bu kuram, teknolojinin araştırma ve geliştirme alanında faaliyet gösteren özel firmaların kar amaçlı yatırımlarının bir sonucu olarak belirlendiğini ifade etmektedir. Ayrıca İçsel Büyüme Kuramı'nın savunucuları, hükümet politikaları ve iktisadi davranışın uzun dönemde büyüme hızını etkileme yeteneğine sahip olması gerektiği görüşünden hareket etmekte ve bu oluşuma izin verecek dinamikleri araştırmaktadırlar.

İçsel Büyüme Kuramı'nda, çıktının sermayeyle orantılı olarak büyüdüğünü ileri süren bir model sınıfı bulunmaktadır. Bu modeller $Y = AK$ şeklinde bir üretim fonksiyonunun kurulması ile sonuçlanmaktadır. Bu fonksiyonda Y çıktıyı (geliri), A verimliliği, K ise sermayeyi ifade etmektedir. Bu modele Frankel ve Romer tarafından yapılan açılımda teknolojik bilginin sermaye ile otomatik büyüyen faktör olduğu varsayılmıştır. Yani teknolojik bilgi bir çeşit sermaye malıdır. Üstelik bilgi, üretim sürecinde kullanıldığında tamamen tüketilmeyen ve ar-ge faaliyetleriyle biriktirilebilen bir sermaye malıdır. Dolayısıyla teknolojik bilgi de K 'nın içinde yer almaktadır. İçsel Büyüme Kuramı'na katkısı bulunan bir diğer iktisatçı Lucas ise, bireylerin fiziksel, entelektüel ve teknik kapasiteleri olarak tanımladığı beşeri sermayenin de büyümenin belirleyicilerinden olduğunu vurgulamaktadır (Dursun, 2002: 82). Bu modelin savunucuları ayrıca, tarihi, kültürel ve sosyolojik faktörlerin de uzun dönem büyümenin belirleyicileri arasında yer alabileceklerini vurgulamışlardır.

P. Romer ve R. Lucas ve içsel büyüme modelinin diğer savunucularına göre, fiziksel sermaye dışında beşeri sermaye de, artan getirilere neden olarak, ekonomik büyümeye neden olur (Kibritçiöğlü ve Dibooğlü, 2001: 4). Kar amacı güden firmalar daha yeni ve daha iyi ürünler üzerine çalıştıklarında teknolojik ilerleme, bir Ar-Ge faaliyeti olarak ortaya çıkmaktadır. “Eski” ve “yeni” büyüme modelleri arasındaki en önemli fark, sermayenin getirisine ilişkin kabul ettikleri varsayımdan kaynaklanmaktadır. Neoklasik büyüme modelleri sermayenin azalan getirisini kabul ederken, İçsel Büyüme Modelleri beşeri sermayeyi de kapsayan sermayenin artan getirisinin olabileceğini ve bu artan getirinin de uzun dönemde büyümeyi azaltmayacağını kabul etmektedirler. İçsel Büyüme Modellerinde, ekonomik büyümenin içsel iktisadi temelleri olacağı ileri sürülmektedir. Yeni büyüme modellerinde teknoloji içselleştirilmekte ve kamu politikalarının ekonomik büyümeyi etkileme mekanizmaları öne çıkarılmaktadır. Sabit ya da artan getiriye kaynaklık

edecek değişik önerilerinden bazıları da; Rebelo (1991)'nin kümülatif sermayenin, Barro (1990)'nin kamu harcamalarının ve Pagano (1993)'nin finansal piyasaların artan getiri sağlayacağını savunan fikirleri olmuştur. Kısaca İçsel Büyüme Kuramı'nda bir ekonominin büyümesini etkileyen sektörlerin önemi açıkça belirtilmiştir.

Daha sonra, Aghion ve Howitt (1992) ve Grossman ve Helpman (1991) katkılarının da bulunduğu teoriler geliştirilmiştir. Bu modeller monopol gücü ile sonuçlanan teknolojik ilerleme, Ar- Ge çalışmaları gösterilmektedir. Bu çerçevede uzun dönem büyüme oranı; vergilendirme, yasa ve düzenlemelerin sürdürülebilmesi gibi hükümet faaliyetlerine, altyapı hizmetlerinin sağlanmasına ve fikri mülkiyet haklarının korunmasına, uluslararası ticaret düzenlemelerine, finans piyasalarına ve ekonominin diğer konularına bağlıdır. Bu anlamda, uzun dönem büyümeyi etkilemesi açısından hükümet büyük bir potansiyele sahip olacaktır (Barro ve Martin, 1995).

Rasyonel öznelerin bir zamanlararası optimizasyon davranışı çerçevesinde geliştirilen içsel büyüme modelleri farklı entelektüel etkiler sergilemektedir. Bazı modeller kurumsal ya da Schumpeteryan geleneğin yayılımı olarak algılanabilmektedirler. Diğerleri ise Neo-Smithian ya da neoklasik temele dayanmaktadır. Bu modellerin bazıları Harrod tipi büyüme modelleri olarak adlandırılmaktadır (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001).

İçsel Büyüme Kuramı iktisatçılara göre, yüksek büyüme seviyesi; özel yatırımların boyutlarına, dış ticaret ve yabancı yatırımlara açıklık, toplumun eğitim düzeyi, hukukun üstünlüğü ve politik istikrar ve mülkiyet haklarının korunması ile yakından ilişkilidir (Holmes, Johnson ve Kirkpatrick, 1998: 5).

Ampirik çalışmalar ne yazık ki ne “mutlak yakınsama”yı savunan neo klasik modelleri ne de “ölçeğe göre artan getiri” savunucusu içsel büyüme modellerini tam olarak desteklememektedir. İçsel büyüme modellerinin eleştirisi de Turnovsky (2000) gibi ölçek-dışı büyüme modellerine, yer açmıştır. Neoklasik modele daha yakın olan bu modele göre, örneğin Jones (1995)'te durgun durum büyüme oranı geleneksel makroekonomik politikalardan bağımsızdır (Kibritçioğlu ve Diboğlu, 2001: 5).

Birçok ekonomik olmayan faktörün de ekonomik büyüme süreci ile etkileşim içerisinde olduğu anlaşılmıştır. North (1990) tarzındaki kurumsal iktisat ekonomik kalkınma ve kurumların ilişkisi üzerine çalışmıştır. Lipset (1959) da ekonomik kalkınma bağlamında politik kurumlar ve demokrasiyi açıklamaya çalışmıştır. Standart neoklasik

yaklaşımında tarih ve kurumlar önemli değildir. Büyüme muhasebesi teknikleri sermaye stoku, emek ve teknolojinin önemini ölçmektedir. Fakat North (1994) gibi modern kurumsal iktisatçılar, kurumların, bir toplumun iç yapısını oluşturduğunu ve bu yüzden kurallar, normların kurumsal altyapıyı oluşturarak o toplum ve ekonominin kaynak dağılımına yön verdiğini anlatmaktadır.

2.3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ

Kişilerin karşılıklı yarar sağlayan değişimlere katılma yeteneğini kısıtlayan ve engelleyen hükümet faaliyetleri, kişilerin erişebileceği yaşam standardına bir kısıt getirmektedir. Uluslararası ticaret ve ulusal düzenlemelere getirilen kısıtlamalar, karşılıklı yarar sağlayan ticarete sınırlamalar getirmektedir. Vergiler ve enflasyon, refahlarını yükseltmek için ticarete girişen kişilerin servetlerini yok etmektedir.

Holcombe (1998), girişimcilik ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye dayalı bir teori ortaya atmıştır. Bu teoride girişimci, ekonomik büyümenin içsel motorudur. Holcombe'a göre, girişimciler kâr olanaklarının avantajına sahip olduklarında, başkalarının da dahil olabileceği yeni girişimci fırsatları yaratmaktadırlar.

Harper (1998)'in temel tezine göre, "İnsanlar ne kadar çok özgürlüğe sahip olurlarsa, o kadar fazla içsel kontrol-odaklı inançlarına sahip olacaklar ve kar fırsatlarına duyarlılıkları daha fazla olacaktır. Yükselen hassasiyet, insanları daha girişimci faaliyetlere yönlendirecektir."

Holcombe (1998) ve Harper (1998) çalışmalarını birleştirerek, neden ekonomik özgürlükteki artışların girişimleri destekleyen kurumsal havanın sağlanmasında önemli rol oynadığını ve nasıl daha fazla girişimciliğin bir içsel büyüme kaynağı olarak işlediği üzerine bir teorik çerçeve çizilebilmektedir. Bu ortaya atılan argüman ise ekonomik özgürlük ve büyüme arasındaki ilişki ile ilgili ampirik analizlerle desteklenmiştir.

Fraser Enstitüsü, "2006 Dünya Özgürlük Raporu"na göre, ekonomik özgürlük, yoksul ülkelerin yoksullukla mücadelesi konusunda yabancı yardımlarla karşılaştırılmış ve daha büyük bir etkiye sahip çıkmıştır. Ekonomik özgürlük göz önünde bulundurulmak kaydıyla, yoksul ülkeler, zengin ülkelere daha hızlı büyümektedir. Ekonomik özgürlükle birlikte ortaya çıkan esas faktör; ekonomik anlamda başarılı üretim alanları bulabilme ve

verimsiz olanları ortadan kaldırabilme, böylece kaynakların üretken alanlara transferi olmaktadır (McMahon, 2006: 3).

Literatürde ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisi üzerine ve refahın ölçümüyle ilgili oldukça fazla çalışma bulunmaktadır. Barro (1991), Barro ve Sala-i Martin (1995), Knack ve Keefer (1995) gibi çalışmalar iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının, kamu politikalarının (mülkiyet haklarına zarar vermeyen) ve büyümeyi destekleyen hukuk kurallarının ölçülmesiyle ilgilidir.

Gwartney, Holcombe ve Lawson (1998), hükümet harcamaları ve ekonomik büyüme arasında OECD ülkeleri ve dünya çapında 60 ülke için güçlü ve kalıcı negatif bir ilişki bulmuştur. Bu çalışmaya göre, hükümet harcamalarındaki % 10'luk bir artış (GDP'deki payı olarak), yaklaşık % 1'lik bir GDP büyümesinde azalmaya yol açmaktadır.

Norton (1998), Fraser ve Heritage ekonomik özgürlük endeksleri kullanılarak güçlü mülkiyet haklarının dünyanın en fakir insanların mahrumiyetini azaltma eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Zayıf mülkiyet hakları ise dünyanın en fakir insanların mahrumiyetini artırma eğilimindedir.

Grubel (1998) de, Fraser ekonomik özgürlük endeksini kullanarak ekonomik özgürlük ile gelir düzeyi, gelir artışı, işsizlik ve insani kalkınma arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmaları doğrultusunda ekonomik özgürlüğün belirtilen dört değişken ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 2.1: Ekonomik Özgürlük - Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine Çalışmalar

Çalışma	Örneklem	Sonuçlar
Gwartney et al.(1999)	1975 -1995 dönemi, ülkelerarası büyüme oranları ekonomik özgürlük değerleri.	Ekonomik özgürlük, ekonomik büyüme üzerinde sayısal olarak pozitif bir etkiye sahiptir.
Easton ve Walker (1997)	57 ülke, 1975 - 85	Ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük arasında önemli bir ilişki vardır.
Heckelman (2000)	94 ülke için dört yıllık gözlem.	Granger Nedensellik Testi'ne göre ekonomik özgürlük ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Madan (2002)	1999’da, yüksek, orta ve düşük gelir gruplarına sahip 152 ülke.	Yüksek ekonomik özgürlük düzeyi ve yüksek yaşam kalitesi arasında pozitif ve doğrudan bir ilişki mevcuttur (Beşeri kalkınma ve ekonomik özgürlük arasındaki korelasyon Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak ölçülmüştür).
Gwartney ve Lawson (2003)	1980 - 2000 arası, yıllık büyüme oranlarının ülkelerarası değişimleri.	1980’lerde, 2 on yıl boyunca, EFW endeksindeki değişim yıllık büyüme oranı üzerinde pozitif ve önemli bir etkiye sahiptir.
Cole (2003)	123 ülke, 1980 - 1999	EFW endeksi ile ölçülen ekonomik özgürlük derecesi, kişi başı reel GSYİH’nın büyüme oranı ve düzeyi ile oldukça ilişkilidir.
De Haan ve Siermann (2004)	114 ülke, 1980 - 1992.	Ekonomik özgürlük ve büyüme ilişkisi ölçme tekniğine bağlıdır: Bazı ekonomik özgürlük göstergeleri güçlü bir ilişkiyi yansıtırken, diğerleri ilişki olmadığını gösterebilir.
Bengoa ve Sanchez-Robles (2003)	18 Latin Amerika Ülkesi, 1970 - 1999.	Ekonomik özgürlük, doğrudan yabancı yatırımı etkiler ve büyüme üzerinde doğrudan etkiye sahiptir.
Doucouliağos ve Ulubaşoğlu (2005)	82 ülke için yatay kesit ve panel veri analizi, 1970 - 1999.	Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.
Islam ve Salimullah (2006)	56 ülke, panel veri analizi, 1980 - 1997 arası 5’er yıllık periyotlarla.	Ekonomik özgürlük ve açıklık ekonomik büyüme üzerinde önemli pozitif etkiye sahiptir.

Tablo 2.1’de görülen ampirik çalışmalar da özellikle birçok ülke verisiyle yatay kesit analizleri sonucunda ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında pozitif, önemli bir ilişki bulmuştur.

2.3.1. Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme

Önemli sayıda bilimsel çalışma ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerine etkisini konu alan ampirik katkılarda bulunmuştur. Teorik altyapısı, Adam Smith’e kadar uzanan konu, daha sonra da Hayek (1960), Friedman (1962), Buchanan (1975) ve daha birçok düşünür tarafından ele alınmıştır. Vurgulanmak istenen ana tema ise şudur ki; daha fazla ekonomik özgürlük daima kişileri üretken piyasa aktivitelerine katılma yönünde desteklemektedir. Bu yüzden piyasaların liberalizasyonuna ilişkin politikalar büyüme performansına zararlı etki yapmamaktadır (Pitlik, 2002).

Dışa açık büyüme stratejisi savunucularına göre ekonomik büyümenin kökeninde daha liberal ekonomi politikaları olduğu vurgulanmaktadır. Liberalizm ile dışa açıklığı ele alan bu strateji savunucularına göre ekonominin dışa açılması aynı zamanda büyümenin lokomotif rolünü de üstlenmektedir; ancak liberalizasyonun sadece ekonomik boyutunun olmadığı, bunun siyasal anlamda hak ve özgürlüklerle pekiştirilmesi gerektiği, özellikle 1980’lerden sonra daha yaygın bir şekilde tartışılır olmuştur (Emsen, Değer ve Karaköy, 2006: 13).

Kurumlar, özgürlük ve ekonomik büyüme ile ilgili eski çalışmalar Kormendi ve Meguire (1988), Scully (1988) ve Grier ve Tullock (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha sonra bu konu Dawson (1998) tarafından tekrar ele alınmıştır. Mali devletin büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerine etkisi daha önceleri Lanclau (1983), Peden ve Bradley (1989), Scully (1989) tarafından araştırılmıştır. Bu konu, geniş çaplı olarak çalışılmaya devam etmektedir. Optimal büyüklükteki bir devlet, ekonomik büyümeyi maksimize eden bir vergi oranı gibi konulara Barro (1990) ve Scully (1996) çalışmalarında yer verilmiştir. Optimal politikanın rolü (enflasyon, ticaret, sermaye piyasası özgürlüğü vb.) büyümeyi artırıcı etkisi ile ilgili olarak Kormendi ve Meguire (1985) çalışmalarıyla birlikte Scully (1997) çalışmasında ortaya konmuştur. Bir yerde doğru büyüme politikalarının uygulanması başlı başına bir çalışma konusu olmaya devam etmektedir. Politikaların gelir dağılımı üzerine etkisi ise Scully ve Slottje (1989) çalışmalarıyla ölçülmeye çalışılmıştır. Gelir eşitsizliği ve ekonomik verim arasındaki makroekonomik düzeydeki tercih ve bunun

özgürlükle ilişkisi (politik, sivil ve ekonomik) ise Scully (1991) çalışmasında vurgulanmıştır (Scully, 2002: 78).

Kısaca makro bazda dünyadaki ülke ekonomilerinin performansını devletlerin kurumsal yeteneği ile örtüştüren gelişmelere paralel olarak, ülke ekonomilerinin performansının da siyasal, kurumsal ve yasal çerçeveye bağlı olduğuna dair tezler dikkat çekmeye başlamıştır. Belirtilen çerçeve de ülkenin yönetsel alt yapısını oluşturmaktadır. Ülkenin yönetsel alt yapısı, yatırım iklimini tanımlamaya yardım eder ve böylece ekonomik büyüme için uygun koşullar yaratır (Globerman ve Shapiro, 2002: 2).

Burada kurumsal yönetim kavramına bakış açısı, son zamanlarda belirli çıkar gruplarından ziyade, tüm toplumu kuşatan bir yasal düzen ve mülkiyet haklarının kurumsal yönetim veya etkin hükümet kavramıyla özdeşleştirmeye başlamıştır. 1980 öncesinde, günümüzün bağımsız kurum ve kuruluşlarına bakış açısı ile ilgili hakim düşünce; “siyasî güç bizim elimizde, demokratik yetkilerimize dayanarak bu kurulları siyasal olarak yarar getirecek yönde etkileyebiliriz” şeklinde özetlenebilecek davranış kalıbı şeklindeydi; dolayısıyla siyaset, yasal çerçeveleri oluşturma, denetim görevini ifa etme ve ulusal savunma politikalarını belirleme, dar gelirliyi koruma gibi toplumsal yararları daha yüksek ve daha meşru fonksiyonlar icra etmesi gerekirken piyasaların işleyişine ve ekonomik kararların verilmesine müdahale etme alışkanlığına bürünmüştür. (Derviş 2006). Bu bakış açısının tartışılır hâle gelmesinde, özellikle Asya Krizi'nin ortaya çıkmasında, kurumsal yönetimdeki yetersizliklerin yol açtığı kaynak kullanımında etkinsizlik ve bunun yarattığı kaynak israfı ile tanımlanması etkili olmuştur. Kavramsal çerçevedeki gelişmelere paralel olarak kurumsal yönetim kavramıyla özellikle küçük pay sahiplerinin haklarını kamu gücünü elinde bulunduranlara karşı koruyan yasal mekanizmalar anlaşılmaktadır. Örneğin yatırımların beklenen verim oranı düşmesine bağlı olarak yöneticilerin kamusal gücü kullanılabilirliği artarsa bu durumda güvenilir yatırım yapma hususunda ortaya çıkacak ters bir şok, ülke açısından daha büyük bir sermaye çıkışı ve daha düşük bir sermaye girişine yol açar ve ayrıca bu durum, bir tür kamulaştırmaya benzer etki de yaratabilir. Böylesi bir durumun yansımaları da sırasıyla borsada düşüş ve ulusal parada değer kaybı olarak ifade edilen kriz olgusunu ortaya çıkarmaktadır (Johenseon et al. 2000). Krizler karşısında IMF'nin desteklediği programlarda, kurumsal yönetim yaygın bir şekilde tavsiye

edilirken; makro ekonomik istikrar ve enflasyonsuz büyüme için kurumsal yönetim de istikrar paketlerinin ana temasını oluşturmuştur.

Tarihsel gelişimi açısından ilk defa 1980’lerde OECD ülkelerinde ortaya çıkan kurumsal yönetim kavramı, özellikle finansal piyasalar üzerindeki etkisi ile kendini göstermiştir. OECD ülkelerinde derin finans piyasalarının varlığı, çok az resmi müdahale ile kendi sorunlarının üstesinden gelebilme yeteneği ve sağlamlığı olarak görülmüştür. Bu çerçevede piyasa disiplini ve şeffaflık, kuvvetli bir kurumsal yönetim anlayışında merkezî rol oynamaktadır. Kurumsal yönetim sistemi ve uygulamalarının piyasaları fonksiyonel hâle getirme çabaları, politika açısından önemli saygınlığın bulunduğu mesaj yayar; böylece söz konusu ilişkiler, piyasaların düzeltici fonksiyon gören güçlerini desteklemek ve özendirici yapılarını artırmak için yeniden oluşumunu sağlar. Daha çok şeffaflık düzeyi olarak algılanan kurumsal yönetim, işletmeler açısından varlık fiyatlarının oluşumunda risk ve belirsizlikle ters yönlü ilişkilerin bulunduğu işaret eder (Witherell 2003: 1,2; La Porta et al. 2000: 4).

İktisat yazınında, büyüme olgusunu devlet bazında daha kurumsal ve şeffaflığa dayandıran dolayısıyla mikro-işletme bazındaki kurumsal yönetim kavramını makro bazda kurumsal devlet anlayışıyla örtüştüren gelişmeler göz önüne alındığında, siyasal liberalizasyonun iktisadî gelişmenin lokomotif gücü olduğu ileri sürülebilmektedir; çünkü mikro bazda işletme yönetimi ve denetimindeki şeffaflığın paydaşlar üzerindeki etkilerine benzer etkiler; makro bazda, mikro bazdaki işletme benzeri yapılanmanın ülke üzerinde yaratacağı sonuçlarla örtüşmektedir. Mikro düzeydeki paydaş kavramı, makro bazda vatandaşlık bağı ile yine şeffaflık kavramında kendine yer bulmaktadır. Sonuç itibarıyla ekonomik anlamda liberalizasyon uygulamalarının 1990’larda hız kazandığı ve dünyada çoğu ülkenin kalkınma stratejisi açısından dışa açık politikalar uyguladığı dikkate alınırca liberalizasyon uygulamalarında iktisadî boyutunun yanı sıra siyasal boyutun ihmal edilmesinin ekonomik büyüme üzerinde daha olumsuz etkiler yaratacağı ileri sürülmektedir (Emsen ve diğerleri. 2006: 6).

2.3.2. Ekonomik Özgürlüğün Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri

İktisat teorisine göre, ekonomik özgürlük, üretken işgücünü, kaynak kullanım etkinliğini ve motivasyonu etkilemektedir. Aslında, Adam Smith’den bu yana, iktisatçılar ve iktisat tarihçileri, kaynak seçimi ve temininde özgürlük, ayrıca rekabet, ticaret ve

mülkiyet haklarını koruma özgürlüklerinin ekonomik ilerleme için gerekli olabileceğini vurgulamışlardır. Ekonomik özgürlük yerine diğer birtakım değişkenlerin kullanılması da ülkelerarası ekonomik performans farklılıklarını gösteren analizlerde yer almıştır (Sturm, Leertouwer ve De Haan, 2002: 403).

Dünya Ekonomik Özgürlük Raporu 2004'e göre, özgür ekonomilerin daha az özgür olanlara kıyasla daha hızlı büyümesinin çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük rekabete işaret eder. Genel olarak, rekabet de daha yüksek ekonomik büyüme oranlarına yol açabilmektedir. Eğer giriş ve çıkışın serbest olduğu bir piyasada çalışan firmalar, tüketicilerin isteklerini dikkate almazlarsa, rakipleri tarafından bastırılacaklardır. Daha liberal ekonomiler, girişimci yenilikler için daha büyük fırsatlar sağlamaktadır. Serbest piyasa, girişimciler için yenilikçi fikirlerini uygulayabilmek ve piyasa testini başarıyla tamamlayabildiklerini görmelerine imkan verir. Sonuç olarak, serbest piyasada özel yatırım, daha büyük getiri sağlayan alanlara kaymaya başlayacaktır.

Ekonomik özgürlüğün beş alanına odaklanmak gerekirse, bu alanlar; devletin büyüklüğü, sağlam paraya geçiş, yasal yapı ve mülkiyet haklarının korunması, dış ticaret özgürlüğü ve son olarak emek, kredi ve iş çevrimleri düzenlemeleri olacaktır. Birinci alan "Devletin Büyüklüğü" ele alınacak olursa, bu bölüm devletin büyük oranda politikacıların tavırlarına bağlı kabul edilen vazifelerini ne kadar iyi yerine getirdiği anlayışına iyiden iyiye bağlıdır. Devletin iyilikçi, bazı sosyal refah fonksiyonlarını maksimize etmeye çalışan bir sosyal plancı olduğu kabul edilirse, farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Yüksek vergi düzeyleri ve kamu tüketimi ekonomik büyümeyi geciktirmektedir. Bununla birlikte tüm kamu mallarının temin edilmesi gibi, devletin birtakım etkinliği artırıcı rolü bulunmaktadır.

İkinci olarak, mülkiyet haklarını korumak ekonomik büyüme üzerinde çok önemli bir role sahiptir. Öncelikle güvenli ve aktarılabılır varlık ve sözleşme hakları yatırım oluşturucu ve büyümeyi hızlandırıcı olmuştur. Çünkü yatırım sahipleri yatırımlarının karşılığını göreceklelerinden emin olabilmektedirler (Worldbank, 2002). Bir diğeri, güvenli mülkiyet hakları ile varlıkların dağıtımını etkin olacak ve büyümeyi destekleyecektir.

Tasarruflar üretime dönüşecek, bu da yüksek kârlarla gerçekleşecektir. Mülkiyetin korunması, hak sahibi için bir "tekel" durumu oluşturmaktadır. İşleyen bir yasal yapı ve güvenli mülkiyet hakları büyük ölçüde diğer tüm ekonomik özgürlük kategorilerine

tamamlayıcı ve gerekli bir rol vermektedir. Örneğin kredi piyasası kısıtlamaları kaldırılmış olsa bile, güvenli mülkiye hakları olmadan, yatırım güdüsü düşük olacaktır.

“Güçlü Paraya Geçiş” bölümü enflasyon maliyetine odaklanmıştır. Yüksek ve değişken enflasyonun büyüme üzerine olumsuz etkilerinin önemli sebepleri bulunmaktadır (Briault, 1995: 35). Akerlof et al (1996) ise ılımlı bir enflasyon oranının fiyatlara ve ücret mekanizmasına bir “yağlama” etkisi yaptığını savunmuştur. Örneğin sıfır enflasyon oranıyla özel firmalar, nominal ücretleri indirme güvencesini elde edemeyecekler, bunun yerine işçi çıkaracaklardır.

ılımlı bir enflasyon oranı bazılarına göre reel ücret esnekliği sağlamaktadır. Bu da doğal ya da uzun dönem işsizlik oranını azaltacaktır. Enflasyon - büyüme bağlantısı ile ilgili ampirik bulgular çeşitlidir. Örneğin Barro (1995: 16) % 20’den daha az enflasyon oranına sahip ülkelerden oluşan örneklem içerisinde ters ilişkinin bozulduğunu bulmuştur. Bu da enflasyon- büyüme ilişkisinin çok da doğrusal olmadığını göstermektedir.

“Dış Ticaret Özgürlüğü”, alanında ise ticaretin serbestleşmesine ilişkin etkiler vurgulanmaktadır. Buna göre; piyasa ve ticarete bulunan tarafların kazançları ancak karşılaştırmalı üstünlükleri doğrultusunda hareket ederlerse büyüyecektir. Bir diğer fayda ise, yabancılarla ve onların ürünleriyle ilişkiler teknolojinin yayılmasını kolaylaştırır, uluslararası rekabetle el ele yurtiçindeki firmaların üretkenliğini artırır. Fakat, Sachs ve Warner (1995) makalesinde, ticaretin liberalizasyonu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki tartışma konusu olmuştur (bkz. Rodriguez ve Rodrik, 2000). Bazı yazarlar, (örneğin Greenaway et al., 2002) pozitif bir ilişkiyi desteklerken, diğerleri (örneğin, Yanıkkaya, 2003) daha şüpheli yaklaşmıştır.

“Emek, Kredi ve İş Çevrimlerinin Düzenlenmesi” söz konusu olduğunda ise, daha az regülasyonun her zaman büyüme için daha yararlı olacağı savunulmuştur.

Kimlong Chheng (2005) çalışmasında, sermaye yatırımı ve ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeyi içselleştirip içselleştirmediği ya da bunu nasıl gerçekleştirdiğini incelemiştir. Çalışma sonuçlarına göre, 1981-2000 yılları arasında 50’nin üzerinde ülke verisiyle yapılan analizlerde, yurtiçi ve yabancı sermaye yatırımlarıyla ekonomik özgürlüğün büyüme için önemli bir faktör olduğu ortaya konmuştur.

Teorik olarak, kurumlar ya da ekonomik özgürlük bileşenleri büyümeyi hızlandırmaktadır. Glaeser et al (2004)’e göre kurumlar ikincil etkiye sahipken, büyüme

üzerinde insan sermayesi birincil etkiye sahiptir. İkincisi birincisini geliştirmektedir. Yatırımın büyümeyi etkilemesi beklenirken, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyümeye etkisi kesinlik kazanmamıştır.

Carlsson ve Lundström (2002) çalışmasında, ekonomik özgürlüğün, demokrasi ve politik özgürlüğü de kapsadığı ve büyümeyi desteklediğini ortaya koymuşlardır. Fakat De Haan ve Siermann (1998)'e göre ise, ekonomik özgürlüğün büyümeyle olan doğrudan ilişkisi, ekonomik özgürlük endeksi ölçülerine bağlıdır. Sala-i Martin et al (2004), Nobel ödüllü Bayes yaklaşımını kullanarak, 1960-1996 yılları arasında 88 ülkede büyümenin belirleyicilerini çalışmış ve politik haklar, kapitalizmin derecesi ve kukla değişken olarak sosyalizm ile büyüme arasında güçlü bir ilişki bulamamıştır.

Hükümetin mali politikasındaki, finansal tercihler ve hükümet harcamalarındaki sürekli değişimler, ihracatı artırma kabiliyetini, uzmanlaşma ve üretken yenilikleri, sermaye birikimini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Gwartney, Holcombe ve Lawson (2004) çalışmasında, ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğu ortaya konmuştur. İslam (1996), yatay-kesit veri analizi kullanarak, 98 düşük, orta ve yüksek gelirli ülke için yaptığı analizlerde, ekonomik özgürlüğün kişi başına gelir ve büyüme oranıyla doğrudan bağlantısı olduğunu göstermiştir. Barro (1996) ise, ekonomik özgürlüğün serbest piyasa, mülkiyet haklarının sürdürülmesi/ korunması, küçük devlet anlayışı içinde büyümeye destek olabileceğini ortaya koymuştur.

Hükümet politikalarındaki değişiklikler ve ekonomik özgürlük, beşeri ve fiziksel sermaye birikimi oranını, emek ve yatırım tercihlerini etkileyecektir.

Politik ekonomi ise (dağılım politikasında), maliye politikası, ticaret rejimi, yasal sistem, düzenlemeler ve mülkiyet haklarının korunması özel ekonomik ajanların faktör birimlerini etkilemektedir.

Heckelman ve Stroup (2000) ise, ekonomik özgürlük bileşenlerini; sermaye akımları, yabancı yatırım, ücret ve fiyat kontrolleri, mülkiyet hakları ve düzenlemeler olarak ele almıştır. Bu bileşenlerin aynı zamanda büyümeyi ilerlettiğini ve 1994-1997 arasında bileşenlerin bazıları arasında çok az zayıf ters nedensellik ortaya çıktığını öne sürmüştür.

Uluslararası finansla bağlantılı ekonomik özgürlük gelişmeleri yatırımı ve uzun dönem ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Daha sağlıklı kurumlara sahip ülkeler, daha fazla ticaret yapma imkanına sahip olmakta ve dolayısıyla bu ekonomiler daha hızlı büyümektedir (Dolar ve Kraay, 2003). Ekonomistler, aynı zamanda demokrasinin ve politik kurumların büyüme üzerindeki etkilerini de araştırmaktadır. Örneğin Barro (1996) 100-ülkeli analizinde, 1960-90 yılları arasında büyümenin hukuk kurallarının sürdürülmesi, serbest piyasa yapısı, düşük hükümet tüketim harcamaları ve gelişmiş insan sermayesiyle elde edilebileceğini ortaya koymuştur. Minier (1998) ise daha demokratik ülkelerin daha hızlı büyüdüğünü ileri sürmüştür. Tavares ve Wacziarg (2001) de demokrasinin beşeri sermaye birikimi ve gelir eşitsizliğindeki azalmayla büyümeye katkıda bulunabileceğini söylemiştir.

Literatürde, üzerinde oldukça tartışmalı olan ekonomik özgürlük- büyüme ilişkisinin, Türkiye için geçerliliği, oluşturulacak bir endeks yardımıyla sınanmaya çalışılacaktır.

3. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİNİN OLUŞTURULMASI ve TÜRKİYE'DE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Toplum halinde yaşama zorunluluğunun ortaya çıkışından günümüze değin, toplumsal organizasyon içerisinde devlete düşen rolün ne olduğu, devletin bu görevleri nasıl gerçekleştireceği ve devletin ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi hep önemini korumuş ve sürekli olarak tartışılan konular arasında yer almıştır.

Ekonomik büyüme ve liberalizasyon uygulamaları arasındaki ilişkileri inceleyen çoğu araştırma, serbestleşmenin ekonomik boyutu üzerine yoğunlaşmaktadır. Fakat bunun dışında serbestleşmenin ruhu ise siyasal haklar ve sivil özgürlüklerdeki gelişmeler ile ilişkilidir (Emsen, Değer ve Karaköy, 2006: 1).

Türkiye üzerine ekonomik özgürlük konusunda yapılmış kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Fakat Fraser Enstitüsü ve Heritage Foundation'ın bu alandaki çalışmalarında ekonomik özgürlük sıralamasında Türkiye'ye de yer verilmiş ve söz konusu kriterler açısından ekonomik özgürlüklerin boyutu analiz edilmiştir. Ancak gerek Fraser Enstitüsü, gerekse Heritage Foundation, ekonomik özgürlüklerin analizine yıllık bazda değil de beşer ya da onar yıllık periyotlarla yer vermişlerdir. Bu konuda yıllık veriler bu kurumlarda sadece 1990'lardan sonra mevcuttur.

Bu çalışmada ise Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin boyutlarını ve tarihsel gelişimini incelemek üzere bir endeks oluşturulmaya çalışılmış ve bu endeks 1970-2006 yılları arasındaki dönemi yıllar itibariyle ele almıştır.

3.1. TÜRKİYE EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİ

Türkiye için bir ekonomik özgürlük endeksi oluşturulacaktır. Bu endekste yer alan değişkenler, önceki bölümdeki literatür ve benzer endekslerde kullanılan değişkenler arasından seçilmiştir. Özellikle Fraser Enstitüsü ve Heritage Vakfı ekonomik özgürlük endekslerinde kullanılan göstergelerin tümü üzerinde çalışılmış, ancak tüm göstergelere ait 1970 – 2006 yıllarını kapsayan Türkiye verilerine ulaşamamıştır. Bu nedenle, bu çalışmada kullanılan endeksi oluşturan değişkenlerin seçiminde, uygun veri varlığı etken kriter olmuştur.

3.1.1. Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri

Ekonomik özgürlük endeksi oluşturulurken, bu çalışmada yedi farklı alanda analiz gerçekleştirilmiştir. Bunlar; devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale, para ve banka, sermaye piyasaları, dış ticaret, yasal ve kurumsal yapı ve emek sektörü başlıkları altında gruplandırılmıştır. Bu gruplarda 25 farklı değişken bulunmaktadır. Grup ve değişkenlerin listesi aşağıda gösterilmiştir:

Ekonomik Özgürlük Endeksi Bileşenleri:

1. Devletin Büyüklüğü

- Hükümet Tüketim Harcamaları
- Sübvansiyonlar
- Sosyal Transferler
- Kamu Tasarrufu
- Hükümet Yatırım Harcamaları

2. Piyasaya Müdahale

- Kamu Sektörü Borçlanma Gereği
- Özel Nihai Tüketim Harcamaları
- Servet Vergisi
- Toplam Vergi Gelirleri
- Üretim ve İthalat Vergileri
- Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Kamu)
- Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Özel)

3. Para ve Banka

- Tasarruf Mevduat Faiz Oranı
- Hükümete Verilen Banka Kredileri
- Aşırı Para Arzı (M2)
- Dolaşımdaki Para

4. Sermaye Piyasası

- Yurtiçinde Doğrudan Yatırım
- Portföy Yatırımları Varlıklar
- Portföy Yatırımları Yükümlülükler

- Özel Yabancı Sermaye

5. Dış Ticaret

- İthalat Vergisi'nin Toplam İthalat İçerisindeki Payı
- Toplam İhracat (GSYİH)
- Toplam İthalat (GSYİH)

6. Yasal ve Kurumsal Yapı

- Sonuçlanmış Davalar/ Toplam Davalar
- Yeni Kurulan Firma Sayısı
- Vergi Gelirler (Tahsilat / Tahakkuk Oranı)

7. Emek Sektörü

- Kamu İstihdamı / Toplam İstihdam
- İşsizlik Oranı

3.1.1.1. Devletin Büyüklüğü

Devlet, (hükümet) kamusal mal ve hizmetleri karşılamak üzere kurulmuştur. Ancak bu temel görevini ve bunun yanında kendisine yüklenen diğer görevleri yerine getirebilmek için harcama yapmak ve bu harcamaları yapabilmek için de ekonomide oluşan gelirin bir kısmına vergi yoluyla el koymak zorundadır. Dolayısıyla devlet kendisine verilen görevleri siyasal iktidar eliyle yerine getirirken kendisine verilen izin ve yetki dahilinde belli bir dönem içinde hareket etmek zorundadır (Dileyici ve Özkıvrak, 2001: 93).

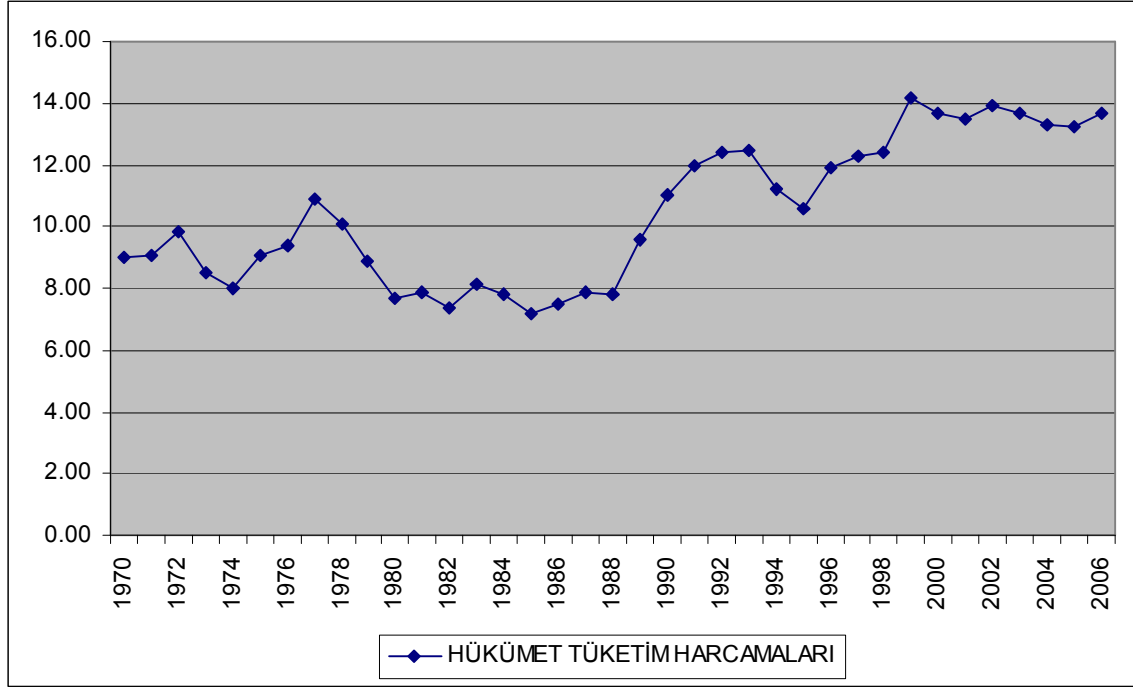
Devletin genişleyen rolü, kapasitesinden daha fazla bir alanda faaliyet göstermesine ve etkinsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin çok daha fazla işle uğraşması etkin şekilde yapabileceği işleri dahi yerine getirememesine ve devletin yürütmekte olduğu tüm faaliyetlere ilişkin şüphelerin doğmasına neden olmuştur. Devlet, organlarının yürütmüş olduğu faaliyetlerle ilgili olarak hukuksuzluk, yolsuzluk, etkinsizlik, israf ve kayırmacılık her zaman her toplum için dile getirilen özelliklerdir.

Bu çalışmada, devletin büyüklüğü ekonomik özgürlük endeksinde belirleyici bir gösterge niteliğinde ele alınmış, bu da kendi içerisinde beş bileşen tarafından temsil edilmiştir. Bu bileşenler, Hükümet tüketim harcamaları, sübvansiyonlar, sosyal transferler, kamu tasarrufu ve hükümet yatırım harcamaları'dır. Söz konusu dönemde (1970 - 2006) tüm değişkenlerin birimleri GSYİH'nın yüzde oranı olarak ele alınmıştır.

i. Hükümet Tüketim Harcamaları: Kamu harcamaları modern anlamda; kamu otoritelerinin toplumsal ihtiyaçları karşılamak, sosyal ve ekonomik hayata müdahalelerde bulunmak üzere belirli kurallara göre yaptıkları harcamalardır (Türk,1999). Bu harcamalar, harcamayı gerçekleştiren kuruma göre geniş anlamda değerlendirildiğinde; merkezi ve yerel yönetimlerin, iktisadi devlet teşekküllerinin ve sosyal güvenlik kuruluşlarının gerçekleştirdiği harcamalar toplamı ile toplum için faydalı hizmet gören kurumların ödemelerini, vergi muafiyet ve indirimlerini, özel kişilerin kamuya yaptıkları yardım ve bağışların toplamını içeren geniş bir kavram ortaya çıkmaktadır. Bu büyüklük içine dahil edilecek farklı birimlere bağlı olan kamu harcamaları zamana ve yere göre de değişim göstermektedir. Tüketim harcamaları da toplam kamu harcamaları içerisinde önemli bir paya sahiptir. Veri TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'den alınmıştır. Aynı kriter içerisindeki diğer değişkenler de tüketim harcamaları gibi toplam kamu harcamalarının bir parçası sayılabilecek göstergelerdir.

Şekil 3.1'de görüldüğü üzere, 1970'li yıllarda hükümet tüketim harcamaları GSYİH'nın % 10'luk bir kısmını oluştururken, bu oran 1978'den sonra 1990'lara kadar azalmış, 1990'lardan sonra tekrar artış eğilimine girmiştir. 2000'li yıllarda ise hükümet tüketim harcamalarının GSYİH içerisindeki payının % 12 - 14 arasında, belirli bir istikrarı koruduğu gözlenmiştir. Hükümet tüketim harcamaları, ekonomik özgürlük bağlamında ele alınırken, bu değişkende gözlenen bir azalmanın ekonomik özgürlük düzeyinde artış yönünde bir etki yapacağı varsayılmıştır. Hükümet tüketim harcamalarının artması, hem kaynak hem de üretilen mal ve hizmetler yönünden, özel sektörün payını azaltacağından, ekonomik özgürlüğü azaltıcı etki yapacaktır.

Şekil 3.1: Hükümet Tüketim Harcamaları



ii. Sübvansiyonlar: Sübvansiyon devletin kişi ve kurumlara para, mal veya hizmet şeklinde yaptığı karşılıksız yardımları ifade eder (Seyidoğlu, 1992: 799).

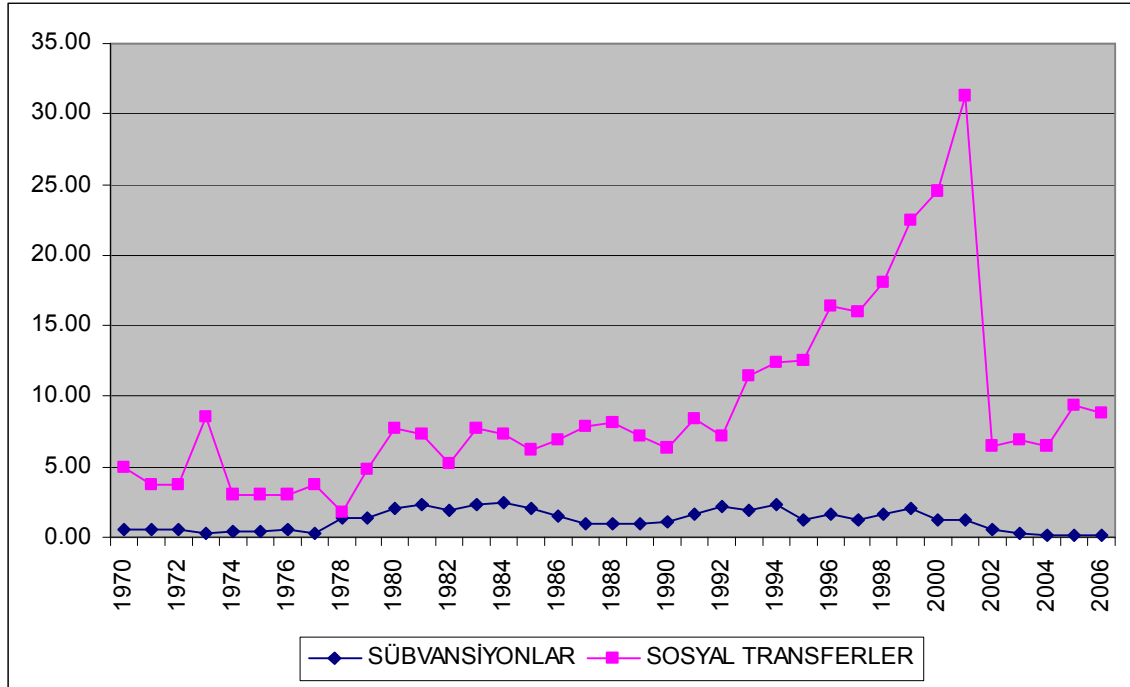
Sübvansiyonlar izlenen kamu politikalarının sonucu olarak bir malın tüketici tarafından normalde ödenmesi gereken fiyattan daha düşük, üreticiler tarafından alınan fiyattan ise daha yüksek belirlenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Sübvansiyonların uygulanma nedeni; etkin kaynak dağılımını sağlamaktır. Sübvansiyonları bir gereklilik haline getiren ise dışsallıkların yaygın olmasıdır. Zira dışsal etkiler yaratan bir kararın alınmasında yasaların yaptırımı olmaması durumunda; dışsallıkların dikkate alınmaması, sosyal faydası olan mal ve hizmetlerin yetersiz düzeyde üretilmesine neden olurken, sosyal maliyeti olan bazı mal ve hizmetlerin ise aşırı üretimine neden olabilir. Ölçümün ekonomik olarak olası olduğu durumlarda, çevre ile ilgili olarak getirilen sübvansiyonların etkinlik yönünden önemli avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Bu tür tedbirlerin kaynak tahsisi kararlarını etkileme potansiyeli vardır.

Genel olarak sübvansiyonlarla ilgili olarak iki temel gerekçe öne sürülmektedir. Bunlardan birincisi; sübvansiyonların gelir dağılımının yeniden düzenlenmesinde araç olmasıdır. İkincisi ise sübvansiyonların değişik şekillerde piyasa mekanizmasının aksaklıklarını gidermede kullanılmasıdır. Sübvansiyon programlarının kaynak dağılımı

üzerindeki etkisinin anlaşılması sübvansiyonların ekonomi üzerindeki toplam etkisinin ölçülebilmesi ya da anlaşılabilmesi için gereklilik ifade etmektedir. Sübvansiyonların kaynak dağılımına etkisinin ölçümü, etkilerinin diğer mal gruplarına ya da piyasalara sıçrayacak kadar büyük olduğu durumlarda sorun yaratmaktadır. Bunların dışında çevre kirliliği ile mücadelede sübvansiyonların kullanılmasının diğer bir gerekçesi de, çevre kalitesinde meydana gelebilecek bir olumlu iyileşmenin pozitif dışsallık olduğu düşüncesidir. Bu nedenle de sübvansiyonlar kirlenme vergilerine alternatif araçlar olarak görülmektedir.

Negatif dışsallıkların içselleştirilmesi amacıyla uygulanabilecek sübvansiyonlar, hem dışsallığa neden olan üreticilere, hem de bu dışsallıktan etkilenen üretici veya tüketicilere verilebilir. Sübvansiyonun hangi tarafa verildiğine bağlı olarak sonuçları da değişebilmektedir. Çoğu kez kirliliğin kontrolünü amaçlayan sübvansiyon uygulaması ile kirlilik yaratan firmaların arıtım tesislerini kurması için kredi sağlanması veya arıtma giderlerinin vergiden indirilebilmesi gibi politikaları kapsayabilir. Bu yöntemin etkin bir şekilde işleyebilmesi için, arıtma tesislerinin kurulduktan sonra da denetiminin etkin yapılması gerekir. Ayrıca sübvansiyon ya da kredi alanların yaratılan kirliliğe en etkili yollarla çözüm üretebileceği yönünde garanti de yoktur (Özgan, 1992: 71). Bu yöntemin kullanılmasında firmalara sağlanacak olan araştırma ve geliştirme yönündeki destekler, uzun dönemde daha etkin sonuçlar sağlayabilir. Ancak gerek firmaların gerekse kamunun yaklaşımın çok olumlu olduğunu iddia etmek ve var olan araştırma geliştirme faaliyetlerinin de istenilen doğrultuda sonuçlar yarattığını söyleyebilmek mümkün değildir. Nihayetinde, sübvansiyonlar da vergiler gibi piyasa mekanizmasına ve serbest piyasa denge fiyatlarının oluşmasına bir müdahaledir. Serbest piyasa fiyatlarına yapılan müdahaleler, piyasa sinyallerini bozar ve ekonomik özgürlüğü olumsuz etkiler. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, sübvansiyonlar özellikle 1978'den sonra 2000'lere kadar genellikle yüksek değerlere sahip olmuştur. Fakat bu dönem içerisinde bile 1982, 1987, 1994, 1999 yılları sübvansiyonların azaldığı yıllar olmuştur. Bu azalmada ise ekonomik istikrar programları çerçevesinde uygulanan tasarruf tedbirleri etkili olmuştur.

Şekil 3.2: Sübvansiyonlar ve Sosyal Transferler



Yukarıdaki şekilde, sosyal transferler ve sübvansiyonların dönem içerisinde seyri gösterilmiştir. Buradan da anlaşılacağı gibi, 1970- 2006 sübvansiyonların GSYİH içerisindeki payı % 1 ile % 5 arasında değişmiştir. 2000'lerden sonra ise bu oran % 0'lar düzeyinde oldukça düşük bir seyir izlemiştir. Veriler TÜİK'ten elde edilmiştir. Ekonomik özgürlük endeksinde, yine devletin büyüklüğü kategorisinde ele alınan bu değişkenin, özgürlüğe katkıda bulunabilmesi için azalma yönünde bir eğilim göstermesi gerekir. Bu anlamda sübvansiyonların GSYİH içerisindeki payının azaldığı yıllarda, özellikle son altı yılda ekonomik özgürlük endeksinde kaydedilecek artış, ileride ekonomik özgürlük endeksi hesaplamasında ortaya çıkacaktır.

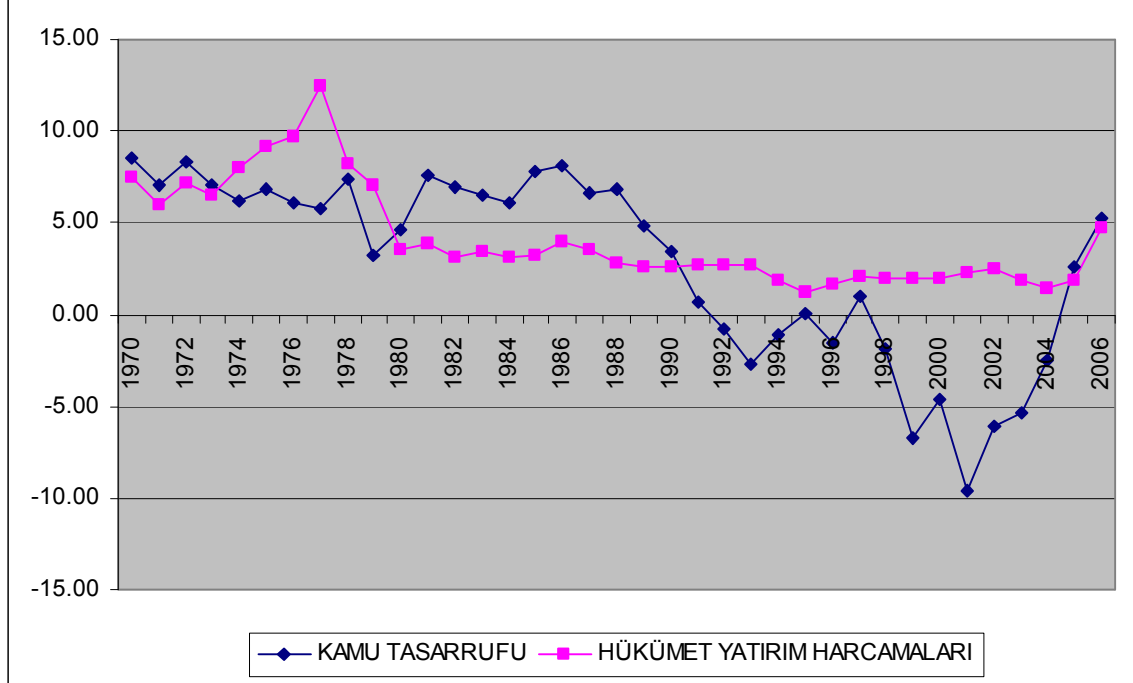
iii. Sosyal Transferler: Transfer harcamaları esas itibariyle verimsiz harcamalardır. Dolayısıyla ekonomik aktiviteler üzerinde doğrudan olumlu bir etkisi yoktur. Diğer taraftan transfer harcamalarının bu oransal büyüklüğü, bütçenin esnekliğini azaltmakta ve dolayısıyla bütçenin bileşiminde, özellikle verimliliği artıracak harcama kalemleri lehine değişikliği zorlaştırmaktadır. 2002 yılı konsolide bütçesinde borç faizi ödemelerinde bir azalma sağlanması ve buradan sağlanacak tasarrufun diğer harcama kalemlerine aktarılması hedeflenmiştir.

Hükümetlerin sosyal transfer harcamaları, bütçe gelirlerinin artmasına ya da borçlanmasına bağlıdır. Her iki halde de bu durum özel sektörün kullanacağı kaynakların daralacağı (dışlama etkisi) ve ekonomik özgürlüğün azalacağı anlamına gelecektir. Şekil 3.2'ye bakıldığında, sosyal transferler, kriz dönemlerini yansıtan 1980, 1994 1999 yıllarında uygulanan istikrar tedbirleri ile artmış olsa da 2001 krizi ile bu oran oldukça yüksek bir sıçrama göstermiş, 2002 yılından sonra da tekrar milli gelir içerisinde % 5- % 10'luk payını korumuştur. Veriler TÜİK'ten alınmış, ekonomik özgürlük düzeyinin sosyal transfer harcamaları ile ters orantılı olduğu varsayımı, ekonomik özgürlük endeksi hesaplamasında dikkate alınmıştır.

iv. Kamu Tasarrufu: Kamu tasarrufu, tanım olarak toplam kamu gelirlerinden tüketime yönelik olanlar; yani cari harcamalar ve transfer giderleri çıkıldıktan sonra kalan kısımdır. Bir başka deyişle, kamu tasarrufu toplam kamu gelirlerinin tüketim giderleri için harcanmayan kısmıdır. Kamu tasarrufunun artması, vergi ya da borçlanmanın artması anlamına geleceğinden, bu durum özel kişi ve kurumların gelir ve kaynakları üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Ekonomik özgürlük bağlamında, kamu kesiminin tasarruf oranının az ya da azalmakta olması ülkede ekonomik özgürlüğün yüksek ya da artış eğiliminde olmasına katkıda bulunacaktır. Çünkü kamu tasarrufu da devletin büyüklüğüne katkıda bulunabilecek bir faktördür. Tüketime yönelik bir harcama grubu olarak ele alınan kamu tasarrufu değişkenine ait veriler, TÜİK'ten alınmış ve bu değişkende gözlenen bir azalma trendinin ekonomik özgürlük düzeyini artıracak bir faktör olduğu varsayımıyla hareket edilmiştir.

Şekil 3.3'te, kamu tasarruflarının GSYİH içerisindeki payı (1970 - 2006 yılları arasında) gösterilmiştir. Buna göre, milli gelir içerisinde % 10'lara yakın bir paya sahip olan kamu tasarrufları özellikle 1992'den sonra oldukça azalmış, son üç yılda da yine % 5 dolayına gelmiştir.

Şekil 3.3: Kamu Tasarrufu ve Kamu Yatırım Harcamaları



v. Hükümet Yatırım Harcamaları: Hükümet yatırım harcamaları da kamu tasarrufu gibi devletin büyüklüğü kriteri içerisinde yer almaktadır. Kamu yatırım harcamaları çoğu zaman iktisat politikası hedeflerinden gelir ve istihdam düzeyinde artış sağlamak üzere gerçekleştirilmektedir. Türkiye’de kamu harcamalarının sebep olduğu bütçe açığı ve bunların finansmanı her geçen gün daha fazla borçlanmayı gerektirmektedir. Özelleştirme yoluyla kamu sektörü yükünün hafifletilmesine çalışılıyorsa da, kamu sektörünün ülke ekonomisindeki payının oldukça fazla oluşu nedeniyle bu süreç oldukça yavaş ilerlemektedir. Kamu sektörü payının yüksek olduğu bir ülkede ise ekonomik özgürlüğün artması beklenemez. Kamu yatırım harcamalarının artması, özel sektör yatırımlarını daraltacağı konusu, iktisat literatüründe “dışlama etkisi” olarak anlatılmaktadır. Bu harcamalar eğer vergileri artırmak yoluyla gerçekleşiyor ise, bu durum harcanabilir geliri düşüreceğinden, özel tüketim harcamalarını daraltır; borçlanma yoluyla gerçekleşiyorsa, piyasa faiz oranlarını yükselteceğinden, özel yatırımları olumsuz etkileyecektir. Bu açıdan ekonomik özgürlük endeksi değerlendirildiğinde kamu sektörü yatırım harcamalarının yüksek olduğu dönemlerde endeksin oldukça düşük bir seyir izlemesi beklenmektedir.

Hükümet yatırım harcamalarının GSYİH içerisindeki payı Şekil 3.3'te gösterilmiştir. Bu şekilde, 1980'lere kadar % 13'lere çıkmış olan kamu yatırımları, 1980 sonrasında azalmaya başlamıştır. Daha sonra 2004'e kadar % 3 - % 4 civarında bir seyir izleyen kamu yatırımları, 2006'da % 1'lik bir sıçrama göstermiştir. Veriler TÜİK'ten elde edilmiştir.

3.1.1.2. Piyasaya Müdahale

İktisat teorisinin çekirdeğini Klasik Teori ve bunu eleştiren Keynesyen Akım oluşturur. Klasiklere göre ekonomi doğal olarak dengeye kendiliğinden gelir. Bu dengeyi sağlayan güç ise fiyat mekanizmasıdır. Fiyat mekanizması düzgün işlediği müddetçe tam istihdam dengesi sağlanır. Tüm üretim faktörleri üretime katılacağından ekonomide işsizlik olmaz ve milli gelir yükselir. Klasiklere göre ekonominin dengeye gelmesini sağlayan unsur rekabettir. Eğer ekonomide rekabet sağlanırsa piyasalar kendiliğinden işler. Bu işleyişi gerçekleştirebilmek için devlet hiçbir şekilde piyasaya müdahale etmemelidir. Ancak sağlık, eğitim, ulaşım gibi konulara eğilmeli ve rekabeti sağlayıcı düzenlemeler yapmalıdır.

İşte temelleri Klasik İktisada dayanan serbest piyasa ekonomisinin doğru ve sağlıklı işleyebilmesi için ekonomik özgürlüklerin de mümkün olan en yüksek düzeyde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ele alınan ekonomik özgürlük endeksinde ise temel göstergelerden bir tanesi devletin piyasaya müdahalesi olmuştur. Piyasaya müdahale çerçevesinde devletin piyasanın işleyişini bozacak ya da zarar verecek, üretkenliği düşürecek müdahalelerden kaçınması gerekmektedir. Ekonomik faaliyetlerin piyasa mekanizmasına bırakılması için kamu sektörünün sermaye oluşumlarının özel sektör sermaye oluşumlarına dönüşmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kişiler ve yatırımcılardan elde edilen vergi gelirleri de piyasanın daha verimli çalışmasını engelleyen faktörlerden olması itibarıyla ekonomik özgürlükleri kısıtlayan faktörlerdir. Bu anlamda, vergi uygulaması da serbest piyasa ekonomisi çerçevesinde devletin piyasaya müdahalesini gösteren bir durumdur.

Piyasaya müdahale gösterge başlığı altında ele alınan alt bileşenler; kamu sektörü borçlanma gereği, özel nihai tüketim harcamaları, gelir vergisi, servet vergisi, toplam vergi gelirleri, üretim ve ithalat vergileri ve gayri safi sabit sermaye oluşumu (kamu ve özel) olarak sekiz tanedir.

i. Kamu Sektörü Borçlanma Gereği: Kamu kesimi finansman açıklarının GSMH'ya oranını ifade eder. Kamu kesimi finansman açıkları Türkiye'de şu formülle hesaplanmaktadır;

Kamu Kesimi Finansman Açığı = Bütçe Açığı + KİT'lerin Finansman Açıkları + Sosyal Güvenlik Kurumlarının Finansman Açıkları + Yerel Yönetimlerin Finansman Açıkları.

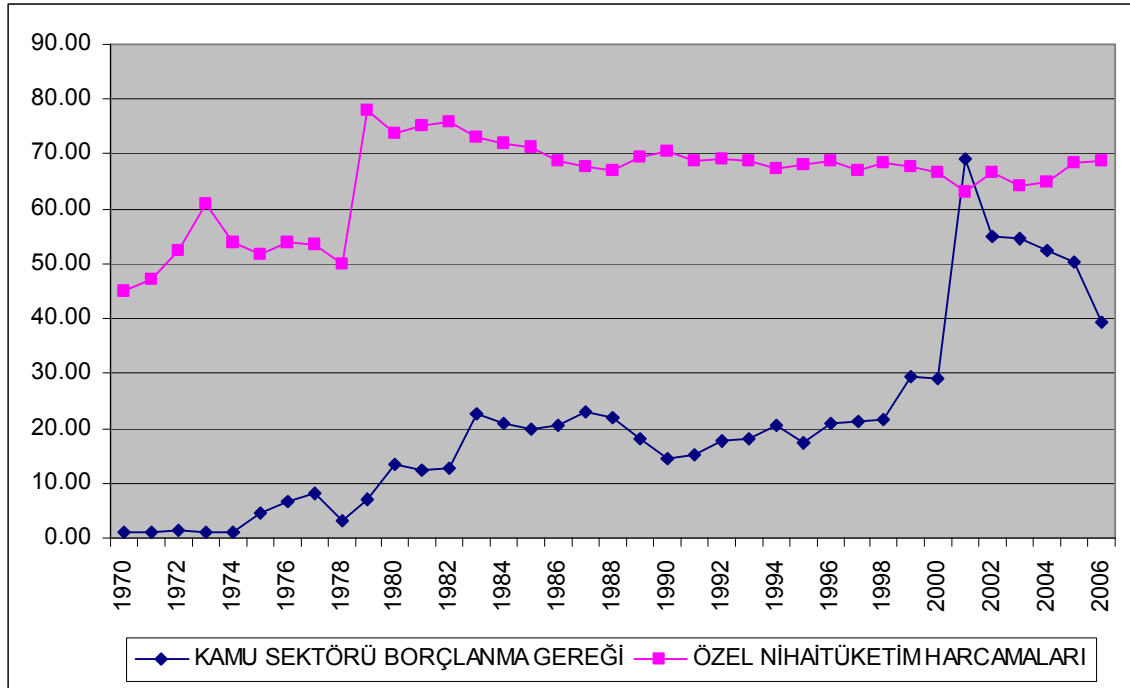
Kamu sektörü borçlanma gereği, hükümet faaliyetleri için gerçekleştirilen harcamalar geliri aştığı anda ortaya çıkmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan açık, devlet tarafından piyasaya sürülen fonlar aracılığıyla borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. Aşağıdaki grafikte de kamu sektörü borçlanma gereğinin 1970- 2006 yılları arasındaki seyri belirtilmektedir.

Kamu sektörünün büyük rol oynadığı bu açık, parasal genişleme ve borçlanma ile finanse edilmekte ve Merkez Bankası kaynaklarına artan ölçüde başvurulmaktadır. Özellikle 1990'lardan sonra artan açığın finanse edilmesi için cari ve dış borçlanma yoluna gidilmiştir. Toplam borç stokunun yükselmesi yıllık anapara ve faiz ödemelerini artırmıştır. Kamu açıklarındaki hızlı büyüme, özellikle iç borçlanmanın ve bu arada iç faiz oranlarının hızla artmasına yol açmıştır.

Bu çalışmada ise kamu sektörü borçlanma gereği, ekonomik özgürlük endeksi kapsamında ele alınmıştır. Endeks göstergelerinden piyasaya müdahale alanında yer alan bu bileşen, kamu açıklarındaki artış, özgürlük endeksi skorunda azalmaya neden olacaktır. Çünkü ekonomik özgürlüğün tanımından yola çıkılacak olursa, kamu açıklarındaki artış devletin piyasaya müdahalesinin artmasını gerektirecek, bu müdahale de özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açacaktır. Bu anlamda Türkiye ekonomik özgürlük açısından ele alınacak olursa, kamu açıklarının arttığı son yıllarda özellikle 1990 ve sonrasında bu bileşenin ülkenin özgürlük skorunu olumsuz etkilediğini belirtmek mümkündür. Kamu sektörü, piyasadaki borçlandığı sürece, özel sektöre gidecek kaynakları daraltacaktır.

Şekil 3.4'te, kamu sektörü borçlanma gereği, 1980 yılından sonra artmaya başlamıştır. Bu artış en fazla 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin ardından gerçekleşmiştir. GSYİH içerisinde % 70'lere varan oranda kamu sektörü borçlanma gereği tespit edilmiştir. 2002 yılından sonra bu oran tekrar % 40 - % 55 civarında gerçekleşmiştir. Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

Şekil 3.4: Kamu Sektörü Borçlanma Gereği ve Özel Nihai Tüketim Harcamaları



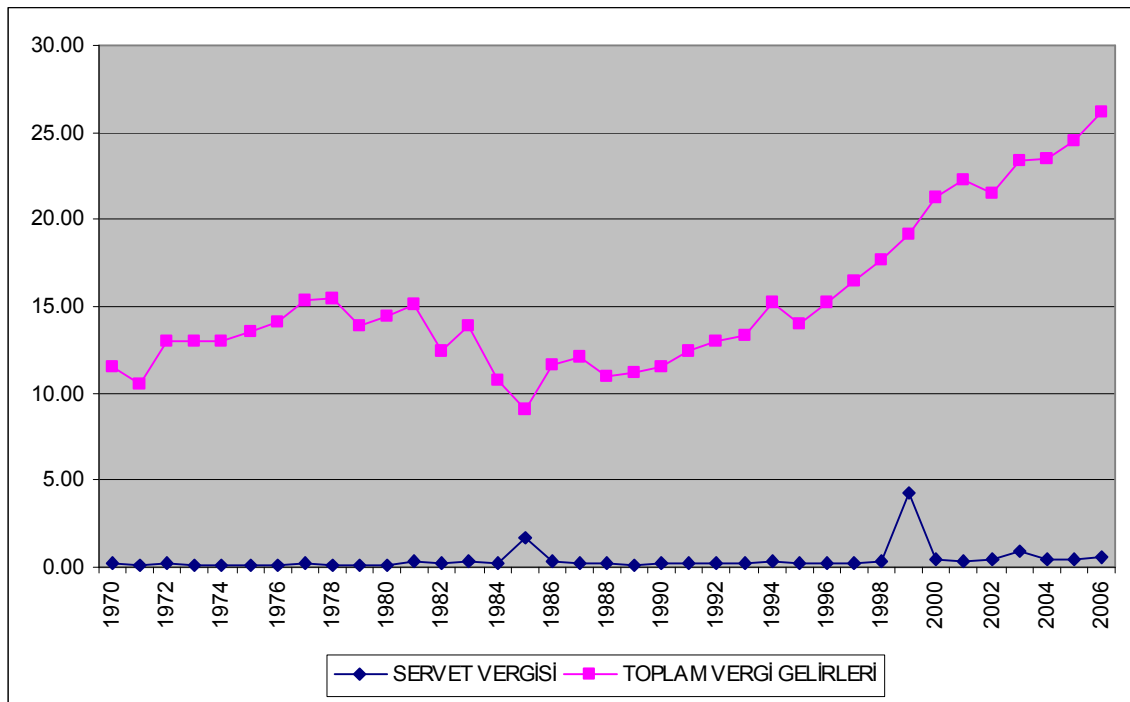
ii. Özel Nihai Tüketim Harcamaları: Harcamalar yoluyla GSYİH'nin bir bileşeni olan özel nihai tüketim harcamaları, ekonomik özgürlükler açısından önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü, özel nihai tüketim harcamalarındaki artış, endekste bir artış olarak yansımaktadır. Bu artış özel sektörün piyasadaki önemini arttırdığı anlamına geleceğinden özgürlüklerin artması şeklinde de yorumlanabilir. Şekil 3.4'te görüleceği gibi, özel nihai tüketim harcamalarının özellikle 1982'den sonraki liberalizasyon hareketlerinin etkisi ile arttığını ve yüksek oranlarda seyrettiğini görebilmek mümkündür.

Özel nihai tüketim harcamalarının artış gösterdiği 1980 sonrası dönemde bu bileşen ekonomik özgürlük endeksine bir artış şeklinde yansımıştır. Bu da özgürlüklerin özel sektörün piyasadaki payının arttıkça yüksek skorlarla ölçüldüğünü açıklamaktadır. Şekil 3.4'te özel nihai tüketim harcamalarının, 1980 öncesinde milli gelir içerisinde % 40 - % 50 paya sahip olduğu görülürken, bu oran 80'den sonra % 65 - 70 dolayında seyretmiştir. Kaydedilen bu artış, özgürlük düzeyini de olumlu yönde etkileyecektir.

iii. Servet Vergisi: Kişilerin belirli bir anda sahip oldukları her türlü menkul ve gayrimenkul mal ve paralardan oluşan servetleri üzerinden alınan dolaysız bir vergidir.

Emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi örnek olarak gösterilebilir. Ekonomik özgürlükler bağlamında ise, vergi gelirlerindeki artış devletin büyüklüğüne pozitif etki etmektedir. Ayrıca kişilerden elde edilen servet vergisi devletin piyasaya müdahalesinin bir göstergesini oluşturmaktadır. Bu yüzden servet vergisi özel mülkiyet üzerinden elde edilen bir kamu geliri olduğundan ekonomik özgürlüğü kısıtlayıcı bir rolü bulunmaktadır. Servet vergilerindeki artış, hane halkı harcanabilir gelirini azaltacağından özel tüketim harcamalarının düşmesine neden olacaktır. Servet vergisi GSYİH içerisinde oldukça düşük bir paya sahip olduğundan Şekil 3.5'ten de anlaşılacağı üzere sıfır ve beş değerleri arasında seyretmektedir. Bu oran, 2000 yılında yükselmiş ve ekonomik özgürlük endeksine bu artış olumsuz etki olarak yansımıştır. 1985 ve 1999 yıllarında servet vergisi oranları hafif birer sıçrama göstermiştir. Veriler Maliye Bakanlığı, "Yıllık Ekonomik Raporlardan" elde edilmiştir.

Şekil 3.5: Servet Vergisi ve Toplam Vergi Gelirleri



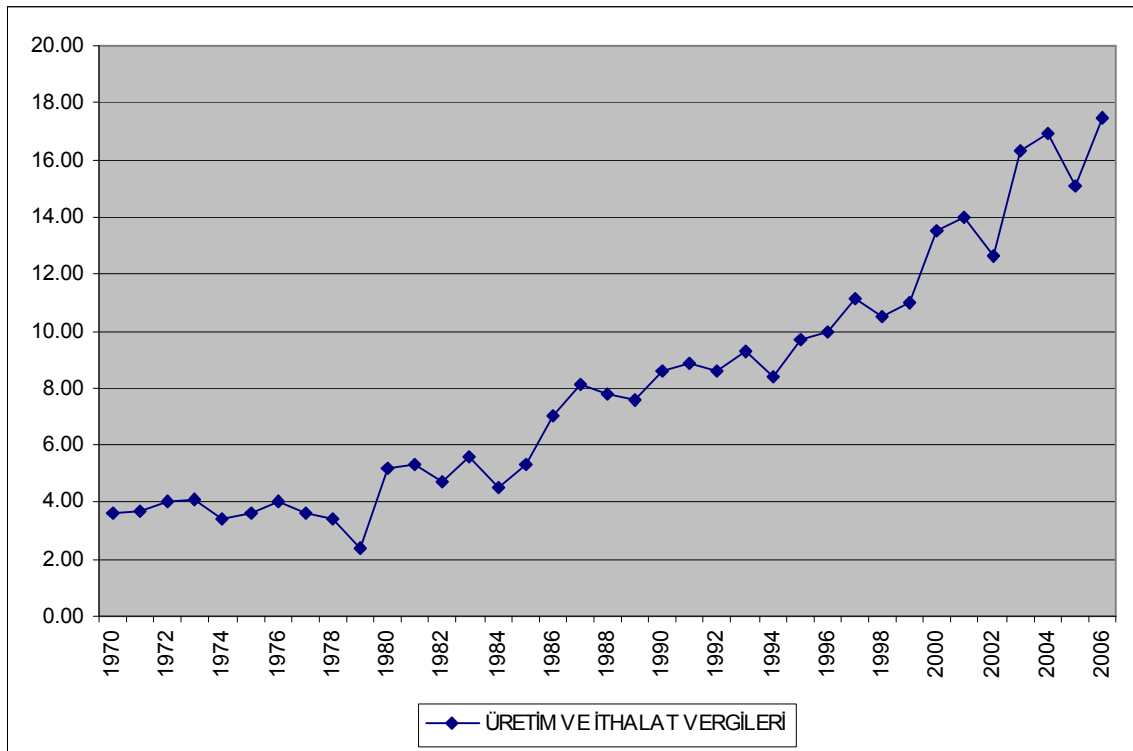
iv. Toplam Vergi Gelirleri: Vergi, kamusal hizmetlerin gerektirdiği giderler ile kamu borçları dolayısıyla ortaya çıkan yükleri karşılamak amacıyla, devletin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız ve cebri olarak, gerçek ve tüzel kişilerden aldığı parasal değerlerdir. Ekonomik, mali, siyasi ve sosyal nedenlerle vergilemeye başvurulmaktadır.

Uygulama şekli, yönetimi ve yasal olarak yapılmış olan düzenlemeler, toplumun vergi karşısındaki ilgi ve tepkisini belirleyen en önemli faktörlerdir.

Ekonomik özgürlük endeksi çerçevesinde vergi gelirlerinin bir etken, bir değişken olarak ele alınmasının nedeni ise, vergi oranlarında ve elde edilen vergi gelirlerinde ortaya çıkabilecek bir artışın, piyasaya müdahale unsuru olmasından dolayı ekonomik özgürlüğü azaltması fikridir. 1970 - 2006 yılları arasında toplam vergi gelirlerinin GSYİH içerisindeki payı Şekil 3.5'e göre artış göstermiştir. Bu oran dönem içerisinde % 12'lerden % 26'lara yükselmiştir.

v. Üretim ve İthalat Vergileri: Gelir yöntemiyle GSYİH'nın elde edilmesinde kullanılan verilerden birisi de üretim ve ithalat vergileridir. Diğer vergi kalemleri gibi, bu etken de ekonomik özgürlüğü piyasaya müdahale unsuru olarak etkilemektedir. Bu değişkenin artışı ekonomik özgürlük seviyesinde azalma olarak yansımaktadır. Çünkü üretim ve ithalat alanında elde edilecek olan vergi gelirleri, hem üretim faaliyetlerini kısıtlayacak, hem de dış ticareti engelleyen, zorlaştıran bir unsur niteliği taşıyacaktır. Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

Şekil 3.6: Üretim ve İthalat Vergileri



Şekil 3.6'da görüldüğü gibi, üretim ve ithalat vergileri 1980 yılına kadar en fazla GSYİH'nın % 4'ü oranında bir paya sahip olmuştur. 1980 sonrasında yeniden yapılanma sürecine giriş bu oranları artırmış, 1983'te dışa açılma ile birlikte bu oranda bir azalma kaydedilmiştir. Genel olarak üretim ve ithalat vergilerindeki artış ekonomik özgürlük düzeyini olumsuz etkilemiştir.

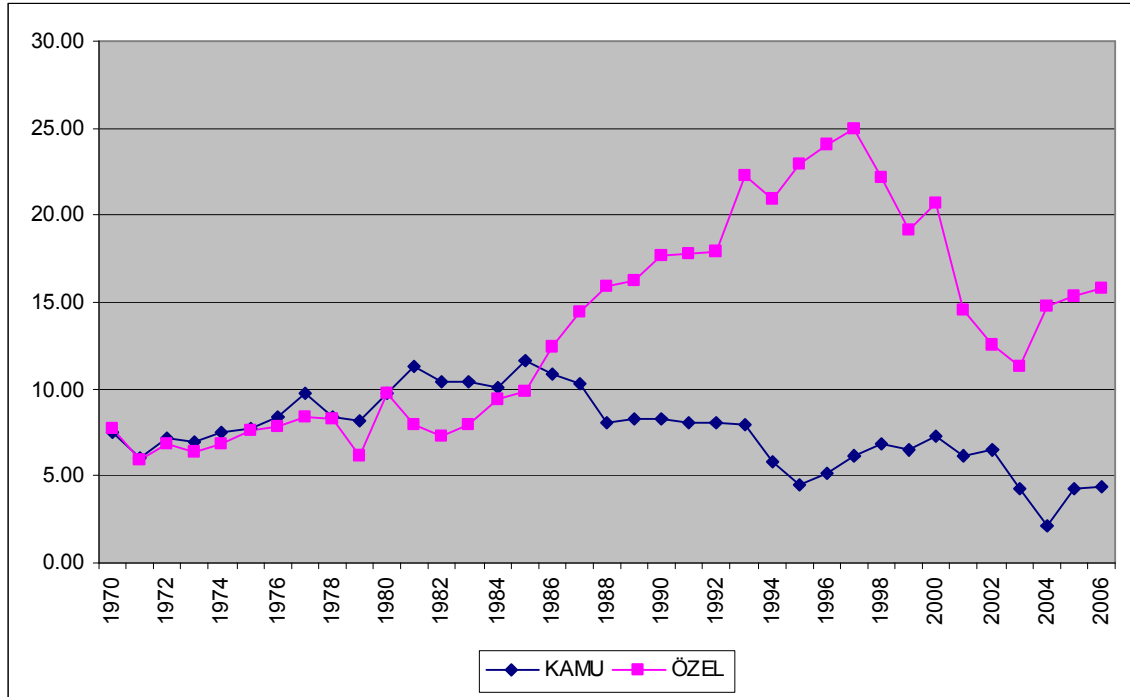
vi. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu (Kamu): Sabit sermaye yatırımları makine-teçhizat (ulaşım araçları dahil) ve inşaat olmak üzere iki alt grupta incelenmektedir. Makine-teçhizat yatırımları belli bir yılda ekonomideki üretim araçları toplamını (sermaye stoku) arttırmaya yönelik harcamalardır. Bu da ekonomiye yeni bir sermaye malı kazandırmak ve mevcut üretim kapasitesini arttırmak şeklinde olur. Kamu yatırımlarında Genel ve Katma Bütçeli Kuruluşlar, Mahalli İdareler, Belediyelere Bağlı Katma Bütçeli Kuruluşlar (ASKİ, İSKİ, EGO, ESHOT, vb.), Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, Bağımsız Bütçeli Kuruluşlar, Döner Sermayeli Kuruluşlar ve Bütçe Dışı Fonlar tarafından gerçekleştirilen yatırımlar dikkate alınmaktadır.

Kamunun sabit sermaye yatırımları ekonomik özgürlüğü azaltıcı etkide bulunacaktır. Şekil 3.7'de görülen seyir itibariyle kamu sektöründe sabit sermaye yatırımları dönem başlarında ve ortalarında % 12 gibi bir orana sahipken 2000'li yıllarda GSYİH içerisinde % 4'lük pay sahibi olmuştur. Kamu sektöründe sabit sermaye yatırımlarındaki bu azalma ekonomik özgürlüğü destekleyen bir faktör olmuştur.

vii. Gayrisafi Sabit Sermaye Oluşumu (Özel): Özel sektörde gerçekleştirilen sabit sermaye yatırımlarının büyük bir kısmını inşaat yatırımları oluşturmaktadır. Ev, apartman, ticari, sınai, kültürel ve idari yapılar özel kesim inşaat yatırımlarında dikkate alınmaktadır. Milli Muhasebe Sistemine (SNA) göre, henüz imalatı tamamlanmamış yarı mamul durumundaki makine - teçhizat stok hesaplarına dahil edildiği halde, son yılda veya daha önceki yıllarda başlayan fakat tamamıyla bitmeyen inşaatların ilgili yıl içerisinde fiilen gerçekleştirilen kısımları gayri safi sabit sermaye hesaplarına dahil edilmektedir. Şekil 3.7'de gösterilen, özel sektöre ait gayri safi sabit sermaye yatırımları 1980'li yıllardan sonra oldukça büyük artış göstermiştir. 1970'lerde milli gelir içerisinde % 8 gibi oranlara sahip olan özel sektör sabit sermaye yatırımları, 90'lı yılların sonunda % 25'lere ulaşmıştır. Sabit sermaye yatırımlarının milli gelir içerisindeki payı kamu ve özel diye karşılaştırılacak olursa, kamu sektörünün payı azalırken aynı dönemde özel sektörün payının artması

ekonomik özgürlükler açısından olumlu bir etki yaratmaktadır. Özellikle 1980 sonrası piyasa ekonomisi döneminde, kamu yatırımlarını dışlama etkisi daha belirgin görülmektedir. Kamu yatırımları daralırken, özel yatırımlar giderek artmıştır. Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

Şekil 3.7: Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (Kamu ve Özel)



3.1.1.3. Para ve Banka

Bir yatırım ortamında ya da kişilerin veya mülkiyetin korunması durumunda kurumlar ve politikalar ekonomik özgürlüklerle tutarlıdır. Yasal ve parasal düzenlemeler bu açıdan önemlidir. Bazı istisnai durumlar dışında hükümetler, “Güçlü Para”nın kullanılmasına dair engelleri ortadan kaldırmaktadırlar.

Finansal piyasalarda küreselleşme, finansal liberalizasyon ve teknolojik gelişmelere paralel olarak yaşanan krizlerle birlikte önemini artırmıştır. Fiyat istikrarı hedefinin gerçekleştirilmesi doğrultusunda “finansal istikrar” konusu merkez bankalarının politika gündemlerinde en üst sırada yerini almaya başlamıştır.

1970’li yıllardan bu yana, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, liberalizasyon ve dışa açılma eğilimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak, pek çok gelişmekte olan ülkede, makroekonomik istikrarsızlık giderilmeden iç ve dış finansal liberalizasyon girişimlerinin sürdürülmesi, finansal krizlere yol açmıştır. Özellikle gelişmekte olan

ülkelerde kamu kesimi finansman gereksinimi ve kalkınmanın finansmanını karşılama zorlukları, zaman zaman finansal yapıda dalgalanmalara neden olabilmektedir.

Finansal liberalizasyon; genellikle hükümetlerin gelişmiş ülkelerin uluslararası finansal faaliyetlerini kendi ülkelerine çekmek amacıyla, bankacılık sistemi üzerindeki yasal düzenlemelerin gevşetilmesi uygulamalarının bir sonucu olarak gösterilmekte ve ekonomilerin uluslararası sermaye akımlarına açılma süreci olarak ifade edilmektedir (Ural, 2003: 11).

Finansal istikrar kavramı, finansal piyasalarda, bu piyasalarda faaliyet gösteren kurumlarda ve ödeme sistemlerindeki istikrarı ve şoklara karşı dayanıklılığı ifade etmektedir. Bu alanlardaki istikrar genelde finansal sistemin sağlıklı ve istikrarlı işlemesini, dolayısıyla ekonomideki kaynakların üretken bir şekilde tahsisini ve risklerin uygun bir şekilde yönetim ve dağılımını beraberinde getirmektedir. Finansal istikrarsızlığın ise ekonomide önemli sorunlar yaratacağı bilinen bir olgu olup, yaşanan finansal krizlerin yüksek maliyeti finansal istikrarın önemine işaret etmektedir (Serdengeçti, 2005: 2).

Ekonomik özgürlüğün temel dayanaklarından birisi olan serbest mübadele için, istikrarlı ve güvenilir bir para ve iyi işleyen bir para piyasası oldukça önemlidir.

Para ve Banka kriterine göre değerlendirilen bileşenler şu şekildedir. İstikrarlı bir para piyasası ve bankacılık sistemini göstermesi (ölçmesi) amacıyla, bu gruba tasarruf mevduatı faiz oranı, hükümete verilen banka kredileri, aşırı para arzı ve dolaşımdaki para değişkenleri dahil edilmiştir:

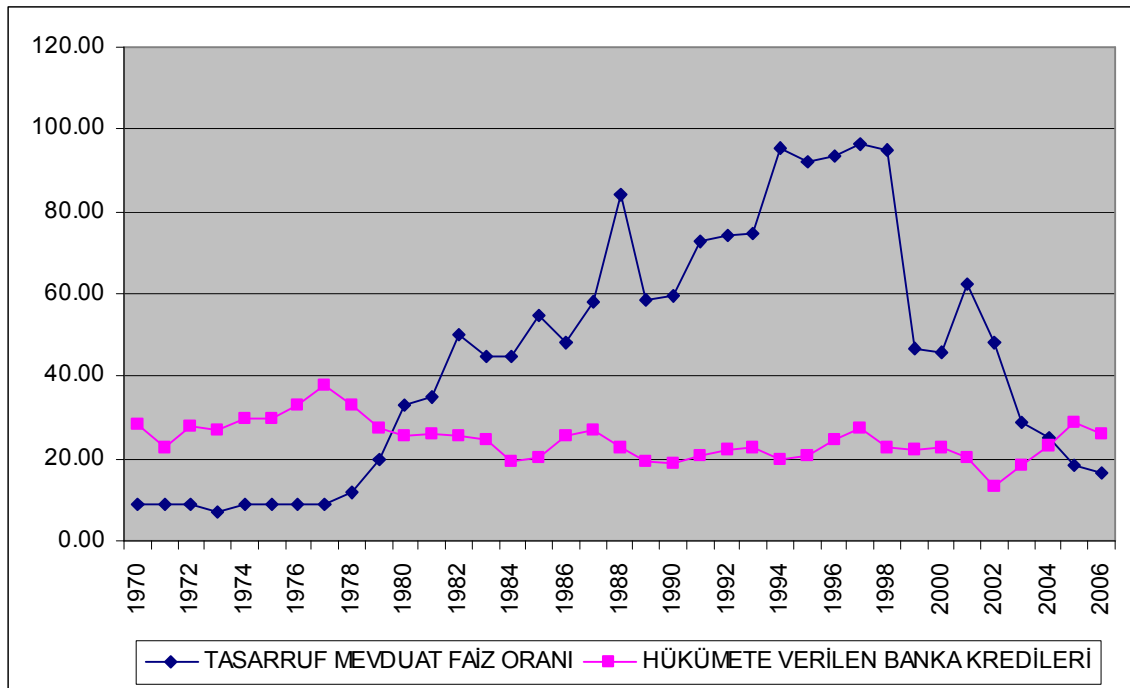
i. Tasarruf Mevduatı Faiz Oranı: Klasik ve neoklasik ekonomistlerce öne sürülen faiz teorisinde, faiz haddi, tasarruf arzı ve yatırım talebinin karşılaştığı sermaye piyasasında oluşmaktadır. Keynes, faiz açıklamasında parayı analize sokarak, ekonomideki faiz haddinin para arz ve talebine bağlı olduğunu savunmaktadır. Faiz, tasarruf etmenin değil likiditeden (elde para tutmadan) vazgeçmenin bedelidir. Keynes'e göre faiz, kişilerin paralarını ellerinde tutmaktan vazgeçmeleri karşılığında onlara ödenen bedeldir. Faiz haddi ise, ekonomideki para arz ve talebine bağlıdır.

24 Ocak 1980 kararları ile birlikte, büyük bankalar kendi aralarında anlaşarak, mevduat faiz oranları üzerinde kendi tavanlarını oluşturdu. Artan kredi talebi ile birlikte küçük banka ve bankerler, yüksek faiz oranlarıyla mevduat toplamaya başladılar. Küçük banka ve bankerlerin rekabetçi tutumları sonucu büyük bankalar faiz artırımına giderken,

enflasyon oranındaki değişkenlik, bankerlerin ve küçük bankalardaki düzenlemelerin yetersizliği ve 1981 ortalarında finansal krizle birlikte küçük banka ve bankerlerin batmasıyla sonuçlanmıştır. 1983'ten sonra Merkez Bankası, faiz oranlarını yükseltirken faiz gelirlerinden elde edilen vergi oranları da düşürülmüştür. Yabancı para da bu tarihten itibaren kayıt altına alınmaya başlanmıştır.

Mevduat dağılımı içerisinde en önemli yeri alan tasarruf mevduat faiz oranı kalemidir. Bu kalem 1970 ile 1982 arasında, % 5 ile % 28 arasında bir dalgalanma göstermiştir. Oysa, 1982'den sonra bu oran yükselerek 1989'da % 89'lara, 1994 krizi ile birlikte de % 100'lere ulaşmıştır. 1999'dan sonra düşme eğilimine giren faiz oranları 2000'li yıllarda %18'lere kadar düşmüştür. 2000'li yıllarda daha önceki yıllara göre düşük seyreden faiz oranları özel sektör yatırımlarını teşvik eden bir unsur olarak ekonomik özgürlükler üzerinde de olumlu etki göstermiştir. Veriler TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası), EVDS (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi)'den alınmıştır.

Şekil 3.8: Tasarruf Mevduat Faiz Oranı - Hükümete Verilen Banka Kredileri

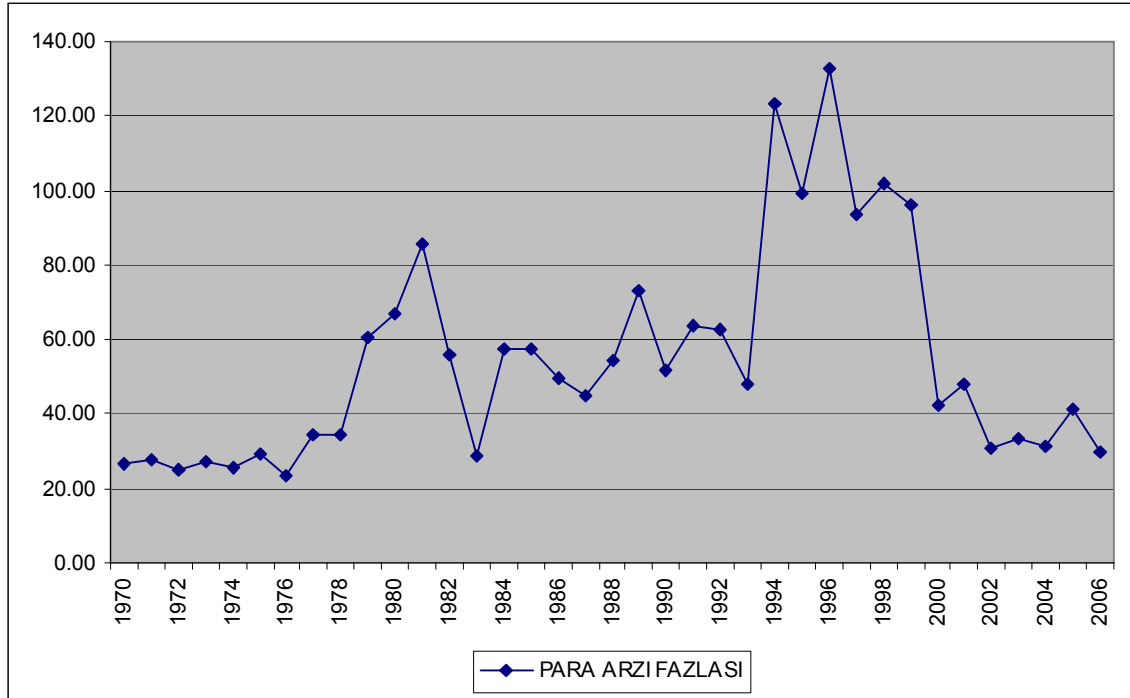


ii. Hükümete Verilen Banka Kredileri: Hükümetin, büyümeyi teşvik etmek ve istihdam meydana getirmek için yasal, kurumsal ve yapısal programını desteklemek amacıyla aldığı krediler bu tanım içerisinde yer almaktadır. Hükümete verilen krediler

devletin büyümesine de yardımcı olacağından ekonomik özgürlük açısından, yani özgürlüğün artması bakımından artan oranlı olmaması gereken bir değişkendir. Bir başka deyişe, banka kredilerinin artan miktarı devlete kredi olarak açıldığından, bu durum özel sektörün yatırımları finansmanını güçleştirecektir.

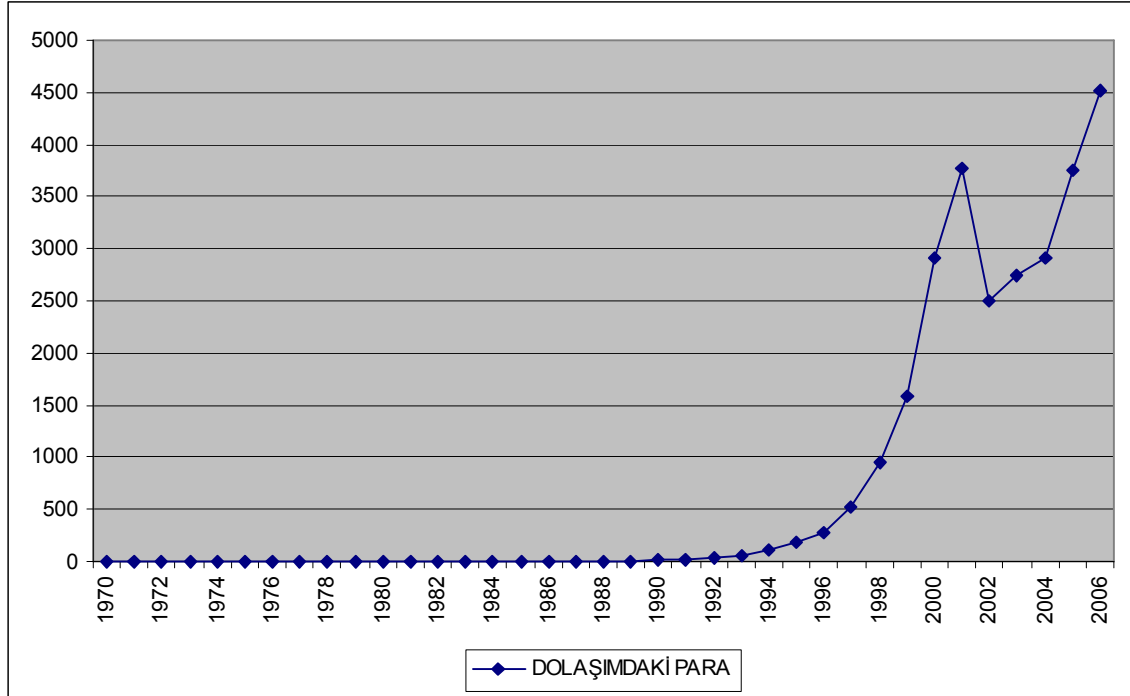
iii. Aşırı Para Arzı (M2): Eğer piyasa faiz oranı denge faiz oranını geçerse, piyasada para arzı fazlası oluşur. Bu durumda Merkez Bankası, reeskont oranlarını yükseltir, zorunlu rezerv oranlarının yükseltir, açık piyasa işlemlerinden tahvil satışı yapar. Bu şekilde para arzı fazlası eritmeye çalışılır. Piyasadaki para arzı, üretilen mal ve hizmetlerin el değiştirmesini kolaylaştıracak miktarda olmalıdır. Dolaşan fazla para enflasyon yaratacaktır. Dolayısıyla burada, ekonomik büyümeden daha hızlı artan para arzı (burada M2 ile ölçülmüştür), aşırı para arzı olacak, bu da parasal istikrarı ve ekonomik özgürlüğü olumsuz etkileyecektir. Bu değişken, GSYİH büyüme oranı ile M' para arzı artışı arasındaki fark olarak ölçümlenmiştir. Şekil 3.9'da görüldüğü gibi, 1980 ve 1994 istikrar tedbirlerinden sonra para arzı fazlası genişleme göstermiştir. 1970'lerde durgun seyir izleyen bu değişken, 1980'lerden sonra önemli sıçramalar kaydetmiştir. Ekonomik kriz dönemlerinde piyasa faiz oranları denge faiz oranlarının üzerinde seyretmesi sebebiyle para arzı fazlası ortaya çıkabilir. Bu durumda ekonomik özgürlük düzeyini de olumsuz etkilemektedir. Veriler SPK (Sermaye Piyasası Kurulu)'dan alınan verilerle hesaplanmıştır.

Şekil 3.9: Aşırı Para Arzı



iv. Dolaşımdaki Para: Fiyatlar, mal ve hizmetlerle dolaşımdaki para miktarı arasındaki dengeye göre oluşur. Para miktarındaki artış (emisyon), mal ve hizmet miktarındaki artış (büyüme) ile dengeli olursa fiyatların genel seviyesi değişmez. Ama bunlardan biri diğerinden fazla üretilirse az üretilen kıymetli hale gelir. Şekil 3.10'da görülen, dolaşımdaki paranın yıllara göre değişimi, 1996'ya kadar GSYİH içerisinde, oldukça düşük olan dolaşımdaki para miktarı 1996'dan sonra hızla artmış, 2001 yılında ve 2006'da tepe noktalarına ulaşmıştır. Bu gösterge nominal değer olduğundan sözkonusu yıllarda hızla yükselen enflasyonun, bu miktarın aşırı artmasına neden olduğunu unutmamak gerekmektedir. Önceki değişimde olduğu gibi; dolaşımda çok fazla para olması, parasal istikrarı bozacağından, ekonomik özgürlüğü olumsuz etkileyecektir. Veriler TÜİK'den alınmıştır.

Şekil 3.10: Dolaşımdaki Para



3.1.1.4. Sermaye Piyasaları

Bir ülkenin kalkınabilmesi, sermaye birikiminin sağlanmasına bağlıdır. Sermaye birikimi ise tasarruf eğiliminin güçlülüğü ve büyüklüğü ile doğru orantılı bir gelişme gösterecektir. Tasarrufların doğru alanlara, yatırımlara akmasında, banka sistemi ile birlikte sermaye piyasalarının da büyük etkisi bulunmaktadır (Akdiş, 2008).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve hâlâ devam eden dünya finans piyasalarında yaşanan hızlı değişim, ekonomik entegrasyonu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Teknoloji, iletişim, ulaşım alanlarında gerçekleşen yenilikler, sermayenin daha hızlı hareket etmesine yol açmaktadır. Bu hızlı değişimin iki aktörü bulunmaktadır. Gelişmiş ülkeler, azalan ekonomik kârlarını artırmaya çalışmışlar, az gelişmiş ülkeler ise III. Dünya borç krizi patlak verdikten sonra bu duruma çözüm bulmak için likidite elde etmeye ve bu yüzden sermaye elde etmeye yönelik düzenlemelere gitmişlerdir. Bu durumda tavsiye edilen, faiz oranlarının üzerindeki baskıların kaldırılıp sermaye artırımına gidilmesidir. Bu bağlamda finansal deregülasyon, liberalizasyon kapsamında finansal araçlarda var olan düzenlemelerin ve kanunların hafifletilerek tasarruf artışına gitmek ve nihai olarak iktisadi istikrarı sağlamak arzulan hedefler olmuştur (Mangır, 2006: 459).

Finansal liberalizasyon dar anlamda ülkelerin finansal piyasalarında var olan idari ve teknik baskıların aşamalı ve sıralı olarak kaldırılması olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle finansal liberalizasyon- finansal deregülasyon- finansal piyasalara dönük kısıtlamaların ve baskıların kaldırılması ve bu sürecin makroekonomik etkileri literatürde önemli araştırma konularını oluşturmuşlardır.

Dışa açılım, gelişmekte olan ülkelerde nihai hedef olmaktadır. Bu yüzden, finansal deregülasyon yatırım artışına ve böylece ekonomi politikalarında disiplin sağlanmasına yol açacaktır. Temel görüş, serbest ticaret alanları oluşturulmasında ve küresel entegrasyonda finansal liberalizasyonun birçok faydası olacağı yönündedir. Ancak bu noktada en önemli koşul, bu sürecin uygun bir sıralamaya sahip olması ve makroekonomik politikalarla tutarlı gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Türkiye bu duruma en iyi örnek olarak gösterilebilir. Türkiye’de 1989 yılında Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu hakkında çıkarılan 32. sayılı kararla finansal işlemler serbest bırakılarak, TL konvertibl hale getirilmiş ve sermaye hareketleri serbestleşmiştir. Ancak daha sonraki süreçte finansal piyasaların etkili, verimli ve yeterince derin olmamasının yanında sermaye hareketleri liberalizasyonun gerektirdiği koşullar yeterince uygulanmadığı için ekonomik krizler yaşanmıştır (Mangır, 2006: 460).

Finansal liberalizasyon süreci birçok gelişmekte olan ülkede ağırlıklı olarak 1970’lerde, Türkiye için ise 1980’lerin ikinci yarısında başlamıştır. 1980 öncesi Türkiye’de dış ticaret, finans ve mal piyasaları yoğun bir şekilde devletin kontrolü altındaydı. Bu döneme kadar Türkiye ithal ikame modeli sanayileşme politikaları uygulamış ve devlet bu stratejiyi kullanarak, hem yatırımcı hem üretici olarak kamu iktisadi teşekkülleri (KİT’ler) kanalı ile sanayileşme hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır (Oksa, 2004).

Oluşturulmak istenen ekonomik özgürlük endeksinde dördüncü gösterge olarak sermaye piyasası bulunmaktadır. Bu gösterge içerisinde de dört farklı alt bileşen yer almaktadır. Bu alt bileşenler sırayla; yabancı sermaye yatırımı, portföy yatırımları varlıklar, portföy yatırımları yükümlülükler ve özel yabancı sermayedir.

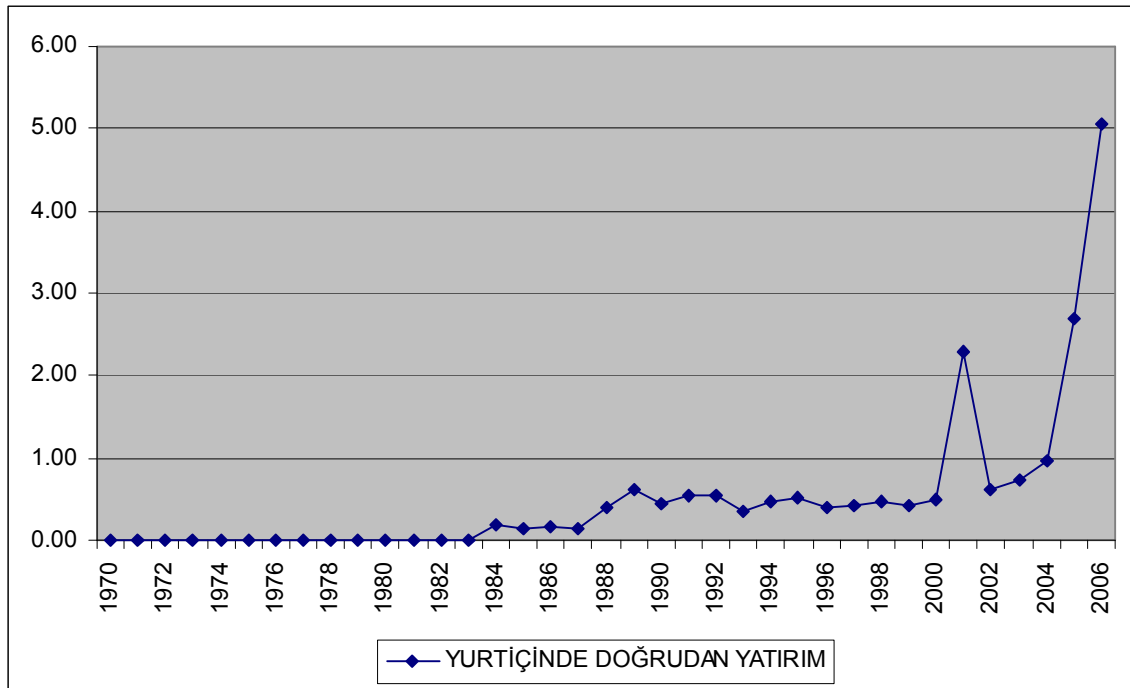
i. Doğrudan Yabancı Sermaye: Doğrudan yabancı yatırım, bir ekonomide yerleşik bir yatırımcının bir başka ekonomideki uzun dönemli yatırımını ifade etmektedir. Doğrudan yatırım kalemi, *sermaye* ve *diğer sermaye* kalemlerinden oluşmaktadır. Sermaye kalemi, bağlı ortaklıklar, iştirakler ve şubelerdeki doğrudan yatırım sermayesi ile bunlara sağlanan makine ve teçhizat ile diğer sermaye katkılarını ifade etmektedir. *Diğer sermaye* ise, başka

bir ekonomide yerleşik doğrudan yatırımcı ile yerleşik ekonomideki bağlı ortaklıkları, iştirakleri ve şubeleri arasında fonların ödünç alınması ve verilmesini ifade etmektedir.

Ülke içine ve dışına sermaye hareketlerinin serbest olduğu ekonomiler, daha liberal ekonomiler olduğundan, bu göstergede, yabancı sermaye girişlerinin artması, ekonomik özgürlüğün artması olarak yorumlanacaktır.

Şekil 3.11’de de 1970- 2006 arasında, özellikle 1980 serbestleşme öncesi, yabancı sermaye girişinin sınırlandırıldığı, özellikle 1984’den sonra artmaya başladığı, 2000’li yıllarda zirveye ulaştığı görülmektedir. Yalnız 2001 krizi yurtiçinde yatırım düzeyini azaltan bir faktör olması sebebiyle 2002 yılında bir azalma görülmektedir. Artış kaydedilen yıllar ekonomik özgürlükler açısından da önemli bir etken olmuştur. Veriler *ceterisparibus ekonomi* sitesinin arşivinden alınmıştır.

Şekil 3.11: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları:



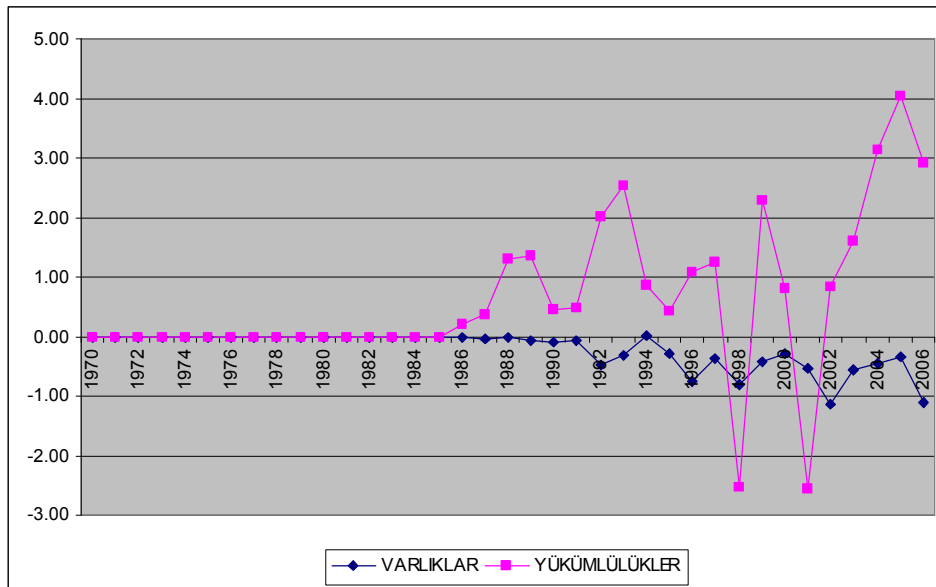
ii. Portföy Yatırımları Varlıklar: Portföy yatırımları, yatırımcıların faiz ve kâr payı sağlamak amacı ile bono, tahvil, hisse senedi gibi kıymetli evrakları toplamalarıdır. Portföy yatırımları, Doğrudan Yatırımlar ve Rezerv Varlıklar kalemleri altında gösterilenler dışındaki alım satımı yapılan menkul kıymetleri kapsamaktadır. Tahvil ve bonolar ile para piyasası araçlarından oluşan söz konusu menkul kıymetler, genellikle organize piyasalarda ve tezgah üstü piyasalar da dahil olmak üzere diğer finansal piyasalarda işlem görmektedir.

Türkiye’de yerleşik kişilerin yurtdışından hisse senedi, tahvil (Hazine Müsteşarlığı’nca yurtdışında ihraç edilen menkuller hariç), bono ve benzeri menkul kıymet alımlarına ilişkin portföy yatırımları verileri; yıl sonlarında bankalar, sigorta şirketleri, factoring ve leasing firmaları ile finansal olmayan şirketler nezdinde gerçekleştirilen ve hane halkı yurtdışı portföy yatırımlarını da içeren portföy yatırım anketi yoluyla elde edilen bilgilerden sağlanmaktadır. Söz konusu anket ile yurtdışı portföy yatırımlarının coğrafi dağılımı da elde edilebilmektedir.

En hareketli üretim faktörü olan sermaye, özellikle “sıcak para” ya da portföy yatırımları şeklinde gelen sermaye, kendisine en yüksek getiri sağlayan ve yasal, bürokratik veya kurumsal sınırlamalar içermeyen ülkelere doğru akar. Bu bağlamda, bir ülkede portföy yatırımlarının varlık ya da yükümlülüklerinin artması, ekonomik özgürlüğün arttığının işaretini verecektir.

Şekil 3.12’de portföy yatırımları (varlıklar) kaleminde özellikle 1986’dan sonra negatif alana kaymalar görülmektedir. Sermaye piyasası endeksini, dolayısıyla ekonomik özgürlükleri artırabilmesi için bu kalemin artan seyir izlemesi gerekmektedir. Veriler *ceterisparibus ekonomi* sitesinin arşivinden alınmıştır.

Şekil 3.12: Portföy Yatırımları (Varlıklar ve Yükümlülükler)



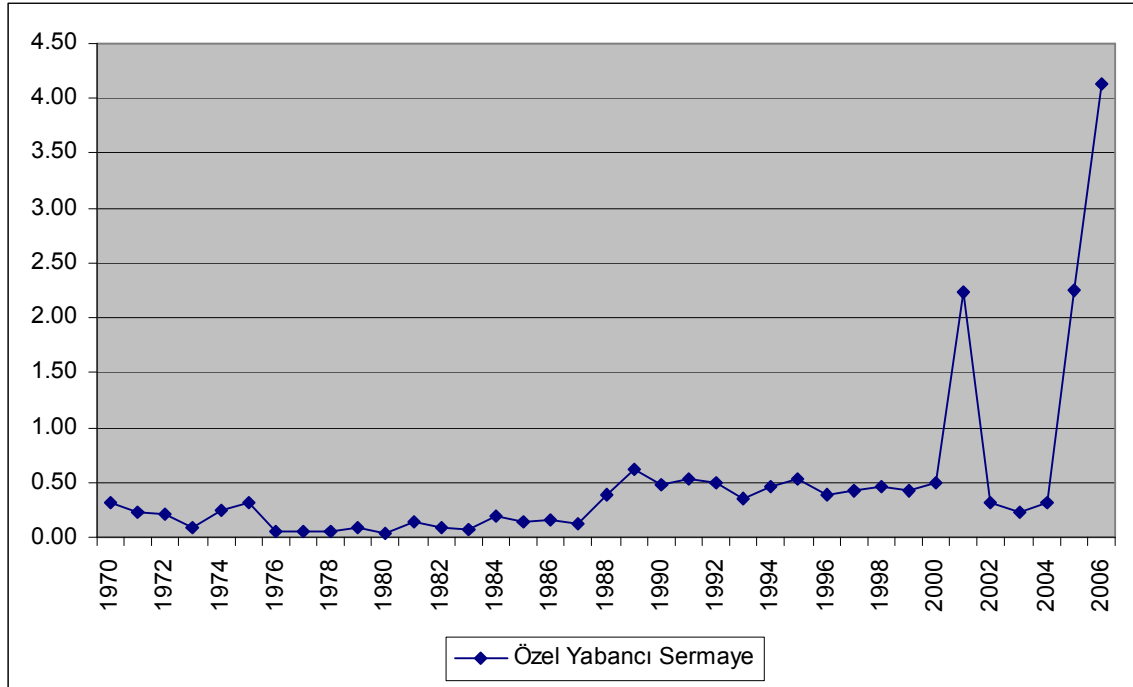
iii. Portföy Yatırımları Yükümlülükler: Hazine Müsteşarlığı’nın ve kamu bankalarının yurtdışında yaptıkları tahvil ihraçlarına ilişkin veriler Hazine Müsteşarlığı’nca sağlanırken, yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye’deki portföy yatırımlarına ilişkin diğer

yükümlülükler, saklama hizmeti veren banka ve kuruluşlar ile İMKB tarafından sağlanmaktadır. 2005 yılından itibaren, yurtdışında yerleşik kişilerin Türkiye'deki hisse senedi yatırımlarına ilişkin veriler; MKK'dan alınmaya başlanmıştır. 1986'dan sonra çok dalgalı bir seyir izleyen yükümlülükler kalemi artmaya devam etmiştir. Bunun da ekonomik özgürlük düzeyine etkisi pozitif olarak değerlendirilebilir. Veriler *ceterisparibus ekonomi* sitesinin arşivinden alınmıştır.

iv. Özel Yabancı Sermaye: “Yabancı sermaye”, bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna, başka ülke kişi veya kurumları tarafından yapılan sermaye katkısıdır. Dolaysız özel yabancı sermaye ve portföy yatırımları olarak ikiye ayrılır. Portföy yatırımları tasarruf sahiplerinin bir faiz veya temettü geliri sağlamak amacıyla uluslararası sermaye piyasalarından menkul değerler alınmasını ifade eder. Dolaysız özel sermaye yatırımları, bir ülkeden başka bir ülkeye verilen sermayenin, o ülkede yatırıma dönüştürülmesidir. “Özel” kelimesi, ülkeye gelen yabancı sermayenin o ülkenin devletine değil, vatandaşlarına ait olduğunu göstermektedir. Özel yabancı sermaye kalemi, ekonomik özgürlükler çerçevesinde artması olumlu katkıda bulunabilecek bir değişkendir. Çünkü yabancı yatırımların artışı temsil etmektedir.

Piyasa ekonomisinde olmazsa olmaz olan, küreselleşen dünyada yatırımlar uluslararası olduğu için yabancı sermayenin bir ülkeye gelmesi, hem dış ticaret dengesi açısından (ithalat - ihracat dengesi), hem de istihdam açısından oldukça önemlidir. Bu değişkene ilişkin veriler, Sermaye Piyasası Kurulu veri arşivinden alınmıştır. Şekil 3.13'de 2000'li yıllara kadar çok anlamlı bir seyir izlemeyen bu değişkenin 2000'den sonra önemli oranda arttığı görülmektedir. Bu çerçevede özellikle 2000'li yıllardan sonra gelen yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik özgürlüğe olumlu katkılarda bulunması beklenmektedir. Bu değişken her ne kadar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını içeriyor ise de, buna portföy yatırımları da eklenmiştir. Endekste ek bir gösterge olarak kullanılma istenmiştir.

Şekil 3.13: Özel Yabancı Sermaye



3.1.1.5. Yasal ve Kurumsal Yapı

Mülkiyet haklarının korunması üzerine bir yaptırım söz konusu olacaksa, hükümetler yasal bir oluşum ve hukuksal yaptırım sistemi sağlayacakları zaman ekonomik özgürlüğü teşvik edeceklerdir. Çünkü ekonomik özgürlüğün başlangıç tanımında, mülkiyet haklarının korunması önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda hükümetler bu durumu sağlayabilmek adına, gerekli yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturabilmelidirler.

Ekonomik özgürlüğü temin edebilmek üzere gerekli olan yasal ve kurumsal yapı çerçevesinde öncelikle kişi ve mülkiyet haklarını kısıtlayıcı bürokratik engeller ortadan kaldırılmalıdır. Mevcut düzen içerisinde devletin ekonomik faaliyetleri piyasaya bıraktığı bir ortamda, ekonomik gelişmeye hız kazandıracak olan yatırım, üretim, ticaret gibi faaliyetlerin gerçekleşebilmesi adına gerekli yeni oluşumların önüne konulan, kısıtlayıcı yada yavaşlatıcı bazı engeller, etkin ve verimli faaliyetleri geciktirebileceğinden olumsuz bulunmaktadır. Ayrıca devletin kaynağı olan vergi gelirlerinin tahsil edilebilmesi, başka deyişle tahakkuk eden vergi miktarlarının aynı zamanda tahsil edilen miktar ya da ona yakın olması yasal ve kurumsal yapının işleyişinin düzgünlüğünü ortaya koymaktadır.

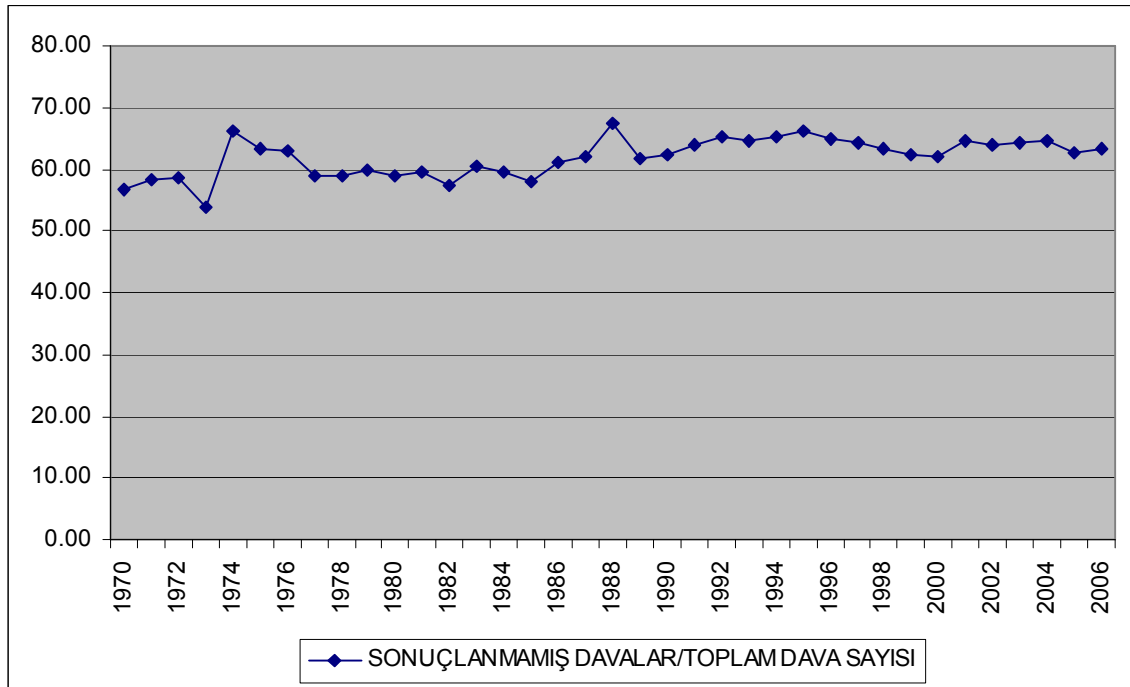
Bu anlamda, ekonomik özgürlük endeksinde yasal ve kurumsal yapıya bir yer verirken, bu kavram içerisinde değerlendirilen üç ayrı değişken bulunmaktadır. Bunlar

sırayla, sonuçlanmış davaların toplam dava sayısına oranı, yeni kurulan firma sayısı, vergi gelirlerinde tahsilât/ tahakkuk oranıdır.

Ekonomik özgürlüğün belki de en önemli elemanlarından biri olan kurumsal yapıyı ölçecek değişkenlerin çoğunluğu niteliksel ölçütler olduğundan, veri yokluğu ve ölçme güçlüğü, bu çalışmayı üç değişkenle sınırlamaya zorlamıştır.

i. Sonuçlanmış Davalar / Toplam Davalar: Yasal ve kurumsal yapı çerçevesinde ele alınan bir kriter de sonuçlanmış davaların toplam davalar içerisindeki payıdır. Çünkü bu oran, ülkede bürokrasinin hangi hızda çalıştığını bir ölçüde yansıtmaktadır. Toplam davalar içerisinde sonuçlananların payı ne kadar düşükse, ekonomik özgürlüklere yansımaları o kadar olumsuzdur denebilir. Şekil 3.14 bunu, bir grafik yardımıyla sergilemektedir. Sonuçlanmış davalar toplam davalar içerisinde, incelenen dönem itibarıyla % 55- % 70 bandında gerçekleşmiştir. Bu oran % 50'den fazla olması itibarıyla yüksek gibi görünmekte, ekonomik özgürlükleri bu yüksek oran artış yönünde etkilemektedir. Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

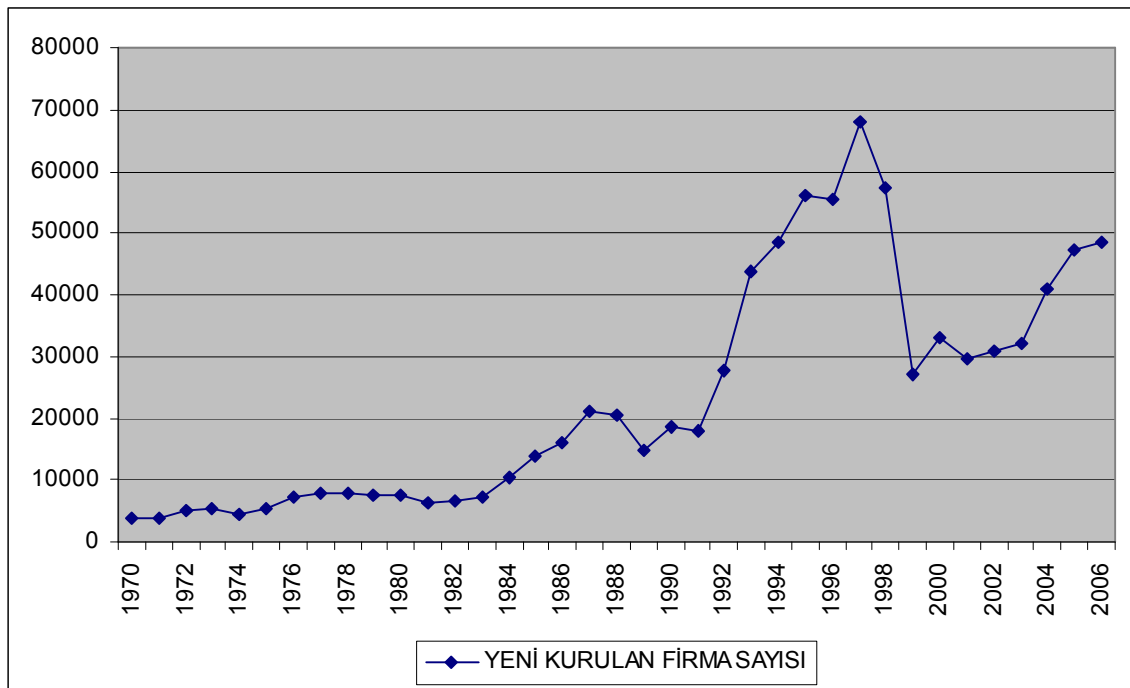
Şekil 3.14: Sonuçlanmış Davalar / Toplam Davalar



ii. Yeni Kurulan Firma Sayısı: Yeni kurulan firma sayısı, yine bir işyerinin yeni kurulma aşamasında ne kadar zamana ihtiyacı olduğunu, bu konuda işlemlerin ne kadar hızlı yapılabildiğini, bir firma kurma maliyetinin seviyesini, bu anlamda ekonomik

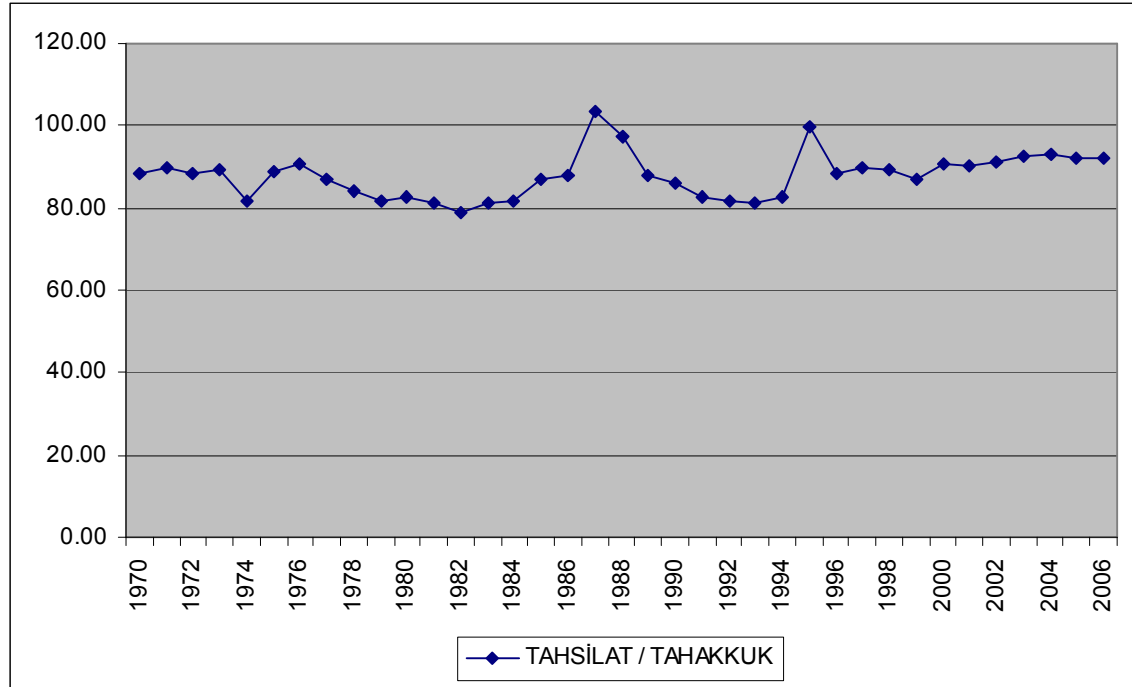
özgürlükleri ölçmektedir. Yasal ve kurumsal yapı ne kadar iyi işler, yeni girişimlerin önündeki engeller ne kadar hızlı ortadan kalkarsa, yeni firma sayısı da artacaktır. Şekil 3.15 incelenecek olursa, 1970’li yıllardan sonra yeni kurulan firma sayısı sürekli artış eğiliminde görülmektedir. 1997 yılında 70000’leri bulan bu değer, 1999 krizi ile birlikte oldukça azalmış, daha sonra 2006 yılına kadar tekrar artmıştır. Veriler TCMB, EVDS’den alınmıştır.

Şekil 3.15: Yeni Kurulan Firma Sayısı



i. Vergi Gelirleri (Tahsilat/ Tahakkuk Oranı): Vergi gelirleri devletin en önemli gelir kalemlerini oluşturması sebebiyle, tahakkuk edilen miktarın tahsil edilen oranı önem taşımaktadır. Bu bağlamda tahsilat/tahakkuk oranının yüksek olması ekonomik özgürlükleri de artırabilecek bir değişken durumundadır. Bu değişken bir yandan, kayıt dışı ekonomiyi ölçerken, diğer yandan da yönetimde şeffaflığı ve etkinliği gösterecektir. Şekil 3.16’da bu oran, belirtilen dönem için % 80- % 100 bandı arasında görülmektedir. Ancak yalnızca 1987 ve 1995 yıllarında tahakkuk edilen verginin tamamı tahsil edilebilmiş, diğer yıllarda bu oran % 90’larda kalmıştır. Veriler TÜİK’ten alınmıştır.

Şekil 3.16: Vergi Gelirleri (Tahsilat / Tahakkuk Oranı)



3.1.1.6. Dış Ticaret

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası dönemde en önemli değişimler dış ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşmiştir. Bu değişimlerden en önemlileri; dış ticaret işlemlerinde serbestleşme ve bu doğrultuda ekonominin dışa açılmasıdır. Dış ticaretin liberalleşmesi iki açıdan önemlidir. Bunlardan birincisi, ekonominin belirli bir süreç içinde dış rekabete açılmasıdır. İthalatın serbestleşmesi, yabancı ürünlerin iç pazara girmesini ve uluslararası rekabet baskısının bu pazarlara taşınmasını, ihracatın özendirilmesini ve yerli ürünlerin dış pazarda rakipleriyle rekabete girmesini sağlayacaktır. Dış ticarete liberalleşmenin ikinci yönü ise, gelenekselleşmiş sanayi stratejisinden uzaklaşılmasıdır.

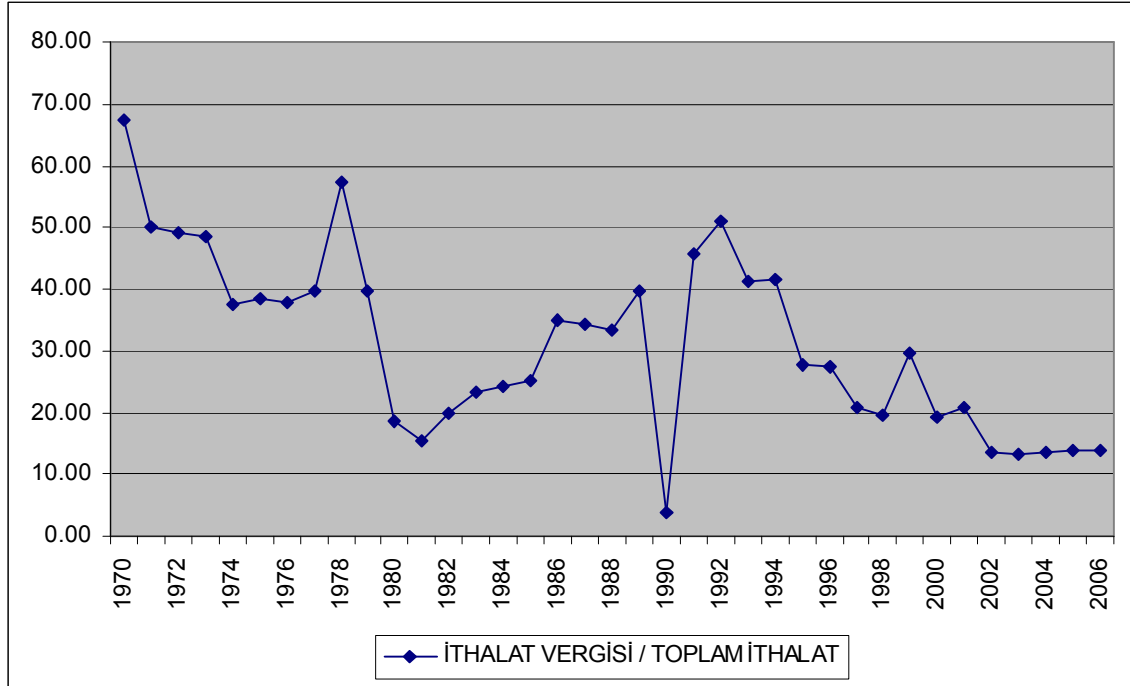
“24 Ocak 1980 kararları” ile “İhracata Yönelik Büyüme” modelini benimseyen Türkiye, bu politikanın uygulama bulmasıyla, hem ihracat hem de ithalat yapısında önemli değişimleri de yaşamaya başlamıştır. Günümüzde küreselleşmenin ulaştığı boyutlar elbette dışa kapalı bir ekonomik sistemi kabul edilebilir olmaktan çıkarmıştır. Sadece ulusal denilebilecek üretim biçimleri giderek azalmaktadır. Çünkü birçok malın birçok bileşeni artık uluslararası uzmanlaşma nedeniyle dünyanın birçok farklı bölgesinde üretilir hale gelmiştir. Bu anlamda politika olarak dışa kapalı bir ekonomik sistemin önerilmesi de söz konusu değildir. İhracatın Türkiye gibi genelde teknoloji yoğun mallardan oluşmadığı

ülkelerde nispeten dışa kapalı sayılabilecek bir dönemden, dışa açık bir döneme geçilmesi, uygulamada elbette bazı sorunları doğurmuştur.

Ekonomik özgürlük endeksi içerisinde yer alan göstergelerden bir tanesi de dış ticaret olmuştur. Böylece Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dış ticaretin serbestleşmesi uygulamalarının ekonomik özgürlük üzerinde ne kadar belirleyici bir rol oynadığı saptanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda dış ticaret kapsamında ele alınan alt bileşenler, toplam ihracatın GSYİH içerisindeki payı (X/GDP), toplam ithalatın GSYİH içerisindeki payı (M/GDP), ve İthalat vergisinin toplam ithalat içerisindeki payı değerlendirilmeye alınmıştır.

i. İthalat Vergisi / Toplam İthalat: Vergiler, kotalar ve yasaklamalar, dış ticarete konulan klasik engellemelerdir. Günümüzde uluslararası ticaret anlaşmalarının da etkisiyle, bu araçlar giderek sınırlandırılmış, görünmez engeller denilen hijyen ve paketleme koşullarından bürokratik gümrük işlemlerine kadar farklı araçlar ortaya çıkmıştır. İthalat vergisi, ithal edilen ürünlerden elde edilen bir gelir niteliğinde ve ithalatçı firma açısından bir maliyet unsurudur. Bu nedenle, bu vergilerdeki artış, ithalata bir sınırlama koymak anlamına gelecektir. İthalat vergisinin toplam ithalat içerisindeki payı 1970-80 yılları arasında % 70’lerden % 40’lara doğru bir azalma göstermiş, 1980 sonrasında bu oran % 10’lara kadar düşmüştür. Vergi oranlarındaki azalma teorik olarak ekonomik özgürlüğü artıran bir unsur olması sebebiyle, ithalat vergisindeki azalmanın etkisi pozitif yönlü olmuştur.

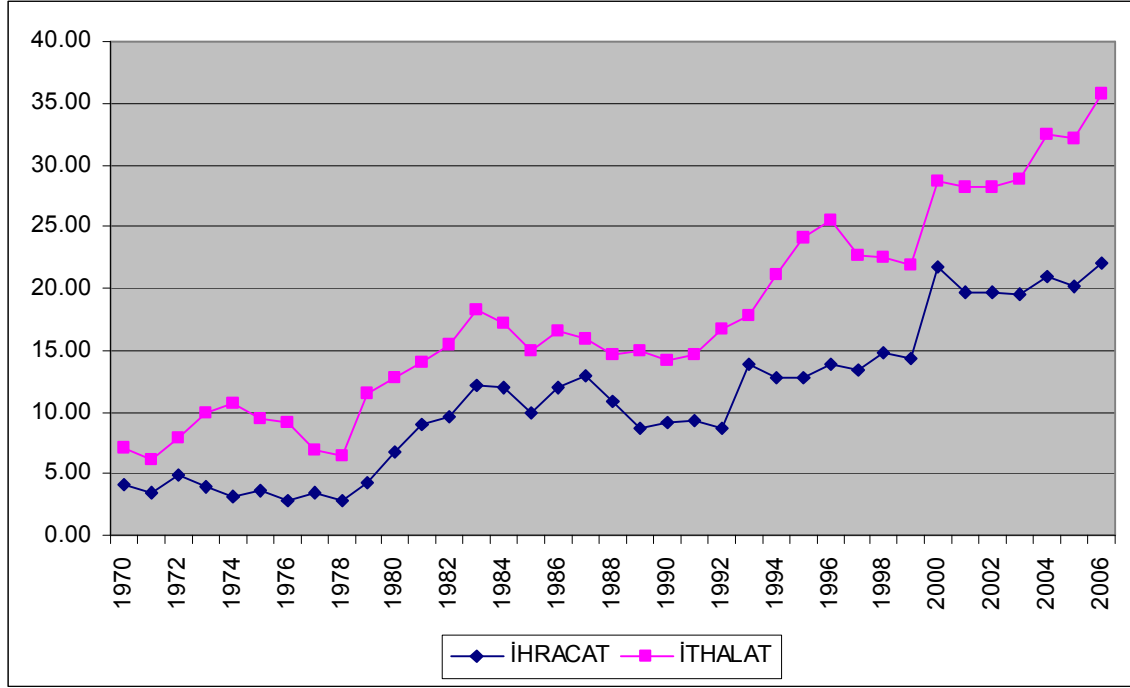
Şekil 3.17: İthalat Vergisinin Toplam İthalat İçindeki Payı



ii. Toplam İhracat /GSYİH: Bu akım, dış aleme yapılan mal ve hizmet satışlarının değerini ifade eder. Bu mal ve hizmetler ise, bir ülkede yerleşmiş olanlardan o ülkede yerleşmemiş olanlara yapılan mal mülkiyeti aktarmalarının tümü ile ülkede yerleşmiş üreticilerin, ülkede yerleşmemiş olanlara sağladıkları hizmetleri içerir. Böylece ihraç edilen malların değeri ile nakliyat, sigorta ve diğer hizmetlerin masrafından oluşmaktadır.

İhracat, bir malın yabancı ülkelere döviz karşılığı satışlarıdır. Dış ticaret kalemlerinin başta gelenlerinden ihracat; ülke ekonomisinin dışa açıklık kriterlerinden birisi sayılabileceğinden ekonomik özgürlük açısından da oldukça önem taşımaktadır. Bu anlamda değerlendirilen dönemde 1980 sonrası artan liberalizasyon çabaları ile birlikte milli gelir içerisinde ihracatın payındaki artış ekonomik özgürlüğe de pozitif yönde katkıda bulunmuştur. Dış ticaret ve kambiyo rejiminde yapılan serbestleşmelerle, ihracat hızla yükselmiştir. Şekil 3.18'de 1980'den sonra dış ticaretin serbestleşmesi ile birlikte toplam ihracat kaleminde kaydedilen artış da rahatça gözlemlenebilmektedir. 1970'li yıllarda % 5 gibi görünen pay, 2000'li yıllarda % 25'lere kadar yükselmiştir. Bu artış da ekonomik özgürlükleri arttırma yönünde etkileyen bir unsur olmuştur. Veriler TÜİK'ten alınmıştır.

Şekil 3.18: İhracat ve İthalat



Şekil 3.18’de dış ticaretin ihracat ve ithalat açısından görünümü verilmektedir. 1980 öncesi yıllarda Türkiye’de ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlenmiştir. Bu nedenle belirtilen dönemde hem ihracat hem de ithalat düşük seviyelerdedir. 1980 sonrası izlenen liberalizasyon sürecinde dışa açılma çabalarıyla ihracat da teşvik edilerek dış ticaretin genişletilmesi verilerle de ortaya konulmuştur. Özellikle 1990 ve 2000’lerden sonra ihracat miktarındaki hızlı artış, endeks değerlerini maksimum düzeye taşımıştır.

iii. Toplam İthalat / GSYİH: Bu akım, ülkenin yabancı ülkelere satın aldığı mal ve hizmetlerin değerini ifade eder. Bir ülkede yerleşmemiş olanlardan, o ülkede yerleşmiş olanlara yapılan mal mülkiyeti aktarmalarının tümü ile ülkede yerleşmemiş üreticilerin ülkede yerleşmiş olanlara sağladıkları mal ve hizmetleri kapsamaktadır.

İthalat, diğer bir deyişle dışalım; yurtdışında üretilen malların ülkedeki alıcılar tarafından satın alınması anlamına gelmektedir. Milli gelir içerisinde toplam ithalatın payı, ekonominin dışa açıklık göstergelerinden birisi sayılabileceğinden, ekonomik özgürlük endeksinde bu değişkenin değeri arttıkça, endeks değerinde bir artmaya katkıda bulunabilecektir.

Türkiye’de ilk defa ithalat rejimi uygulamasına, 1958 yılında alınmış olan İstikrar Kararı ile başlanmış ve bu yıldan sonra uygulanan rejimin esasları 24 Ocak 1980 Ekonomik

İstikrar Kararları yürürlüğe girene kadar çok önemli bir değişikliğe uğramamıştır. Bu dönemde ithalat; “liberasyon”, “tahsisli ithal malları” ve “anlaşmalı ülkeler” kontenjan listelerinden olmak üzere üç ayrı listeden yapılmıştır. 1961 sonrasında ise ithal ikamesi sanayi politikası ağırlık kazanmış ve ithalat kontrolü artırılarak 1980 yılına kadar devam etmiştir. 1981 yılında kotalar azaltılmış, 1984’te ise tamamen kaldırılarak ithalat libere edilmiştir. 1999 itibariyle, ithalat rejimi kararında, yeni gümrük oranları, Türkiye’nin AB (Avrupa Birliği) ile yaptığı Gümrük Birliği taahhütlerine uygun olarak belirlenmiştir. 2001 İthalat rejimi ile de AB’ye uyum sağlanmıştır.

Şekil 3.18’de ithalatın seyrine yer verilmiştir. 1970 - 2006 yılları arasında ihracata paralel fakat ihracatın üzerinde bir yol izleyen ithalat kalemi, ekonomik özgürlükler bağlamında olumlu bir etken niteliğindedir. Veriler TÜİK’ten alınmıştır.

3.1.1.7. Emek Sektörü

Piyasaya devlet müdahalesinin minimum düzeyde gerçekleşebilmesi durumunda, bu durum emek sektöründe de kendini gösterecektir. Devletin piyasa işleyişine, ekonomik faaliyetlere karışmaması piyasadaki istihdam ve işgücü miktarını da yeniden düzenleyecektir. Çok fazla ekonomik faaliyet içerisinde bulunmayan devlet oluşumunda, kamu istihdamının da toplam istihdam içerisinde çok büyük payının olması beklenemez. İstihdamın ve ücretlerin, emek arz ve talebine göre oluştuğu bir ekonomide, işsizliğin de yüksek olmaması gerekir. Emek sektörü ekonomik özgürlük endeksi kapsamı içerisinde en sık kullanılan değişkenler kamu istihdamı ve işsizlik oranıdır.

Ancak, kamu istihdamına yönelik olarak 1970 - 2006 dönemini kapsayan veri bulunamaması, bu değişkenin kullanılamamasına neden olmuştur. Geriye tek değişken, işsizlik oranı kaldığından ve işsizlik oranı da ekonomik özgürlüğü doğrudan etkilemediğinden, emek sektörü bileşeni analiz dışı bırakılmıştır.

3.1.2. Ekonomik Özgürlük Endeksinin Hesaplanması

Endeksi oluşturacak değişkenler belirlendikten sonra, farklı ölçüm ve büyüklükteki değerleri, aynı ölçek düzenine çevirme problemi ortaya çıkmaktadır. Bu amaçla, ilgili literatürde yaygın olarak yer bulan aşağıdaki formüller kullanılacaktır:

$$I_i = (V_i - V_{\min}) / (V_{\max} - V_{\min}) * 10 \quad (3.1)$$

$$I_i = (V_{\max} - V_i) / (V_{\max} - V_{\min}) * 10 \quad (3.2)$$

(3.1) ve (3.2) no'lu formüllerde I_i seçilen yılın belirtilen değişkenle ilgili endeks değerini gösterirken, V_i , V_{\max} ve V_{\min} sırasıyla değişkenin seçili yıla ait orijinal değeri ile o yılın maksimum değeri ve minimum değerini belirtmektedir.

Buna göre, teorik olarak eğer söz konusu değişkenin artışının ekonomik özgürlüğü artıracığı bekleniyorsa (3.1) nolu formül, bu değişkenin artışının ekonomik özgürlüğü azaltacağı bekleniyorsa da (3.2) nolu formül kullanılacaktır.

Burada V_{\max} ve V_{\min} değerlerinin seçimi kritik bir rol oynamaktadır. Literatürde iki yaklaşım yer almaktadır: birincisi bu değerler için, ideal olan en yüksek (örneğin vergi tahsilatı / tahakkuk için 10 değeri) ya da en düşük değerler (örneğin enflasyon ve işsizlik için 0 değeri) alınır. İkinci yaklaşım ise, örneğin en düşük ve en yüksek değerlerini almaktır. İlk yaklaşım bir derece öznel yargıya dayandığından, bu çalışmada ikinci yaklaşım kullanılmıştır.

3.1.3. Ağırlıklandırma Yöntemleri

Ekonomik özgürlük endeksinin oluşturulması üç önemli prensibe dayandırılmaktadır (Fraser EFW 2007: 8). Birincisi, değer yargısı içeren bileşenler yerine objektif bileşenler tercih edilmelidir. Fakat yine de, ekonomik özgürlüğün çok boyutlu doğası sebebiyle ve yasal ve düzenleyici elemanların da önemini ihmal etmemek için uzman görüşlerine ve araştırmalara dayalı veri kullanmak da mümkün olmaktadır. İkinci olarak, birçok ülkenin ekonomik özgürlüğü araştırılırken verilerin uluslararası kuruluşlardan (IMF, Dünya Bankası vb.) elde edilmesine dikkat edilmelidir. Ülke kurumlarından elde edilen veriler uluslararası kuruluşlardan elde edilemeyecek veriler olduğunda devreye girmektedir. Üçüncü olarak da şeffaflık doğrultusunda hareket edilmelidir. Endeks ham veriler, veri kaynakları ve metodoloji ile ilgili de ayrıntılı bilgi verebilmelidir (Fraser EFW 2007: 9).

Bir endeksin oluşturulmasında, dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biri de, bileşenlerin ağırlıklandırılıp ağırlıklandırılmamasıdır. Basit aritmetik ortalama olarak alınan ağırlıklandırılmamış endeks, bazen çok önemli olmayan fakat çok değişken verilerin endeksi baskılamasına neden olmaktadır. Öte yandan, literatürde mevcut ağırlıklandırma yöntemleriyle de bazen bazı değişkenlere gereğinden az ya da çok önem verilmiş olabilir. Kaldı ki, bu yöntemler, bir derece öznellik de içermektedir.

Oluşturulan endeksin mümkün olan en sağlıklı sonuçlara ulaşabilmesi için çeşitli ağırlıklandırma yöntemleriyle ayrı ayrı ele alınarak bulunan sonuçların birbirine yakınlığı ve birbiriyle tutarlılığı da araştırılmalıdır. Bu yüzden 1970-2006 Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi oluşturulurken ağırlıksız ortalamanın yanı sıra, literatürde rastlanılan dört farklı yöntemle ağırlıklandırma kullanılmış ve bu yöntemlerle ayrı ayrı endeks hesaplanarak karşılaştırılmıştır. Bu yöntemler aşağıdaki gibidir:

EF: Eşit ağırlıklı endeksleme yöntemidir. Endeksteeki bileşenlerin her birinin eşit öneme sahip olduğu varsayımından hareketle, bileşenlerin aritmetik ortalaması alınmıştır. Örneğin, her yıl için, devletin büyüklüğü endeksi oluşturulurken, bu alandaki değişkenlerin değerleri toplanıp, değişken sayısına bölünmüştür.

WEF: Her bileşen; kendi standart sapmasının tersinin, standart sapmaları tersleri toplamına bölünmesi ile ağırlıklandırılmıştır (De Haan ve Sturm, 2000). Örneğin, sermaye piyasası endeksi hesaplanırken, bu bileşeni oluşturan dört değişkenin her yıl için standart sapması Excel programında bulunmuş, standart sapmanın tersi alınmıştır. Bulunan değer, dört farklı standart sapmanın tersleri toplamına bölünmüştür. Bu yöntemle değişkenlerin ağırlıklı endeks oluşturulmuştur.

COREF: Her bileşen; büyüme ile kendisi arasındaki korelasyon katsayısının mutlak değerinin tüm korelasyonlar toplamına bölünmesiyle elde edilmiştir. Örneğin, 1970 yılı için, yasal ve kurumsal yapı endeksini oluşturan üç bileşenin ayrı ayrı, büyüme oranları ile korelasyon katsayıları excel’de hesaplanmıştır. Bulunan korelasyon katsayılarının mutlak değerleri alınarak, bulunan değer tüm korelasyonlar toplamına bölünmüştür. Bir endeks değeri bulunmuştur.

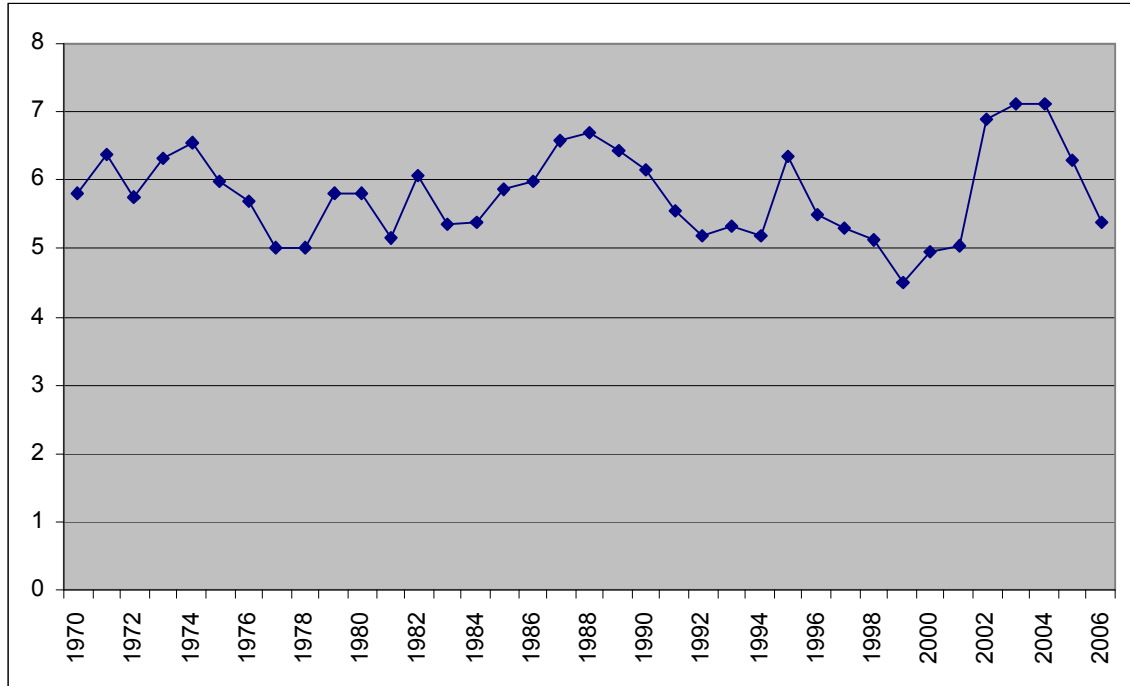
HEDEF: Hedonik ağırlıklandırma. Her bileşen, tüm göstergeleri içine alan bir büyüme regresyonundaki t- değerlerinin toplamına bölünmesiyle ağırlıklandırılmıştır (Scully ve Slottje, 1991). Ekonomik özgürlük endeksini oluşturan tüm 25 değişken ve büyüme oranları ile her yıl için bir regresyon analizi yapılmıştır. Bu regresyon içerisinde elde edilen her bir t – değeri t değerleri toplamına bölünmüştür. Bu şekilde hedonik yöntemle ekonomik özgürlük oluşturulmuştur.

3.1.4. Ekonomik Özgürlük Endeksi: 1970 – 2006

Endeksi oluşturacak tüm değişkenler, bahsedilen formüller kullanılarak 0 – 10 arası ölçeğe dönüştürülmüştür. Burada 10 en yüksek özgürlüğü, 0 ise en düşük özgürlüğü

göstermektedir. Elde edilen bu endeks değerlerinden, farklı ağırlıklandırma yöntemleri kullanılarak grup endeksleri ve ekonomik özgürlük endeksi elde edilmiştir. öncelikle, eşit ağırlık yöntemi kullanılarak oluşturulan grup endeksleri grafikler halinde sunulmuş ve açıklanmıştır:

Şekil 3.19 : Devletin Büyüklüğü Endeksi

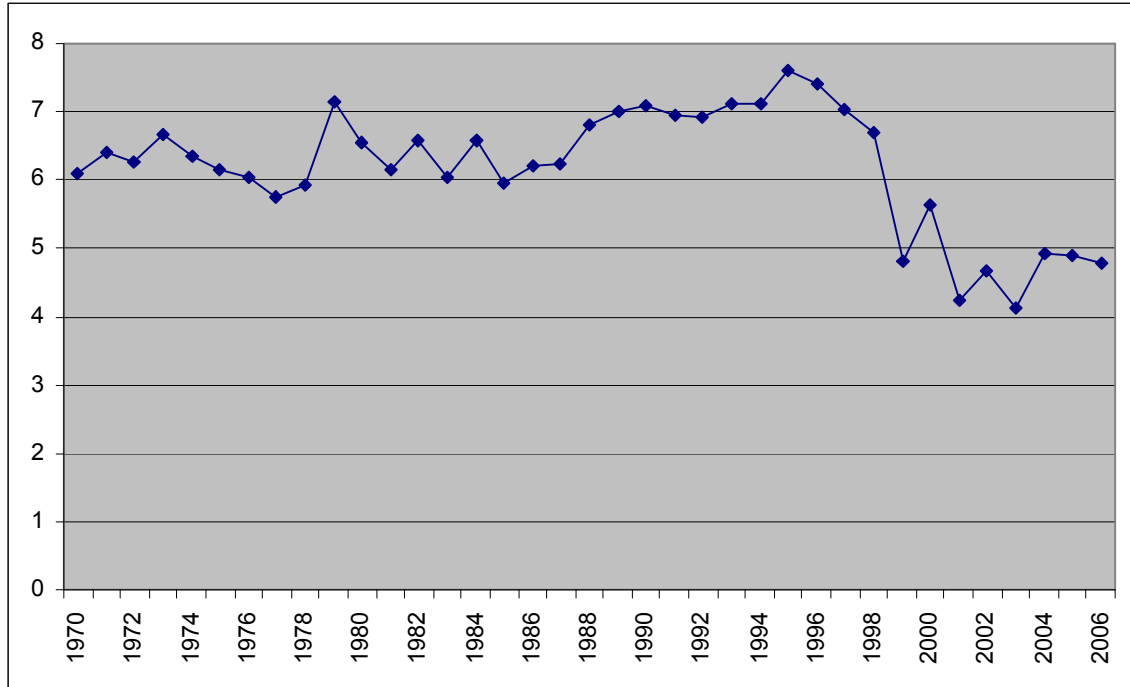


Şekil 3.19'da görüldüğü üzere, devletin büyüklüğü ekonomik özgürlüğü belirleme kriteri olarak değerlendirilerek endekslenmiştir. 1973 – 1977 arasında kamu yatırımları oldukça yüksek bir büyüme göstermiştir. Gerek kamu, gerekse özel yatırımların önemli oranda arttığı bu dönemde, endekse bakıldığında ekonomik özgürlüklerde bir azalma olduğu görülmektedir. Ekonomik özgürlüğün bu dönemde azalmasına sebep olarak, 1970'lerin ortasında artan mali bozulma ve dış borçlanmaya karşı aşırı güven duyulması sonucunda mali istikrarsızlıktaki artış gösterilebilir. Ekonomik özgürlüğün azalması, devletin, kamu tasarrufu ve kamu yatırımlarının oldukça yüksek olmasına bağlanabilir. Bu durum Şekil 3.3'e bakıldığında kolaylıkla görülmektedir. Kamu tasarruf ve yatırımları devletin büyüklüğüne katkıda bulduklarından, ekonomik özgürlüğü azaltmaktadır. Kamu harcamalarındaki artış da bütçe açıklarını ve artan borçlanma gereğine sebep olmaktadır. 1970 - 2006 yılları arası dönem için, bileşen değerlerinin aritmetik ortalaması ile hesaplanan eşit ağırlıklı endekse göre, 1970'lerin ikinci yarısında yaşanan muhtemel

makroekonomik istikrarsızlık sebebiyle endekste de bir azalma görülmektedir. Bu azalmaya sebep olarak devletin yaşanan enflasyon, faiz ve mali istikrarsızlık gibi sorunlarla baş edebilmek üzere uyguladığı sıkı politika ve düzenlemeler görülebilir. 1980 yılında uygulanan askeri müdahale ile ithal ikameci sanayileşme odaklı büyüme stratejisi radikal bir kararla değişerek liberalizasyon çabaları ile dışa açık ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bunun yansımaları endekste bir artışla görülebilmektedir. Ancak 1980 sonrası karşılaşılan istikrar tedbirleri endeks değerlerini yeniden azaltmış gibi görünmektedir. Yine de 1990'lara kadar liberalizasyon çabaları sonucu olarak değerlendirilebilecek şekilde endekste artış kaydedilmiştir. Özellikle 1984'den sonra askeri rejimin yerini parlamenter sisteme bırakmasıyla ekonomik özgürlüğü artırdığı görülebilmektedir. Bu durum 1980 öncesi dönemde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıkla baş edilebildiğinin göstergesi sayılabilir. Ancak bazı popülist hareketler ve kamu sektöründeki dengesizlikler 1980'lerin sonlarında yine oldukça istikrarsız bir büyümeye neden olmuştur. Bu durum 1988 – 1992 arasında ekonomik özgürlüğü azaltmıştır. 1994, 1999, 2001 gibi ekonomik kriz yıllarında ekonomik özgürlük anlamında bir azalma görülse de 1980'lerden sonra, özellikle son yıllarda 2001 krizinin ardından devletin büyüklüğünün ekonomik özgürlük anlamında değerlendirildiği bir endekste belirli oranda bir artış gözlenmektedir.

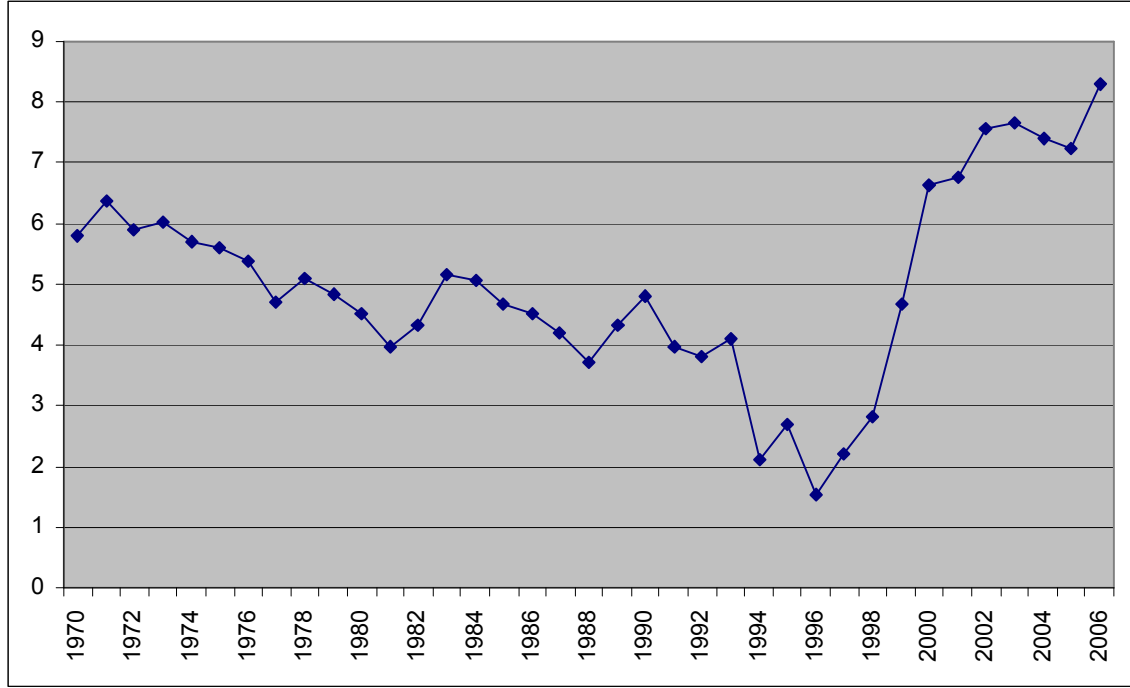
2001 yılında, yaşanan krizin ardından, güçlü ekonomiye geçiş programı ile güvensizlik ortamını iyileştirmek amacıyla, iktisadi kurulların bağımsızlığının artırılması ile istikrar ortamının yeniden sağlanması hedeflenmiştir. Ekonomik göstergeler olumlu sonuçlar göstermiş, beklentiler olumluya dönüşmüştür. Bu dönemde hükümet tüketim harcamaları da % 13 gibi oranlarla milli gelir içerisinde istikrarlı bir seyir izlemiş, özel sektörün payını azaltan bu kalem göz önünde bulundurulduğunda da 2001 krizi sonrası dönemde ekonomik özgürlüğün artma sebepleri gösterilebilir. Devletin büyüklüğü göstergelerinden birisi olan, sübvansiyonlardaki azalma da artan ekonomik özgürlüğe katkıda bulunmuştur. Çünkü, piyasa mekanizmasının aksaklıklarını gidermede kullanılan sübvansiyonlar, piyasanın yeniden düzgün işlemeye başlamasıyla azalma eğilimine girer ve özgürlüğün artmasına etki eder. Ekonomik aktiviteler üzerinde doğrudan etkisi olmayan transfer harcamalarının 1970- 2006 boyunca zaten düşük olması, özellikle 2000 yılından sonra daha da küçülmesi 2000 yılından sonra ekonomik özgürlüğün artmasına katkıda bulunmuştur.

Şekil 3.20: Piyasaya Müdahale Endeksi



Ekonomik özgürlük endeksi ikinci olarak piyasaya müdahale alanında hesaplanmıştır. Şekil 3.20’den de anlaşılacağı gibi, devletin piyasaya müdahalesinin ekonomik özgürlük endeksine etkisi değerlendirilecek olursa; yine Şekil 3.19’a benzer yönelimler elde edilmiştir. Buna sebep olarak da devletin büyüklüğü ve piyasaya müdahale bileşenlerinin birbirine yakın, ilişkili değişkenler olması sayılabilir. Yine, 1970’lerin sonlarına kadar görülen istikrar, yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı endekse de yansımış, kendini bir düşüşle göstermiştir. Ancak 1980 ve sonrasında genel anlamda ekonomik özgürlüklerin arttığı görülmektedir. Özellikle 1999 krizi ile endeks değeri Fraser kriterlerine göre “çok az özgür” göstergesi sayılabilen 4.28 değerine kadar inmiş olsa da takip eden yıllarda artış göstermiştir. 2001 krizi yansımaları olarak yine iki puanlık bir azalmanın ardından, son yıllarda ekonomik anlamda çok özgür bir Türkiye anlamına gelmese de piyasaya müdahalenin azaldığı görülmektedir.

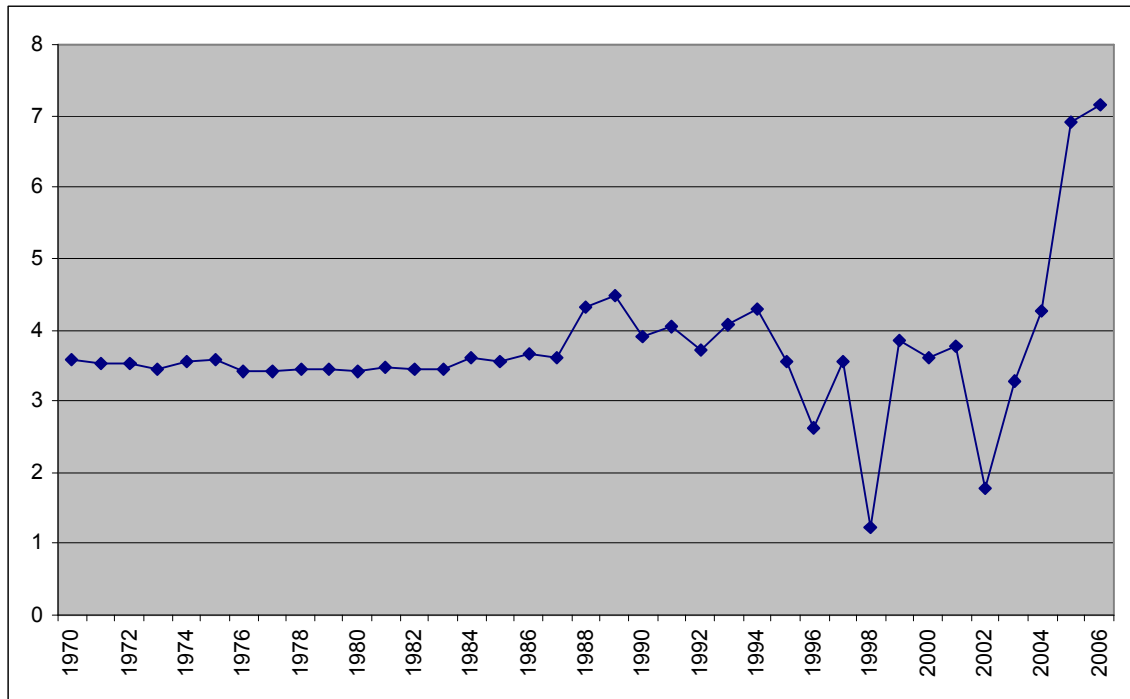
Şekil 3.21: Para ve Banka Endeksi



Para ve Banka endeksine de 1980 sonrası finansal piyasalarda uygulanan liberalizasyon politikalarının bir yansıması olarak görülebilir. 1980'e kadar 2,9- 5,9 arasında "çok az özgür" kategorisinde skorlar veren finansal piyasalar 1980 sonrası uygulamalarıyla az da olsa artma eğilimine girmiştir. Ekonomik özgürlük endeksinde 1981 yılına kadar, azalma trendi göstermiştir. 1980'li yıllarda yaşanan yüksek enflasyonun etkisiyle özgürlük trendinde azalma devam etmiştir. Türkiye de bir gelişmekte olan ülke konumunda olduğundan, kamu kesimi finansman gereksinimi ve kalkınmanın finansmanını karşılama zorluklarından kaynaklanan finansal dalgalanmalar ekonomik özgürlük endeksinin bu dönemde azalma nedenlerinden birisi olarak gösterilebilir. Yaşanan finansal krizlerin yüksek maliyeti, finansal istikrarı azaltan faktör olarak para banka endeksi değerini azaltmıştır. Para banka endeksi bileşenlerinden faiz oranı, 24 Ocak 1980 kararları ile birlikte, artan kredi talebi sebebiyle yükselmiştir. Büyük bankalardaki faiz artırımını, 1981 ortalarında yaşanan finansal krizle küçük banka ve bankerlerin batmasına yol açmıştır. 1982 sonrasında aşırı artan faiz oranları ve yüksek enflasyon ekonomik özgürlüğü azaltmıştır. Özgürlük skoru, 1996 yılı sonrasında artış trendini yakalayabilmiştir. 1999 sonrasında azalan faiz oranları özel sektör yatırımlarını teşvik etmiştir. Bu etki ekonomik özgürlükleri de olumlu etkilemiştir. Banka kredilerinden devlete ayrılan pay arttıkça da özel sektör

yatırımlarının finansmanı güçleşeceğinden, endekste azalma görülen yılların, bu kredi miktarlarının arttığı görülmüştür. Hükümete verilen banka kredileri azaldıkça da özgürlüğün arttığı söylenebilir. 1980’li yıllardaki aşırı para arzı ve piyasada dolaşan paranın artması enflasyon sebebi sayılabileceği için, bu faktörler de ekonomik özgürlüğü olumsuz etkilemiştir. 1984, 85, 89, 90 yıllarında 5.0’ın üzerinde skorlar gösteren ekonomik özgürlükler, finansal piyasalar anlamında 2001 krizinin ardından 6.6 gibi skorlara ulaşmıştır. 2000’li yıllarda daha önceki yıllara göre düşük seyreden faiz oranları özel sektör yatırımlarını teşvik eden bir unsur olarak ekonomik özgürlükler üzerinde olumlu etki göstermiştir. Bu yıllarda, banka kredilerinden hükümete ayrılan kısım da azalmış, aşırı para arzı küçülmüştür. Bahsedilen faktörlerden dolayı ekonomik özgürlüklerin para ve bankacılık sektörü kriterlerinde arttığı görülmektedir.

Şekil 3.22: Sermaye Piyasası Endeksi

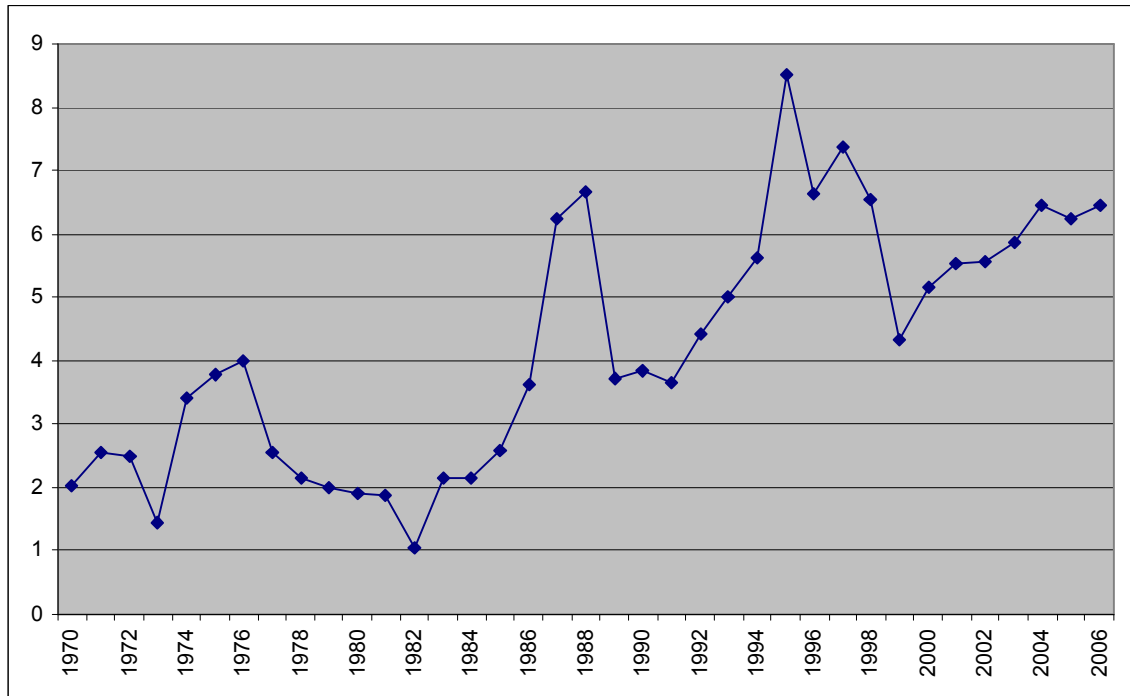


Şekil 3.22 ise ekonomik özgürlük endeksini sermaye piyasası kriterlerine göre değerlendirmiştir. Şekil 3.22’ye göre, 3.41- 3.65 arasında seyreden endeks 1987’den sonra artış göstererek 4 değerinin üzerine çıkmıştır. Buna sebep olarak 1987’ye kadar sermaye girişlerinin kısıtlı olması gösterilebilir. 1989 yılında finansal işlemlerin serbest bırakılmasıyla ekonomik özgürlüğün de bu durumdan olumlu etkilendiği görülmektedir. Bu dönemden sonra da finansal piyasaların etkili, verimli ve yeterince derin olmaması sermaye

piyasası endeksinin dalgalı seyretmesine yol açmıştır. 1999 ve 2001 krizlerinin etkisi ise, Şekil 3.22’de açıkça görülmektedir. Sermaye piyasalarında görülen düşük skorlar yine sıcak para girişi olarak da değerlendirilen yabancı yatırımların artması ile birlikte kriz dönemleri dışında son yıllarda oldukça yükselmiştir. Bu yıllarda doğrudan yabancı yatırımlar artmış, portföy yatırımlarını da içine alan özel yabancı sermaye miktarında artış görülmüştür.

Sermaye piyasası düzenlemeleri zaten 1981’de Sermaye Piyasası Kurulu’nun kurulmasıyla başlamış. 1990’lı yıllara kadar finansal liberalizasyon tamamlanmıştır. Bu yıllarda sermaye piyasası endeksi tam anlamıyla yükselme eğilimine girmiştir. Özel yatırımlardaki artış, yoğun yabancı sermaye kullanımı olan bir dönemde gerçekleşmiş, bu da doğrudan yabancı sermaye kullanımı ve net özel kesim yatırımları ilişkisine işaret etmiştir. 2002 – 2006 döneminde, yakalanan siyasal istikrar ile birlikte güçlü bir ekonomik büyümeye eşlik eden yoğun yabancı kaynak kullanımı ile karşı karşıya kalınmış, özgürlük değeri de artmıştır.

Şekil 3.23: Yasal Ve Kurumsal Yapı Endeksi

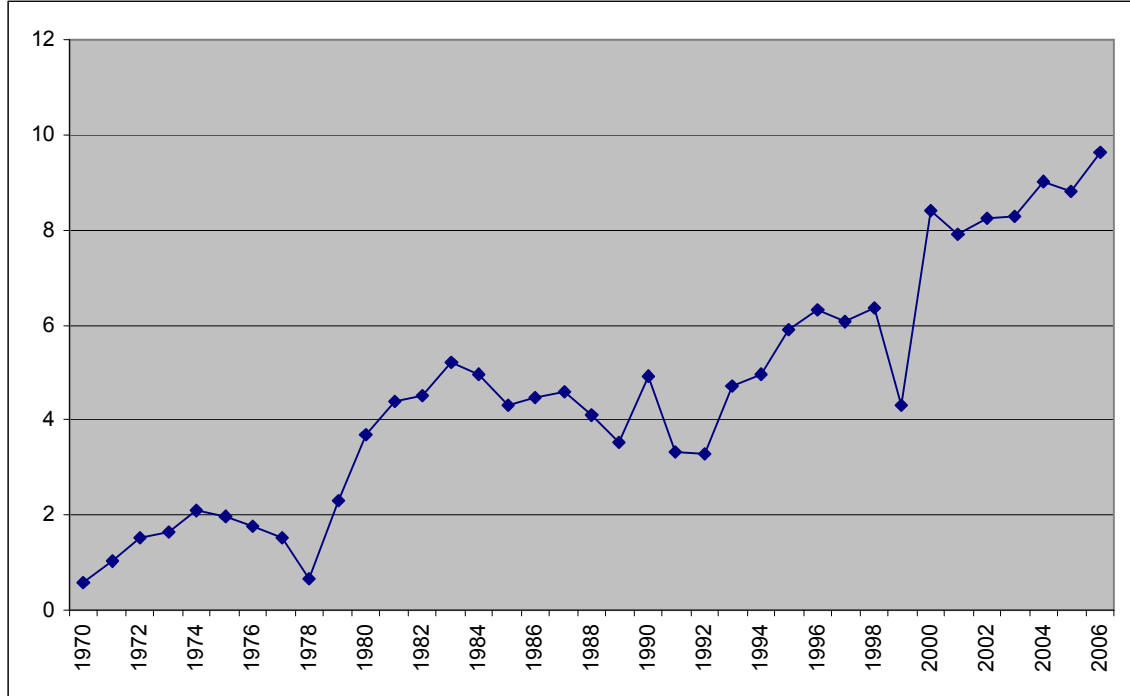


Ekonomik özgürlüğün sağlanması yolunda öncelikle kişi ve mülkiyet haklarını kısıtlayıcı engellerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. 1976 – 1982 yılları arasında yasal ve kurumsal yapı endeksinin azalma trendi göze çarpmaktadır. 1982 sonrasında 1990’lara

kadar bu endeks artış trendini yakalamış, 1992 yılı ile birlikte bu yükselme trendi artarak devam etmiştir. 2000’li yıllara gelindiğinde ise güçlü ekonomik yapıya geçiş programı etkisiyle ekonomik özgürlüklerin daha da arttığı görülmektedir. Yasal ve kurumsal yapı endeksi bileşenlerinden sonuçlanmış davalar / toplam davalar oranı, ülke bürokrasisinin çalışma hızını göstermektedir. Bu oran da genelde % 60’larda, ancak son yıllarda % 70’lere yakın görülmüştür. Yeni kurulan firma sayısı da bürokrasinin hızına işaret etmektedir. Bu anlamda, firma sayısı 1980 ve 1997 arasında hızla artmış, özgürlüğün artmasına katkıda bulunmuştur. 1999 krizi ile bir azalma gösteren bu değer, 2000’li yıllarda yine artarak bürokrasinin hızlandığını ekonomik özgürlüğün arttığını göstermiştir. Vergi gelirlerinin tahsilat/tahakkuk oranları, açılan işyeri sayısı ve mahkemelerde karara bağlanan dava sayısı değişkenleri ile değerlendirilen yasal ve kurumsal yapı, diğer endeksler gibi 1980 öncesi dönemde çok düşük çıkmıştır. 1,04 ve 4,71 arasında seyreden ekonomik özgürlük bu anlamda özellikle 1987 sonrasına 6.24 gibi değerlere yükselmiştir. 1990’larda tekrar 3 gibi skorlar gösteren yasal kurumsal yapı endeksi özellikle 1994 krizinin ardından yükselmeye başlamış ve son yıllarda 6.44’e kadar artan endeks ekonomik özgürlüğün yasal ve kurumsal yapı anlamında artış gösterdiğini yansıtmıştır.

Yasal ve kurumsal yapı endeksinde görülen artış, kişi ve mülkiyet hakları önündeki engellerin kaldırılmasının önem kazandığı, bürokraside işlem hızının artırılarak, bürokratik maliyetlerin azaltılmaya çalışıldığı anlamına gelebilir. Vergi tahsilat oranlarının tahakkuk eden miktara oranını gösteren değerler ise yasal ve kurumsal yapı içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bu oranın 1987 ve 1995 yıllarında neredeyse % 100 olması, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alındığı yılları yansıtmaktadır. Diğer yıllarda ise bu oran, % 80 - % 100 arasında değişmiş, ancak % 100’ü yakalayamamıştır. Kayıt dışı ekonomi göstergesi sayılabilecek olan bu oran, % 100’e yaklaşarak ekonomik özgürlüğe son yıllarda olumlu etki etmiştir.

Şekil 3.24: Dış Ticaret Endeksi



1970’li yıllarda, gelişmekte olan ülkelerde, yüksek borçluluk, enflasyon, ihracatta belirli mallarda yoğunlaşma vs. nedeniyle petrol şokları büyük oranda etkili olmuştur. Bretton Woods sisteminin çökmesinden sonra, gelişmiş ülkelerde döviz kuru, piyasa mekanizması tarafından belirlenirken, gelişmekte olan ülkelerde parasal otoriteler tarafından oluşturulmaktaydı.

Türkiye’nin dış ticaretinde döviz kuru rejimlerinin etkisi büyük olmuştur. 1980’lerin başlarından itibaren, sabit kurdan daha esnek kurlara doğru geçiş yapılmıştır. Bir ülkede uygulanacak olan döviz kuru rejimi, iki etkene bağlıdır; yurtiçi mali piyasaların gelişmişliği ve küresel mali sisteme entegrasyon derecesi.

Türkiye’de 1980 öncesi dönemde, ithal ikameci politikalar nedeniyle, ihracat ihmal edilmiş ve çok düşük oranlarda büyümüştür. 1980 sonrasında ise, dış ticaret politikası köklü bir şekilde değişime uğramıştır. Bu dönemin en ayırıcı özelliği, ihracata dayalı büyüme politikalarının uygulamaya konulmuş olmasıdır. Bu politikalar sonucunda yüksek ihracat artış oranları yakalanabilmiştir. Ancak bu dönemdeki politikalar, liberalizasyon amacına yönelik olmasına karşılık eşgüdüm içerisinde uygulanamamıştır. Mal piyasasında görülen serbestleşme ancak 1989’dan sonra gerçekleştirilebilmiştir. Bazı iktisatçılara göre, bu serbestleşme kısa dönemli hareketleri özendirdiğinden, aşırı bulunmuştur.

1980'lere kadar uygulanan sabit kur rejimi, zaman zaman TL'nin aşırı değerlenmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda ödemeler dengesi krizini aşabilmek için devalüasyon yapılması gerekmiştir. 1970 – 1980 arası, çok büyük dış ticaret açıkları ile karşılaşmış, bu da devalüasyonla çözülmeye çalışılmıştır. Bütün bu uygulamalar ve sonuçları ekonomik özgürlüğe olumsuz şekilde yansımıştır. İçe dönük büyüme stratejisi ile ithal ikameci sanayileşme politikasının uygulandığı 1980 öncesi yıllarda, ekonomik özgürlük de kendini en düşük skorlarla temsil etmiştir. Şekil 3.24'ten de anlaşılacağı gibi, dış ticaretin kısıtlı olduğu yıllar ekonomik özgürlük anlamında da en düşük skorlarla gösterilmiştir.

1980 sonrası dönemde en önemli değişimler dış ekonomik ilişkiler alanında gerçekleşmiştir. Dış ticaret işlemleri serbestleşmiş, ekonomi dışa açılmıştır. 1980 sonrası ticaretin liberalleşmesi ile endeks değeri 0 düzeyinden 4'e ulaşmıştır. Çünkü 1980 sonrası temel politika, dış ticarete ve mali sektörde serbestleşmedir. Bu amaçla 1989'da sermaye hareketleri tamamen serbestleşmiş, TL konvertibl hale getirilmiştir. Döviz piyasaları kurulmuş, döviz piyasası operasyonları ve uluslararası sermaye hareketleri tamamen liberal hale getirilmiştir. Bu dönemde döviz kuru günlük olarak belirlenmiştir. Uygulanan rejim, "sabit, fakat ayarlanabilir döviz kuru sistemi"ne benzemektedir. Burada temel amaç, TL'nin aşırı değerlenmesinin önlenmesiydi. Döviz kuru, uluslararası piyasalar ve yurtiçi piyasalardaki gelişmelere göre değişiyor, ülke içerisinde uluslararası değişmelere uyum sağlanıyordu. Ekonomik özgürlükler açısından değerlendirildiğinde ise, dış ticaret endeksinin bu dönemde gösterdiği artış trendi bu faktörlerle de ilişkilendirilebilir. Çünkü, dış ticaret rejimindeki değişiklikler de bu uyuma yardım edecek şekilde düzenlenmiştir. Sonuç olarak ihracat ithalattan daha hızlı büyümüş ve dış ticaret açığı düşmeye başlamıştır. Fakat 1985'ten sonra kur politikasının etkinliği, para ikamesi sebebiyle sınırlanmıştır. Beklentiler kötüleştikçe, TL cinsinden varlıklar azalırken, yabancı para cinsinden varlıklar artmıştır.

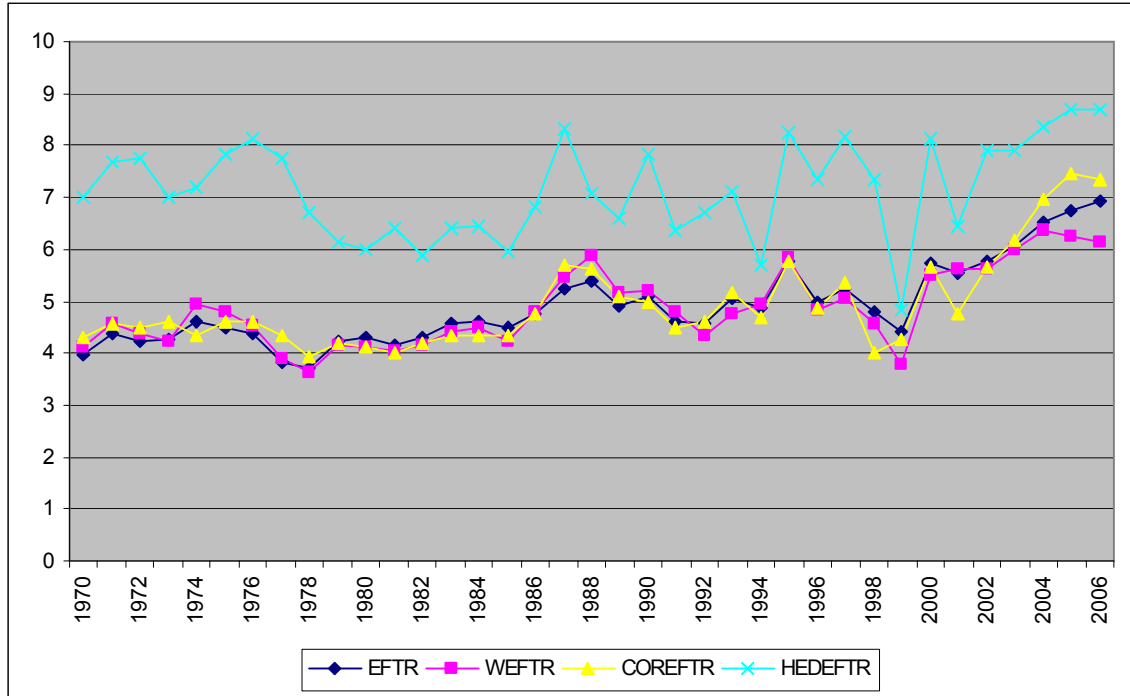
1980 sonrasında, reel döviz kuru ile ihracat arasındaki negatif ilişki azalmıştır. Çünkü 1980'lerin başlarından itibaren ihracata dayalı sanayileşme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. 1984 sonrasında ihracattaki büyüme sürdürülebilir değildi. Çünkü bu büyüme, piyasaların çalışması sonucu değil, hükümetin politika seçiminden kaynaklanıyordu. Bu yüzden dış ticaret endeksi, ekonomik özgürlük skorunda, 1986 - 1989 arasında ara ara

azalma göstermiştir. Yine de trend artış yönünde olmuştur. 1994 ekonomik krizi sırasında, sermaye kaçışları yaşanmış, Merkez Bankası rezervleri önemli ölçüde azalmıştır. Hükümet döviz kuru rejimin değiştirmeye, devalüasyon yapmaya karar vermiştir. Bundan sonra sabit kur rejimlerinden biri uygulanmaya başlanmıştır. Kur bir bant içerisinde serbestçe hareket edebilmekteydi, ancak bant oldukça dar belirlenmişti. 1994 istikrar programının temel amacı TL'nin reel olarak değerini düşürerek ihracatı artırmaktı. Sonuç olarak ihracat, önemli oranlarda büyümüştür. Bu yıllarda dış ticaret endeksindeki artışların sebepleri arasında bu faktörler yer alabilir.

1999 krizinde ekonomik özgürlükler olumsuz etkilenmiş, 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin ardından dalgalı kur rejimine geçilmesiyle, enflasyonda düşüş ve milli gelir üzerinde artış kaydedilmiştir. Bunu sağlayan da sistemin esnek bir ekonomik yönetime izin vermesidir. Türkiye'de de 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşanan krizlerden sonra dalgalı kur sistemi istikrar aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde siyasi istikrar ile birlikte Merkez Bankası'nın ve hükümetin kamuya sistemi iyi bir şekilde anlatmasıyla dalgalı döviz kuru sistemi uygulanabilmiştir. Ara ara azalma kaydedilse de dış ticarete dayalı ekonomik özgürlükler özellikle son yıllarda maksimum seviye sayılabilecek şekilde, 8 - 9 gibi değerlerle temsil edilmiştir.

İhracat yönelik büyüme modeli ile 1980 sonrasında ihracat ve ithalat yapısında önemli değişimler olmuştur. Zaten küreselleşen dünyada dışa kapalı bir ekonomiden söz etmek çok da mümkün değildir. Dış ticaret endeksi bileşenleri arasında yer alan ithalat vergileri bir maliyet unsurudur ve bu maliyetin artışı özgürlük seviyesini azaltacaktır. Ancak bu veride izlenen seyir dönem içerisinde hep azalma yönünde olmuştur. İhracat ve ithalat miktarının milli gelir içerisindeki payı da sürekli artmıştır. Dış ticaret hacmindeki bu genişleme ile ekonomik özgürlük skoru da yükselmiştir.

Şekil 3.25: Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi



İncelenen dönem öncesi 1960'larda Türkiye oldukça istikrarlı bir makroekonomik performans sergilemiş, fakat 1960'ların sonunda ortaya çıkan döviz darboğazından dolayı 1970 yılında Türkiye IMF tabanlı bir istikrar paketi uygulamıştır.

1970 - 1980 arası dönemde ticari kısıtlamalar ve finansal baskı politikaları (ayarlanmış faiz oranları) yanında, devlet özellikle imalat sektöründe gerçekleştirilen, sanayileşme ve ekonomik kalkınmayı destekleyici büyük kamu yatırımları gerçekleştirmekteydi. İçe dönük politikalar izlenen dönem boyunca Türkiye yüksek büyüme oranları ve büyük sermaye birikimi düzeylerine ulaşmıştır. Özel sektör yatırımları yıllık % 7 civarında bir artış gösterirken kamu yatırımları % 9.7 oranında yıllık artış göstermiştir.

1980 öncesi dönemde, büyük dış ticaret açıklarının devalüasyon yoluyla giderilmeye çalışılması, ekonomiyi üretir hale getirebilmek için gereken kaynakların tükenmiş olması ve dış ticaret açıklarının ihracatı teşvik politikaları ile azaltılmasının mümkün olmamasına bağlanabilir.

1970'de TL % 40 oranında devalüe edilmiş, ihracat artış oranı ortalamanın üzerine çıkmıştır. Yani sabit kur rejimlerinde, hükümetin kur aracılığıyla dış ticareti etkileyebilme gücü az da olsa vardı. Genel anlamda, 1970'lerin ortalarından itibaren makroekonomik

istikrarsızlık önemli oranda artmış ve bu dönem itibariyle Türkiye ekonomisi için önemli bir problem haline gelmiştir. 1980 öncesinde Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin 5’in altında seyretmesinin sebepleri bu şekilde sıralanabilir.1980’lerin başında Türkiye bu istikrarsızlığın üstesinden gelebilmiştir. Ekonomik özgürlükler de artış trendine girmiştir. Ancak 1980’lerin sonuna doğru makroekonomik istikrarsızlık yeniden artmaya başlamıştır. Popülist hareketler ve kamu sektöründeki dengesizlikten kaynaklanan makroekonomik istikrarsızlığın 1980’lerin sonuna doğru artmasıyla, ekonomik özgürlükler de dalgalı bir seyir izlemiştir.

1980 sonrası yeniden yapılanma sürecinin başlıca hedefinin, enflasyonu düşürmek, sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamak olduğuna göre, ilk yıllarda uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile enflasyon düşürülmüş, parlamenter sisteme dönüşle politikalar gevşemeye başlamıştır. Kamu harcamaları ve bütçe açıkları artmış, hükümet kısa vadeli borçlanmaya gitmiştir. Bu da belirli oranda devlet müdahalesi anlamına geldiğinden, faiz oranları ve kısa vadeli sermaye girişlerindeki artışlarla birlikte TL değer kazanmış, ancak artan borçlanma gereği yüksek enflasyonu getirmiştir. 1994’e kadar ekonomik özgürlüklerde azalma etkisi göstermiştir.

1980 sonrasında uygulanan politikalar, kamu kesimini küçültmeye yönelik ve ihracata yönelik sanayileşme politikaları olmuştur. Serbest piyasa ekonomisi temel alınmış, ekonomik kararların piyasaya bırakılması hedeflenmiştir. Piyasa aksaklıklarının düzeltilmesi yine piyasanın işleyişine bırakılmalıdır.

Hükümetin temel görevi, para sunumunu ve kamu harcamalarını, etkin talebi, üretim (arz)den çok artırmayacak düzeyde tutmaktır. Para miktarı ve kamu harcamaları buna göre ayarlanmalıdır. Hükümetler ekonomiye ne kadar az karışırsa ya da piyasanın işleyişine karışmazsa, ekonomi doğal gelişmesini, fiyat göstergelerinin ışığında ve özel girişim öncülüğünde sağlayacaktır.

Dışa açılma, özelleştirme ve konvertibilite uygulamaları planlamanın ağırlığını azaltmıştır. Aynı zamanda ekonomik özgürlükleri artırıcı etki yapmıştır.

1994 krizi, aşırı enflasyon, özel yatırımların kamu yatırımlarından daha fazla azalması, TL’nin değer kaybetmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. 5 Nisan kararlarıyla harcamaların kısılmaya çalışılması ekonomik özgürlükleri bu dönemde artırıcı etki yapmıştır. 1998 IMF anlaşması enflasyonu düşürme hedefine yönelik olup özgürlük

skorunda olumlu etki olarak görülebilir. Aynı zamanda yaşanan depremler, sçim ekonomileri, diğer ülkelerde yaşanan krizler, kamu kesimi genel dengesini bozarak, iç ve dış borç stokunu olumsuz etkilemiş, milli gelir reel anlamda küçülmüştür. Bütün bu uygulama ve müdahaleler, ekonomik özgürlükleri kısıtlayıcı etki etmiş, özgürlük skorunun dalgalı seyretmesine yol açmıştır.

1999'dan sonra ekonomik özgürlük endeksi yeniden artış trendini yakalamıştır. 2000 ve 2001 krizlerinin ardından uygulanan dalgalı döviz kuru sistemi ile, enflasyon üzerinde düşürücü, milli gelir üzerinde ise arttırıcı bir etki kısa sürede sağlanmıştır. Türk ekonomisine 2005 sonu itibariyle bakıldığında ise örtük enflasyon hedeflemesi ile birlikte götürülen dalgalı döviz kuru sistemi enflasyon ve büyüme üzerinde istenen sonuçları vermiştir. Bu başarının devam etmesi ise gelir dağılımı, işsizlik gibi yapısal sorunların çözümüne ve kamu finansman açığının uzun vadeli olarak ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Bu çözümlerin yanında siyasi istikrarın bozulmaması ve kurun etkin yönetimi de ülke ekonomisinin istikrarı ve sağlanan başarı açısından önemlidir. 2000'li yıllarda ekonomik özgürlüklerde görülen artışına etki eden faktörler arasında, bu tür faiz, kur politikaları, dış ticaretin kompozisyonunda gelişme, mali disiplinde görülen iyileşme, bütçe açıklarının azalması, enflasyon hedeflemesi sayılabilir. Sonuç olarak, istikrarsızlık 2002 – 2006 döneminde ortadan kalkmış, yatırımlar artmıştır. Bütün bu sayılan etkenler piyasa ekonomisini bu dönemde canlandırmış, ekonomik özgürlük düzeyini artırmıştır.

2002- 2006 arasında cari açık sorunu gündeme gelmiştir. Özel kesim tüketimindeki artıştan çok, özel kesim yatırımlarının artmıştır. Ekonomide istikrarın sağlanması, sadece sanayiye ivme kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda yeniden yapılanma sürecini de başlatmıştır. Sanayide teknoloji kullanımı artmıştır. Bu ayırım, ihracat artışında da kendini göstermiştir.

Şekil 3.25, tüm altı alanda dört farklı özgürlük endeksinin toplu gösterimi olarak genel anlamda bir ekonomik özgürlük endeksini göstermektedir. Bu endekste de en makul değerler eşit ağırlıklı endeks kategorisinde görülmektedir. Türkiye, ekonomik özgürlük anlamında Fraser Enstitüsü'nün “çok az özgür” kriterinin üst eşiği sayılan 5,9 hatta 6,1 değerlerini aşamamıştır. Yinede son yıllarda görülen performans –kriz yılları dışında- ilk yıllara göre daha yüksek görünmektedir. Bu anlamda özgürlük endeksi 3,8- 6,1 arasında skorlar sergilemiştir. Bu değerler Fraser ve Heritage Vakfi endekslerinin bulgularına çok

uzak görünmemektedir. Bire bir aynı çıkmaması da endeks hesaplanırken birebir aynı değişkenler kullanılmamasından kaynaklanmış olabilir.

3.1.5. Ekonomik Özgürlük Endeksinin Değerlendirilmesi

Türkiye 1979 yılına kadar içe dönük devletçi bir büyüme stratejisi izlemekteydi. Bu strateji de ithal ikameci politikalar ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın ekonomik planlamaları doğrultusunda uygulanmaktaydı. Bu dönemde ticari kısıtlamalar ve finansal baskı politikaları (ayarlanmış faiz oranları) yanında, devlet özellikle imalat sektöründe gerçekleştirilen, sanayileşme ve ekonomik kalkınmayı destekleyici büyük kamu yatırımları gerçekleştirilmekteydi. İçe dönük politikalar izlenen dönem boyunca Türkiye yüksek büyüme oranları ve büyük sermaye birikimi düzeylerine ulaşmıştır. Özel sektör yatırımları yıllık % 7 civarında bir artış gösterirken kamu yatırımları % 9.7 oranında yıllık artış göstermiştir.

Çalışma kapsamında incelenen dönem öncesi 1960'larda Türkiye oldukça istikrarlı bir makroekonomik performans sergilemiş, fakat 1960'ların sonunda ortaya çıkan döviz darboğazından dolayı 1970 yılında Türkiye IMF tabanlı bir istikrar paketi uygulamıştır. Bu paket de devalüasyon içerikli bir nitelik taşımaktaydı. 1973 - 1977 arasında, kamu yatırımları (özellikle imalat ve ulaşım alanında) önderliğinde beklenmedik bir büyüme göstermiştir. Bu dönemde gerek kamu yatırımları, gerekse özel yatırımlar önemli oranlarda artış gösterilmişlerdir. Fakat mali bozulma ve dış borçlanmaya karşı aşırı güven sebebiyle 70'lerin ortasında makroekonomik istikrarsızlık büyük oranda yükselmiştir. 1970'lerin sonlarında ise devlet artık kısa dönemli borçlarını bile ödeyemez hale gelince bu durum ekonomik krizleri beraberinde getirmiştir.

1980'de, önemli bir kararla ekonomi tamamen içe dönük strateji yerine dışa açık politika uygulama hedefine yönelmiştir. 1980 yılındaki istikrar ve yapısal reformlar (ticari ve finansal liberalizasyon gibi) IMF, Dünya Bankası ve OECD tarafından desteklenmiştir. Bu program ile birlikte devletin rolünde büyük bir değişim gerçekleşmiştir. Yeni strateji doğrultusunda örneğin, devlet yatırıma yönelik stratejisini imalattan altyapıya çevirmiştir.

1980 sonrası yeniden yapılanma sürecinin başlıca hedefi olarak görülen enflasyonu düşürerek, sağlıklı ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamak, ancak sıkı para ve maliye politikası uygulamaları ile mümkündü. Fakat, her ne kadar ilk yıllarda sıkı para ve maliye politikalarıyla enflasyonda belli düşüşler yaşansa da 1984 yılında askeri rejimin yerini

tekrar parlementer sisteme bırakmasıyla maliye ve para politikaları gevşemeye başlamıştır. Bu dönemde artan kamu harcamalarıyla birlikte, bütçe açıkları artarken, hükümet bütçe açıklarını kapatmak yerine kısa vadeli borçlanma stratejisi uygulamıştır. Böylelikle faiz oranları ve kısa vadeli sermaye girişi artmış, TL değer kazanmıştır. Buna rağmen 1987'den itibaren *Kamu Kesimi Borçlanma Gereği* (KKBG) hızla artarak, yüksek enflasyonun başlıca nedeni olmuştur (Balıkçioğlu, 2003). 1987'e kadar artan ekonomik özgürlük endeksinde, uygulanan para ve maliye politikalarının başarısı etkili olurken, 1987 sonrasında artan enflasyon, kamu kesimi borçlanma gereği gibi faktörler ekonomik özgürlüğü daraltıcı atki yapmıştır. Bu durum Şekil 3.25'te dalgalı, hatta azalan seyir göstermektedir.

Yüksek kamu açıkları ve devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) faiz oranları, TL'nin reel olarak değer kazanması, kısa vadeli iç borçlanma 1988-93 yılları arasında mali piyasaların tipik özellikleriydi.

Sermaye piyasalarının düzenlenmesi ve yönetilmesi amacıyla 1981'de *Sermaye Piyasası Kurulu*(SPK) kurulmuştur. 1984 yılının başlarında bankalara Merkez Bankası'nın belirlediği sınırlar içerisinde döviz alış ve satış kurlarını belirleme yetkisi tanınmıştır. Fakat mali piyasalardaki dalgalanmalar ve döviz kurlarındaki spekülasyon hareketler sonucunda, 1985 sonlarında döviz işlemlerine çeşitli sınırlandırmalar getirilmiştir. 1986 yılında ise *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası* (İMKB) kurulmuştur. 1989 yılına kadar büyüme sürecini tamamlayarak, yabancı yatırımları da çekmeye başlarken, *Kamu İktisadi Teşekkülleri* (KİT'ler)'nin özelleşmesine de katkıda bulunmuştur. Şubat 1987'de TCMB açık piyasa işlemlerine başlamıştır. Nisan 1989'da altın piyasası kurulmuştur. Ağustos 1989'da *Türk parasının kıymetini koruma* hakkındaki kararlar, TL ve yabancı paralarla yapılan uluslararası ödeme, işlem ve transferler üzerindeki kısıtlamalar büyük ölçüde kaldırılmıştır. Bu kararlar birlikte, yerleşiklerin beraberlerinde döviz bulundurmaları serbest hale gelirken, yurt dışına çıkarılabilecek döviz miktarı üst sınırı oldukça yükseltilmiştir. Böylelikle, Türkiye kambiyo rejimi büyük ölçüde serbest olan ülkelerden birisi olmuş ve TL, IMF tarafından Mayıs 1990 tarihinde *konvertibl para* ilan edilmiştir (Balıkçioğlu, 2003).

1980'li yıllarda reel büyüme de inişli çıkışlı bir performans izlemiştir. Dışa açık dönem boyunca, Türkiye ekonomisinde reel GSMH % 4,2 oranında bir yıllık ortalama artış

göstermiştir. Ancak 1980’lerde kaydedilen ekonomik büyüme oranı artışı 1990’larda görülen büyüme artışına göre daha yüksektir. Ayrıca özel sektörde sermaye oluşumu bu dönemde kamu sektöründekine göre daha yüksektir (İsmihan ve diğerleri, 2002: 7).

Genel anlamda, 1970’lerin ortalarından itibaren makroekonomik istikrarsızlık önemli oranda artmış ve bu dönem itibarıyla Türkiye ekonomisi için önemli bir problem haline gelmiştir. 1980’lerin başında Türkiye bu istikrarsızlığın üstesinden gelebilmiştir. Ancak 1980’lerin sonuna doğru makroekonomik istikrarsızlık yeniden artmaya başlamıştır. Bu artış ise bazı popülist hareketler ve kamu sektöründeki dengesizlikten kaynaklanmıştır. Özellikle 1987 sonrasında büyümede oldukça istikrarsız bir dönem yaşanmıştır (Balıkcıoğlu, 2003: 52).

1990’lı yıllara gelindiğinde finansal liberalizasyon hemen hemen tamamlanmış, finansal piyasalar genişlemeye ve dış piyasalara entegre olmaya başlamış, fakat bu piyasadaki araçların daha çok kamu kesimi açığının finanse edilmesinde kullanılması, ekonomideki dengesizliği artırmıştır. 1993 yılına doğru popülist politikalarla mücadele, sermaye akışı yoluyla olumlu sonuç vermiştir. Fakat bu stratejinin yüksek maliyeti ve 1990’larda artan iç borç faiz oranları mali dengeyi bozmuştur. 1990-1993 arasında örneğin, konsolide bütçeden yapılan iç borç faiz ödemeleri neredeyse iki katına yükselmiştir (İsmihan ve diğerleri, 2002: 8).

Ocak 1994’te uluslararası kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye ekonomisinin notunu düşürmesiyle devalüasyon beklentileri artmış ve finansal piyasalarda panik yaşanmaya başlanmıştır. Türkiye 1994’de finansal krizle karşı karşıya kalmıştır. Bunun nedeni ise mali dengenin sürdürülememesi, iç borç piyasasındaki darboğaz ve monetizasyon olarak görülmüştür. Kamu yatırımları büyük oranda düşmesine karşılık özel sektör yatırımları daha düşük oranda artmıştı. Enflasyon oranı aşırı yükselmiş ve Türk Lirası değer kaybetmiştir. Hükümet 5 Nisan 1994’de kamu açıklarını azaltmak amacıyla, harcamaları kısımaya yönelik bir program açıklarak piyasaların sakinleşmesini sağlamıştır. Ancak krizin bankacılık kesimi üzerinde de ağır etkileri olmuş, sektörün kredi aktiviteleri durmuştur. Bu program 1995’de durdurulmuş, 1998’de IMF ile stand-by anlaşması yapılarak enflasyonu azaltma programı başlatılmıştır. Ağustos 1998 Rusya Krizi, Nisan 1999 genel seçimleri, Ağustos-ekim 1999 depremleri kamu kesimi genel dengesini bozmuş, iç ve dış borç stoku artmış, GSYİH reel anlamda küçülmüştür.

Ocak 2000’de başlayacak kura dayalı istikrar programından önce *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu* (BDDK) kurulmuş, bankacılık kesiminin yeniden yapılanması, böylelikle programın daha sağlıklı işletilmesi hedeflenmiştir. Ocak 2000 programı, yönlendirilmiş sabit döviz kuru rejimi üzerine kurulmuş, 2002 sonunda enflasyon oranının tek haneye inmesi hedeflenmiştir. Böylelikle, enflasyon beklentileri azalacak, TL’ye değer kazandırılmak suretiyle sermaye girişinde artış sağlanacak, bu da büyümeyi destekleyecekti. Fakat gerçekleşen enflasyon oranı beklenenin üzerinde olunca, TL’nin reel olarak fazla değerlendirilmesi ve azalan faiz oranlarıyla birlikte iç talepte ve ekonomide aşırı bir canlanma gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, cari işlemler dengesi kötüleşmeye başlamıştır.

2000 yılının ortalarında, tüm olumlu gelişmelere rağmen, yavaşlayan reformlar, yüksek cari açık, özelleştirme hakkında karşıt görüşler ve bankacılık sektöründe devam eden kırılmalı yapı programının sürdürülebilirliği üzerine kaygıları artırmıştır. Kasım 2000 krizi ile birlikte faiz oranları yükselmiş, TL’nin devalüasyonu beklentileri artmıştır. Buna rağmen programa devam edilmiş, Şubat 2001’de yaşanan aşırı faizler, Merkez Bankası rezervlerinin erimesi; döviz çıkışına dayalı programa son verilmesini, döviz kurunun dalgalanmaya bırakılmasını uygulamaya başlatmıştır (Balıkcıoğlu, 2003: 66).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ile; enflasyon ve faizler yükselirken belirsizlikler de artmıştır. Mali kesimdeki çalkantılar reel kesimi de etkilemiştir. Kura dayalı istikrar programının terk edilmesinin ardından yaşanan belirsizlik, güven bunalımı ve istikrarsızlığı ortadan kaldırmak amacıyla Mayıs 2001’de “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” başlatılmıştır. Bu programın, önceki program ile aynı hedeflere sahip olmasına rağmen program stratejisinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Yeni programla birlikte, döviz kuru rejimi serbest dalgalı kur olarak belirlenmiştir. Ayrıca, sürdürülemez borç stokunu azaltmak ve sürdürülebilir miktarlara indirmek ve borçlanma faiz oranlarında gelişme sağlamak amacıyla faiz dışı fazla yaratmak, güvensizlik ortamını da iyileştirmek amacıyla, iktisadi kurulların bağımsızlığı artırılarak şeffaflığın sağlanması hedeflenmiştir. Bunun yanında, yaşanan krizlerin nedenlerinden birisi olan bankacılık sektörünün de yeniden yapılandırılması programın ana stratejilerinden birisi olmuştur.

BDDK’nın hedefleri;

- Sektörün etkinliğini ve rekabet kabiliyetini artırmak,

- Sektöre güveni kalıcı kılmak,
- Sektörün ekonomi üzerinde yaratabileceği zararları asgariye indirmek,
- Sektörün dayanıklılığını geliştirmek,
- Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumaktır.

Bu hedefler doğrultusunda kamu, Tasarruf Mevduat Sigorta fonu (TMSF) ve özel bankaların yeniden yapılandırılmasına başlanmıştır. Kamu bankalarının görev zararlarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, sermaye yapısının güçlendirilmesi, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi sağlanmaya çalışılmıştır. TMSF'deki bankaların da kısa vadeli yükümlülükleri azaltılıp, açık pozisyonları kapatılmış, şube ve personel sayısı azaltılmış, birleşmeler sağlanmıştır. Özel bankacılık sisteminin de daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için sermaye yapıları güçlendirilmiş, kur ve faiz riskine sınırlandırmalar getirilmiş, kredi alacakları kısmen yeniden yapılandırılmış, yeni muhasebe standartları getirilmiş, denetimler artırılmıştır. Bu doğrultuda, çeşitli yapısal ve kurumsal düzenlemeler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (Balıkçoğlu, 2003: 62).

2001 ekonomik krizinden sonra, 2001 - 2006 arasında, kararlılıkla uygulanan sıkı para ve maliye politikalarının sonucunda, ekonomik göstergeler olumlu sonuçları işaret etmiş ve beklentiler olumluya dönüşmüştür. 2001 krizi sonrasında uygulamaya konan programın öncelikli hedefi istikrar ortamının yeniden sağlanması olmuştur. Özellikle mali disiplinde görülen iyileşme ve bütçe açıklarının daralması, reel faiz oranlarının ve enflasyonun hızla aşağı inmesine imkan tanımıştı. Bu iyileşmelerin sonucu olarak istikrarsızlığın ortadan kalkması ve ekonomik büyüklüklerin öngörülebilir hale gelmesi de yatırımların artmasını sağlayan en önemli faktör olmuştur. Bu sayede, özellikle yatırım aşaması daha uzun süren bir dizi proje gerçekleştirilmiştir. Türk sanayisine uzun yıllardan sonra yeni bir ivme verilebilmiştir.

2002 - 2006 döneminde Türkiye ekonomisi, güçlü bir ekonomik büyümeye eşlik eden yoğun yabancı kaynak kullanımı sürecine ve disiplinli bir kamu maliyesi uygulamasına sahne olmuştur. Kur ve para politikası açısından bakıldığında, enflasyon hedeflemesi uygulamasının temel para politikası olarak seçilmesi ve kur politikası olarak da, enflasyon hedeflemesi uygulamasını destekleyebilecek olan dalgalı kurun seçilmesi dönemin diğer karakteristik özelliği olmuştur. Para ve kur politikası enflasyonla

mücadelede başarılı olmuş ve enflasyon oranında önemli düşüşler sağlanmıştır. Bununla beraber cari işlemler dengesi açıkları giderek büyümüştür. Bunun nedeni de ekonomideki kamu ve/veya özel sektör unsurlarının kazandıklarından fazla harcamalarıdır. 2002- 2006 arasında harcamalar yöntemiyle oluşturulmuş veriler dikkate alındığında, cari işlemler açığının temel sebebinin özel kesim net tasarrufundaki hızlı gerileme olduğu görülmüştür. Daha da ayrıntıya inildiğinde ise, özel kesim net tasarruflarındaki hızlı gerilemenin özel tüketim artışından çok, özel yatırımların artışından kaynaklandığı görülmektedir. Özel yatırımlardaki artışın yoğun yabancı sermaye kullanımı olan bir dönemde gerçekleşmesi ise doğrudan yabancı sermaye kullanımı ile net özel kesim yatırımları (dolayısıyla tasarrufları) arasındaki ilişkiyi gündeme getirmektedir (İnan, 2006: 16).

Bu dönemde, özel sektör yatırımları yıllık ortalama % 20 artış hızı göstermiştir. Ekonomide istikrarın sağlanması, sadece sanayiye ivme kazandırmakla kalmamış, aynı zamanda yeniden yapılanma sürecini de başlatmıştır. Türkiye'nin Avrupa bölgesi ile bütünleşme çabaları ile beraber, sanayide teknoloji kullanımını da artmıştır. Ortalamanın üzerinde teknoloji kullanan sektörlerde üretim artışı çok daha hızlı olmuştur. Ortalamanın üstünde teknoloji kullanan sektörlerin toplam ihracat içindeki payı 1997 yılında % 17 iken, bu oran 2006 yılında % 31'e yükselmiştir. 2002 - 2006 yılları arasında sergilenen başarılı performansın ardından 2007'de makroekonomik göstergeler tekrar kötüleşmeye başlamıştır.

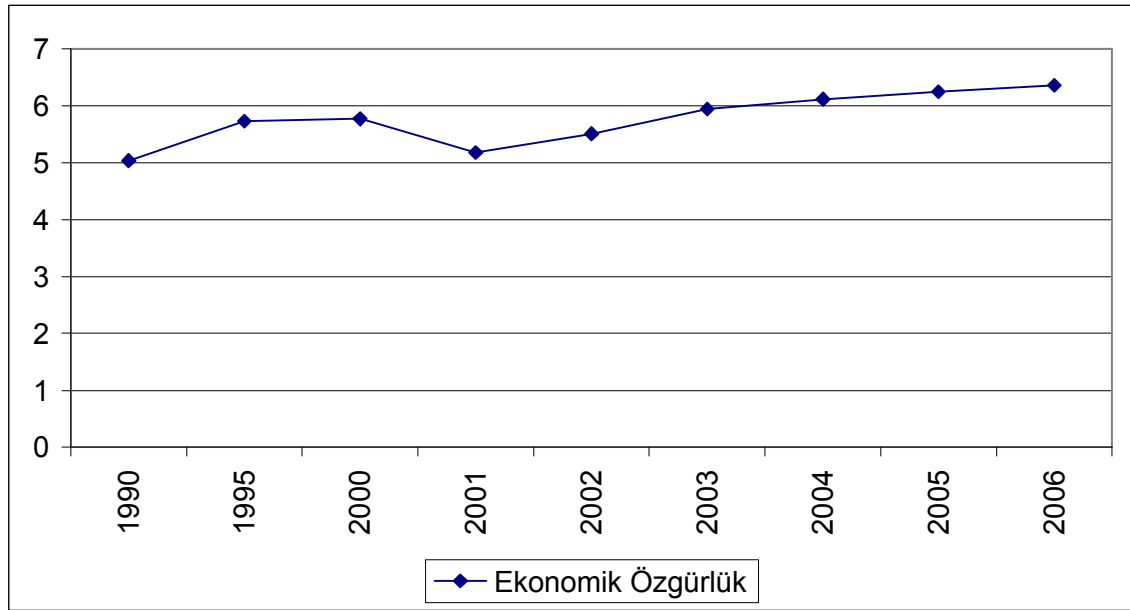
Özetlemek gerekirse, 1970 – 1980 Türkiye ekonomisi Şekil 3.25 ile birlikte değerlendirildiğinde, 80 öncesi ithal ikameci politikaların izlendiği dönemde Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin 4-5 arasında derecelendirilerek, az özgür kategorisinde bulunmaktadır. Yukarıda sayılan bütün ekonomik faktörler; dış ticaret, döviz kuru, devletin büyüklüğü, kısıtlı sermaye girişi, yüksek enflasyon, mali istikrarsızlık vs. bu düşük özgürlük düzeyinde etkili olmuştur. 1980 sonrasında ise, temel özellik liberal politikalar; (minimal devlet müdahalesi, serbest dış ticaret, serbest kur politikaları, özelleştirme, mali disiplinin sağlanması, bürokrasinin azaltılmasıyla piyasa aksaklıklarında azalma gibi) ekonomik özgürlüklerin artmasında etkili faktörler arasında sayılabilmektedir.

3.1.6. Fraser Enstitüsü Endeksi'nde Türkiye'nin Yeri

Henüz daha Türkiye ile ilgili ekonomik özgürlükler üzerine kapsamlı bir çalışma yokken, Fraser Enstitüsü'nün 1996'da yayınladığı "Dünyada Ekonomik Özgürlük (1975-

1995)” adlı raporuna göre, Türkiye’nin ekonomik özgürlük endeksi 1975 yılında 2.8, 1980’de 2.3, 1985’de 3.8 ve 1990’da 4.6 olarak belirlenmiş ve 1975’den 1990’a kadarki 15 yıllık süre zarfında ekonomik özgürlük endeksindeki artış 1.8 olarak ifade edilmiştir. Aynı raporda Türkiye 1975-1990 yılları arasında ekonomik özgürlük endeksi en fazla artan 15 ülke sıralamasında altıncı sırada yer almıştır. Türkiye’de ekonomik özgürlüklerin gelişiminde rol oynayan temel unsurlar şu şekilde belirtilmiştir: Yurtdışındaki bankalarda hesap açma hakkının yasalaşması, vergi oranlarındaki azalma (maksimum vergi oranı 1980’de % 75’den 1990’da % 55’e düşürülmüştür), dış ticarete daha düşük tarife uygulanmaya başlanması (uluslararası ticaretten alınan ortalama vergi oranı 1975’te % 14,4’den 1990’da % 2.3’e indirilmiştir), döviz kuru üzerindeki devlet kontrollerinin azalması ve ticaret sektörünün büyüklüğünün önemli ölçüde artması (Dileyici ve Özkıvrak, 2007).

Şekil 3.26: Fraser Endeksine Göre Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler



1990 - 2006 yılları arasında Fraser Endeksi’nde Türkiye’nin skorları, Şekil 3.26’da gösterilmiştir. Buna göre, 1990 - 2000 yılları arasında Türkiye’de ekonomik özgürlükler artmış, fakat 2000 ve 2001 krizleri bu artışı tersine döndürmüştür, kriz sonrasında 2006 yılına kadar özgürlük düzeyi tekrar düzenli olarak yükselmiştir.

Fraser Enstitüsü 2006 Endeksi sonuçlarına göre, Türkiye verileri aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3.1: Fraser 2006 Endeksi'ne Göre Türkiye'de Ekonomik Özgürlükler

Özgürlük Alanı	Endeks Değeri
Devletin Büyüklüğü	7.82
Yasal Yapı ve Mülkiyet Haklarının Korunması	6.29
Güçlü Paraya Geçiş	5.42
Dış Ticaret Özgürlüğü	6.77
Kredi, Emek ve İş Çevrimleri Düzenlemeleri	5.47

Kaynak: Fraser 2008 Raporu

2006 yılında Fraser Endeksi'ne göre Türkiye genel olarak 10 üzerinden 6.36 ile ülke sıralamasında 83. sırada yer almıştır. Bu yıl için Türkiye'nin en özgür olduğu alan 7.82 ile devletin büyüklüğü olurken, dış ticarete de 6.77 ile özgür ülke kategorisinde yer almaktadır. Güçlü paraya geçiş alanında ise 5.42 en az özgür olduğu alanı göstermektedir.

3.1.7. Heritage Vakfı Endeksi'nde Türkiye'nin Yeri

Wall Street Journal ve The Heritage Foundation ortak çalışması olan Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin 2007 yılı sıralamasında Türkiye, 157 ülke arasında 83'üncü sırada yer almıştır.

Ülkelerin 1'den 100'e kadar değişen özgürlük puanlarına göre 80 puan ve üzerinin "özgür", 70-80 puan arasının "büyük ölçüde özgür", 60-70 puan arasının "orta seviyede özgür", 50-60 puan arasının "çok az özgür" ve 50 puan altının "baskı altında" kabul edildiği endekste Türkiye'deki ekonomik özgürlüğe 59.33 puan verilmiştir.

Endekste "ekonomik özgürlük" puanının hesaplanmasında 10 faktör dikkate alınmıştır. Söz konusu alt faktörler arasında bir yatırımcının kaç günde işe başlayabileceğini, ne kadar zamanda gerekli izinleri alabileceğini ve şirketini ne kadar kolaylıkla kapatabileceğini ölçen iş özgürlüğünde Türkiye'nin puanı 67.4 olarak belirlenmiştir.

Endekste verilen dünya ortalamalarına göre bir şirket 48 günde kurulmaktadır. Şirket faaliyetleri için gerekli tüm yasal izinlerin alınması 215 günde gerçekleşmektedir. Şirketlerin ortalama iflas işlemleri ise 3 yılı bulmaktadır. Türkiye'de ise bir şirketin kurulması ortalama 9 günde kurulabildiği belirtilirken, aşırı bürokrasi nedeniyle gerekli yasal izinlerin alınmasının ve şirketin kapatılmasının zor olduğu, bürokrasinin yavaş işlediği ve gecikmelerle sıkça karşılaşıldığı vurgulanmaktadır.

Gümrük vergileri, kotalar ve gümrüklerdeki hızlı dikkate alan ticaret özgürlüğünde Türkiye'ye, 64 olan dünya ortalamasının hayli üzerinde, 76 puan verilmiştir. Türkiye'nin bazı tarım ve gıda ürünleri ithalatını sınırladığı, ithalattaki vergi ve harçların yüksek olduğu, ithalat izinlerinin zorlaştırıldığı, fikri mülkiyet haklarının yeterince korunmadığı ve yolsuzluğun maliyetleri artırdığı ifade edilmiştir.

Vergi oranlarının belirleyici olduğu vergi özgürlüğünde Türkiye 79.4 ile en yüksek puanını almasına rağmen, 82.2 olan dünya ortalamasının gerisinde kalmıştır. Vergilerin "ağır" olduğu Türkiye'de en yüksek gelir vergisi oranının yüzde 35, en yüksek kurumsal vergi oranının yüzde 30 olduğu ve vergi gelirlerinin gayri safi yurt içi hasılaya oranının yüzde 31.1 olarak ölçüldüğü belirtilmiştir.

Kamunun sunduğu özgürlük başlığı altında Türkiye'ye 69.9'la, 70.2 olan dünya ortalamasına oldukça yakın puan verilirken tüketim ve transfer harcamaları dahil Türkiye'de kamu harcamalarının makul seviyede olduğu kaydedilmiştir. Buna göre Türkiye'de kamu harcamaları, gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 35.4'üne denk gelirken kamu iktisadi teşekküllerinin gelirlerinin yüzde 2.6'sı devlete aktarılmaktadır.

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde enflasyon ve kamunun belirlediği fiyatların incelendiği parasal özgürlük başlığında Türkiye'ye dünya ortalamasının 5 puan altında 70.2 puan verilmiştir. Enflasyonun yüzde 10 seviyesine yaklaşması, belediyelerin büyük miktarlarda ekme üreterek fiyatları belirlemesi, birçok tarım ürününün alımında devletin taban fiyat uygulaması, ilaç fiyatlarının kamu tarafından belirlenmesi ve kamu zamlarında ekonomik değil siyasi nedenlerin gündeme gelmesi bunda etkili olmuştur.

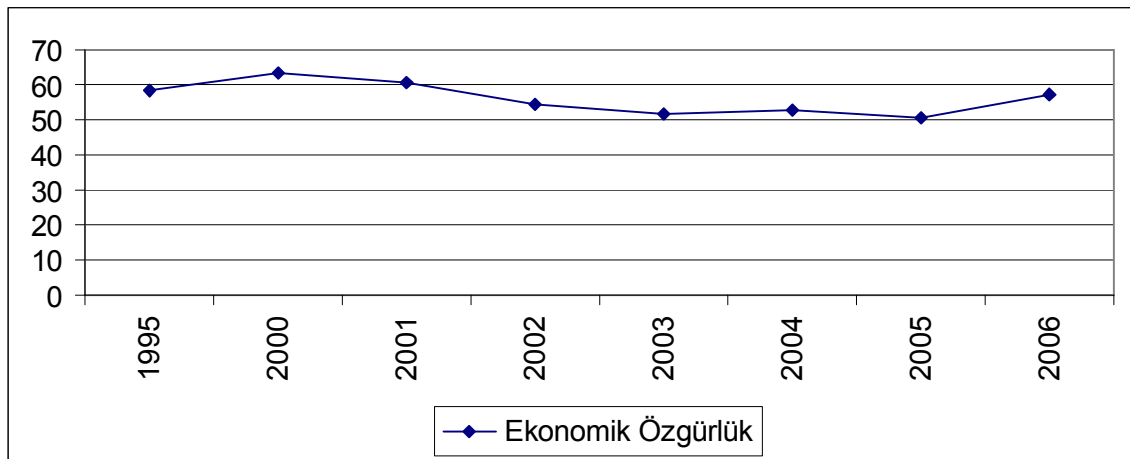
Yabancı yatırımcılara uygulanan kısıtlamaların ele alındığı yatırım özgürlüğünde Türkiye için 49.6 olan dünya ortalamasının az üzerinde, 50 puan belirlenmiştir. Yabancı yatırımları memnuniyetle karşılayan Türkiye'nin televizyon yayıncılığı, havacılık, deniz taşımacılığı ve liman işletmeciliği gibi sektörlerde kısıtlamalara gittiği kaydedilmiştir. Aşırı bürokrasi, yetersiz yargı sistemi ve yasaların sıkça değiştirilmesinin yabancı yatırımcılar üzerinde caydırıcı etki yarattığı ifade edilmiştir. Mali sektör özgürlüğünde Türkiye, 100 üzerinden 50 puan alırken dünya ortalaması 52 olmuştur. 2000 ve 2001 yıllarındaki mali krizin ardından Türkiye'nin bankacılık sistemini güçlendirdiği vurgulanırken, kamunun 3 büyük bankasının sektörün toplam aktifinin yüzde 30'undan fazlasını oluşturmasına ve sermaye piyasalarının zayıflığına dikkat çekilmiştir.

Özgürlük Endeksi'nde, Türkiye'ye mülkiyet haklarıyla ilgili dünya ortalamasının üzerinde puan verilirken mahkemelerin ağır iş yükü altındaki mahkemelerin yavaş karar alması ve yargıçların ticari davalar konusunda yeterince iyi eğitilmemesi eleştirilmiştir. Türkiye'nin 45.4 olan çalışma piyasası özgürlüğü puanı, 62.3 olan dünya ortalamasının oldukça altında kalmıştır. Endekste buna gerekçe olarak istihdam üzerindeki vergi yükünün ağır olması ve ihtiyaç duyulmayan işçileri çıkarmada ağır maliyetle karşılaşılması gösterilmiştir. Dünya ortalamasının 41.2 olduğu yolsuzluğa karşı özgürlükte ise Türkiye'ye 35 puan verilmiştir.

Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde 89 puanla Hong Kong ilk sırada yer alırken Singapur 86, Avustralya 83, ABD, Yeni Zelanda ve İngiltere 82, İrlanda 81 puanla "özgür" ülkeler gurubunu oluşturdular. Lüksemburg, İsviçre ve Kanada 79, Şili, Estonya ve Danimarka 78, Hollanda, İzlanda ve Finlandiya 77, Belçika 75, Japonya ve Almanya 74, Kıbrıs Rum kesimi ve İsveç 73, Litvanya 72, Trinidad Tobago, Bahamalar, Avusturya, Tayvan, İspanya ve Barbados 71, El Salvador, Norveç ve Çek Cumhuriyeti 70 puanla "büyük ölçüde özgür" kabul edilmişlerdir.

Endekste en son sıralara ise 43 puanla İran, Kongo ve Türkmenistan, 40 puanla Burma, 36 puanla Zimbabwe, 35 puanla Libya, 30 puanla Küba ve 3 puanla Kuzey Kore yerleştirilmişlerdir.

Şekil 3.27: Heritage Vakfı Endeksine Göre Türkiye'de Ekonomik Özgürlükler



1995 yılı sonrasında Heritage Vakfı Endeksi'nde Türkiye'de ekonomik özgürlükleri, Şekil 3.27'de görülmektedir. 1995 - 2001 yılları arasında özgürlük skorunda yükseliş kaydedilirken, 2001 yılı ile birlikte ekonomik kriz sürecinde devletin ekonomiyeye

müdahalesinin artması sonucunda ve göstergelerin bozulmasıyla özgürlük seviyesi de azalmış, 2002'den sonra artış trendini yakalamıştır.

Heritage 2006 Endeksi sonuçları Türkiye için aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Heritage 2006 Endeksi'nde Türkiye Sonuçları

Özgürlük Alanı	Endeks Değeri
İş Özgürlüğü	66.7
Ticari Özgürlük	81.0
Mali Özgürlük	68.0
Devletin Büyüklüğü	68.1
Parasal Özgürlük	64.7
Yatırım Özgürlüğü	50.0
Finansal Özgürlük	50.0
Mülkiyet Hakları	50.0
Yolsuzluktan Özgürlük	32.0
Emek Özgürlüğü	47.4

Kaynak: Heritage Vakfı 2008 Yıllık Raporu

2006'da Türkiye 57.8 ile 90. sırada yer almıştır. Bu yıl itibariyle en özgür olduğu alan dış ticaret 81 ile derecelendirilirken, devletin büyüklüğü 68.1 ile ikinci sırada yer almıştır. Türkiye için yolsuzluk alanı ise 32 puan ile en az özgür alanı göstermektedir.

2008 Ekonomik Özgürlük Raporu'na göre Türkiye 10 alanda şu şekilde derecelendirilmiştir:

Tablo 3.3: Heritage 2008 Raporuna Göre Türkiye Verileri

Özgürlük Alanı	Endeks Değeri
İş Özgürlüğü (Business Freedom)	67.9
Ticari Özgürlük	86.8
Mali Özgürlük (Fiscal freedom)	77.7
Devletin Büyüklüğü (Government Size)	68.3
Parasal Özgürlük (Monetary Freedom)	70.8
Yatırım Özgürlüğü (Investment Freedom)	50.0
Finansal Özgürlük (Financial Freedom)	50.0

Mülkiyet Hakları	50.0
Yolsuzluktan Özgürlük	38.0
Emek Özgürlüğü	48.0

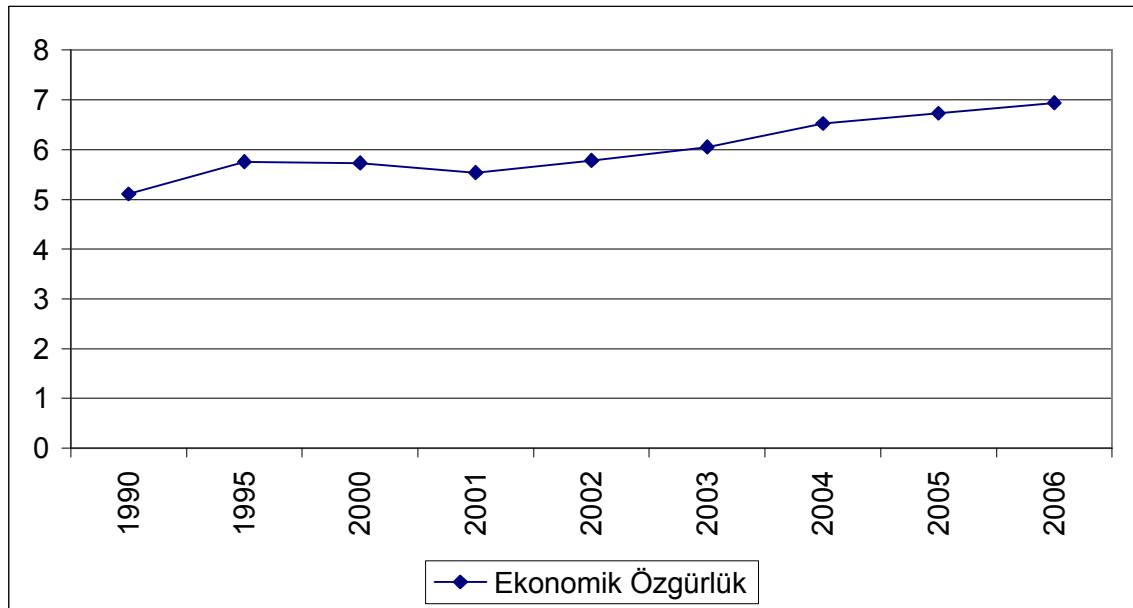
Kaynak: Heritage 2008 Yıllık Raporu

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, 2008 ve 2006 yılları Heritage Endeks göstergeleri karşılaştırılacak olursa, 2008’de özgürlük göstergelerinin sayısı artmıştır. Heritage 2008 Yıllık Raporu’na göre, Türkiye ekonomik özgürlükler anlamında en yüksek başarıyı ticarete göstermiştir. Bunu mali alanda özgürlük takip etmektedir. Ekonomik özgürlük bakımından en başarısız alan ise yolsuzluk gibi görünmektedir.

Heritage Vakfı’nın en son 2008 yıllık raporuna göre, Türkiye ekonomik özgürlük sıralamasında 74. olmuştur. 2008 yıllık raporunun daha öncekilere göre farkı derecelendirmenin 100 puan üzerinden yapılmasıdır. Oysa daha önceki endekslerde 10 üzerinden bir derecelendirmeye gidilmiştir.

Şekil 3.26 ve Şekil 3.27’de görülen grafikler, ekonomik özgürlük endeksi hesaplama konusunda deneyimli ve yetkili kuruluşlar olan Fraser ve Heritage Vakfı’nın Türkiye ile ilgili ekonomik özgürlük ölçümlerinin 1990 - 2006 yılları arasındaki seyrini ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında özgün verilerle ve hesaplamalarla oluşturulan Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi de Şekil 3.28’de aşağıda sunulmuştur.

Şekil 3.28: Türkiye’de Ekonomik Özgürlükler



Bu üç şekil karşılaştırıldığında, özgün verilerle elde edilen Türkiye Ekonomik Özgürlük Endeksi, diğer iki yetkili kurumun hazırlamış olduğu endekslerle, özellikle Fraser Enstitüsü Türkiye verilerininin 1990- 2006 yılları arasında zaman içerisinde sergilediği trend bakımından oldukça yakın bulunmuştur. Oysa, hesaplama yöntemleri ve ağırlıklandırma çeşitleri Fraser Enstitüsü'nden yararlanılarak elde edilmiş olsa da bileşen grupları ve alt bileşenler açısından farklılıklar bulunmaktadır. Heritage Vakfı Endeksi'nin de genel olarak uzman görüşleri ve çeşitli yöntemlerle elde ettiği veriler, genel eğilim bakımından aynı yılları benzer bir grafikte yansıtmaktadır. Bu benzerlikler, çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu, DPT, TCMB, Hazine Müsteşarlığı gibi çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen bileşenlerden yola çıkarak oluşturulan Türkiye Endeksi'nin tutarlılığını ve gücünü artırmaktadır.

3.2. TÜRKİYE'DE EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER

Türkiye Cumhuriyeti, gerek kamu bürokrasisi gerekse mali yapı itibariyle Osmanlı Devleti'nde uygulanmakta olan sistem üzerine kurulmuştur. Ancak çağın gereklerine göre her alanda başlatılan yenilik hareketleri hem kamu bürokrasisini hem de mali sistemi kapsamıştır. Aslında, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında görülen yenilik hareketlerinin temeli XIX. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır (Yereli, 2003: 96).

3.2.1. Türkiye'de Devletçilik: 1980'e Kadar İzlenen Politikalar

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk devleti, Lozan Barış Antlaşması ile birlikte siyasi, iktisadi ve mali bağımsızlığına kavuşmuştur. Lozan Barışı ile Düyun-u Umumiye İdaresi kaldırılmış, 1927 yılından itibaren de koruyucu gümrük politikası uygulanmaya başlanmıştır. Birçok imtiyaz işletmesi devletleştirilmiş ve bunların borçları belli bir ödeme planına bağlanmıştır. Bu devirde dış borçlanma olanakları da çok sınırlıdır. İşte bu koşullar altında cumhuriyet hükümetleri, bir yandan eski Osmanlı borçlarını ödemek, diğer yandan millileştirdiği işletmelerin tazminini yapabilmek için eskiye nazaran daha çok gelir toplamak mecburiyetinde kalmıştır (Aksoy, 1991: 157).

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında zengin kaynaklara sahip olmakla birlikte, bunu kullanabilecek teknik ve mali sermayeden yoksundur. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde, günün koşullarına uygun olarak liberal görüşlere göre belirlenen ve özel kesimden beklentileri fazla olan ekonomi politikası 1930'dan itibaren hızla devletçiliğe

dönüşmüştür. Uzunca bir süre boyunca ve üç kıtada kadınıyla, erkeğiyle savaşmış bir toplumu, savaş sonrası dönemde serbest ticarete yönlendirmek zaten sosyo-psikolojik açıdan da kolay değildir (Yereli, 2003: 97).

Devletçilik ilk olarak 1924 Anayasası'nda benimsenmiştir. Ancak pratiğe dönüşmesi 1932'den sonraya kalmıştır. Bu yıllardan itibaren kamu kesimi her alanda hızla büyümüştür. Söz konusu kamu iktisadi girişimleri o dönemde ekonominin lokomotifi olmuşlardır. 1924 Anayasası ile benimsenen devletçilik anlayışı ile birlikte ekonomi politikalarını benimseyenler tarafından özel kesim de göz ardı edilmemiştir. 1927 yılında uygulanmaya başlayan koruyucu gümrük tarifeleri ile devlet, bir taraftan vergi gelirlerini artırmayı hedeflemiş, diğer taraftan yurtiçi sanayi işletmelerini koruma amacını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu politikaların bir uzantısı olarak kabul edilen Teşvik-i Sanayi Kanunu ile birçok vergi muafıkları getirilmiştir. Bu kanunun amacı, özel sanayi yatırımlarını vergi politikası aracılığı ile teşvik etmektir.

Atatürk döneminde ve 1940 sonrasındaki uygulamalar tam anlamıyla karma ekonomiyi ifade etmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi boyunca özel kesim, beşeri sermayesinin ve teknolojik olanaklarının elverdiği ölçüde ve piyasa ekonomisinin kuralları içerisinde gayri safi milli hasılanın oluşmasına katkıda bulunmaya çalışmıştır.

Ekonomik etkileri ve özellikle üretim üzerindeki etkileri olumsuz olan bütün vergilerin kaldırılmasını öneren Mustafa Kemal, bu inançla önce Aşar Vergisi'ni kaldırtmıştır. Devlet gelirlerinin, halkın gelir artışına uygun biçimde artırılmasını isteyen Atatürk, bu amaca uygun olarak, 1925 yılından itibaren Kazanç Vergisi'ni uygulamaya koydurmuştur (Aysan, 1980: 30-31).

Milli devlet anlayışının egemen olduğu bu dönemlerde, milli tüccar, milli sanayici, milli esnaf, milli çiftçi ve milli sermaye oluşumuna yönelik olarak izlenen ekonomik politikaların en önemli özelliği korumacılığa ağırlık vermeleri ve devlet marifetiyle piyasayı geliştirmeye yönelik olmalarıdır.

Keynesyen anlayışın etkili olduğu 1950 sonrası dönemde ise açık bütçe politikaları izlenerek kamu harcamaları hızlı bir şekilde artırılmıştır. Kamu yatırımlarının giderek artması kamu harcamalarını artırmış, buna karşılık vergi gelirlerinde istenen gelir artışı sağlanamadığı için borçlanarak bütçenin finansmanına çalışılmıştır. İngiliz ve Fransızlar'a

1950 yılına kadar ödenen Osmanlı borçlarının ardından, 1950'li yıllar bu sefer Türkiye'nin borçlanma yılları olarak önem kazanmıştır.

Kalkınma planlarında yer alan liberal söylemlere rağmen devletin ekonomiye müdahalesi 1960'lı yılların başından itibaren 1977 yılına kadar, her alanda giderek artma eğilimi göstermiştir. 1974 yılında verilen bir yetkiyle, Maliye Bakanı yatırımları hızlandırmak, fiyat istikrarını ve yıllık programların etkinlikle uygulanmasını sağlayabilmek için, öngörülen bütçe ödeneklerini yıl içerisinde belli oranlarda, hatta gerektiği kadar, artırabilme yetkisine sahip kılınmıştır. Bu yetkinin kullanımı, açıktan finansmanın artması anlamına gelmektedir. 1970'li yılların sonuna doğru kamu harcamalarındaki artış büyüyen enflasyon oranlarını beraberinde getirmiştir (Saybaşı, 1986: 121).

1960-80 arasında uygulanan ithal ikameci politikalarla, bu sefer transfer harcamaları artırılmış ve kamu ekonomisi genişlemeye devam etmiştir. Bu dönemde devlet tekelleri siyasi iktidarlara yakın çevreler tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmış ve yine kamu iktisadi girişimlerdeki partizan kadrolaşmalar nedeniyle işletmelerdeki istihdam optimumunun üzerine çıkmış ve üretimde verimlilik düşmüştür. Piyasa anlayışından uzak bir şekilde ücret belirlenmesini esas alan politikalar sonucunda pek çok kamu iktisadi girişimi hızla zarar eder hale gelmiştir. Yine ithal ikameci politikaların bir sonucu olarak, siyasi iktidarlara yakın sanayiciler korunmuş ve kalitesiz ürünleri monopol ya da oligopol piyasalarında yüksek karlarla satmışlardır. Kısa aralıklarla yapılan seçimleri kazanma amacındaki siyasi iktidarlar ise yüksek taban fiyat tespiti ve aşırı miktarlardaki destekleme alımları ile kamu ekonomisindeki açıkları daha da artırmışlardır (Yereli, 2003: 100).

1950'ye kadar siyasi iktidarı elinde tutan tek parti yönetimi sadece yurttaşların siyasal açıdan yönlendirilmeleri ile yetinmeyip, onların gelir kaynaklarını ve gelir seviyesini belirleme gücünü de elinde tutmak ve milli geliri siyasal sadakate göre paylaştırmak istemiştir. Dolayısıyla demokrasiye geçildikten sonra da piyasa ekonomisinden yana olan partilerin de piyasa ekonomisine ilişkin tüm taahhütlerine rağmen, devletçiliği sürdürmelerinin nedeni, tek parti modelindeki gibi seçmenin sadakatini gelir dağılımını denetleyerek garanti altına almak istemeleridir (Akalin, 1996).

Bu çalışmada ele alınan dönem Türkiye ekonomisinde II. Beş yıllık kalkınma planının uygulandığı yıllarla başlamaktadır. Bu dönemde temel ekonomik hedef, katkılı

ulusal gelirin yılda ortalama % 7 büyümesidir. İkinci Kalkınma Planı'nda ekonomik gelişmenin tüm diğer öğeleri, örneğin iş bulma; tasarrufların artırılması; ekonominin dışa bağımlılığının azaltılması, vb. büyüme hızına bağımlı olarak ele alınmaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2008: 151).

1973-77 yılları arasında ise Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Bu plan döneminde birtakım reform önerileri (adalet, eğitim ve kamu kesimi reformları, ekonomik gelişmenin gereklerine uygun bir etkinliğin sağlanması) bulunmaktadır. Bu dönemde yeni bir uzun dönem planlanması gerekmesinin nedenlerinin başında ekonomik gelişmeye yeni bir ivme kazandırma isteği ve özellikle de AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) ile ilişkiler gelmektedir.

1973-77 dönemini kapsayan dönemde ağırlaşan ekonomik bunalım, daha önceki bunalımlardan sayısal ve niteliksel olarak daha ağır olmuştur. Örneğin ekonomik bunalım yılları sayılan 1957'de enflasyon oranı % 20- 25 iken 73-77'de bu oran üçe dörde katlanmıştır. Yıllık dış ticaret açığı da 1957'de 300- 400 milyon dolar iken 70'lerde 7- 8 kat artmıştır. İşsizlik boyutu da ekonomik bunalımı toplumsal ve siyasal bir görünüme kavuşturmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2008: 196).

1970-76 arasındaki dönemde ithal ikameci strateji en yoğun yaşanmıştır. Bu dönem ithal ikameci sanayileşmenin ikinci evresi olarak bilinmektedir. Bu dönemde Türk ekonomisi, yoğun bir biçimde üretim malları üreten, ara malı ve temel tüketim sanayi sektörlerinin yurt-içinde ikamesine yönelmiş ve kamu sektörü öncülüğünde hızlı bir yatırım programını devreye sokmuştur. Ayrıca bu dönemde, ithal malları ile rakip ulusal sanayi sektörlerinin kota ve yüksek tarife ile korunarak, ulusal sanayi burjuvazisine koruma rantları aktarılmıştır. Devletin, ulusal ekonomide mal ve işgücü piyasalarına kamu işletmeleri ve yatırım tercihleri aracılığıyla yoğun bir müdahale içinde bulunduğu bu birikim modeli 1977'den başlayarak bir döviz, finansman krizine sürüklenmiş ve 1980 yılında gerçekleştirilen dışa açılma ile sona erdirilmiştir (Yeldan, 2001: 38).

1970'li yılların ikinci yarısında yaşanan ekonomik bunalımın nedenleri arasında birtakım dış faktörler de bulunmaktadır. Bunlar; OPEC'in ham petrol fiyatlarını 1974 başında beş katın üstünde artırması, Kıbrıs olayı ve Türkiye'nin yoğun ekonomik ilişki içinde bulunduğu ülkelerde, işsizlik ve enflasyonun birlikte görüldüğü ağır ekonomik bunalım olarak sayılabilir.

3.2.2. Türkiye’de Liberalizasyon Çabaları:1980 Sonrası Dönem

Gelişmekte olan ulusal ekonomilerin, gelişen dünya finans sistemine entegre olmaları finans sektörlerini liberalleştirme amacına yönelik bir takım politikalarla mümkün olmaktadır. Finansal liberalizasyonun ardındaki motif, büyümeyi ve istikrarı; tasarruf ve ekonomik etkinliğin (verimin) artırılmasıyla yeniden inşa etmektir. Bunun da önemli sonucu, bu ekonomilerde spekülâtif kısa dönemli sermaye hareketlerinin (sıcak paranın) finansal istikrarsızlığı artırarak bu ülkelerde birtakım finansal krizlere yol açması olmuştur. Bu açıdan, finansal yapıları zayıf olan ulusal ekonomiler çıktı büyümesindeki oynaklıkların artmasından ve girişimci kararlarının dar görüşlü olmasından yakınmışlardır (Boratav ve Yeldan, 2001:3).

24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda kamu kesimini küçültmeye yönelik liberal politikalar ve beraberinde ihracata yönelik sanayileşme politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Temel özellik, ekonomiye ilişkin karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların tek “yol gösterici” olmalarıdır (Kepenek ve Yentürk, 2008:199).Özellikle 1983 yılından sonra, piyasa ekonomisine geçiş süreci başlamış ve ekonominin dışa açılması, kamu iktisadi girişimlerinin özelleştirilmesi, konvertibilite gibi uygulamalarla planlamanın ağırlığı azaltılmıştır.

Özel girişimciliğe dayalı ekonomilerde fiyatların, arz ve talebe göre belirlenmesi kuraldır. Fiyat serbestisi, egemenliği, yalnız ülke içinde değil, uluslararası ticarete de geçerli olmalıdır. İç ve dışta tam serbesti, yalnız bireyin kaynaklarını en etkin kullanmasına, mutluluğunu ençoklaştırmasına yol açacaktır. Piyasa aksaklıklarının düzeltilmesi yine piyasanın işleyişine bırakılmalıdır.

Bu anlayışa göre hükümetin temel görevi, para sunumunu ve kamu harcamalarını, etkin talebi, üretim (arz)den çok artırmayacak düzeyde tutmaktır. Para miktarı ve kamu harcamaları buna göre ayarlanmalıdır. Hükümetler ekonomiye ne kadar az karışır ya da piyasanın işleyişine karışmazsa, ekonomi doğal gelişmesini, fiyat göstergelerinin ışığında ve özel girişim öncülüğünde sağlayacaktır.

Bununla birlikte ekonomik alanda yapılan bütün reform niteliğindeki yeniliklere rağmen kamunun denetim altında tuttuğu kaynakların hacmi küçültülemediği. İzlenen politikaların etkisiyle yeniden büyüme sürecine girilmişse de, büyüme oranlarındaki

istikrarsızlık devam etmiştir. Son dönemde, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan krizlerin etkisiyle büyüme oranı negatif rakamlara düşmüştür.

Türkiye, modern sanayi ile halen istihdamın % 40'ını bünyesinde barındıran geleneksel tarımın bileşiminden oluşan dinamik ve ikili bir yapıya sahiptir. Bu ekonomik yapı içinde özel sektör güçlü ve hızlı bir şekilde büyümektedir. Ancak devlet halen temel endüstrilerde, bankacılıkta, taşımacılıkta ve iletişim sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Ülkenin en önemli ve en fazla ihracat gerçekleştiren sanayi sektörü tekstildir. Bu sektörün hemen hemen tümünde özel sektör faaliyette bulunmaktadır. Son yıllarda ekonomik yapı, düzensiz ekonomik büyüme ve ciddi dengesizliklerle karakterize olmuştur. Birçok yılda reel GSYİH % 6 oranını aşmıştır. Ama bu güçlü genişleme süreci 1994 ve 1999 yıllarında ani ve keskin bir gerileme ile kesilmiştir. Bu arada kamu kesimi borçlanma gereği sürekli olarak GSMH'nin % 10'unun üzerinde seyretmiştir. Bunun temel nedeni merkezi hükümet harcamalarının % 40'ından fazla olan faiz ödemelerinin getirdiği ağır yüküdür (Dursun, 2002: 187).

24 Ocak 1980 kararlarının belirleyici özelliklerinden biri de işgücü ve sermaye gibi temel üretim faktörlerinin fiyatının (ücret ve faizin) piyasa koşullarına göre belirlenmesidir. Bu çerçevede işgücü fiyatları düşük tutulmalı, faiz oranının da serbest piyasa koşullarına bırakılması gerekir. Ancak bu ücretlerin düşük tutulmasının da bir sınırı vardır. Ücretler, emek gücünün varlığını sürdürmesi yeniden üretim için belli bir düzeyin üstünde olmalıdır. Faiz serbestisi de tam olarak sağlanamamıştır. Faiz oranının düzeyi sermaye sunum ve istemine bağımlı bir nitelik gösterir. Sadece banka birikimlerini artırma açısından faiz oranlarının yükseltilmesi olumludur. Ancak kredi faiz oranları, kredi kullanımının karlılığıyla belirlenir. Bir başka deyişle, kredi kullanım alanlarının, üretim, ticaret ya da diğer hizmet kesimlerinde, faiz oranlarının üstünde bir karlılıkla çalışmaları gerekmektedir. Bu noktada, sermayenin fiyatı sayılan faiz oranı, yatırım kaynaklarını ve işletme sermayesi giderlerini etkiler ya da belirler (Kepenek ve Yentürk, 2008: 203-204).

Fiyatlandırma serbestisinin üçüncü ögesi, TL'nin yabancı paralar karşısındaki fiyatının belirlenmesidir. Programın uygulanması sırasında döviz kurunun sürekli değiştirilmesi ile amaçlanan, kısa dönemde TL'nin resmi ve karaborsa fiyatları arasındaki farkı azaltmak, dışarıdan borç alabilmek – bu durumu IMF'nin önermesidir – ve yurtdışında çalışanların daha fazla döviz göndermelerini sağlamaktır. Sürekli devalüasyonlar, uzun dönemde de

dışsatım ürünlerinin fiyatını düşürerek, dışsatımı artırma etkisi yapacaktır. Yaklaşımın temel beklentisi budur. Dışsatımı (ihracatı) artırmak üzere başvurulan bir diğer yöntem de ihracatı özendirme önlemlerinin genişletilmesidir.

İhracatın özendirilmesi önlemleri çerçevesinde, öncelikle ihracatçıların döviz tutma yetkisinin (kazandıkların dövizin % 50'sini kendileri yada diğer üreticilerin girdi dışalımında kullanma olanağı) kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca ihracat için üretimde kullanılacak girdiler, ithalat vergisinden muaf tutulmuştur. İhracatçılara birtakım sübvansiyonlar verilmiş, o yıllarda özellikle vergi iadesi adı altında parasal destek sağlanmıştır. Ek olarak serbest bölge kurulmuş, işlemler kolaylaştırılmıştır.

24 Ocak Programı, ekonomik büyümeyi, dış kaynak sağlanmasının bir sonucu, türevi aldığından yabancı özel sermaye yatırımlarına ayrı bir önem vermektedir. Yabancı özel sermayenin özendirilmesi için birtakım yasal ve yönetsel düzenlemelere gidilmiştir. Bu konuda bürokratik işlemlerin en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası ve Çerçeve Kararnamesi doğrultusunda daha sonra çıkarılan kararlarla, özellikle bankacılık alanında yabancı sermaye izni verilmiştir. Yabancı sermayenin tarım başta olmak üzere, turizm ve diğer hizmet kesimlerine girişi kolaylaştırılmıştır. 24 Ocak Programı, yabancı sermayeyi “ödemeler dengesi açığı, tasarruf yetersizliği ve teknoloji transferi sorunlarının sağlıklı çözümünü sağlayacak çok önemli bir araç olarak görmektedir.

1980 sonrası uygulanmaya çalışılan programın makroekonomik politikaları arasında ise, kamu kesiminin sınırlandırılması ve en uygun fiyat artış oranı yer almaktadır (Kepenek ve Yentürk, 2008: 208-209).

Ekonomide toplam arz- talep dengesinin sağlanmasında kullanılan klasik araçlar para ve maliye politikalarıdır. Kararlılık programının temel öğelerinden biri para arzını ve kamu harcamalarını sınırlı tutarak toplam etkin talebi sınırlamak ve genel dengeye ulaşılmasını sağlamaktır. Asıl amaç, enflasyonu, talebi kısarak sınırlamaktır.

Uygulama döneminde fiyat artış oranları aşağı çekilmiş, azaltılmıştır. Para ve maliye politikalarıyla etkin talep ve fiyat düzeyi belli bir oranda tutularak karlılık ve buradan yatırımların üretim için uyarılması gerçekleştirilmiş olacaktır. Bu mantıksal kurgunun işlerliği her şeyden önce, üretim- dışı ekonomik faaliyetlerin üretimden daha az karlı olmasına bağlıdır. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin üretim ve piyasa

yapıları, değişkenlik gösteren bir ortamda, en uygun fiyat düzeyini yakalama olasılığını azaltmaktadır.

1980 sonrasında uygulanan ekonomi politikasının toplumsal yönleri de göz ardı edilemez. Bu konuda toplumsal etkiler, gelir bölüşümü ve yeniden üretim ve uzun dönemde gelişme olanakları şeklinde iki bölümde incelenebilir. Ücretlerin düşük tutulması sonucunda ülkede nitelikli işgücü kaybı yaşanabilir. Bu da gelişmekte olan ekonomilerde kaynak kaybına yol açmaktadır. İkinci konu ise, dünya fiyatları üstünde bir maliyetle üretilen yerli üretimin yerine ithalata yönelmesi, bu ürünlerin yerli üretiminden vazgeçilmesinin öngörülmesidir.

Liberalleşme sürecinin farklı sektörlerdeki gelişmesi farklı zamanlarda oluşmuştur. Öncelikle ürün piyasaları ve dış ticaret, daha sonra da yerli finansal piyasalar ve son olarak da sermaye hareketlerinin serbestleşmesi yönünde adımlar atılmıştır. Liberalleşmenin etkinliğinin artırılması, sektörlerdeki yapısal değişikliklerdeki eşgüdüm ve zamanlamaya da bağlı olmuştur (Uygur, 1993).

3.2.3. Ekonomi Politikasında “1989 Dönüşümü”

1989 yılında yapısal uyum politikalarında bir yeni değişikliğe daha gidilerek dış finansal serbestlik kararı alınmıştır. Dış finansal serbestlik bir yandan sermaye hareketlerinin serbest kalmasına, diğer yandan yurtiçinde yerleşik kurum ve bireyler arasındaki iktisadi işlemlerin yabancı paralar cinsinden yapılabilmesine olanak tanımıştır. 1989 yılından sonra aynı deneyimi yaşayan diğer gelişmekte olan ülkeler gibi, Türkiye’ye de aşırı bir yabancı sermaye girişi yaşanmıştır.

1989 sonrası dönüşüm ile yaşanan sıcak para girişinin, dış denge, kamu dengesi, para piyasası dengesi ve yatırım tasarruf dengesi üzerinde gösterdiği dengesizlikler artarak ekonomiyi 1994 krizine sürüklemiştir.

1990 sonrasında dış finansman olanaklarının daralması sonucunda iç borçlarda önemli bir artış görülmüştür. İç borçlanma politikasının en önemli sonucu, 1990 sonrasında sayıları sekseni aşan bankalardır. Bankacılık sistemine yönelik bu talep, devletin yüksek faizli iç borçlanma senetlerinden kaynaklanmıştır. Özellikle büyük sanayi grupları kendi fonlarını topladıkları grup bankaları aracılığıyla kamu iç borçlanma senetleri satın almak suretiyle, reel sektördeki faaliyetlerini mali sektöre taşımışlardır.

Siyasi iktidarlar, çalışanların ücretlerinden “çalışanların tasarrufa teşvik edilmesi” amacıyla uzun yıllardan beri kesinti yaparak bunu kendi keyfi takdirine bağlı olarak değerlendirmiş, ancak büyük sermaye gruplarının tasarruflarını pazarlık suretiyle ve piyasa faizinin oldukça üzerinde faiz vererek iç borçlanma senetlerine bağlamışlardır. Bu durumda çalışan kesimin tasarrufları eritilirken, büyük sermaye gruplarının tasarrufları katlanarak artmıştır. Tamamen iradi bir kavram olan tasarruf, çalışanlar söz konusu olduğunda, siyasi iktidarların elinde zorunlu bir hale dönüşmüştür ki, zorunlu tasarruf mali literatürde “vergi” olarak kabul edilmektedir.

Bu dönemde, büyüyen devletin artan harcamalarını karşılamak için siyasi iktidarlar daha çok borçlanmış, bu borçların ödenmesi noktasında zorlandığı durumlarda Merkez Bankası kaynaklarına yönelerek kısa vadeli avans kullanma yoluna gitmişlerdir. Bu sebeple, bir yandan iç borçlanma senetlerinin faiz oranları yükselirken diğer taraftan bankalar arası işlemlerdeki faiz oranları artmıştır. Bankalar, T.C. Merkez Bankası’na nakit para verip Hazine Müsteşarlığı’ndan iç borçlanma senetleri satın almışlardır. Bu durumda bankalar iki yönlü kazanç elde etmişlerdir. Sistemin bu şekilde işleyişi, banka kurmak suretiyle devlete borç vermeyi önemli bir ekonomik faaliyet haline getirmiştir.

Söz konusu süre zarfında, bankalar zenginleşmiş, ancak kamu açıklarının arttığı da görülmüştür. Bu süreç, 2000’lerin başında bankacılık sisteminde yaşanan olumsuzlukların en önemli nedenlerinden biri olarak göze çarpmıştır. Ülkenin mali sisteminin zayıfladığı görülmüştür. Mali sistemdeki güçlükler orta vadede aşılabileceği gibi, sosyal güvenlik sisteminde yaşanan sıkıntılar aşılamadığı takdirde bireylerin devlete olan güveni azalacaktır. Ülkede yaşanan işsizlik problemine bir çözüm gibi ortaya konan erken emeklilik gibi bazı politikalar uygulanmaya çalışılmış fakat bu çözüm yolları sadece siyasilerin popülist hedeflerine aracılık edebilmişlerdir.

3.2.4. Türkiye’de Devletin Büyümesinin Sosyolojik ve Siyasal Maliyeti

Türkiye’de devletin büyümesi, Türk burjuvazisinin yetişmesinin önünü tıkamıştır. Bu anlamda uluslaşma süreci yavaşlamıştır. Sanayileşme, memurlar eliyle yürütülebilecek kadar kolay bir süreç değildir. Aynı zamanda rekabet, girişim, mülkiyet ve sosyal ahlak dışlanarak kalkınma gerçekleştirilemez. Devletin büyümesi ve ekonomik özgürlüklere müdahale etmesi ile birlikte, siyasi otoritenin tercih ettiği sermaye grupları gelişim

gösterebilmiş, doğal olarak gerçekleşmesi beklenen sosyolojik farklılaşma da devlet eliyle tesis edilmeye çalışılmıştır.

Sosyolojik açıdan devletçiliğin uluslaşma sürecini yavaşlatma yanında bir diğer maliyeti, sosyal ahlakın varlığının ve öneminin reddine gerekçe oluşturmasıdır. Dikkat edilmesi gereken konu; yeryüzündeki kalkınmanın Protestan ahlakından kaynaklanmasıdır. Eğer protestanlar, katoliklerin aksine, cenneti bu dünyada ve insan eliyle kurma girişiminde bulunmasalardı; uygarlığın gelişimi belki sekteye uğrar, belki çok daha yavaş olurdu. Bir başka deyişle, kalkınma olgusu sadece kar hırsı ile başarılamayacak kadar çileli bir süreç olup, gerek girişimcileri gerekse işçileri güdüleyecek ve denetleyecek bir sosyal ahlaka daima gereksinim bulunmaktadır. Sonuç olarak sosyal ahlak bir sosyal mal olup; bir ekonominin, özellikle piyasa ekonomisinin işletilebilmesi, sosyal ahlak olmaksızın, tek başına adalet mekanizması tarafından güvence altına alınamaz (Akalin, 1996). Devletin büyümesi sonucunda siyasi otorite, politik gücüne ek olarak ekonomik gücü de eline geçirmiştir. Böylece iktidar tekelleşmeye başlamıştır. Bu süreç toplumda, anti-demokratik bir yapılanmaya yol açarken, demokratikleşmenin gecikmesine sebep olmuş ve politik yozlaşmanın önünü açmıştır (Yereli, 2003). Bürokratların, toplumdaki bireylere karşı olan emredici tavırlarının ardında yatan, güçlerini kamu hukukundan aldıklarına olan inançtır. Oysa bürokratlar, toplumdaki bireylere hizmet için görev almışlardır. Devlet bürokrasisinde katı hiyerarşi ve siyasi yönetim tekelleşmiştir. Cemaatçilikten bireyciliğe geçilememiştir ve birey kültürü yaygınlaşmamıştır.

Bireyin özgüvenini geliştirmekten ziyade her şeyi sunan devlet geleneği piyasa önünde en büyük engel olmuştur. Bireysel kültür ve bireysel bilinç gelişmedikçe örgütlü bir toplum hayal olacaktır. Bireyler kendi saygınlıklarını ancak diğer bireylere saygı duydukları sürece koruyabileceklerdir. Devlet gücünü ve kamu otoritesinin desteğini arkasına alan bireyler ise toplumlarındaki bireysel saygınlıklarından pek bir şey kaybetmeden devletin saygınlığını zedeleyecektir. Dolayısıyla devlet tarafsız olmak durumunda ve bireyin özgüvenini geliştirecek bir sistemin teminatı olmak zorundadır.

3.2.5. Türkiye’de Devletin Büyümesinin Sosyo-Ekonomik Sonuçları

Devletin büyümesinin en önemli maliyetlerinden biri de üretim ve bölüşüm sürecinin bozulmasıdır. Bir ekonomide gelir dağılımı yani, üretim faktörlerinin milli gelirden ne kadar pay alacağı iki şekilde gerçekleşebilir. Ya piyasa ekonomisinde rekabete

dayalı olarak üretim faktörleri milli gelirden pay alır ya da bu paylaşımı siyasi otorite belirler. İşte siyasi otoritenin sahip olduğu bu yetki kamu bürokrasisi aracılığıyla kullanılmaktadır.

Piyasa ekonomisinde rekabete dayalı bir ortamda, birden çok üretim faktörü sahibinin karşı karşıya gelerek üzerinde anlaştığı ve adil olduğuna inandığı bir fiyata göre belirlenen bir bölüşü sistemi mevcuttur. Oysa bu bölüşümü, siyasi otoritenin ya da yetkilendirdiği bürokratların belirlemesi esasında, bölüşümde bir katılım olmadığı için, alacağı kararlar her zaman tartışılacaktır. Böyle bir sistemde, bölüşüm değerini adil olması beklenemez. Çünkü tarafların rızası, bölüşüm değerinin belirlenmesi esnasında pek dikkate alınmamaktadır. Bu işleyiş tarafları memnun etmeyeceği için, yol açacağı olumsuzluklardan ötürü devleti sorumlu tutacaktır. Devlete tepki oluşacaktır. Devletin bu işleyişe karşı tarafsız kalmasına rağmen bu işleyişten dolayı zarar görenler var ise, onların zararını giderecek önlemler alması gerekecektir.

Türkiye’de devletin büyümesinin sosyo-ekonomik sonuçları aynı zamanda kamu ekonomisinin sorunlarıdır. Bu sorunlar şu şekildedir (Yereli, 2003: 106):

- Yüksek oranlarda seyreden enflasyon,
- Bütçe açıkları ve yüksek kamu kesimi açıkları,
- Ağır vergi yükü ve kayıt dışı ekonomi,
- Ağır iç borç ve dış borç yükü,
- Kamu iktisadi girişimlerinde artan finansman açığı,
- Yüksek boyutlarda sosyal güvenlik açıkları,
- Yerel yönetimlerde finansman sorunları ve belediye iktisadi teşebbüsleri sorunu,
- Aşırı derecede bürokratikleşme (kırtasiyecilik, gereksiz formaliteler, kuralcılık, yönetimde gizlilik ve örtbas etme, işlerin ağır yürümesi, verimsizlik, israf ve savurganlık, bürokratik güç ve yetkiyi devretmeme, personel araç, gereç ve hizmet ünitelerinin artırılması, vatandaşların yönetime ulaşmasındaki güçlükler),
- Siyasal yozlaşmalar (rüşvet, zimmet, adam kayırmacılık, hizmet kayırmacılığı, rant kollama, hizmetsiz memuriyetlik, vs.),
- Kurumlar arası koordinasyon yetersizliği, kontrol ve denetimlerdeki yetersizlik.

Açık bütçe politikalarının doğal sonucu, giderek artan bütçe açığını kapatmanın oldukça güç bir hale gelmesidir. Kamu harcamalarındaki artış, kamu gelirlerinden yüksek olmasına karşın, bu dönemde Türkiye durgunluktan bir türlü kurtulamamıştır.

1980 sonrasında hız verilmeye çalışılan özelleştirme politikaları ve KİT'lerin piyasa koşullarına göre işletilmesi çabaları ile birlikte bu kuruluşların zararları azalmış ve bunlara bütçeden yapılan yardımlarda da oransal bir gelişme görülmüştür. Buna karşın, 1990 sonrasında yaşanan kaynak yetersizliği ve bunun çözümü olarak iç borçlanma olanaklarının aşırı zorlanması sonucunda içine girilen faiz kısır döngüsü nedeniyle kamu yatırımları da gerilemiştir. Borçlanmaya yönelik politikalar, kamu yatırımlarını durma noktasına kadar getirmiştir. Alt-yapı yatırımlarının yavaşlaması ise, 1990'lı yıllarda yavaş yavaş hız kazanan ekonomik küçülmenin en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

İktisat biliminde genel olarak iki dönem üst üste ekonominin küçülmesi olarak tanımlanan durgunluk hali, Türkiye açısından 2000'li yılların başında oldukça ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Siyasi iktidarlar seçimi kaybetmek istemediklerinden, dolaysız vergilere ağırlık veren vergi sistemindeki yapıyı değiştirmişlerdir. Böylece Türk vergi sistemindeki yapı tersine çevrilmiştir. Anayasa, vergilemede adaleti sağlayabilmek için "mali güç" ölçütünde hareket etmiştir. Mali güç yaklaşımı dolaysız vergiler için kolaylıkla uygulanabilmiş, fakat dolaylı vergilemede mali güç kıstasına ulaşmak oldukça güç olmuştur. Bu nedenle dolaylı vergiler, vergilemede adalet bakımından dolaysız vergilere göre gayri adil olmaktadır.

Türkiye'de devletin büyümesine yol açan ekonomik ve mali politikalar siyasi iktidarlar tarafından sınırsız bir yetki anlayışı ile kullanılmıştır. Özellikle borçlanma politikası vergilemenin alternatifi haline gelmiştir. Bu gelişme ekonomik ve politik yozlaşma sürecine ilişkin en önemli delillerden biri olarak kabul edilebilir (Yereli, 2003:112). Konsolide bütçe harcamaları açısından ise, gelirlerden daha hızlı artan harcamaların bileşimi yine büyüyen devletin gelir ve servet dağılımını bozucu etkiler yaptığını kanıtlamaktadır. Artan istihdama bağlı olarak personel harcamaları ile faiz ödemelerinde oldukça ciddi bir artış söz konusudur (Yereli, 2003: 113).

1980'lerden itibaren siyasi birtakım gerekçelerle belli kesimlerin vergilendirilmemesi ya da vergi yüklerinin düşürülmeye çalışılması sonucunda vergiden kaçınma ya da vergi dışı/ kayıt dışı çalışma alışkanlığı yaygınlaşmıştır. Diğer bir deyişle

kayıt dışı ekonominin hacmi büyümüştür. Ekonomik açıdan bakıldığında, kayıt dışı ekonomi firmalar arasında rekabet eşitsizliğine sebep olmaktadır. Çünkü tüm işlemlerini kayıtlarına geçiren işletmenin, vergi ve diğer yükleri, kayıtlarını tam olarak geçirmeyen firmaya göre daha yüksek olacaktır. Bu durum kaynak dağılımını yanlış yönde etkileyecektir (Bildirici, 1995: 67).

Yatırımları artırmak ve üretim kapasitesinde artış sağlamak için, tasarruf kabiliyetinin yüksek olduğu varsayılan gelire sahip kişi ve kurumların vergi yükünü düşürecek nitelikteki uygulamalarla, istisna ve muafiyetler yaygın olarak kullanılmıştır. Özel tasarruf ve yatırımları artırmayı amaçlayan ve bu nedenle belli kesimlerin vergi yükünü düşüren politikanın başarısı konusunda ise alınan sonuçlar olumlu değildir. Bu politika çerçevesinde yoğun bir şekilde uygulanan teşviklerin maliyetinin arttığı görülmektedir. Buna kamu kesiminde gerçekleşen negatif tasarruf-yatırım farkının artması da dahildir. Politikanın uygulandığı dönemde reel olarak artmış olan özel tasarruflar- ki bunların da tatmin edici düzeyde artmamış olduğu söylenebilir- yatırımlardan çok tüketime ve para piyasalarına kanalize olmuştur (Mutlu, 1995: 55). Özellikle iç borçlanmanın cazip bir kazanç alanı haline gelmesi ile birlikte reel sektördeki üretim gücü, mali piyasalara yönelmiştir.

Türkiye’de denk bütçe ilkesinden vazgeçilerek borçlanma politikasının kabul edilmesi seçmen katında vergisiz devlet olabileceği yanılgısını ortaya çıkarmış ve mali disiplini yok etmiştir. Mali disiplinin yok olması ile birlikte kayıt dışı ekonomi içerisinde piyasa güçlerine paralel olarak bir de kayıt dışı kamusal faaliyetler gelişmiştir. Bu tür faaliyetler de yapısal parçalanma, bütçe çerçevesindeki bazı gelir-giderlerin kayıt dışı kalması ve ayrıca akılcılıktan uzak istihdam politikaları oluşumuna, bununla birlikte seçmenlerin siyasal tercihlerinin tutarsızlaşmasına yol açmaktadır.

4. BÖLÜM: EKONOMİK ÖZGÜRLÜK VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ ÜZERİNE EKONOMETRİK İNCELEME

İlk üç bölümde, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme kavramları ile ilgili teorik bilgiler ve literatür verilmiş, Türkiye için ekonomik özgürlük endeksi oluşturulmuştur.

Bu bölümde ise, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi ekonometrik zaman serisi analizi yöntemi kullanılarak analiz ve test edilecektir. Öncelikle zaman serisi analizi yöntemi hakkında teorik bilgi verilecek, daha sonra kullanılacak olan veriler belirtilerek, Solow Büyüme Modeli çerçevesinde oluşturulan model, farklı yöntemlerle tahmin edilmeye çalışılacaktır.

4.1. ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Bir ekonometrik uygulamanın yapılabilmesi için ilk olarak uygulama alanının, konusunun ve modelinin belirlenmesi gerekmektedir. İkinci olarak iktisadi gerçekler teoride, varsayımlara, hipotezlere bağlı olarak matematiksel bir kalıp çerçevesinde ifade edilmelidir. Bir sonraki aşamada ise teorik model uygulamaya aktarılmalıdır. Burada uygulama alanı ile ilgili veriler ve iktisadi gerçeklerin sayısal ölçülerle ifadesi önem kazanmaktadır. Bu aşamada model, gözlenen veriler ve çeşitli teknikler yardımıyla tahmin edilmektedir. Son aşamada ise elde edilen sonuçlar anlamlı ise, model iktisat politikası değerlendirilmesinde yapısal analizde ve gelecek tahmininde kullanılmaktadır (Kılıçbay, 1983: 5-9).

Zaman serileri kavramı, bir bilgi kaynağı olmakla beraber, aynı zamanda bir yöntem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Zaman serileri kavramının bir yöntem olarak gelişmesi ilk olarak 1970 yılında Box- Jenkins'in "Time Series Analysis: Forecasting and Control" adlı kitabı ile başlamaktadır (Göktaş, 2005: 1-2).

Zaman serileri analizinin gelişmesiyle, zaman serisi verilerinin stokastik ilişkilerinin incelenmesi önem kazanmıştır. Herhangi bir değişkene ait gözlemlenen zaman serisinin, teorik olarak var olduğu düşünülen bir veri yaratma süreci (data generating process) tarafından önceki dönemlere ait değerlerinin yardımıyla belirlendiği varsayılmaktadır (Göktaş, 2005: 2). Durağanlık, birim kök, koentegrasyon, nedensellik, hata düzeltme modeli gibi birçok yöntemin geliştirilmesiyle zaman serileri analizinin önemi artmıştır.

4.1.1. Zaman Serisi Verileri ve Özellikleri

Zaman serileri, bir değişkenin farklı zamanlarda gözlenen değerler grubunu ifade etmektedir. Her değeri belirli bir zaman farkı ile arka arkaya gelen sayısal verilerden oluşmaktadır. Bu veriler, günlük, haftalık, aylık ya da yıllık dönemlerle düzenli olarak toplanabilmektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler, ekonomik özgürlük endeksinin göstergelerini oluşturan değişkenler olması itibarıyla her birinin değeri gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki yüzde payı olarak ele alınmış ve yıllık bazda değerlendirilmiştir.

Zaman serileri, zamanın ve ona bağlı olarak değişen çeşitli sosyo-ekonomik olayların etkisi altında kaldıklarından dört faktörden etkilenmektedirler. Bunlar;

- Trend,
- Mevsimlik dalgalanmalar,
- Konjonktürel dalgalanmalar,
- Düzensiz hareketlerdir.

Trend, zaman serisinin uzun dönem içerisindeki eğilimlerini göstermektedir. Ekonomik özgürlük endeksinin zaman içerisinde gelişimi ve ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi incelenirken de yıllık analiz gerçekleştirildiğinden trend özelliği, dikkat edilmesi gereken önemli bir kavram olarak yer almıştır. Bir diğer etken olan mevsimlik dalgalanmalar; ele alınan iktisadi değişkene ait aylık ve üç aylık verilerde kendini göstermektedir. Konjonktürel dalgalanmalar; bir trend doğrusu veya eğrisinin etrafındaki uzun dönemli dalgalanmalardır. Örneğin bir ekonomide, belli bir süre iktisadi gelişme görüldükten sonra gelişmenin maksimum noktasında bir kriz patlak verdiğinde ekonomide bir düşüş başlamaktadır. Düşüşü izleyen aşamada bir süre hareketsizlik gözlenebilir. Daha sonra yeniden kımıldama ve canlanma olabilmektedir. Bu aşamalar tekrarlanıp devam etmektedir. Düzensiz hareketler ise; rassal sebeplerle veya geçici olarak ortaya çıkarlar. Bunların ne zaman, nasıl bir şiddet derecesi ile ortaya çıkacakları önceden tahmin edilememektedir (Serper; 1993: 279- 284).

4.1.2. Zaman Serileri Analizinin Amaçları

Zaman serileri çeşitli amaçlarla analiz edilmektedirler. Bunlar içerisinde en önemlisi serilerin geleceğe yönelik tahmin amacı ile analiz edilmesidir. Diğer bir amaç serinin belli başlı özelliklerini ortaya çıkarabilmektir. Böylece incelenen dönemde trendin bulunup bulunmadığı, mevsimlik dalgalanmaların olup olmadığı saptanabilmektedir.

Analizin diğ er bir amacı ise seriler arasındaki ilişkiyi açıklamaktır. Birkaç de ğ işken için zaman serisi toplanmış sa, serinin birinde meydana gelen de ğ işmeler kullanılarak diğ er serideki de ğ işmeler açıklanabilmektedir. Böyle bir analiz, zaman serilerini oluşturan sistem hakkında bazı önemli bilgiler ortaya koymaktadır. Bu gibi durumlarda ekonometrik modeller kullanılmaktadır.

Amaçlardan sonuncusu ise sistem kontrolüdür. Böylece seriyi oluşturan olayın işleyiş mekanizmasını ortaya koymak veya geçmiş olaylardan elde edilen bilgileri kullanarak sistemin planlanan yönde gelişmesini sağlamak ve sistemi kontrol etmek mümkün olmaktadır (Kayım, 1985: 15-16).

4.1.3. Durağanlık Kavramı

Bir zaman serisinin istatistiksel analizi yapılmadan önce, o seriyi yaratan sürecin zaman içinde sabit olup olmadığının yani serinin durağanlığının araştırılması gerekmektedir.

İktisadi analizler yapılırken kullanılan zaman serisinin durağan olup olmaması önemlidir. Çünkü durağan olmayan bir seri ile analizler yapıldığında geleneksel t ve F testleri ile R^2 değeri yanı sıra sonuçlar verebilmektedir (Göktaş, 2005: 5).

Belli bir dönem içinde gözlemlenen bir seriyi ortaya çıkaran stokastik sürecin durağan olmasının şartları ise şunlardır;

$$\text{Ortalama : } E(Y_t) = \mu$$

$$\text{Varyans : } \text{Var}(Y_t) = E(Y_t - \mu)^2 = \sigma^2$$

$$\text{Kovaryans : } \gamma_k = E[(Y_t - \mu)(Y_{t+k} - \mu)]$$

Burada, γ_k ; aralarında k dönem fark olan iki Y değeri (Y_t, Y_{t+k}) arasındaki kovaryanstır. Eğer, $k=0$ ise γ 0 bulunur. Bu değ er Y'nin varyansına eşittir. (σ^2), $k=1$ ise γ_1 , Y'nin ardışık iki değ eri arasındaki kovaryanstır (Gujarati, 1995: 713).

Eğer bir zaman serisi durağansa ortalaması, varyansı ve kovaryansı zamana ba ğ lı olarak de ğ işmemektedir (Göktaş, 2005: 6).

Bir zaman serisinin ortalamasının, varyansının ve kovaryansının zaman içerisinde sabit olması zayıf durağanlık (weakly stationarity) olarak isimlendirilmektedir. Bu kovaryans durağanlık ya da ikinci mertebeden durağanlık olarak da ifade edilebilmektedir (Darnell, 1994: 386).

Durağan bir zaman serisinin ortalaması $E(Y_t)$ zamandan (t) bağımsız ve varyansı $E(Y_t - E(Y_t))^2$ ise, zamana bağlı sistematik olarak değişmez ve sonlu bir sayı ile sınırlı olmaktadır. Bu nedenle seri, kendi ortalamasına dönmeye yani belli bir genişlik ile ortalama etrafında dalgalanmaya eğilimli olmaktadır. Durağan olmayan seriler ise zamana bağlı olarak değişken ortalamaya (veya varyansa) sahip olduklarından, bu serilerin ortalaması ancak ait oldukları zaman aralığı belirtilerek verilmektedir (Cutbertson, Hall ve Taylor, 1992: 150).

Genelde uygulama yapılırken serilerin birinci ve ikinci momentleri ile ilgilenildiğinden kovaryans (zayıf ya da ikinci mertebeden) durağanlık kavramı yeterli görülmektedir (Göktaş, 2005: 6).

4.1.4. Birim Kök Kavramı

Birim kök kavramı, zaman serileri analizlerinin gelişmesi ile iktisat ve finans teorilerinde meydana gelen değişmelerden ortaya çıkan kavramlardandır. Bir zaman serisinin birim kök taşıması, o serinin durağan olmadığını göstermektedir. Bu özelliğe sahip değişkenlerle yapılan uygulamalarda kullanılan ekonometrik yöntemlerin sonuçları da anlamsız olacaktır.

Birim kök kavramı ve testleri durağanlığı sınamanın bir yoludur. Burada amaç bir zaman serisinin birim kökünün olup olmadığına bakılarak durağanlığın tespit edilmesidir. Durağan olmayan serilerin, durağan serilere göre daha uzun hafızaya sahip olmalarından dolayı durağan serilere gelen etkiler zaman içerisinde kaybolmakta, fakat durağan olmayan serilere gelen etkiler ise, o serinin yapısını değiştirmektedir. Herhangi bir zaman serisine ait durağanlık analizi, birim kök kavramı ve testleri ile yakından ilgilidir. Durağanlığı sağlamak için; serilerin farkları, logaritmaları, logaritmalarının birinci farklarının alındığı farklı yöntemler kullanılmaktadır. Durağan olmayan bir zaman serisi “d” kere farkı alındıktan sonra durağan hale geliyorsa, d’nci mertebeden entegre $I(d)$ olarak tanımlanmaktadır (Göktaş, 2005: 14).

Durağan olmayan bir Y_t serisi d defa farkı alındıktan sonra $\Delta^d Y_t$ şeklinde durağan bir süreci göstermektedir.

$$\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1} \quad (4.1)$$

$$\Delta^2 Y_t = \Delta(\Delta Y_t) \quad (4.2)$$

Bir zaman serisinin bir kere farkı alındığında farkı alınan dizi durağan ise, orijinal dizi (rassal yürüyüş) *birinci derece entegre* edilmiş dizidir, yani I(1)'dir. Benzer şekilde eğer orijinal dizinin iki kere farkı alındığında (yani birinci farkının farkı) veya ikinci farkı alındıkta sonra seri durağan hale dönüşüyorsa, dizi *ikinci derece entegre* edilmiş dizidir, yani I(2)'dir. Dolayısıyla herhangi bir durağan dışı seri için birinci veya daha yüksek dereceden entegre bir zaman serisi söz konusu olabilir. Eğer $d=0$ ise veya I(0) ise süreç durağan bir zaman serisini tanımlamaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 310).

Bu çalışmada, serilerin durağanlıklarının araştırılması için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips – Peron (PP) ve KPSS birim kök testlerine başvurulmuştur.

4.1.4.1. Genişletilmiş Dickey- Fuller (ADF) Birim Kök Testleri

AR(1) otoregresif modeli için birim kök araştırması aşağıdaki şekilde yapılmaktadır. Öncelikle modelin her iki tarafının birinci dereceden farkı alınır:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.3)$$

Burada, $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ ve $\delta = \phi_1 - 1$ olarak tanımlanır. Söz konusu zaman serisinde $\varepsilon_t \sim \text{IID} (0, \sigma^2)$ olduğu varsayılmaktadır. Birim kök test edilirken denklem (4.3) ile tanımlanan regresyon En Küçük Kareler (EKK) yöntemiyle tahmin edilir.

İkinci adım olarak, Y_t zaman serisinin oluşum sürecinde bir birim kökün varlığı hakkında karar verebilmek için kurulacak hipotezin biçimi üzerinde durulur. Çünkü boş hipotez (H_0) seride birim kökün olduğunu ifade ederken, alternatif hipotez (H_A), serinin durağan olduğunu belirtmektedir. Durağanlığı test etmek amacıyla hipotez, şu şekilde kurulabilir:

$H_0: \delta = 0$ ($\phi_1 = 1$) eğer $t_\delta > \tau$ ise durağan dışıdır.

$H_A: \delta < 0$ ($\phi_1 < 1$) eğer $t_\delta < \tau$ ise durağandır.

Burada τ veri bir anlamlılık düzeyinde elde edilen kritik değerdir.

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.4)$$

Sabitli bir modelde de birim kök testi; (4.4) denklemi ile gösterilen modelinin tahmin edilmesiyle gerçekleştirilir. Burada yine, $\delta = \phi_1 - 1$ olarak tanımlanır. Hipotez yine birinci modelde olduğu gibi kurulur.

Dickey – Fuller tarafından sunulan en genel test istatistiği, modelde sabit ve trendin etkisini dikkate alan birim kök testidir:

$$\Delta Y_t = \mu + \beta + \phi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.5)$$

veya;

$$\Delta Y_t = \mu + \beta + \delta Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.6)$$

Burada, $\delta = \varphi_1 - 1$ olarak tanımlanmakta ve $\varepsilon_t \sim \text{IID}(0, \sigma^2)$ olduğu varsayılmaktadır. Her durumda $H_0 : \delta = 0$ yani birim kök olduğunu göstermektedir. Alternatif hipotez ise, $H_A : \delta < 0$ olduğunu, yani serinin durağan olduğunu ortaya koymaktadır.

Ancak, Dickey Fuller tarafından geliştirilen birim kök testleri yalnızca birinci dereceden otoregresif süreçlere uygulanmaz. Daha yüksek dereceden otoregresif süreçlere de bu testi uygulama mümkündür. P nci dereceden bir otoregresif AR(p) süreci;

$$Y_t = \varphi_1 Y_{t-1} + \varphi_2 Y_{t-2} + \varphi_3 Y_{t-3} + \dots + \varphi_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (4.7)$$

Biçiminde yazılabilir. Burada zaman serisi modeli denklem (4.7) ile kurulması gerekirken, AR(1) otoregresif süreç modeli;

$$Y_t = \varphi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.8)$$

ise, hata terimi ε_t temiz- dizi olmayacak, aksine serisel korelasyonlu olacaktır. Böyle bir durumda denklem (4.8)'deki hataların korelasyonlu olması DF tst sürecini geçersiz kılacaktır. Çünkü hata terimi;

$\varepsilon_t = \varphi_2 Y_{t-2} + \varphi_3 Y_{t-3} + \dots + \varphi_p Y_{t-p} + v_t$ şeklinde algılanacaktır. Dolayısıyla kalıntılardaki serisel korelasyon ortadan kaldırıldıktan sonra, DF testi için uygulanan test süreci tekrar geçerli olacaktır. Bu durumda uygulanan testlere **Genişletilmiş Dickey – Fuller (ADF) Birim Kök Testleri** adı verilmektedir.

Dickey – Fuller sürecinde olduğu gibi önce denklem (4.7)'nin birinci farkı alınır;

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \delta_1 Y_{t-1} + \delta_2 Y_{t-2} + \delta_3 Y_{t-3} + \dots + \delta_p Y_{t-p} + \varepsilon_t \quad (4.9)$$

Burada, δ_i ' ler φ 'lerin genel fonksiyonlarıdır. Sabitli, sabitli ve trendli, sabitsiz ve trendsiz ADF denklemleri aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\Delta Y_t = \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad \tau - \text{istatistiği} \quad (4.10)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad \tau_{\mu} - \text{istatistiği} \quad (4.11)$$

$$\Delta Y_t = \mu + \beta_t + \delta Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad \tau_{\tau} - \text{istatistiği} \quad (4.12)$$

Bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin başlangıçtaki DF denklemlerine ekstra terim olarak eklenmeleri bu denklemleri genişletmektedir. Bu yaklaşım sonucunda kalıntılardaki otokorelasyon ortadan kaldırılmış olacaktır. Birim kök testi uygulamak için kullanılacak bir denklemde gecikme sayısı olan p'nin ne olacağını belirlemek için genelde Akaike bilgi kriteri (AIC) ile Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılır. Bundan başka kalıntıların otokorelasyonlu olup olmadığını ortaya koymak için Breusch- Godfrey veya Lagrange çarpanları (LM) testleri uygulanabilir (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 323).

ADF birim kök testinin uygulanabilmesi için hata payındaki otokorelasyonun ortadan kaldırılması otokorelasyonun doğru derecesinin belirlenmesine bağlıdır. Uygulamalarda otoregresif gecikme uzunluğu önceden bilinmediği için modelde yer alması gereken gecikme sayısı (p) farklı stratejiler yürütülerek araştırmacı tarafından belirlenmektedir. Çünkü modele yanlış gecikme dahil edilmesi, yapılacak testlerin gücünü azaltır. Ayrıca seçilecek p – gecikme olması gerekenden büyük seçilirse tahminler eğilimli olacaktır.

Seçilecek gecikme sayısı doğrudan örneklem hacmi (T) ile ilişkili olacaktır. Sınırlı gecikme sayısının belirlenmesi için, AIC, SIC ve genelden – özele yaklaşımı en çok kullanılan stratejiler olarak bilinmektedir.

a) Bilgi Kriterlerine Dayanarak Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Bilgi kriterleri, otoregresif gecikme derecesini belirlerken fonksiyonel biçimdeki gecikmelerin sayısını mümkün olduğunca minimize etmeye çalışmaktadır. Bu seçim yapılırken “cimrilik (parsimony)” prensibi dikkate alınır. AIC ve SIC bilgi kriterleri “bir ceza fonksiyonu” kullanarak doğru derecenin seçilmesine yardımcı olurlar;

$$IC(k) = T * \ln \sigma^2(p) + p[f(T)] \quad (4.13)$$

Burada $\sigma^2(p)$, p – gecikmede hesaplanan varyans değeri, p [f(T)] modelin artan gecikmeleri için ceza fonksiyonudur. F(T)'nin farklı seçimleri farklı bilgi kriterlerini verir. AIC için f(t) = 2 alınırken, SIC için F(T) = lnT olarak alınmaktadır. LM testinde hesaplanan değer $n * R^2 \sim \chi^2$ dağılımı göstermektedir. Daha pratik olarak marjinal anlamlılık düzeyi kullanılarak kalıntılarda serisel korelasyon olup olmadığı test edilebilmektedir. Asimptotik olarak (T → ∞) SIC bilgi kriteri, AIC'ye göre daha doğru

sonuçlar vermesine karşın, sonlu örneklemlerde daha doğru model kalıpları sunduğundan AIC bilgi kriteri çok sık kullanılmaktadır.

b) Genelden özele ve özelden Genele Strateji İle Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Genelden - özele yaklaşımının kullanımı modelde yer alan gecikmelerin istatistiksel anlamlılıklarına dayanmaktadır. Örneğin iki modelden birincisi için gecikme sayısının (p) ve diğer modelin gecikme sayısının (s=p+n) olduğu varsayılırsa, bu durumda boş hipotez ile son n-tane gecikmenin bileşik olarak sıfıra eşit olduğu hipotezi Wald F- testi ile sınanmaktadır. Temel düşünce p gecikme sayısının en yüksek olduğu ($p_{max} + n-1$) en genel model ile başlayarak son gecikme sayısının anlamlı olana kadar testin uygulanmasıdır. Eğer, $p = p_{max}$ ise, bir sonraki aşamada $p_{max} + n-2$ derecesi için otoregresif tahminlerin bileşik testi yapılırken son parametrenin modele katkı sağlayıp sağlamadıkları test edilmektedir. Son gecikme anlamlı çıkana kadar veya boş hipotez reddedilinceye kadar işlemler sürdürülür.

Özelden – genele yaklaşımı genelde saf AR durumunda asimptotik olarak geçerli değildir. Özelden – genele yaklaşımı ile oluşturulan istatistiklerin sonlu örnekleme özellikleri daha genel ARMA modellerinde Genelden – zele yaklaşımı ile elde edilen özelliklere göre aşağıda kalmaktadır. Bu nedenle uygulamada genelden – zele yaklaşımı kullanılmaktadır.

Eğer üzerinde çalışılan zaman serisi aylık gözlemlerden oluşuyorsa literatür çalışmaları genelden özele yaklaşımı ile modele dahil edilmesi gereken gecikme uzunluğunun 13-14 olası gerektiğini, zaman serisi çeyrek yıllık gözlemlerden oluşuyorsa da uygun gecikme sayısının maksimum 3-4 olması gerektiğini ortaya koymuştur.

4.1.4.2. Phillips - Perron Birim Kök Testi

Dickey – Fuller testinde, rassal hataların (şokların) dağılımının istatistiksel olarak bağımsız ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. Yani rassal hatalar (şoklar) arasında otokorelasyon olmadığı, $\epsilon_t \sim \text{IID}(0, \sigma_\epsilon^2)$ varsayılmaktadır. Phillips – Peron (PP) birim kök için parametrik olmayan yeni bir test geliştirmişlerdir. PP testi, DF testinde olduğu gibi üç farklı regresyon modeli için geliştirilebilmektedir. Ancak PP testi için en basit model AR(1) aşağıdaki şekilde verilebilmektedir:

$$Y_t = \mu + \phi_1 Y_{t-1} + \epsilon_t \quad (4.14)$$

$$(1 - \phi_1 L) Y_t = \mu + \varepsilon_t \quad (4.15)$$

Burada, $t = 1, 2, 3, \dots, T$, ve model için birim kök $1 / \phi_1$ ile bulunur. $\phi_1 = 1$ olduğunda seride birim kök var demektir. PP testi için yine ADF testinde olduğu gibi yardımcı regresyonların, sabitsiz ve trendsiz, sabitli ve trendsiz ve sabitli ve trendli olmasına göre yeniden düzenlenmektedir. Kritik tablo değerleri de yine aynı şekilde, üç ayrı kategoride fark gösterecektir. DF testleri için kullanılan testlerin PP versiyonu (Z) ile gösterilir. Örneğin DF testlerinden sabitsiz ve trendsiz bir modelin testi için τ kullanılırken, bu testin karşılığı PP testinde Z_α olacaktır. PP testi için kullanılacak en basit AR(1) sürecidir.

$$Y_t = \phi_1 Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.16)$$

PP testi formülü şu şekildedir:

$$Z_\alpha = T(\phi_1 - 1) - CF \quad (4.17)$$

Burada, CF, düzeltme faktörüdür. Bu düzeltme faktörü hesaplanırken de hata teriminin varyansı (σ_ε^2) kullanılır. PP testinde test istatistiklerinin asimptotik dağılımının serisel korelasyonun katsayıları etkilememesi için t- istatistiğinin dönüştürülmüş biçimi kullanılmaktadır.

Bu çalışmada ayrıca bir üçüncü test olarak KPSS testinden de yararlanılmıştır.

4.1.4.3. KPSS Birim Kök Testi

Bu testte amaç, gözlenen serideki deterministik trendin arındırılarak serini durağanlaştırılmasıdır. KPSS testinde kurulan birim kök hipotezi ADF testleri için kurulan testlerden farklıdır. H_0 serinin durağan olduğunu, H_A ise seride birim kök olduğunu belirtir. Burada H_0 'daki durağanlık temelde trendin durağanlığını göstermektedir. Zira, seriler trendden arındırılır. Böylece, trendden arındırılmış serideki birim kökün olmaması, serinin aslında trend durağan olduğunu göstermektedir.

Bir diğer önemli nokta, H_0 tren durağanlığı gösterdiği için elde edilecek rassal yürüyüş hipotezinin varyansı sıfır olacaktır. Rassal yürüyüşün normal ve durağan hatalarında normal bir temiz – dizi olduğu varsayımı altında trend durağan hipotez için LM- istatistiğinin belirlenmesi önem arz etmektedir. LM testinde boş hipotez, rassal yürüyüşün sıfır varyansa sahip olduğu varsayımı altında, serinin deterministik trend, rassal yürüyüş ve durağan hataların toplamı ile açıklandığını gösterir:

$$Y_t = \beta_t + w_t + \varepsilon_t \quad (4.18)$$

$$w_t = w_{t-1} + u_t \quad (4.19)$$

Burada w_t , modelin rassal yürüyüşü, t , deterministik trendi, ε_t ise durağan hataları göstermektedir. Ayrıca, $u_t \sim \text{IID}(0, \sigma_u^2)$ 'dir. Durağanlık hipotezi u_t 'nin varyansının sıfır olduğunu (σ_u^2) varsayar. Bir diğer nokta da, ε_t 'nin durağan ve $\varepsilon_t \sim \text{IID}(0, \sigma_\varepsilon^2)$ olduğudur. Bu açıklamalar ışığında KPSS testi için kurulacak hipotezleri H_0 zaman serisinin trend durağan olduğunu (birim kök yoktur), H_A ise zaman serisinin durağan olmadığını (birim kök vardır) göstermeye çalışmaktadır (Sevüktekin ve Nargeleçekenler, 2007: 361).

4.1.5. Eşbütünleşme (Cointegration) Analizi

Ampirik araştırmalar, düzey olarak birçok zaman serisinin durağan olmadığını ve genellikle birinci dereceden bütünleşik ($I(1)$) olduğunu gösterir. Durağan olmayan zaman serilerinin varyansı, gözlem sayısı sonsuza giderken sonsuza yaklaşması nedeniyle, ekonomik ilişkilerin irdelenmesinde klasik test yöntemleri kullanılamaz. Sonuç olarak elde edilecek regresyon, geçerli olmaz; katsayılar, t testleri ve R^2 , gerçeği yansıtmaz. Bu nedenle durağan olmayan değişkenlere sahip denge teorileri, bir araya gelen değişkenlerin bileşiminin durağanlığına ihtiyaç duyar.

Zaman serilerine dayalı ekonometrik çalışmalarda, “eşbütünleşme” adı verilen teknik ile durağan olmayan değişkenlerle ilgili sorun aşılmıştır. Eşbütünleşme kavramı ile ilgili çalışmalar, Engle ve Granger(1987)'nin makalesi ile başlamıştır. Bu makaleden sonra durağan olmayan ekonomik değişkenlerin, doğrusal bileşimlerinin durağan olup olmadığı test edilebilir ve uzun dönemli denge ilişkileri araştırılabilir hale gelmiştir (Acaravcı ve Öztürk, 2003).

Eşbütünleşme kavramı ekonomide uzun dönem denge ilişkisinin varlığının saptanmasında ve test edilmesinde kullanılmaktadır. İktisat teorisi tarafından aralarında uzun dönemli denge ilişkisi olduğu varsayılan iktisadi değişkenler bu yöntemle test edilmektedirler. Sistemi etkileyen kalıcı dışsal şoklara rağmen değişkenler arasında uzun dönemde bir denge ilişkisinin varlığı mümkün olmaktadır (Göktaş, 2005: 113).

Eşbütünleşme kavramını örnek bir model üzerinde basit olarak açıklamak gerekirse;

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + u_t \quad (4.20)$$

$$u_t = Y_t - \alpha - \beta X_t \quad (4.21)$$

Modelde yer alan Y_t ve X_t serilerinin durağan olmadıkları zaman bu seriler ile yapılan analizler değişkenler arasında sahte regresyon sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu

durumda t ve F istatistiklerinin sonuçları güvenilir olmaz. Her iki seride $I(1)$ yani birinci mertebeden entegre iseler, yukarı doğru eğilim gösteren rassal yürüyüş sürecine sahip olmaktadır.

Birinci mertebeden entegre olan bir seri stokastik trende sahip durağan olmayan seri demektir. İki durağan olmayan serinin durağan kalıntılar vermesi bu iki serinin eşbütünleşik olduğunu gösterir. Eşbütünleşik olan bu serilere ait değişkenler aynı stokastik trende sahip olup birbirlerinden ayrı hareket edememektedirler (Enders, 1995: 404).

Eşbütünleşme kavramıyla ilgili olarak dört önemli nokta bulunmaktadır:

Eşbütünleşme durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonu ile ilgilenmektedir.

Bütün değişkenler aynı mertebeden entegre olmalıdır. Bu koşul aynı mertebeden entegre olan bütün değişkenlerin eşbütünleşik olacağı anlamını taşımaz.

Eşbütünleşmeyi gerçekleştiren vektör sayısı modelde yer alan değişkenlerin sayısının bir eksiği ($n-1$) ile belirlenmektedir. Örneğin yukarıdaki Y_t denkleminde Y_t ve X_t gibi iki değişken mevcut olduğundan en fazla bir tane eşbütünleşmeyi gerçekleştiren vektör bulunmaktadır.

Literatürde eşbütünleşme ile ilgili çalışmaların büyük bir kısmı değişkenlerin tek bir birim kök içerdiği varsayımına dayanmaktadır (Enders, 1995: 358- 359).

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığının saptanabilmesi için birçok yöntem ve test geliştirilmiştir. Birim kök testleri tek değişkenli zaman serilerine uygulanırken, eşbütünleşme testleri ise bir birim kökü olan birden çok değişken arasındaki ilişkilerle ilgilenmektedir. Eğer değişkenler eşbütünleşik değilse bunların herhangi bir doğrusal birleşimi dolayısıyla kalıntıları (u_t) doğrusal olmamaktadır (Gujarati, 1995: 727).

İktisadi ilişkileri incelemek amacıyla durağan olmayan zaman serilerini kullanarak yapılan çalışmalarda eşbütünleşme analizi bir çözüm yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde eşbütünleşme analizine ilişkin çeşitli testler ve bu testlerin dayandığı çeşitli tahmin yöntemleri bulunmaktadır. Bunları iki grupta incelemek mümkündür. Birinci grupta yer alanlar tek denklemlilerdir, ikinci gruptakiler ise bir denklemler sistemine dayanmaktadır. Tek denklemlilerde eşbütünleşme ilişkisinin tahmini En Küçük Kareler (EKK) yöntemine dayanmaktadır. Burada eşbütünleşmenin varlığının tespit edilmesi için kullanılan çok sayıda test bulunmaktadır. Eğer eşbütünleşmeyi gerçekleştiren birden çok

vektör bulunuyorsa, bu durumda çok değişkenli denklemler geçerli olmaktadır. Tek denkleme dayalı eşbütünleşme analizi yöntem olarak Engle- Granger tarafından geliştirilmiş daha sonra da Johansen tarafından çoklu eşbütünleşik vektörleri tahmin etmek amacı ile (VAR modelde) en çok benzerlik yöntemine dayanan bir yöntem geliştirilmiştir (Göktaş, 2005: 116).

Ancak Engle ve Granger'ın artıkların analizine dayalı olan iki aşamalı yöntemi ile Johansen'in en çok olabilirlik indirgenmiş rank yönteminden farklı olarak Pesaran, Shin ve Smith (2001)'in yaklaşımı da bir alternatif olarak görünmektedir. Pesaran, Shin ve Smith (2001)'in yaklaşımında, diğer Engle- Granger ya da Johansen yöntemlerinin gereği olarak kabul edilen; bütün değişkenlerin aynı düzeyde durağan olma koşulu bulunmamaktadır.

Engle- Granger ve Johansen yönteminde, modeldeki bütün bağımsız değişkenlerin $I(1)$ olup olmadığı bir ön test ile belirlenmektedir. Çünkü bir modelde $I(0)$ ve $I(1)$ değişkenlerinin her ikisinin de birlikte bulunması halinde, klasik eşbütünleşme testlerine dayalı olarak yapılan istatistiksel yorumlar geçerli olmamaktadır. Örneğin, Haris (1995) bir modelde durağan, yani $I(0)$ değişkenler mevcut olduğu zaman, bu $I(0)$ değişkenlerin modeldeki diğer değişkenlerle sahte ilişkiler oluşturabileceğini, bu nedenle Johansen yöntemindeki iz (trace) ve maksimum özdeğer testleri ile yorum yapmanın zor olacağını belirtmektedir. Rahbek ve Mosconi (1999:76- 91) de, Johansen yöntemindeki iz istatistiklerinin asimptotik dağılımında, hangi $I(0)$ açıklayıcı değişkenlerin sorun çıkarıcı parametreleri üretebileceğini göstermiştir.

Kremers, Ericsson, Neil ve Dolado (1992) sınırlı bir döneme ilişkin verileri kapsayan analizde, $I(1)$ olan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmayabileceğini belirtmektedir. Yine Mah (2000:243) de hata düzeltme modelinin (HDM); Johansen (1988) ile Johansen ve Juselius (1990) yöntemlerinin, sınırlı bir döneme dayalı verilerle yapılan çalışmalar için güvenilir olmadığını belirtmektedir. İkinci sorunun çözümü için, durağan olmayan değişkenlerin modelde bulunması durumunda geçerli bir düzey ilişkisi için, tahmin edilen katsayıların normal olmayan standart hatalarını düzelten bir yaklaşıma ihtiyaç olmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de ekonomik büyümenin belirleyici faktörlerinden birisi olarak ekonomik özgürlüğün etkisinin ortaya konulmasında geçerli asimptotik t-istatistiklerini tahmin etmek için, eşbütünleşmeye ARDL (autoregressive distributed lag) sınır testi yaklaşımı (Pesaran, Shin and Smith, 2001: 1-22) kullanılmaktadır.

4.1.6. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin Pesaran Sınır Testi ve ARDL yaklaşımı ile analizinin Johansen Eşbütünleşme Analizi ile desteklenmesi amacıyla, Johansen Eşbütünleşme Yaklaşımına ilişkin teorik bilgi verilmesinin ardından eşbütünleşme analizi ikinci yaklaşımla tekrarlanmış, sonuç ve bulgular, sınır testi ve ARDL yaklaşımını destekleyen hatta bir önceki analize göre eşbütünleşme ilişkisi açısından daha güçlü bulgulara sahip çıkmıştır.

Eşbütünleşme ilişkisinin tespitinde, Engle- Granger yaklaşımına yöneltilen eleştirileri dikkate alan ve yaygın olarak kullanılan diğer bir yöntem ise Johansen eşbütünleşme yaklaşımıdır (Johansen, 1988; Johansen ve Juselius, 1990). Bu yöntemin üstünlüğü;

Analizde kullanılan değişkenler arasında olabilecek eşbütünleşme vektörlerinin sayısının belirlenebilir olmasından, ve

Eşbütünleşme ve ilgili parametrelerin en çok olabilirlik tahminlerini elde etmesinden kaynaklanmaktadır (Holden ve Thompson, 1992: 30-31).

Johansen yaklaşımı için çok değişkenli bir VAR (vektör otoregresif) modeli ile başlamak gerekmektedir. Johansen (1988)'i takiben gecikmesi dağıtılmış bir otoregresif süreç şu şekilde ifade edilebilir:

$$X_t = \Pi_1 X_{t-1} + \Pi_2 X_{t-2} + \dots + \Pi_k X_{t-k} + \varepsilon_t \quad (4.22)$$

Burada X_t , q sayıda değişkeni gösteren bir vektörü (içsel ve dışsal değişkenleri içeren), k maksimum gecikme sayısını ve ε_t ise hata terimini göstermektedir. Denge ilişkisi veya vektörü ise $\Pi = I - \Pi_1 - \dots - \Pi_k$ şeklindedir. X_t vektöründeki değişkenler arasında olabilecek eşbütünleşme vektörlerinin sayısı Π matrisinin rankı tarafından belirlenmektedir.

Süreci basit ve anlaşılır kılabilmek için iki değişkenli bir dinamik model iki gecikmeli olarak ele alınacak olursa (Holden ve Thompson, 1992; Kadılar, 1996);

$$Y_t = \Pi_{11} Y_{t-1} + \Pi_{12} Z_{t-1} + \Pi_{13} Y_{t-2} + \Pi_{14} Z_{t-2} + \mu_1 + \varepsilon_{1t} \quad (4.23)$$

$$Z_t = \Pi_{21} Y_{t-1} + \Pi_{22} Z_{t-1} + \Pi_{23} Y_{t-2} + \Pi_{24} Z_{t-2} + \mu_2 + \varepsilon_{2t} \quad (4.24)$$

Burada Y ve Z değişkenlerinin $I(1)$ olduğunu varsayarak değişkenler arasında eşbütünlük olup olmadığını incelemek gerekirse, bu denklemler hata düzeltme formunda yeniden düzenlenecek olursa;

$$Y_t - Y_{t-1} = (\Pi_{11} - 1)Y_{t-1} + \Pi_{12}Z_{t-1} + \Pi_{13}Y_{t-2} + (\Pi_{12} + \Pi_{14})Z_{t-2} + \mu_1 + \varepsilon_{1t} \quad (4.25) \text{ veya,}$$

$$\begin{aligned} \Delta Y_t &= -(1 - \Pi_{11})Y_{t-1} + \Pi_{12}\Delta Z_{t-1} + \Pi_{13}Y_{t-2} + (\Pi_{12} + \Pi_{14})Z_{t-2} + \mu_1 + \varepsilon_{1t} \\ &= -(1 - \Pi_{11})\Delta Y_{t-1} + \Pi_{12}\Delta Z_{t-1} - (1 - \Pi_{11} - \Pi_{13})Y_{t-2} + (\Pi_{12} + \Pi_{14})Z_{t-2} + \mu_1 + \varepsilon_{1t} \end{aligned}$$

(4.26) ve

$$\begin{aligned} \Delta Z_t &= \Pi_{21}Y_{t-1} - (1 - \Pi_{22})Z_{t-1} + (\Pi_{21} - \Pi_{21} + \Pi_{23})Y_{t-2} + \Pi_{24}Z_{t-2} + \mu_2 + \varepsilon_{2t} \\ &= \Pi_{21}\Delta Y_{t-1} - (1 - \Pi_{22})\Delta Z_{t-1} + (\Pi_{21} + \Pi_{23})Y_{t-2} - (1 - \Pi_{22} - \Pi_{24})Z_{t-2} + \mu_2 + \varepsilon_{2t} \end{aligned}$$

(4.27)

denklemleri elde edilir. Bu denklemler matris formunda yazılacak olursa:

$$\begin{bmatrix} \Delta Y_t \\ \Delta Z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} -(1 - \Pi_{11}) & \Pi_{12} \\ \Pi_{21} & -(1 - \Pi_{22}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} \Delta Y_{t-1} \\ \Delta Z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} -(1 - \Pi_{11} - \Pi_{13}) & (\Pi_{12} + \Pi_{14}) \\ (\Pi_{21} + \Pi_{23}) & -(1 - \Pi_{22} - \Pi_{24}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Y_{t-2} \\ Z_{t-2} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \mu_1 \\ \mu_2 \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} \varepsilon_{1t} \\ \varepsilon_{2t} \end{bmatrix}$$

(4.28) elde edilir. Bu matris gösterimindeki ΔY_t ve ΔZ_t birlikte düşünülüp ΔX_t vektörü ile gösterilirse (vektör hata düzeltme mekanizması (VECM) formunda):

$\Delta X_t = \Gamma \Delta X_{t-1} + \Pi X_{t-2} + \mu + \varepsilon_t$ (4.29) şeklindeki genel gösterim elde edilir. Burada,

$$\Gamma = \begin{bmatrix} -(1 - \Pi_{11}) & \Pi_{12} \\ \Pi_{21} & -(1 - \Pi_{22}) \end{bmatrix} \quad (4.30)$$

ve

$$\Pi = \begin{bmatrix} -(1 - \Pi_{11} - \Pi_{13}) & (\Pi_{12} + \Pi_{14}) \\ (\Pi_{21} + \Pi_{23}) & -(1 - \Pi_{22} - \Pi_{24}) \end{bmatrix} \quad (4.31) \text{ olmaktadır.}$$

Son denklemin hata düzeltme formu olduğu kolayca anlaşılmaktadır ve burada Π denge matrisini göstermektedir. Burada Π matrisinin rankı ile ilgili üç durum söz konusudur:

i) Rank (Π)=0. Bu eşitlik Π 'nin sıfır matrisi olduğunu gösterir ve bu durumda denklem:

$\Delta X_t = \Gamma \Delta X_{t-1} + \mu + \varepsilon_t$ (4.32) şekline indirgenir ki, bu birinci derece farkı alınmış bir VAR modelidir. Y ve z değişkenleri I(1) olduğundan; ΔX , I(0) olacak ve burada bir eşbütünleşme söz konusu olmayacaktır.

ii) Rank(Π)=2. Bu durum X vektörünün durağan olduğunu gösterir ki, bu Y ve Z değişkenlerinin I(1) olduğu varsayımı ile çelişir. Bu durumda ΔX 'in aşırı farkı alınmış ve hata düzeltme modeli değişkenlerin farkından ziyade seviyesini içerdiği anlamına gelmektedir.

iii) Rank(Π)=1. bu durumun olabilmesi için bir tane bağımsız satırın ve Π 'nin determinantının sıfır olması gerekir. Yani:

$$-(1 - \Pi_{11} - \Pi_{13})[-(1 - \Pi_{22} - \Pi_{24})] - [(\Pi_{12} + \Pi_{14})](\Pi_{21} + \Pi_{23}) = 0 \quad (4.33)$$

eşitliğinin gerçekleşmesi gerekir. Ayrıca Π 'nin elemanlarından bir tanesi sıfırdan farklı olmalıdır. Dolayısıyla parantez içindeki terimlerin her biri Y ve Z'nin uzun dönemli veya denge katsayısı olduğundan bu değişkenlerden en az biri denge ilişkisinde yer almalıdır. Örnekte iki değişken olduğundan burada en fazla bir eşbütünleşme vektörü olabilmektedir (Holden ve Thompson, 1992: 33).

İki değişkenli örnek, q değişkene kadar genişletildiğinde ve k kadar gecikme durumunda da geçerliliğini sürdürmektedir. Şöyle ki:

$$X_t = \Pi_1 X_{t-1} + \Pi_2 X_{t-2} + \dots + \Pi_k X_{t-k} + \mu + \phi D_t + \varepsilon_t \quad (4.34)$$

Burada D, hata terimlerinin “beyaz gürültüye⁴” sahip olmasını sağlayan değişkenleri (örneğin kukla değişkenleri) ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu denklemin birinci dereceden farklar cinsinden VAR veya VECM modeli:

$$\Delta X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \Gamma_2 \Delta X_{t-2} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k+1} + \Pi X_{t-k} + \mu + \phi D_t + \varepsilon_t \quad (4.35)$$

şeklinde yazılabilir. Burada:

$$\Gamma_i = -(1 - \Pi_1 - \dots - \Pi_i), \quad i = 1, \dots, k-1 \text{ ve}$$

$$\Pi = -(1 - \Pi_1 - \dots - \Pi_k) \text{ olmaktadır. Johansen (1988), az önce de incelendiği gibi,}$$

Π katsayılar matrisinin rankı ile ilgilenmekte ve bu vektörün değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiler hakkında bilgiye sahip olup olmadığını incelemektedir. Burada da üç durum söz konusudur.

⁴ Ortalama sıfır, varyansı sabit, ardışık bağımlı olmama gibi klasik varsayımları sağlayan olasılıklı hata terimine mühendislik terimiyle beyaz gürültü hata terimi denir (Gujarati, 1999:718).

i) Eğer $\text{rank}(\Pi)=0$ ise, VAR birinci dereceden farkı alınmış bir modele dönüşmektedir.

ii) Eğer $\text{rank}(\Pi)=p$ ise, katsayılar matrisi tam ranka sahip demektir. Bu değişkenler vektörünün durağan olması anlamına gelir.

iii) Eğer $0<\text{rank}(\Pi)=r < p$ ise, bu değişkenler arasında r tane (n-1 tane) uzun dönemli ilişki(ler)in varlığı anlamına gelmektedir. Uygulamada en çok karşılaşılan durum budur.

Johansen (1988), eşbütünleşmenin varlığını $\Pi=\alpha\beta'$ hipotezi ile belirlemektedir. Burada Π ve β ($p \times r$) boyutlu iki matristen oluşur. Ayrıca β , eşbütünleşme matrisini verirken; α , “uyum (düzeltme) matrisini” göstermektedir. α ’nın küçük değerleri hata düzeltmenin yavaş olduğu, α ’nın büyük değerleri ise her bir dönemde yapılan düzeltmenin hızlı olduğunu belirtmektedir.

4.1.6.1. Johansen Eşbütünleşme Testleri

Johansen (1988), eşbütünleşme vektörlerinin sayısını belirlemek için iz(trace) ve en büyük özdeğer (maximum eigenvalue) istatistikleri adlı iki farklı test önermektedir. Eşbütünleşme ilişkilerinin sayısını veren Π ’nin rankı, özdeğerlerin istatistiki olarak sıfıra eşit olup olmadığı hipotezi ile belirlenebilir.

$$H_0: \lambda_i = 0, i = r+1, \dots, n$$

H_A : En fazla r tane eşbütünleşme vektörü vardır.

Burada r’nin farklı değerleri için sınırlamalar yapılabilir ve sınırlandırılmış modelin en çok olabilirlik fonksiyonunun logaritması ile sınırlandırılmamış modelin en çok olabilirlik fonksiyonunun logaritması karşılaştırılarak standart olabilirlik testi hesaplanır. Yukarıdaki boş hipotezi iz (trace) istatistiği ile şu şekilde hesaplanır:

$$\lambda_{trace} = -2 \log(Q) = -T \sum_{i=r+1}^n \log(1 - \hat{\lambda}_i) \quad (4.36)$$

Burada Q = sınırlandırılmış en çok olabilirlik/ sınırlandırılmamış en çok olabilirlik ve T analizdeki gözlem sayısını göstermektedir.

Bu istatistik, en fazla r tane eş bütünleşme var boş hipotezini, r’den fazla eşbütünleşme vektörü var alternatif hipotezine karşı test etmektedir. Örneğin boş ve alternatif hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulabilir.

$$\begin{array}{ll}
H_0 : r = 0 & H_a : r \geq 1 \\
H_0 : r \leq 1 & H_a : r \geq 2 \\
H_0 : r \leq 2 & H_a : r \geq 3
\end{array}$$

Başlangıçta eşbütünleşme yoktur boş hipotezi, en azından bir eşbütünleşme vardır alternatif hipotezine karşı test edilmektedir. Eğer boş hipotez reddedilir ise, burada en azından bir vektör vardır. İkinci adım ise, en fazla bir vektör vardır boş hipotezinin en azından 2 eşbütünleşme vektörü vardır alternatif hipotezine karşı test edilmesini gerekli kılar ve süreç bu şekilde devam eder.

Bir diğer testi en büyük özdeğer (maximum eigenvalue) istatistiği oluşturmaktadır:

$$\lambda_{\max} = -T \log(1 - \hat{\lambda}_{r+1}), \quad r = 0, 1, 2, \dots, n-2, n-1 \quad (4.37)$$

Bu test istatistiği ise, incelenen değişkenler arasında kesinlikle r eşbütünleşme vektörü vardır boş hipotezini, $r+1$ eşbütünleşme vektörü vardır alternatif hipotezine karşı test etmektedir. Örneğin, boş ve alternatif hipotezler şu şekilde oluşturulur:

$$\begin{array}{ll}
H_0 : r = 0 & H_a : r = 1 \\
H_0 : r = 1 & H_a : r = 2 \\
H_0 : r = 2 & H_a : r = 3
\end{array}$$

En büyük özdeğer istatistiği alternatif hipotezin kesinlikle r tane olduğunu ifade ederken, iz istatistiği biraz esnek şekilde r 'den fazla eşbütünleşmenin olabileceğini ifade eder.

Bu aşamada, hesaplanan iz ve en büyük özdeğer istatistiklerinin, Johansen ve Juselius (1990) ve Osterwald- Lenum (1992) tarafından elde edilen kritik değerlerle karşılaştırılmasının yapılması gerekmektedir.

4.1.6.2. Eşbütünleşme Vektörlerinin Belirlenmesi

Eşbütünleşme vektörlerinin sayısı belirlendikten sonra, Johansen yaklaşımı olabirlik oranı testi (likelihood ratio test) ile birçok farklı hipotezin test edilmesine olanak vermektedir. Johansen ve Juselius (1990), değişik kısıtlamaların nasıl test edilebileceğine ilişkin önerilerde bulunmaktadır. Eşbütünleşme sayısı bilinse bile hangi vektörün alınacağı sorun olmaya devam eder. Uygulamada ekonomik teoriye uygun olduğu düşünüldüğü vektörün seçimi keyfi olarak yapılır. Oysa eşbütünleşme vektörünün seçimi için yapılabilecek testler söz konusudur. Bunu yapabilmek için ekonomik teoriden esinlenen

uygun kısıtlamaların kullanılarak en uygun vektörün ya da uzun dönem ilişkisinin belirlenmesi gerekmektedir. Uygulanabilecek kısıtlar $\Pi = \alpha\beta'$ üzerinde test edilebilmektedir. Burada α uyum matrisini, β ise eşbütünleşme matrisini göstermektedir. Dolayısıyla uygulanacak sınırlamalar bu iki matris üzerinde yapılmaktadır.

Johansen eşbütünleşme yöntemi, eşbütünleşme vektörlerinin sayısını verme ve ekonomik teoriden destek alan bazı kısıtların test edilmesine olanak tanınması yönleriyle ön plana çıkmaktadır. Özellikle değişkenler arasında çok yönlü etkileşimin olabileceği ampirik araştırmalarda artan bir şekilde uygulama alanı bulmaktadır (Ağır, 2003: 86).

4.1.7. Ardışık Bağımlı Gecikmesi Dağıtılmış Modeller (ARDL)

ARDL ilişkileri, özellikle zaman serisi verileri göz önünde tutulduğunda dikkate alınmaktadır. ARDL modelleri incelenirken, bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri ile birlikte, bağımsız değişkenlerin cari ve gecikmeli değerlerinin de dahil edildiği görülmektedir. Bu tür ilişkiye ARDL (*Autoregressive Distributed Lag*) ilişkisi denir (Johnston ve Dinardo, 2007:244).

En basit form olarak ARDL'yi temsil eden örnek;

$$y_t = m + \alpha_1 y_{t-1} + \beta_0 x_t + \beta_1 x_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.38) \text{ şeklindedir.}$$

Bu; ARDL(1,1) modelidir. Çünkü, bağımlı değişken y ve bağımsız değişken x_t 'nin birer gecikmeleri alınmıştır. ε serisi WN(beyaz gürültü) kabul edilmiştir. y 'yi gecikme polinomlarına dönüştürecek olursak,

$$y_t = (1 + \alpha_1 + \alpha_1^2 + \dots)m + (1 + \alpha_1 L + \alpha_1^2 L^2 + \dots)(\beta_0 x_t + \beta_1 x_{t-1} + \varepsilon_t) \quad (4.39) \text{ olur.}$$

Böylece, y 'nin cari değerinin, x değişkeninin bütün cari ve geçmiş değerlerine ve ε hata terimine bağlı olduğunu söylemek mümkündür.

Parçalı türevleri alınarak;

$$\frac{\partial y_t}{\partial x_t} = \beta_0 \quad (4.40)$$

$$\frac{\partial y_{t+1}}{\partial x_t} = \beta_1 + \alpha_1 \beta_0 \quad (4.41)$$

$$\frac{\partial y_{t+2}}{\partial x_t} = \alpha_1 \beta_1 + \alpha_1^2 \beta_0 \dots \quad (4.42) \quad \text{yazılabilir.}$$

Denklem (4.38)'deki basit gecikmeler, x 'te meydana gelecek herhangi bir değişmeye, y 'nin dinamik tepkileridir. Kısa, orta ve uzun dönem tepkilerini takip eden

anlık tepkiler bulunmaktadır. X_t 'deki bir birimlik değişimin uzun dönem etkisi, parçalı türevlerin toplanmasıyla elde edilir. $|\alpha_1| < 1$ istikrar koşulu elde edilir ve toplam; $(\beta_0 + \beta_1)/(1 - \alpha_1)$ olur (Johnston ve Dinardo, 2007: 245).

x 'in \bar{x} düzeyinde sabit olduğu varsayımı altında, istikrar koşulu veri iken aşağıdaki ilişki y 'nin \bar{y} düzeyinde sabit olduğunu gösterir.

$$\bar{y} = \frac{m}{1 - \alpha_1} + \frac{\beta_0 + \beta_1}{1 - \alpha_1} \bar{x} \quad (4.43)$$

Denklem (4.43) *statik denge* eşitliğini gösterir.

Eğer y ve x , Y ve X 'in doğal logaritması ise, denklem (4.43) aşağıdaki sabit esneklik denge ilişkisini belirtir (Johnston ve Dinardo, 2007: 245).

$$Y = AX^\gamma \quad (4.23) \text{ ya da log formunda; } y = a + \gamma x$$

$$\text{Burada; } a = \frac{m}{1 - \alpha_1} \text{ ve } \gamma = \frac{\beta_0 + \beta_1}{1 - \alpha_1} \text{ dir.}$$

ARDL ilişkilerinin özellikleri, eşitliğin parametrelerinin yeniden belirlenmesi ile gösterilir.

Örneğin, denklem (4.38)'de y_t yerine $y_{t-1} + \Delta y_t$ ve x_t yerine $x_{t-1} + \Delta x_t$ koyulursa,

$$\Delta y_t = m + \beta_0 \Delta x_t - (1 - \alpha_1)y_{t-1} + (\beta_0 + \beta_1)x_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.44)$$

$$\Delta y_t = \beta_0 \Delta x_t - (1 - \alpha_1)[y_{t-1} - a - \gamma x_{t-1}] + \varepsilon_t \quad (4.45) \text{ olur.}$$

Bu formülasyon, Hata Düzeltme Modeli (ECM)'nin bir örneğidir. y 'deki cari değişim 2 bileşenin toplamı olarak görülür. Birincisi, x 'deki cari değişimleri orantılıdır, ikincisi de y_{t-1} 'in x_{t-1} 'e göre dengeden sapma boyutunda parçalı düzeltmedir. Bu sapma, (+) ise cari dönemde aşağı doğru düzeltme vardır (α_1 istikrar koşulu veri iken), eğer (-) hata varsa, yukarı doğru düzeltme söz konusudur.

(4.44)'deki parametreler, Δy_t 'nin Δx_t , y_{t-1} ve x_{t-1} üzerine EKK regresyonu ile tahmin edilebilir. Tahmin edilen 4 katsayı, bunların var-cov matrisleri ile (4.38)'in 4 parametresi elde edilir. (m , α_1 , β_0 , β_1 ve bunların standart hataları). Alternatif olarak, (4.38)'nin EKK tahmini ile bu parametreler tahmin edilebilir. Bu iki yöntem aynı sonucu verecektir (Johnston ve Dinardo, 2007: 246).

Üç değişkenden (y_t , X_{2t} , X_{3t}) oluşan ve sırasıyla p , q ve l . dereceden bir ARDL(p, q, m) modeli aşağıdaki şekilde olsun.

$$A(L)y_t = \alpha + B(L)X_{2t} + C(L)X_{3t} + u_t \quad (4.46)$$

Burada;

$$A(L) = (1 - a_1L - a_2L^2 - \dots - a_pL^p) \quad (4.47)$$

$$B(L) = (B_0 + B_1L + B_2L^2 + \dots + B_pL^p) \quad (4.48)$$

$$C(L) = (C_0 + C_1L + C_2L^2 + \dots + C_pL^p) \quad (4.49)$$

Değişkenleri sabit tutarak yani,

$$X_{2t} = X_{2t-1} = \dots \bar{X}_2, X_{3t} = X_{3t-1} = \dots \bar{X}_3, Y_t = Y_{t-1} = \dots \bar{Y} \text{ ve (4.46) nolu denklemde}$$

$L=1$ koyarak uzun dönem çözümü şu şekilde elde ederiz.

$$A(1)\bar{Y} = \alpha + B(1)\bar{X}_2 + C(1)\bar{X}_3 \quad (4.50)$$

$$\bar{Y} = (\alpha / A(1)) + (B(1) / A(1))\bar{X}_2 + (C(1) / A(1))\bar{X}_3 \quad (4.51)$$

Yukarıdaki (4.51) nolu ilişkinin eşbütünleşme ilişkisi olabilmesi için $A(1)$, $B(1)$ ve $C(1)$ 'in teker teker sıfırdan farklı olması gerekir. Ancak bu testi yaparken sıfır hipotezi eşbütünleşme olmadığı şeklinde olduğundan kullanacağımız testlerin limit dağılımları standart değildir. Ancak denklem (4.46)'daki modeli yeniden parametrize ederek Pesaran (2001) eşbütünleşme testini uygulayabiliriz.

$A(L)y_t = \alpha + B(L)X_{2t} + C(L)X_{3t} + u_t$ modelinde gecikme sayıları $p=5$, $q=5$, $l=5$ olsun. (Gecikme sayıları eşit olmak zorunda değildir).

$$B(L) = B_0 + B_1L + B_2L^2 + B_3L^3 + \dots + B_qL^q \quad (4.52)$$

$$B(L) = B(1)L + (1-L)(\delta_0 + \delta_1L + \delta_2L^2 + \delta_3L^3 + \dots + \delta_qL^q) \quad (4.53)$$

$A(L)$ ve $C(L)$ de benzer biçimde yazılabilir.

Bu durumda,

$$B(L)X_{2t} = B(1)X_{2t-1} + \delta_0\Delta X_{2t} + \delta_1\Delta X_{2t-1} + \delta_2\Delta X_{2t-2} + \delta_3\Delta X_{2t-3} + \dots + \Delta X_{2t-p+1} \quad (4.54)$$

Burada,

$$B(1) = B_0 + B_1 + B_2 + \dots + B_q \quad (4.55)$$

Yukarıdaki işlemler şu şekilde de yapılabilir:

$$B(L)X_{2t} = (B_0 + B_1L + B_2L^2 + \dots + B_pL^p)X_{2t} \quad (4.56)$$

bir AR(q) sürecinin deterministik kısmıdır. Dolayısıyla bu şu şekilde yazılabilmektedir:

Genel olarak p.dereceden bir AR süreci için

$$y_t = c + \phi_1 y_{t-1} + \phi_2 y_{t-2} + \dots + \phi_p y_{t-p} + \varepsilon_t \quad \varepsilon_t \sim WN(0, \sigma^2) \quad (4.57)$$

$$\Delta y_t = c + (\varphi_1 + \varphi_2 + \dots + \varphi_p)y_{t-1} - (\varphi_2 + \varphi_3 + \dots + \varphi_p)\Delta y_{t-1} - (\varphi_3 + \varphi_4 + \dots + \varphi_p)\Delta y_{t-2} - \dots - \varphi_p \Delta y_{t-p+1} + \varepsilon_t \quad (4.58)$$

$$\Delta y_t = c + \gamma y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta_i \Delta y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (4.59)$$

Dolayısıyla ARDL(p,q,1) model şu şekilde yazılır:

$$\Delta y_t = \alpha + \sum_{i=1}^{p-1} \theta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i \Delta X_{2t-i} + \sum_{i=0}^{m-1} \varphi_i \Delta X_{3t-i} + d_1 y_{t-1} + d_2 X_{2t-1} + d_3 X_{3t-1} + u_t \quad (4.60)$$

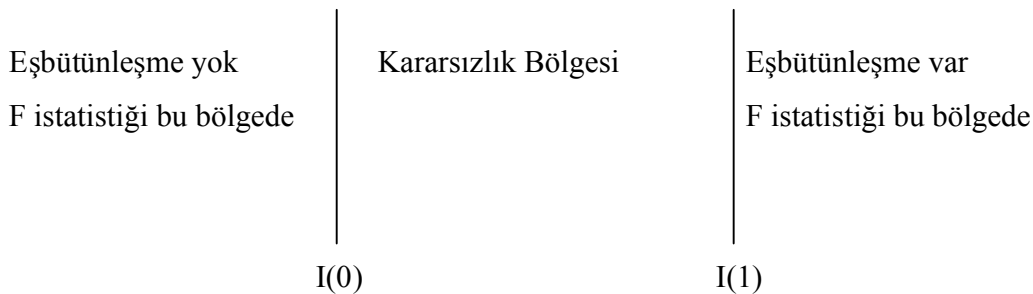
Burada eşbütünlük yoktur hipotezi şu şekilde test edilebilir.

$H_0: d_1 = d_2 = d_3 = 0$; Eşbütünlük yoktur.

H_A : Eşbütünlük vardır.

$$F = \frac{(RSS_R - RSS_{UR})/g}{RSS_{UR}/(T-K)}$$

istatistiği hesaplandıktan sonra Pesaran (2001) Tablo 5 değerine bakılır. Bu denklemde RSS_R ; kısıtlı hata kareler toplamını, RSS_{UR} ; kısıtsız hata kareler toplamını göstermektedir. Bu eşbütünlük testinin yapılabilmesi için değişkenlerin hepsinin birden $I(1)$ olması ön şartı aranmaz. Yani bazıları $I(0)$ bazıları $I(1)$ olabilir. Testte bu yüzden alt sınır ve üst sınır şu şekilde gösterilir.



Eşbütünlük teorisine göre, dengeden bir sapma olduğunda dengeye tekrar dönülebilmesi veya dengeden sapmaların geçici olması ancak eşbütünlük ilişkisi varken mümkündür. Bu nedenle eğer durağan olmayan değişkenler eşbütünlükmişse, değişkenlerin farklarının alınmaları uygun değildir. Çünkü bu değişkenler, birlikte hareket eden ortak bir trende sahiptir. Farkın alınması, ortak trendi ortadan kaldırır ve istatistiksel bilgi kaybına yol açar.

Modelde yer alan değişkenlerin şoklara verdiği tepkiler, ekonomi politikası açısından çok önemlidir. Bu çerçevede dinamik analiz yöntemleri, sistemdeki değişkenlerden birine gelen şokun, diğer değişkenlere etkisi ve bu şokun atlatılarak yeniden

uzun dönem dengeye yönelik yönelmeyeceğini belirlemeye yönelik uygulanmaktadır. Burada önemli olan, uyum sürecidir. Bu amaç doğrultusunda, yaygın olarak kullanılan dinamik analizlerden birisi, *hata düzeltme modelidir*. Hata düzeltme modelinde, sistemdeki değişkenlerin kısa dönem dinamikleri, dengedeki sapma tarafından etkilenirler. Bu modelde durağan olmayan değişkenlerin farkları alınır ve açıklayıcı değişkenler arasına uzun dönem dengeye uyumlaşmayı yansıtan bir hata düzeltme terimi ilave edilir (Acaravcı ve Öztürk, 2003).

ARDL modelinde (eğer varsa) eşbütünleşme ilişkisi

$$d_1y_{t-1} + d_2X_{2t-1} + d_3X_{3t-1} = 0 \quad (4.61)$$

şeklindedir.

Buradan denge hatası

$$\varepsilon_{t-1} = d_1y_{t-1} + d_2X_{2t-1} + d_3X_{3t-1} \quad (4.62)$$

elde edilebilir.

Bu durumda model Hata Düzeltme Modeli şeklinde yazılabilir.

$$\Delta y_t = \alpha + \sum_{i=1}^{p-1} \theta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i \Delta X_{2t-i} + \sum_{i=0}^{m-1} \varphi_i \Delta X_{3t-i} + \lambda(d_1y_{t-1} + d_2X_{2t-1} + d_3X_{3t-1}) + u_t \quad (4.63)$$

Ya da

$$\Delta y_t = \alpha + \sum_{i=1}^{p-1} \theta_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=0}^{q-1} \delta_i \Delta X_{2t-i} + \sum_{i=0}^{m-1} \varphi_i \Delta X_{3t-i} + \lambda(\varepsilon_{t-1}) + u_t \quad (4.64)$$

Böylece ARDL modellerinden hem uzun hem de kısa dönem ilişki elde edilebilir.

4.2. GENİŞLETİLMİŞ SOLOW BÜYÜME MODELİ

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ekonometrik olarak incelemek üzere kullanılacak olan büyüme modeli Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli olarak belirlenmiştir. Çünkü bir Neoklasik büyüme modeli olan Solow Büyüme Modeli, dört değişken üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çıktı (Y), fiziksel sermaye (K), işgücü (L) ve bilgi ya da işgücü etkinliği (A). Bu çalışmada da ekonomik büyüme, işçi başına GSYİH'daki büyüme oranı ile bağımlı değişken olarak temsil edilmiş, bağımsız değişkenler de ekonomik özgürlük endeksi (EF), beşeri sermayenin göstergesi olarak okullaşma oranı, (Okul), ve sermayenin göstergesi olarak da işçi başına Gayri Safi Sabit Sermaye Yatırımları belirlenmiştir.

Bir t anındaki üretim fonksiyonu;

$$Y(t) = F [K(t), A(t), L(t)] \text{ şeklindedir. (4.65)}$$

Bu üretim fonksiyonuna göre üretim, bu girdilerin artan bir fonksiyonudur ve veri sermaye-işgücü düzeyindeki üretim, teknolojik gelişme (A 'daki değişimler) yoluyla artırılmaktadır. Solow Büyüme Modeli, durağan durum değerine ulaşabilmek için, üretim fonksiyonunu işgücü etkinliği cinsinden tanımlamaktadır. Böyle bir varsayım altında sermaye-çıktı oranı zaman içinde sabit kalmaktadır. Fonksiyon sermaye ve işgücü girdisine göre ölçeğe göre sabit getirilidir. Bu homojenlik varsayımına dayalı olarak, sermayeyi ve çıktıyı etkin işgücü cinsinden yeniden yazabiliriz;

$$Y = f(k) \quad (4.66)$$

Burada,

$$y = Y / AL \text{ ve } k = K / AL \quad (4.67)$$

(4.67) eşitliğine göre etkin işgücü birimi başına çıktı, ekonominin tümündeki fiziksel sermayenin değil, etkin işgücü birimi başına fiziksel sermayenin bir fonksiyonuna dönüşmektedir. Etkin işgücü başına sermaye, azalan getiriyle çalışmaktadır:

$f(0) = 0$, $f(k) > 0$, $f''(k) < 0$ genel eşitliği Cobb- Douglas biçiminde tanımlanacak olursa;

$$y = k^\alpha \quad (4.68)$$

Model, işgücü ve teknolojinin dışsal ve sabit bir oranda değişeceğini varsaymaktadır. Sırasıyla birikim denklemleri şöyledir;

$$L(t) = nL(t) = nL(0)e^{nt} \quad (4.69)$$

$$A(t) = gA(t) = gA(0)e^{gt} \quad (4.70)$$

Burada n , nüfus artış hızını; g , teknolojik gelişme hızını tanımlamaktadır. Sermaye birikimi ise;

$$K(t) = sY(t) - \delta K(t) \quad (4.71)$$

Üç girdiden ikisi (L ve A) dışsal ve sabit bir oranda büyüdüklerinden, modelin dinamiğini sağlayan asıl unsur, fiziksel sermaye değişkenidir. Sermaye dinamiğini etkin işgücü birimi başına şöyle tanımlarız;

$$k(t) = sf(k(t)) - k(t)(n+g+\delta) \quad (4.72)$$

(4.72) eşitliği, Solow büyüme modeli'nin temel denklemdir. Eşitliğin sağındaki birinci terim, ekonomideki fiili yatırımları; ikinci terim, etkin işgücü başına düşen fiziksel

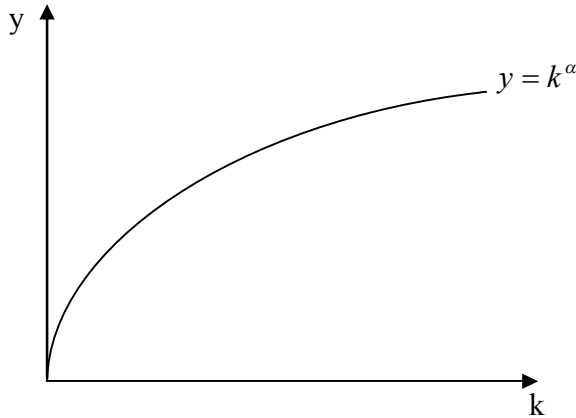
sermaye miktarını en azından aynı düzeyde sürdürebilmek için yapılması gereken yatırım düzeyini tanımlamaktadır. Eğer ekonomide etkin işgücü başına fiili yatırımlar gerekli yatırımları aşarsa, k yükselecek; karşıt durumda k düşecektir. Her ikisi eşitlendiğinde, k sabit bir değer alacak ve $k=0$ olacaktır. (4.72) eşitliğini şu şekilde tanımlamak mümkündür.

Yani sermaye birikimi denklemini aynı zamanda:

$$\dot{K} = sY - dK \quad (4.73)$$

Bu eşitliğe göre, sermaye stoğundaki değişimler (\dot{K}), brüt yatırım miktarından (sY), üretim sürecinde meydana gelen aşınma ve yıpranmaların (dK) çıkarılmasına eşittir.

Şekil 4.1: Cobb- Douglas Üretim Fonksiyonu



(4.73) eşitliğinin sol yanındaki terim, $K_{t+1}-K_t$ 'nin sürekli zaman biçimidir, yani dönem başına sermaye stoğundaki değişimdir. Zamana göre türevi göstermek için, değişkenin üzerine nokta işareti konulmaktadır:

$$\dot{K} \equiv dK / dt$$

(4.73) eşitliğinin ikinci terimi, brüt yatırımı göstermektedir. Solow'u izleyerek, işçilerin/tüketicilerin, ücret ve sermaye gelirlerinin ($Y= rK + wL$) sabit bir oranını (s) tasarruf ettikleri varsayılmaktadır. Ekonomi kapalıdır, yani tasarruflar yatırıma eşittir ve bu ekonomide yatırımlar yalnızca sermaye birikimi amacıyla kullanılmaktadır.

(4.73) eşitliğinin üçüncü terimi, üretim sürecinde oluşan sermaye stoğunun her dönem (ne kadar üretim yapıldığından bağımsız olarak) sabit bir d oranında aşınma ve yıpranmaya uğradığını ifade etmektedir. Örneğin, genellikle $d = 0.05$ varsayılmaktadır,

yani her yıl, model ekonomimizdeki makinelerin ve fabrikaların % 5'i aşınmakta ve yıpranmaktadır (Jones, 2001: 23).

Bu ekonomide kişi başına çıktının gelişimini incelemek için, sermaye birikim denklemi kişi başına sermaye cinsinden yeniden yazılır. Bu durumda üretim fonksiyonu, ekonomideki kişi başına üretilen çıktının miktarını gösterecektir. Matematiksel olarak bu işlem önce logaritmanın sonra da türevin alınması işlemidir. Örneğin;

$$k \equiv K/L \Rightarrow \log k = \log K - \log L \Rightarrow \dot{k}/k = \dot{K}/K - \dot{L}/L \quad (4.74)$$

ya da;

$$y = k^\alpha \Rightarrow \log y = \alpha \log k \Rightarrow \dot{y}/y = \alpha \dot{k}/k \quad (4.75)$$

olur.

Birinci örneğin (4.73) eşitliğine uygulanması, sermaye birikim denkleminin işçi başına sermaye cinsinden yazılmasına olanak sağlayacaktır. Bunu yapabilmek için de öncelikle işgücü artış hızını (\dot{L}/L) şeklinde tanımlamak gerekmektedir. Bu da aynı zamanda “n” ile belirtilmektedir (Jones, 2001: 24).

Birinci örnekle (4.73) eşitliği bütünleştirilecek olursa;

$$\frac{\dot{k}}{k} = \frac{sY}{K} - n - d = \frac{sy}{k} - n - d \quad (4.76)$$

olacaktır.

Bu işçi başına terimlerle sermaye birikimi denklemi ise;

$$\dot{k} = sy - (n + d)k \quad (4.77)$$

olur.

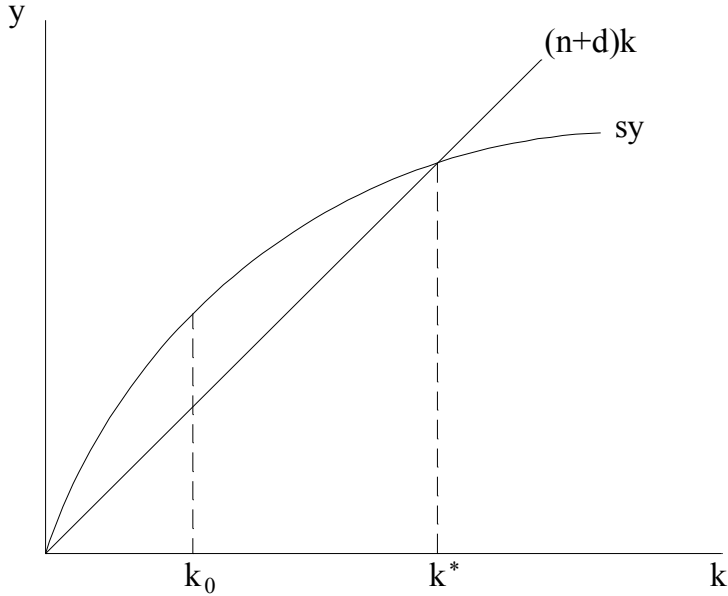
Bu eşitlik, her dönemde işçi başına sermayedeki değişimin üç terim tarafından belirlendiğini söylemektedir. İki terim, orijinal sermaye birikimi denklemine benzerdir. İşçi başına aşınma ve yıpranma dk , k 'yi azaltırken, işçi başına yatırım sy , k 'yi artırır. Bu eşitlikteki yeni terim (nk terimi), nüfus büyümesinin varlığından dolayı, k 'deki azalmadır. Her bir dönem, geçen dönemde olmayan nL kadar yeni işgücü katılmaktadır (Jones, 2001: 24).

4.2.1. Solow Diyagramı

İşçi başına çıktı ve işçi başına sermaye terimleriyle Solow modelinin iki eşitliği olan

$$y = k^\alpha \text{ ve } \dot{k} = sy - (n + d)k \text{ eşitlikleri bir diyagramda incelenecek olursa,}$$

Şekil 4.2: Solow Diyagramı

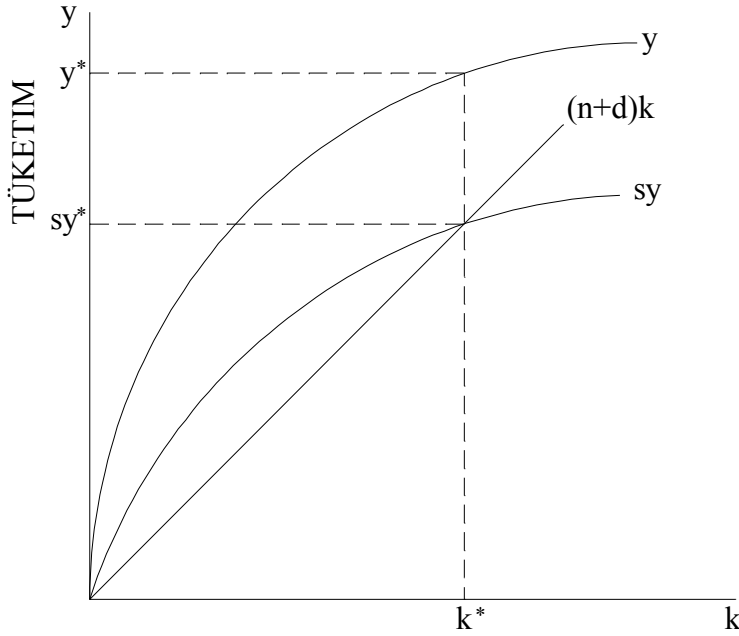


Solow diyagramı, sermaye- işgücü oranının (k) bir fonksiyonu olarak çizilmiştir.

$sy = sk^\alpha$ eğrisi birey başına yapılan yatırım miktarını göstermektedir. Bu eğri daha önce çizilen üretim fonksiyonu ile aynı şekle sahip olsa da, s faktörü ölçüsünde daha aşağıda bulunmaktadır. $(n+d)k$ doğrusu ise işgücü başına sermaye miktarını sabit tutmak için gerekli kişi başına yeni yatırım miktarını göstermektedir. Bu iki eğri arasındaki fark ise işgücü başına sermaye miktarındaki değişime eşittir. Bu değişim pozitifse ve ekonomide işçi başına sermaye artıyorsa, sermaye derinleşmesinin oluştuğu söylenebilir. Bu değişim sıfıra eşitken, varolan sermaye stoğu (K) nüfus artışı nedeniyle büyüyorsa, yalnızca sermaye genişmesinin oluştuğu söylenebilir (Jones, 2001: 25).

Solow diyagramında aynı zamanda üretim fonksiyonuna yer verilmesi de mümkündür. Bu durumda şekil aşağıdaki gibi olur:

Şekil 4.3: Solow Diyagramında Üretim Fonksiyonu



Sermaye derinleşmesi, $sy = (n+d)k$ noktasındaki $k = k^*$ 'ye kadar , yani $k = 0$ 'a kadar sürecektir. Bu noktada işçi başına sermaye miktarı sabit kalır ve böyle bir noktaya, durağan durum (steady state) denir. Üretim fonksiyonu da dahil edilmiş Solow diyagramında, işçi başına tüketimin durağan durum değeri, işçi başına çıktının durağan durum değeriyle (y^*) işçi başına yatırımın durağan durum değeri (sy^*) arasındaki fark olacaktır (Jones, 2001: 26).

Solow modeli ile ülkelerarası büyüme oranı farklılıklarına yanıt getirilmektedir. İlk bakışta, (modellenmemiş) teknolojik gelişmeye başvurusu dışında, Solow modelinin bunu yapamadığı görüntüsü oluşmaktadır. Bununla birlikte, geçiş süreci dinamiğine başvurularak, ilk anda fark edilemeyen daha kayda değer bir açıklama bulunabilmektedir. Geçiş süreci dinamiğinin ülkelerin kendi uzun dönem büyüme oranlarından farklı oranlarda büyümelerine olanak sağladığına ilişkin örnekler bulunmaktadır. Örneğin, kendi uzun dönem düzeyinin altında bir sermaye - teknoloji oranına sahip olan bir ekonomi, sermaye-teknoloji oranı kendi durağan durum düzeyine ulaşıncaya kadar hızlıca büyüyecektir. Ya da yatırım oranını artıran bir ekonominin neden daha yüksekteki çıktı - teknoloji oranına geçiş yaparken hızlıca büyüyeceğini açıklayabilir. Örneğin, Güney Kore, Singapur, Tayvan gibi ekonomilerin yatırım oranları 1950'den beri olağanüstü bir artış göstermiştir. Buna karşılık,

bu açıklama Hong Kong gibi ekonomiler için daha az işlerliğe sahiptir (Jones, 2001:42). Tüm bu açıklamaları takip ederek beşeri sermayenin yer aldığı Solow modeline de değinmek gerekmektedir.

4.2.2. Beşeri Sermayenin Yer Aldığı Solow Modeli

Gregory Mankiw, David Romer ve David Weil, 1992’de yayımlanan “İktisadi Büyüme Ampirik Bir Katkı” başlıklı önemli makalelerinde, Solow modelinin ampirik sonuçlarını değerlendirmişler ve başarılı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar bunun üzerine, beşeri sermayenin (yani ülkelerin farklı eğitim ve beceri düzeyindeki işgücüne sahip olmaları göz önüne alındığında) modele katılarak genişletilmesinin modelin uyumunu daha iyi hale getireceğini vurgulamışlardır. Bu bölümde ise Solow modelinin beşeri sermayeyi ya da nitelikli işgücünü içerecek şekilde genişletecektir (Jones, 2001: 49).

Aşağıda gösterilen denkleme göre; bir ekonomideki çıktı (Y), ölçeğe göre sabit getirili Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna bağlı olarak, fiziksel sermaye (K) ve nitelikli işgücü (H) bileşimiyle üretilmektedir:

$$Y = K^{\alpha}(AH)^{1-\alpha} \quad (4.78)$$

Burada A, dışsal olarak g oranında büyüyen, işgücü tasarruf edici teknolojiyi göstermektedir. Bu ekonomide bireyler, çalışma yerine yeni becerileri öğrenmeye zaman harcayarak beşeri sermaye birikimi yapmaktadırlar. Küçük harfler değişkenlerin niteliksiz işgücü stoğu (L)’ye bölünmesini göstermek üzere, üretim fonksiyonu işçi başına çıktı cinsinden yazılacak olursa;

$$y = k^{\alpha}(Ah)^{1-\alpha} \quad (4.79)$$

şeklinde ifade edilebilir. Durum değişkenleri y/A gibi terimler olduğundan ve burada h sabit olduğundan, durum değişkenlerini Ah’ye bölerek tanımlayabiliriz. Eşitlik böylece şu şekli almaktadır:

$$\tilde{y} = \tilde{k}^{\alpha} \quad (4.80)$$

Bu durumda sermaye birikimi denklemi durum değişkenleri cinsinden aşağıdaki gibi yazılabilir:

$$\tilde{k} = s_K \tilde{y} - (n + g + d)\tilde{k} \quad (4.81)$$

Beşeri sermayenin modele eklenmesi, modelin temel yapısında hiçbir değişime yol açmamaktadır. \tilde{k} ve \tilde{y} 'nin durağan durum değerleri, $\dot{\tilde{k}} = 0$ alınarak bulunmaktadır:

$$\frac{\tilde{k}}{\tilde{y}} = \frac{s_K}{n + g + d} \quad (4.82)$$

Bu eşitliği üretim fonksiyonundaki yerine yazarak çıktı-teknoloji oranının (\tilde{y}) durağan durum değeri ise:

$$\tilde{y}^* = \left(\frac{s_K}{n + g + d} \right)^{\alpha/(1-\alpha)} \quad (4.83)$$

şeklinde bulunur. Bu da işçi başına çıktı cinsinden yeniden yazılacak olursa:

$$y^*(t) = \left(\frac{s_K}{n + g + d} \right)^{\alpha/(1-\alpha)} hA(t) \quad (4.84)$$

olacaktır.

Bu son eşitlik, Genişletilmiş Solow Modeli'ni özetlemektedir. Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'nde ekonomik büyüme, denklem 4.84'den çıkarılabileceği, işçi başına sermaye ve beşeri sermayeye bağlıdır.

Bu çalışmada, teknolojinin sabit olduğu ve büyümenin durağan durum dengesinde olduğu bir ekonomide, önceki bölümlerde açıklandığı gibi, ekonomik özgürlüğün bir dışsal faktör olarak büyümeyi etkilediği varsayılmıştır. Bu durumda;

$y = f(k, h, ef)$ (4.85) olarak yazılabilecektir. Burada;

y: işçi başına GSYİH,

k: işçi başına sermaye

h: beşeri sermaye

ef: ekonomik özgürlük göstermektedir.

4.3. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK – EKONOMİK BÜYÜME ANALİZLERİ

Bu bölümde, ekonomik büyüme ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişki, 4.85 no'lu denklemle ortaya konulan model çerçevesinde ekonometrik olarak analiz edilecektir. Bu amaçla, önce modelde kullanılacak veriler tanımlanacak, önsel ve görsel testleri yapılacak, ardından ekonometrik tahminlere geçilecektir.

4.3.1. Veri Analizi

Bir model için uygun olan tahmin yöntemini seçebilmek, öncelikle kullanılacak verilerin analizini gerektirmektedir. Verilerin doğasına (data generating process) uygun yöntemin seçilmemesi, yanlış tahminlere yol açacaktır.

4.85 no'lu denklemin logaritmik olarak yazılmasıyla;

$$\log y_t = \alpha_0 + \alpha_1 \log k_t + \alpha_2 \log h_t + \alpha_3 \log e f_t + u_t \quad (4.86)$$

y, işçi başına geliri temsil etmekte olup, reel GSYİH'nin toplam istihdama bölünmesi sonucu elde edilmiştir. Reel GSYİH, GSYİH cari verilerinin deflatöre bölünmesi yoluyla elde edilmiştir.

k, işçi başına net sermaye stoğunu göstermektedir. Gayri safi sabit sermaye oluşumu verisi, amortismanlar kullanılarak aşağıdaki formülle net sermaye stoğu verisine dönüştürülmüştür.

$$K(t) = \sum_{j=0}^n (1-d)^j I(t-j) \quad (4.87)$$

Burada K(t) t zamanındaki reel sermaye stoğu, I(t) t zamanındaki reel yatırım, d amortisman oranı, n de yatırımın ömrünü temsil etmektedir (Önder ve Lenger, 2000).

h, beşeri sermayeyi temsil etmekte olup, okullaşma oranı ile ölçülmüştür. Okullaşma oranı, ilköğretimde kayıtlı öğrenci sayısının 6 – 15 yaş arası nüfusa bölünmesiyle elde edilmiştir.

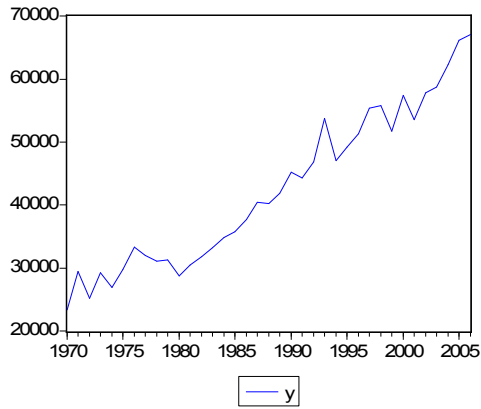
EF ise üçüncü bölümde oluşturulan ekonomik özgürlük endeksini temsil etmektedir. Ancak bu endeks, dört farklı ağırlıklandırma yöntemi ile tekrar oluşturulduğundan, tüm yöntemlerle elde edilen endeks verileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Bunlar da coref, wef ve hedef olarak isimlendirilmiştir.

4.3.1.1. Görsel Analizler

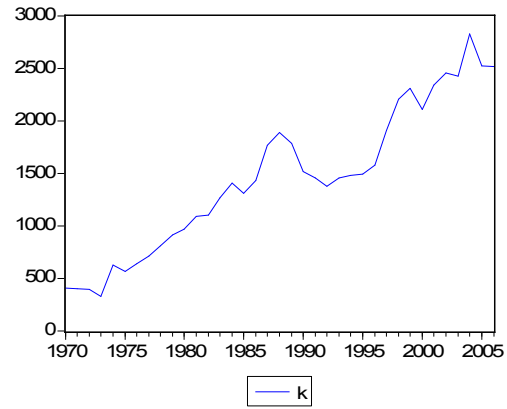
Kullanılacak değişkenlerin, 1970 – 2006 yılları arasındaki tarihsel seyri Şekil 4.4’de gösterilmektedir.

Şekil 4.4: Değişkenlerin Grafikselleştirilmesi

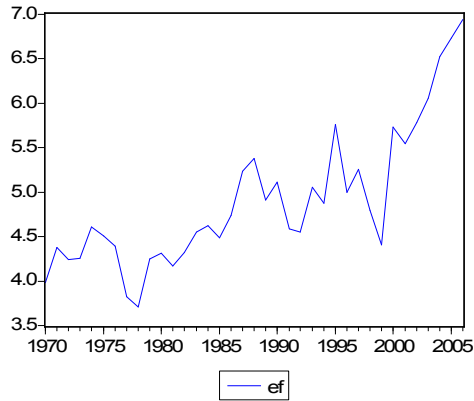
A) İşçi Başına Reel Gelir (TL)



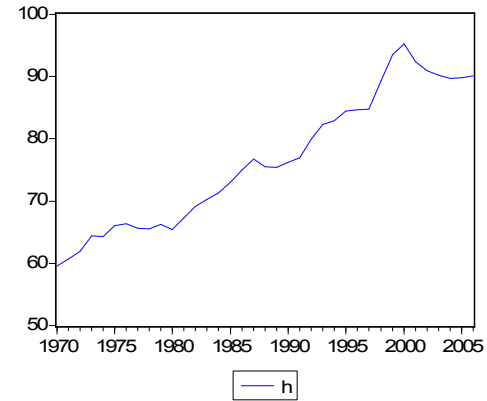
B) İşçi Başına Reel Net Sermaye Stoğu (TL)



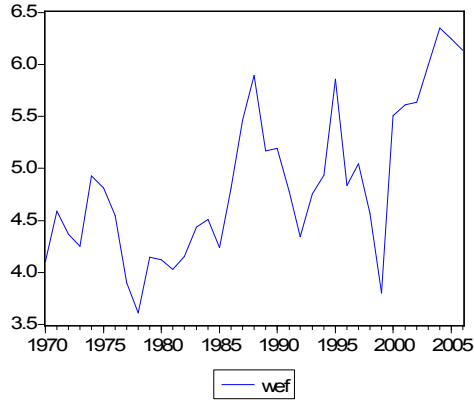
C) Ekonomik Özgürlük Endeksi (ef)



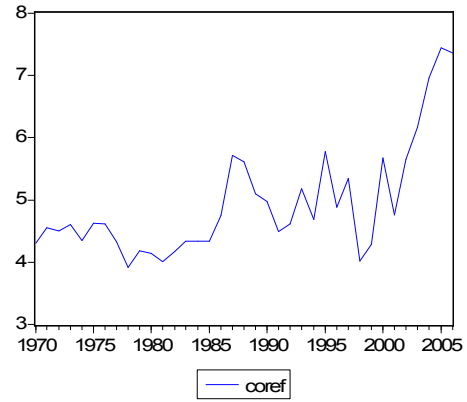
D) Okullaşma Oranı



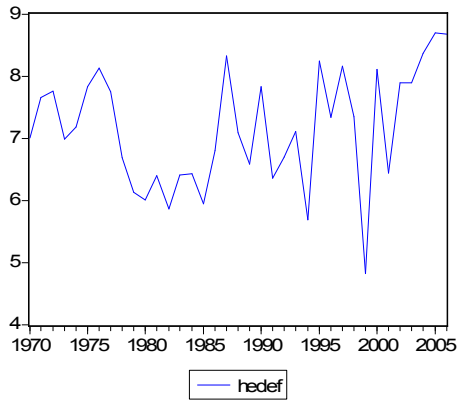
E) Ekonomik Özgürlük Endeksi (wef)



F) Ekonomik Özgürlük Endeksi (coref)



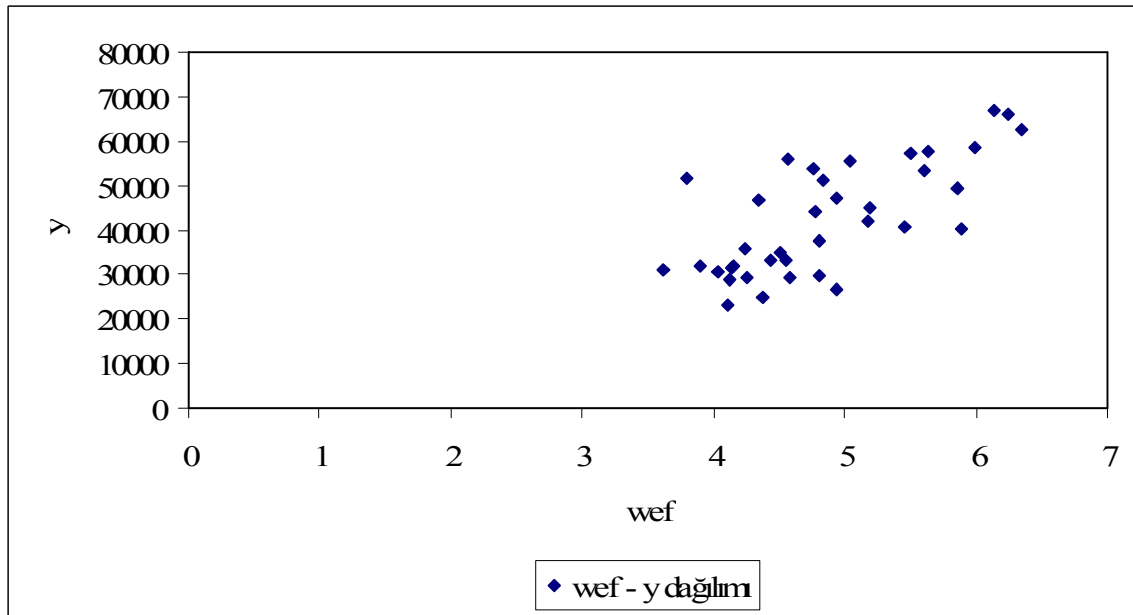
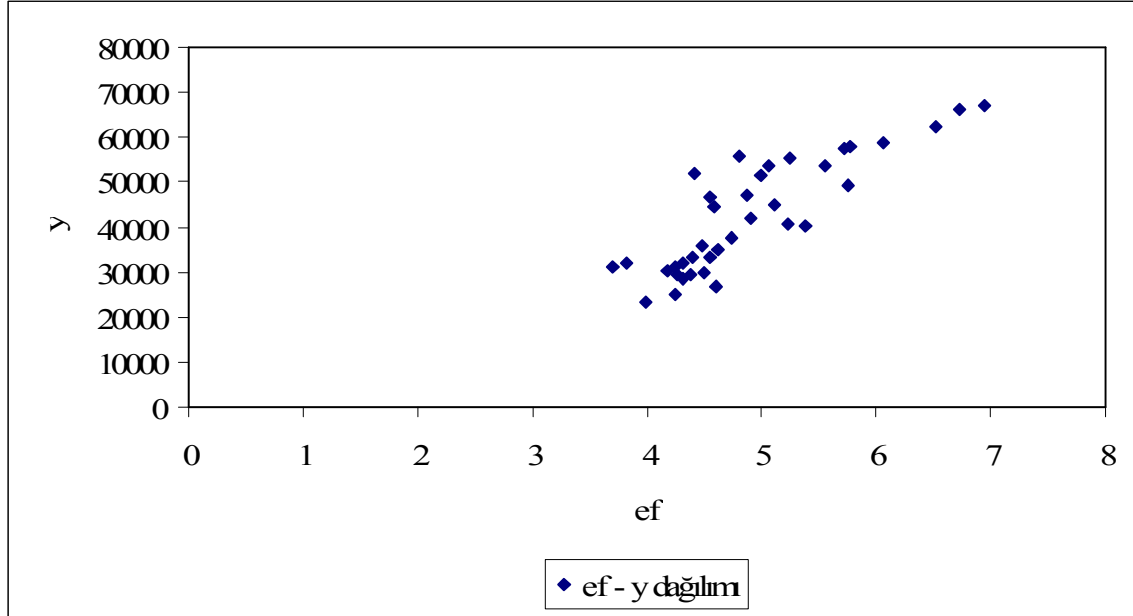
G) Ekonomik Özgürlük Endeksi (hedef)

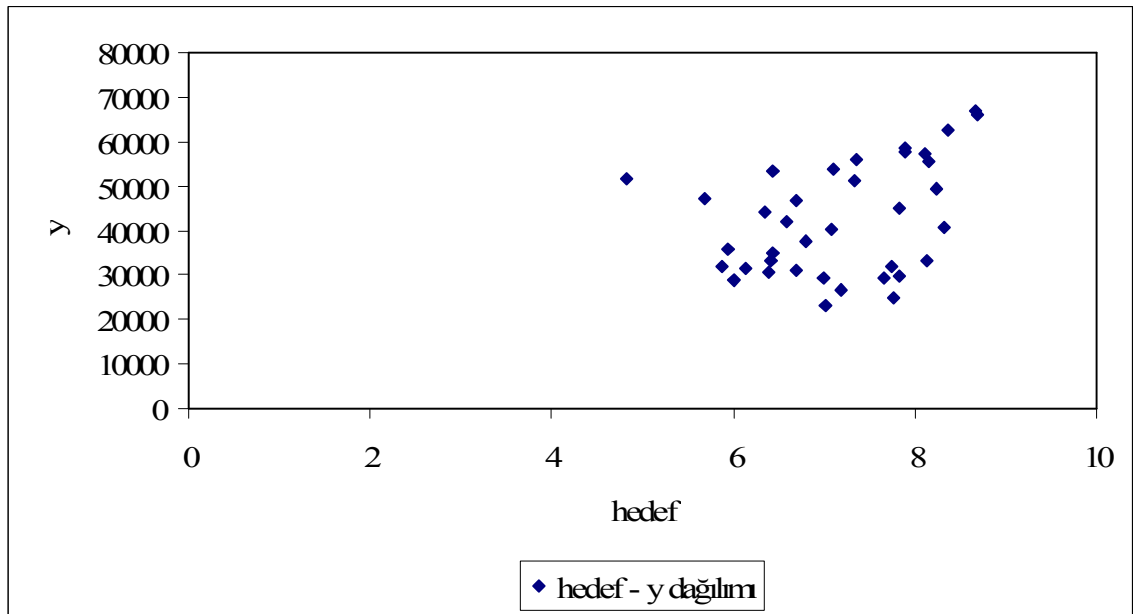
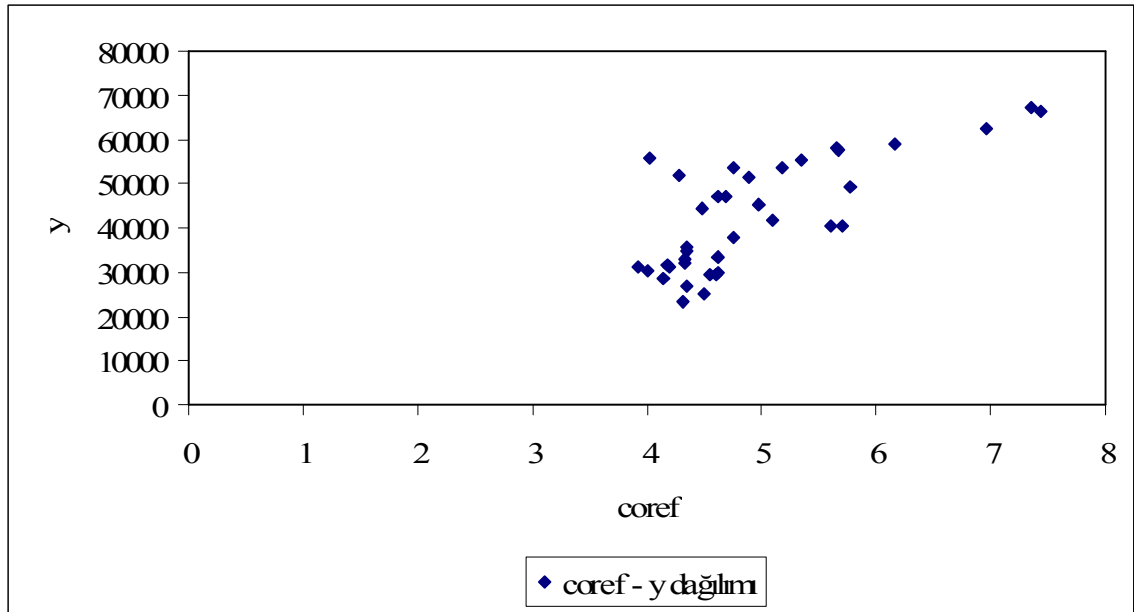


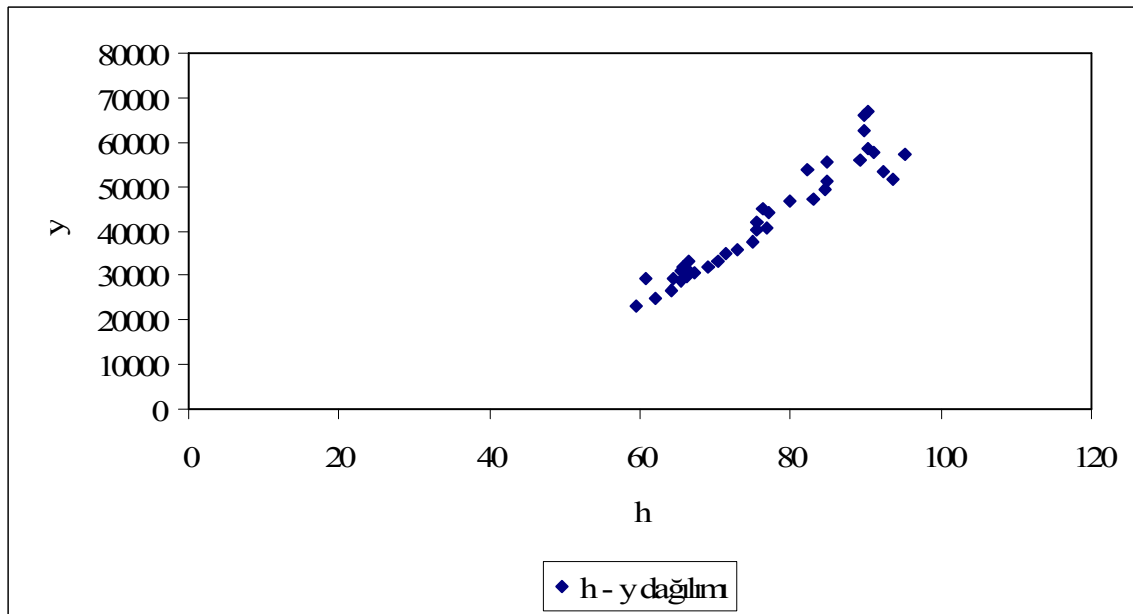
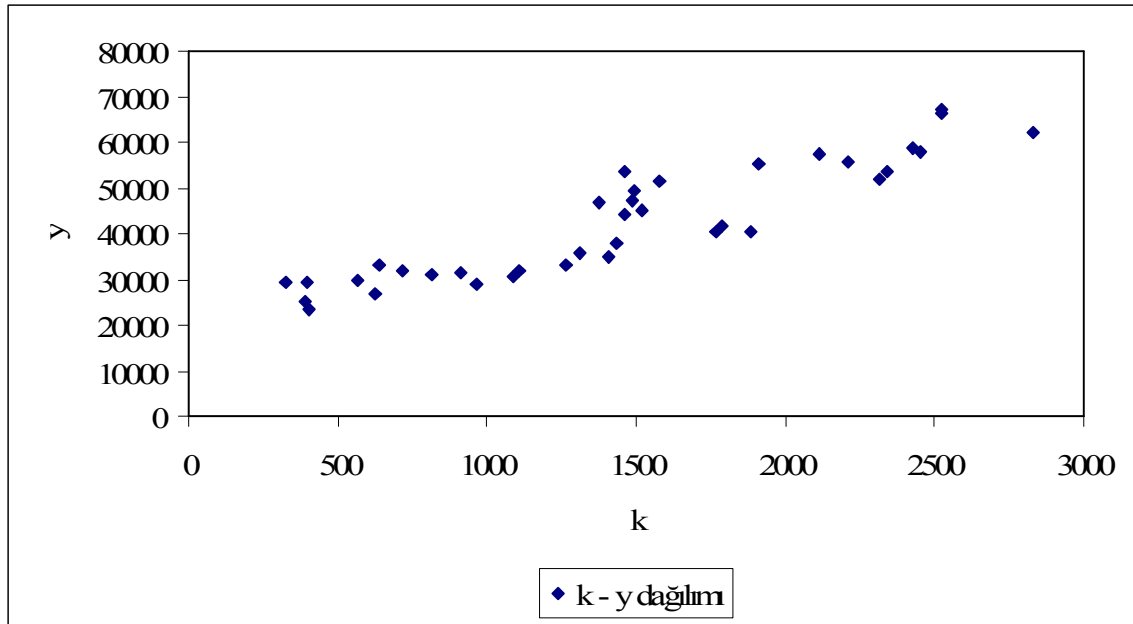
HEDEF dışında, serilerin tamamında zaman içinde doğrusal bir yukarı trend görülmektedir. Serilerin bu davranışı, durağan olmadıklarına dair bir işaret vermektedir.

Ekonometrik tahminlere geçmeden önce, bir fikir vermesi açısından, her bir değişken ile bağımlı değişken olan y değişkeni, Şekil 4.5'te dağılım grafikleri ile gösterilmiştir.

Şekil 4.5: Serilerin İşçi Başına Gelir (y) İle Dağılım Grafikleri







Dağılım grafiklerinden, işçi başına gelir ile ekonomik özgürlük arasında pozitif bir ilişki olabileceği anlaşılmaktadır. Yine benzer şekilde, kişi başına sermaye stoğu ve beşeri sermayenin de geliri aynı yönde etkilemesi beklenmektedir.

4.3.1.2. Birim Kök Testleri

Görsel analizler, hem değişkenin durağan olup olmadığı, hem de bağımlı değişkenle ilişki yönü ile ilgili kesin bir bilgi veremez. Çıkarılan sonuçların mutlaka testlerle teyit edilmesi gerekir.

Serinin durağanlığının araştırılması için yapılabilecek testlerden ilki birim kök testleridir. Durağan olmayan serilerin durağan hale getirilmesi için de serilerin durağanlaşana dek farklarının alınması bu çalışmada kullanılan bir yöntemdir. Durağanlığın sınanması amacıyla, kullanılacak serilerin ön analizleri için, ekonometrik analizlerde yaygın olarak kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey Fuller (ADF)), Phillips- Perron ve KPSS birim kök testleri uygulanmıştır.

ADF birim kök test sonuçları Tablo 4.1’de gösterilmiştir.

Tablo 4.1: ADF Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	trendsiz ve sabitsiz	sabitli	trendli ve sabitli
y	3.750***	1.137	-3.352**
ef	1.409	0.191	-2.565
k	2.023**	-1.567	-1.683
h	1.957*	-0.862	-2.851
coref	1.139	0.028	-2.276
hedef	0.206	-2.331	-4.499***
wef	0.354	-2.012	-3.338*

*, **, ***sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir. Test kritik değerleri % 1, % 5, ve % 10’da sırayla sabitli modelde; -3.63, -2.95, -2.61, sabitli ve trendli modelde; -4.24, -3.55, -3.20, sabitsiz ve trendsiz koşulda ise; -2.63, -1.95 ve -1.61’dir.

Trendli ve sabitli koşulda yalnızca hedef değişkenleri, % 1 anlamlılık düzeyinde durağan bulunmuştur. Sabitli koşul altında değişkenlerin hiçbirisi durağanlık göstermemektedir. Sabitsiz ve trendsiz koşul altında ise yalnız y % 1’de, k, % 5’de ve h % 10’da $I(0)$ iken diğer değişkenler durağan bulunmamıştır. Bu durum, ADF testlerinin, değişkenlerin birinci farklarıyla tekrarlanmasını gerekli kılmıştır.

Tablo 4.2: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farklarla)

Değişken	trendsiz ve sabitsiz	sabitli	trendli ve sabitli
dy	-8.379***	-10.275***	-10.624***
def	-7.668***	-7.897***	-8.096***
dk	-6.350***	-7.325***	-7.527***
dh	-3.330***	-3.969***	-3.945***
dcoref	-7.858***	-7.976***	-8.252***
dwef	-6.892***	-6.851***	-6.812***
dhedef	-6.517***	-6.436***	-6.610***

Değişkenlerin birinci farkları alındığında elde edilen birim kök test sonuçlarına göre tüm değişkenler % 1’de durağan düzeye ulaşmış bulunmaktadır. Ancak, trendli ve sabitli koşul altında y, Hedef ve Wef değişkenleri I(0) olurken, k, h, ef, coref değişkenleri I(1) olduğundan, bütün değişkenlerin aynı düzeyde durağanlık koşulu sağlanamamıştır. Bu durum, sonraki aşamalarda ARDL yaklaşımı kullanılarak ekonometrik modelde eşbütünleşme ve uzun ve kısa dönem analizlerini uygulamaya yöneltmektedir. Analiz kapsamında bazı değişkenler trende sahip olmadığından, sabitli koşul altında tüm değişkenlerin I(1) olduğu kabul edilerek Johansen eşbütünleşme analiziyle de ekonometrik analizleri yapılmıştır.

Bir diğer birim kök testi uygulaması olan Phillips Peron Testi sonuçları da şu şekildedir:

Tablo 4.3: Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları

Değişken	trendsiz ve sabitsiz	sabitli	trendli ve sabitli
y	4.978***	0.525	-3.368*
ef	1.565	-0.403	-2.529
k	2.369**	-1.748	-1.813
h	2.565**	-0.973	-1.910
coref	1.001	-0.818	-2.237
hedef	0.070	-4.502***	-4.626***
wef	1.004	-1.993	-3.127

*, **, ***sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 anlamlılık düzeyinde, H_0 hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir. Test kritik değerleri % 1, % 5, ve % 10’da sırayla sabitli modelde; -3.63, -2.95, -2.61, sabitli ve trendli modelde; -4.24, -3.55, -3.20, sabitsiz ve trendsiz koşulda ise; -2.63, -1.95 ve -1.61’dir.

Değişkenlerin düzey değerleriyle uygulanan Phillips Perron birim kök test sonuçları trendli ve sabitli koşulda; y'nin % 10'da ve hedef'in % 1'de I(0) olduğunu gösterirken diğer değişkenlerin hiçbir koşul altında I(0) olmadığı görülmektedir. Bu durum Phillips Perron testlerinin de serilerin birinci farklarıyla tekrarlanmasını gerekli kılmaktadır.

Tablo 4.4: Phillips Perron Birim Kök Test Sonuçları (Birinci Farklarla)

Değişken	trendsiz ve sabitsiz	sabitli	trendli ve sabitli
dy	-33,444**	-32,947***	-32,019***
def	-8.049***	-9.790***	-7.667***
dk	-7.325***	-7.773***	-6.341***
dh	-3.636***	-3.603***	-3.273*
dcoref	-7.976***	-8.296***	-7.835***
dwef	-7.990***	-8.400***	-7.772***
dhedef	-22,531***	-22,136***	-21,786***

Değişkenlerin birinci farklarıyla uygulanan PP test sonuçları da ADF test sonuçlarını desteklemektedir. Bu durumda trendli ve sabitli koşulda y ve hedef'in I(0), k, eF, coref, wef ve h serilerinin I(1) olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, sonuçlar araştırmayı yine ARDL yaklaşımı kullanarak eşbütünleşme analizi yapmaya yönlendirmektedir. Yine sabitli koşul altında değerlendirme yapılacak olursa, tüm değişkenlerin I(1) kabul edildiği durumda analiz Johansen eşbütünleşme uygulamalarıyla devam edebilecektir.

Yine başka bir birim kök testi olan KPSS yöntemi uygulandığında ise sonuçlar şu şekilde çıkmaktadır:

Tablo 4.5: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri

Değişkenler	sabitli	trendli ve sabitli
y	0.726***	0.153***
dy	0,099	0,090
ef	0.731***	0.124***
def	0,144**	0,108
k	0.668***	0.166***
dk	0.201**	0.082

h	0.702	0.088
dh	0,138**	0,073
coref	0.580***	0.117
dcoref	0.174**	0.122***
hedef	0.243**	0.142**
dhedef	0.065	0.015
wef	0.601***	0.079
dwef	0,110	0,098

***Sabitli ve trendli ve sabitli modellerde test kritik değerleri sırayla, % 5'te 0.46, 0.15, % 10'da da 0.35, 0.12'dir.

KPSS birim kök testi sonuçlarına göre ise, ard arda değişkenlerin düzey ve birinci fark durumları incelendiğinde; trendli ve sabitli koşulda y, ef, hedef I(0) iken diğer değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmadıkları görülmektedir. Sabitli koşul incelenecek olursa, y, ef, k, coref, hedef ve wef I(0) olurken, h değişkeni I(1) olduğundan, bu durum ARDL yaklaşımı kullanmayı desteklemektedir. .

4.3.2. ARDL Sınır Testi Yaklaşımı ve Eşbütünleşme Analizleri

Pesaran *vd.* (2001:1-22) ın yaklaşımı; eşbütünleşme analizinde yakın zamana kadar uygulanan, Engle ve Granger'in (1987:251-276) artıkların analizine dayalı olan iki aşamalı yöntemi ile Johansen'in (1988:231-254) en çok olabilirlik indirgenmiş rank yönteminden farklıdır. Bahsedilen son iki yöntemde de, modeldeki bütün bağımsız değişkenlerin I(1) olup olmadığı bir ön test ile belirlenmektedir. Çünkü, bir modelde I(0) ve I(1) değişkenlerinin her ikisinin de birlikte bulunması halinde, yukarıda belirtilen klasik eşbütünleşme testlerine dayalı olarak yapılan istatistiksel yorumlar geçerli olmamaktadır. Örneğin Harris (1995) bir modelde durağan, yani I(0) değişkenler mevcut olduğu zaman, bu I(0) değişkenlerin modeldeki diğer değişkenlerle sahte ilişkiler oluşturabileceğini, bu nedenle Johansen yöntemindeki iz (trace) ve maksimum öz değer testleri ile yorum yapmanın zor olacağını belirtmektedir. Rahbek ve Mosconi (1999:76-91) de, Johansen yöntemindeki iz istatistiklerinin asimptotik dağılımında, hangi I(0) açıklayıcı değişkenlerin sorun çıkaran parametreleri üretebileceğini göstermiştir.

Kremers *vd.* (1992: 325-348) sınırlı bir döneme ilişkin verileri kapsayan analizde, I(1) olan değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi olmayabileceğini belirtmektedir. Yine, Mah (2000:243) de hata düzeltme modelinin (HDM); Johansen (1988:231- 254) ile

Johansen ve Juselius (1990:169-210) yöntemlerinin, sınırlı bir döneme dayalı verilerle yapılan çalışmalar için güvenilir olmadığını belirtmektedir.

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığına araştırmasına öncelikle, sınır testi yaklaşımıyla uygun gecikme sayısının tespitiyle başlanması gerekmektedir. Teorik, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'nin uygulandığı analizde Bağımsız değişken, y , bağımlı değişkenler ise ef , k ve h alınmıştır. Aynı değişkenlerin sınır testi yaklaşımıyla F sınaması yapılacak olursa, en düşük Akaike Bilgi Kriteri (AIC)'ne göre uygun gecikme sayıları aşağıda gösterilmektedir.

Tablo 4.6: EF İle Sınır Testi İçin Uygun Gecikme Sayısının Belirlenmesi

m	AIC
4	-4,03*
3	-3,00
2	-2,87
1	-2,85
0	-2,75

Burada m , gecikme sayısını, AIC ise Akaike Bilgi Kriteri'ni göstermektedir. Uygun gecikme sayısı 4'te, AIC:-4.03 bulunmuştur. UECM (Unrestricted Error Correction Model) modelinde Pesaran vd.(2001) tablo değerleri ile karşılaştırılmak üzere yapılan Wald Testi sonucunda, F: 6,87 bulunmuştur.

Sınır testi yaklaşımı ile F sınaması yapılacak model aşağıdaki gibidir:

$$\Delta \log y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \Delta \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta \log ef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta \log k + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta \log h + \log y_{t-1} + \log ef_{t-1} + \log k_{t-1} + \log h_{t-1} + \varepsilon_t$$

(4.88)

F sınaması, bu denklemde $\log y_{t-1}=0$, $\log k_{t-1}=0$, $\log ef_{t-1}=0$ ve $\log h_{t-1}=0$ yazılarak Wald testi yardımıyla elde edilmiştir. Bundan sonraki analizlerde F değeri benzer şekilde bulunacaktır.

Tablo 4.7: EF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	% 5 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır I(0)	Üst Sınır I(1)
3	6,87	2,79	3,67
k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır. $\chi^2_{BGAB}(1) = 3,826(0,091)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 6,641(0,030)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 5,500(0,051)$			

Not: χ^2_{BGAB} , sırayla; 1, 2 ve 3 gecikmeye kadar, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık istatistiğini göstermektedir.

Hesaplanan F değerleri, k bağımsız değişken sayısını gösterdiğinde, Pesaran vd. (2001: 299)' deki tablo değerleri % 5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerinden yüksek bulunduğundan, "işçi başına GSYİH (y), ekonomik özgürlük (ef), işçi başına sermaye stoğu (k) ve beşeri sermaye (h) değişkenleri arasında eşbütünleşme ilişkisi vardır" denebilir. Eğer hesaplanan F istatistiği, Pesaran kritik değerleri alt sınırından küçük bulunsaydı "eşbütünleşme ilişkisi yok" demektir. F değeri, tablo kritik değerlerin arasında yer alsaydı, bu bölge kararsızlık bölgesi olacağından herhangi bir yorum yapmak mümkün olmayacaktı.

F sınaması ile değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunduğundan, ARDL uzun dönem ilişkisi araştırılmak üzere model tahminine geçilebilir. Pesaran vd.(2001)'in ortaya koyduğu gibi, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'ndeki değişkenleri; y, ef, k ve h arasındaki uzun dönem ilişkisini tahmin etmek üzere Tablo 4.8'deki model analiz edilmiştir. Türkiye ekonomisinde 1970- 2006 arasında özgürlük, büyüme, sermaye ve beşeri sermaye değişkenlerini etkilemesi olası kriz dönemleri de modele D1, D2, D3 ve D4 kukla değişkenleri olarak dahil edilmiştir. Kukla değişkenleri, sırayla 1980, 1994, 1999 ve 2001 krizlerini temsil etmektedir.

Tablo 4.8: EF İle Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL İle Model Tahmini

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	0,827	1,026
logy _{t-1}	0,583	2,449**
logy _{t-2}	-0,085	-0,494
loge _f	0,074	0,660
loge _{f,t-1}	-0,087	-0,671
loge _{f,t-2}	0,277	2,068**
loge _{f,t-3}	0,013	0,079
logk	-0,152	-1,926
logk _{t-1}	0,116	1,630
logh	1,007	3,812***
D1	-0,004	-0,104
D2	-0,099	-1,590
D3	-0,152	-2,859**
D4	-0,074	-1,223
Hesaplanan Uzun Dönem Katsayıları		t Değeri
C	1,649	1,278
Ef	0,550	0,192
k	-0,073	-0,689
h	2,008	4,175

$$R^2=0,99, \text{Adj.}R^2=0,98, F=124,72, DW=2,40, \chi^2_{BGAB} (1) = 3,038(0,098), \\ \chi^2_{BGAB} (2) = 4,406(0,028), \chi^2_{BGAB} (3) = 2,279(0,073) \chi^2_{WDV} = 0,564(0,878), \chi^2_{JBN} (2) = 13,327(0,001).$$

Not: Bağımlı değişken $\log y$ 'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Tablo 4.8'de tahmin edilen ARDL modelinde D1, D2 ve D4 kukla değişkenlerine ait t değerleri ve ef değişkeninin t değeri anlamsız çıkmıştır. Bu durumda 1999 krizini temsil eden kukla değişken modelde bırakılarak, diğer değişkenlerle tekrar uzun dönem analizi yapılmıştır. ARDL uzun dönem modeli aşağıdaki Tablo 4.9'da gösterilmiştir.

4.3.2.1. ARDL Yaklaşımı İle Ekonomik Özgürlük - Büyüme Analizi

Değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi, gecikmesi dağıtılmış otoregresif model (autoregressive distributed lag; ARDL) yöntemiyle incelenmiştir. Kullanılan ARDL modeli aşağıda gösterilmiştir.

$$\log y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_{1i} \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \log ef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \log k_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \log h_{t-i} + d3 + u_t \quad (4.89)$$

Burada $\log y$, işçi başına reel GSYİH, $\log k$; işçi başına reel net sermaye stoğunu, ef, ekonomik özgürlük endeksini, h ise beşeri sermayeyi (okullaşma oranını) göstermektedir. Modelde ayrıca D3 kukla değişkeni, 1999 ekonomik krizinin etkisini yakalayabilmek üzere ortaya konmuştur.

Bu durumda uzun dönem ilişkisini yansıtan model;

Tablo 4.9: Ekonomik Özgürlük (EF) - Ekonomik Büyüme İlişkisini Tahmin Eden ARDL Modeli

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	1,797	3,265***
$\log y_{t-1}$	0,312	1,839
$\log y_{t-2}$	0,049	0,335
$\log ef$	0,076	0,695
$\log ef_{t-1}$	-0,097	-0,796
$\log ef_{t-2}$	0,369	3,211***
$\log ef_{t-3}$	0,177	1,456
$\log k$	-0,087	-1,284
$\log k_{t-1}$	0,078	1,299
$\log h$	0,983	3,979***

D3		-0,134		-2,649***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri		
C	2,812			4,346
EF	0,822			4,131
K	-0,0140			-0,280
H	1,538			6,489
R ² =	0,99,	Adj.R ² =	0,98,	F= 162,50, DW= 2,40, $\chi^2_{BGAB} (1) = 1,140(0,297)$,
	$\chi^2_{BGAB} (2) = 3,314(0,056)$,	$\chi^2_{BGAB} (3) = 2,105(0,132)$	$\chi^2_{WDV} = 0,457(0,943)$,	$\chi^2_{JBN} (2) = 34,222(0,000)$.

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Tahmin edilen ARDL(2, 3, 1, 0) modeli sonucunda, hesaplanan uzun dönem katsayıları itibariyle ekonomik büyüme (y) bağımlı değişkeni ve diğer ekonomik özgürlük (ef), sermaye stoğu (k) ve beşeri sermaye (h) bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkiyi, t değerleri de istatistiksel anlamlılık derecelerini göstermektedir. Bu bağlam da ekonomik özgürlük ve beşeri sermaye ekonomik büyüme ile pozitif ilişkiye sahip ve istatistiksel anlamlılık gösteren değişkenlerdir. Sermaye değişkeni ise, ekonomik büyüme ile güçlü bir teorik ilişki içinde olan bir değişken olmasına rağmen, bu modelde anlamlı bulunamamıştır. 1999 krizinin, büyümeyi olumsuz etkilediği de, çıkarılan sonuçlardan birisidir. Aynı model, farklı ekonomik özgürlük göstergeleri ile de (coref, wef, hedef) tahmin edilerek, ekonomik özgürlük – büyüme ilişkisi yeniden test edilecek ve böylece bu ilişkinin güçlü bir ilişki olup olmadığı ve kullanılan endekse bağlı olup olmadığı sınanacaktır.

Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli ile tahmin edilen ekonometrik model, Temel Solow Büyüme Modeli ile tekrarlanarak EK-1'de gösterildiği üzere sonuçları karşılaştırılmış, beşeri sermayenin modelden çıkarıldığı şekliyle tahmin edildiğinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişki pozitif çıkmıştır.

Uzun dönem analiziyle tahmin edilen modele göre ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük ilişkisi Türkiye verileri ile analiz edildiğinde 1970- 2006 dönemini kapsayacak şekilde ele alınmış ve teorinin savunduğu pozitif ilişki ampirik düzeyde de doğrulanmıştır.

Uzun dönem ilişkisinin tespitinden sonra, kısıtsız hata düzeltme modeli (UECM) ile tahmin edilmek üzere kısa dönem modeli oluşturulmuş ve uzun dönem modelinden elde edilen hata terimleri serisi (ECEP) kısa dönemde modele dahil edilmiştir.

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkisi ise ARDL yaklaşımına dayalı bir hata düzeltme modeli ile araştırılmıştır. Bu model aşağıda görülmektedir.

Kısa dönem analizi yaparken de aşağıdaki model tahmin edilir:

$$\Delta \log y = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \Delta \log y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{2i} \Delta \log ef_{t-i} + \sum_{i=0}^m \alpha_{3i} \Delta \log k + \sum_{i=0}^m \alpha_{4i} \Delta \log h + ECEF_{t-1} + \varepsilon_t \quad (4.90)$$

Buradaki $ECEF_{t-1}$ değişkeni, uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. Bu değişkenin katsayısı kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini gösterir. Bu katsayının işaretinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenir.

Bu modeldeki gecikme uzunlukları da AIC yardımıyla ve uzun dönem ilişkisinin araştırılması sırasında kullanılan yöntemle belirlenmiştir. Maksimum gecikme uzunluğu yine 4 olarak alınmış, kısa dönem ilişkisinin ARDL (1,4,0,0) modeli ile araştırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Tablo 4.10: EF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0,006	0,480
dlogy _{t-1}	0,287	1,380
logef	0,289	2,785***
dlogef _{t-1}	-0,060	-0,525
dlogef _{t-2}	0,300	2,818***
dlogef _{t-3}	0,180	1,585
dlogef _{t-4}	-0,151	-1,299
dlogk	-0,014	-0,338
dlogh	0,875	1,837
ECEF _{t-1}	-1,098	-3,234***
R ² = 0,66, Adj. R ² = 0,52, F = 4,72, DW= 1,97, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,120(0,733)$, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,120(0,733)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 0,075(0,928)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 0,312(0,817)$, $\chi^2_{WDV} = 1,134(0,416)$, $\chi^2_{JBN} = 0,719(0,698)$.		

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Tahmin edilen kısa dönem modelinde hata terimi $ECEF_{t-1}$ katsayısı negatif ve anlamlı olması itibarıyla, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin kısa dönemde dengeden sapması halinde uzun dönem de tekrar dengeye geleceğini tespit

etmiştir. Bu sonuç ayrıca söz konusu değişkenler arasında lineer bir ilişki olduğunun teyidi olarak da yorumlanmaktadır. Kısa dönem de tahmin edilen ARDL(1, 4, 0, 0) modeli değişkenler arasındaki ilişkinin desteklendiğini ortaya koymuştur.

Tespit edilen uzun ve kısa dönem ilişkisi, diğer ağırlıklandırma yöntemleriyle elde edilen endeksler coref, wef ve hedef ile diğer değişkenler sabit kalmak üzere tekrarlanmıştır.

Tablo 4.11: COREF İle ARDL Model Tahmini İçin Sınır Testi Gecikme Sayısının Belirlenmesi

m	AIC
4	-3,68*
3	-2,90
2	-2,95
1	-2,80
0	-2,90

Verilerin yıllık olması itibariyle, gecikme sayısı 4 alınmış, en düşük AIC kriterine göre uygun gecikme sayısı 4 olarak belirlenmiştir. Uygun gecikme sayısında sınır testi yaklaşımı ile belirlenen F değeri Pesaran vd. (2001) tablo değerleri ile karşılaştırılmak üzere Tablo 4.12’de gösterilmiştir.

Tablo 4.12: COREF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	% 10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	4,92	2,37	3,20
k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)’deki Tablo C1.ii:Case II’den alınmıştır.			
$\chi^2_{BGAB}(2) = 1,753(0,252)$, $\chi^2_{BGAB}(1) = 3,640(0,098)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 3,705(0,096)$			

F testi sonucunda değişkenler arasında bir eşbütünlüşme ilişkisinden söz edebilmek mümkündür. Çünkü, hesaplanan F değeri, F tablo değerinin üst sınırından büyük görünmektedir. Bu durumda uzun dönem ve kısa dönem ilişkileri araştırılabilir.

Uzun dönemde ARDL(2.3.1.1) modelinin araştırılması gereği ortaya çıkmaktadır. D2 ve D3 kukla değişkenleri 1994 ve 1999 kriz dönemlerinin etkisini belirlemek üzere modele dahil edilmiştir. Diğer kukla değişkenler D1 ve D4 istatistiksel olarak anlamsız çıkması sebebiyle model dışında bırakılmıştır. Bu bağlamda araştırılan uzun dönem modeli Tablo 4.13’de gösterildiği gibidir.

Tablo 4.13: Ekonomik Özgürlük (COREF) - Ekonomik Büyüme İlişisini Tahmin Eden ARDL Modeli

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği
C	0,582	0,973
logy _{t-1}	0,771	3,728***
logy _{t-2}	-0,178	-1,229
logcoref	0,186	2,607***
logcoref _{t-1}	-0,121	-1,255
logcoref _{t-2}	0,193	1,973**
logcoref _{t-3}	-0,031	-0,307
logk	-0,143	-2,101**
logk _{t-1}	0,108	1,925
logh	1,952	4,356***
logh _{t-1}	-1,109	-2,167**
D2	-0,115	-2,292**
D3	-0,187	-3,749***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	1,429	1,398
coref	0,560	2,759
k	-0,086	-0,869
h	2,070	5,149
R ² = 0,98, Adj.R ² = 0,98, F= 159,47, DW= 2,37, $\chi^2_{BGAB} (1) = 1,775(0,198)$, $\chi^2_{BGAB} (1) = 1,775(0,198)$, $\chi^2_{BGAB} (2) = 7,760(0,003)$, $\chi^2_{BGAB} (3) = 5,224(0,009)$, $\chi^2_{WDV} = 0,812(0,676)$, $\chi^2_{JBN} = 2,580(0,275)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Korelasyon katsayılarına göre ağırlıklandırılmış ef endeksi kullanılarak, uzun dönem ilişkisinin tahmin edildiği modelde uzun dönem katsayıları ve t değerleri anlamlılık düzeyleri eşit ağırlıklı ef endeksi ile elde edilen sonuçlara benzerlik göstermektedir. Farklı bir yöntemle ağırlıklandırılmış bir endeks kullanılmasına rağmen, büyüme ile ekonomik özgürlük arasında yine pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 1994 ve 1999 krizleri ise büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Uzun dönem ilişkisinin tespit edildiği model belirlendikten sonra aynı modelden elde edilen hata terimi ECCOREF_{t-1} ile oluşturulan kısa dönem modeli de aşağıda Tablo 4.14'de gösterilmektedir.

Tablo 4.14: COREF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0,015	1,122
dlogy _{t-1}	0,402	1,539
dlogcoref	0,307	3,212***
dlogcoref _{t-1}	0,012	0,101
dlogcoref _{t-2}	0,002	0,016
dlogcoref _{t-3}	0,054	0,487
dlogcoref _{t-4}	-0,110	-1,221
dlogk	-0,008	-0,150
dlogk _{t-1}	0,005	0,117
dlogh	1,156	1,791
dlogh _{t-1}	-1,211	-1,584
ECCOREF _{t-1}	-1,081	-2,852***

R²=0,61, Adj. R²=0,40, F=2,89, DW= 1,99,
 $\chi^2_{BGAB} (1) = 0,001(0,991)$, $\chi^2_{BGAB} (2) = 2,230(0,136)$, $\chi^2_{BGAB} (3) = 1,623(0,221)$ $\chi^2_{WDV} = 0,969(0,554)$,
 $\chi^2_{JBN} = 0,206(0,902)$

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. *, **, *** işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

ECCOREF_{t-1} hata terimi ile elde edilen kısa dönem ilişkisi tahmin edilen model bulguları hata teriminin negatif ve anlamlı olduğunu gösterdiğinden, ekonomik özgürlük ve büyüme arasındaki kısa dönemli sapmaların uzun dönemde düzeltilebileceğini ortaya koymaktadır. UECM hata düzeltme modeli sonuçları ef endeksi ile tahmin edilen modelde olduğu gibi coref endeksi ile tahmin edilen model ile de doğrulanmıştır.

Tablo 4.15: WEF Endeksini İle ARDL Sınır Testi Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-4,13*
3	-3,03
2	-2,92
1	-2,99
0	-2,74

WEF endeksi ile tahmin edilmek istenen ARDL modelini tahmin etmek üzere, öncelikli aşama olarak sınır testi ile F değerinin belirlenip Pesaran vd. (2001) kritik değerleri ile karşılaştırılmış, bunun için uygun gecikme sayısı ise daha önceki endekslerde olduğu gibi 4 bulunmuştur.

Tablo 4.16: WEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%1 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	6,56	3,65	4,66

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.
 $\chi^2_{BGAB} (1) = 3,847(0,091)$, $\chi^2_{BGAB} (2) = 1,675(0,264)$, $\chi^2_{BGAB} (3) = 0,938(0,488)$

Karşılaştırılan F istatistiği daha önceki analizlerde olduğu gibi değişkenler arasında bir eşbütünlük ilişkisinden söz edilebilmektedir. Bu durumda analize uzun dönem ilişkisinin araştırılması ile devam edilebilir. Breusch- Godfrey Ardışık Bağımlılık sınaması ile de değişkenler arasında ardışık bağımlılık ilişkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

Sınır testi ile eşbütünlük ilişkisinin tespit edilmesi üzerine uzun dönem ilişkisi araştırılmak üzere ARDL model tahminine geçilmiştir. Tablo 4.17'de uzun dönem model tahmini görülmektedir.

Uzun dönem analizinde daha önce belirtildiği gibi, değişmeyen bağımlı değişken(y), diğer bağımsız değişkenler (k ve h) sabit kaldığından gecikme uzunlukları aynı olacaktır. Modele sadece ekonomik özgürlük endeksini temsil etmek üzere wef serisinin maksimum gecikme sayısı dört alınarak başlanan analiz sonucu elde edilen uzun dönem ARDL modeli ARDL (1, 3,1,0) olacaktır.

Tablo 4.17: WEF İle Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen ARDL Modeli

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği
C	1,450	3,094***
logy _{t-1}	0,286	2,283**
logwef	-0,005	-0,059
logwef _{t-1}	-0,025	-0,294
logwef _{t-2}	0,349	4,625***
logwef _{t-3}	0,052	0,637
logk	-0,061	-1,106
logk _{t-1}	0,065	1,300
logh	1,280	5,458***
D3	-0,161	-3,218***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	2,031	4,062
wef	0,520	4,194
k	0,005	0,122
h	1,793	9,852
R ² = 0,99, Adj.R ² = 0,98, F= 208,03, DW= 2,26, $\chi^2_{BGAB} (1) = 0,713(0,407)$, $\chi^2_{BGAB} (2) = 1,826(0,185)$,		

$$\chi^2_{BGAB}(1) = 0,713(0,407), \chi^2_{BGAB}(3) = 1,162(0,348), \chi^2_{WDV} = 0,356(0,979), \chi^2_{JBN} = 15,13(0,0005).$$

Not: Bağımlı değişken $\log y$ 'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Uzun dönem ilişkisi tahmin edilen modelde WEF endeksi kullanılarak analizi tekrarlandığında elde edilen uzun dönem katsayıları ve anlamlılık seviyeleri bakımından ekonomik özgürlük, sermaye ve beşeri sermaye serileri ekonomik büyüme ile pozitif ilişki olarak önceki analizleri desteklemektedir. ECWEF_{t-1} serisi de uzun dönem modelinden elde edildikten sonra kısa dönem modeline dahil edilmiştir.

Tablo 4.18: WEF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t İstatistiği
C	0,011	0,813
dlogy _{t-1}	0,011	0,044
dlogwef	0,173	1,813
dlogwef _{t-1}	0,025	0,270
dlogwef _{t-2}	0,283	3,110***
dlogwef _{t-3}	0,111	1,061
dlogk	-0,043	-0,984
dlogk _{t-1}	0,001	0,023
dlogh	1,232	1,910
dlogh _{t-1}	-0,237	-0,340
ECWEF _{t-1}	-0,714	-2,112**
R ² =0,59, Adj. R ² =0,40, F=3,18, DW=2,09, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,863(0,364)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 4,848(0,019)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 5,105(0,009)$, $\chi^2_{WDV} = 0,1,227(0,366)$, $\chi^2_{JBN} = 0,546(0,761)$.		

Not: Bağımlı değişken $d\log y$ 'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Kısa dönem ilişkisini tahmin etmek üzere oluşturulan ARDL(1, 3, 1, 1) modeli araştırıldığında ECWEF_{t-1} hata terimi katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlı görünmesi itibarıyla wef endeksi ile tahmin edilen modelde ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük ilişkisi, sermaye ve beşeri sermaye değişkenleri ile de desteklenmiş, kısa dönemli meydana gelebilecek dengeden sapmaların uzun dönemde düzelebileceğini göstermiştir. Son olarak da hedef endeksi ile analiz aynı adımları takip ederek tekrarlanmaktadır.

Tablo 4.19: HEDEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,78*
3	-3,54
2	-3,29
1	-3,06
0	-3,08

Sınır testi ile F değerinin tablo kritik değerleriyle karşılaştırılması için uygun gecikme sayısı 4 bulunmuştur.

Tablo 4.20: HEDEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%5 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	4,40	2,79	3,67

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.
 $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,014(0,986)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 3,336(0,106)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 2,025(0,229)$

Hesaplanan F değeri sınır testi yaklaşımına göre, bir eşbütünlük ilişkisi göstermektedir. Bu durumda hedef endeksi ile tahmin edilmeye çalışılan uzun dönem ARDL(1, 3, 1, 1) modeli Tablo 4.21'de gösterilmektedir.

Tablo 4.21: HEDEF İle Ekonomik Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Model Tahmini

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	0,784	1,927*
logy _{t-1}	0,632	4,154***
logy _{t-2}	0,020	0,141
loghedef	0,330	6,224***
loghedef _{t-1}	0,041	0,627
loghedef _{t-2}	0,005	0,080
loghedef _{t-3}	-0,078	-1,353
logk	-0,121	-1,908*
logk _{t-1}	0,151	2,687***
logh	1,538	3,861***
logh _{t-1}	-1,047	-2,415**
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	2,256	2,335
hedef	0,860	2,925
k	0,084	0,933
h	1,414	3,832

$$R^2 = 0,99, \text{Adj.}R^2 = 0,98, F = 179,53, DW = 2,32, \chi^2_{BGAB}(1) = 1,397(0,250),$$

$$\chi^2_{BGAB}(2) = 4,368(0,026), \chi^2_{BGAB}(3) = 3,373(0,039), \chi^2_{WDV} = 0,437(0,954), \chi^2_{JBN} = 20,87(0,00003).$$

Not: Bağımlı değişken $\log y$ 'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

ARDL (1, 3, 1, 1) modeli ile tahmin edilmeye çalışılan uzun dönem ilişkisinin analizi sonuçları, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisinin varlığını doğrulayan bulgular elde etmiştir. Ancak, hedef endeksi ile tahmin edilen modelde D1, D2, D3 ve D4 kukla değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamsız çıkmasıyla bu kukla değişkenler model dışında bırakılmak zorunda kalınmıştır. Bu anlamda uzun dönem katsayıları, bütün bağımsız değişkenlerin ekonomik büyüme ile uzun dönemde eşbütünleşme ilişkisi gösterdiğini ve pozitif ilişki sergilediğini belirtmektedir. Yalnız sermaye stoğu değişkeni diğer analizlerde de olduğu gibi anlamlı bulunamamıştır.

Uzun dönem hata terimleri $ECHDEF_{t-1}$ serisinin kısa dönemde analiz edilmesiyle kısa dönem ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tablo 4.22: HEDEF İle ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t İstatistiği
C	0,008	0,779
$d\log y_{t-1}$	0,393	1,394
$d\log h_{\text{edef}}$	0,293	5,665***
$d\log h_{\text{edef}t-1}$	0,084	0,902
$d\log h_{\text{edef}t-2}$	0,045	0,517
$d\log h_{\text{edef}t-3}$	-0,050	-0,702
$d\log k$	-0,044	-1,176
$d\log k_{t-1}$	0,025	0,657
$d\log h$	1,680	3,394***
$d\log h_{t-1}$	-1,106	-1,691
$ECHDEF_{t-1}$	-1,004	-2,805***

$R^2 = 0,74, \text{Adj.}R^2 = 0,63, F = 6,37, DW = 2,15,$
 $\chi^2_{BGAB}(1) = 1,137(0,298), \chi^2_{BGAB}(2) = 5,312(0,014), \chi^2_{BGAB}(3) = 3,948(0,024), \chi^2_{WDV} = 1,517(0,232),$
 $\chi^2_{JBN} = 0,956(0,006).$

Not: Bağımlı değişken $d\log y$ 'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Kısa dönemde uzun dönem hata terimlerini temsil eden $HEDEF_{t-1}$ serisi, UECM hata düzeltme modeli sonucunda negatif ve anlamlı bulunmuş, diğer endekslerle elde edilen bulgulara yakın, tutarlı bir ilişki ortaya konmuştur.

Ağırlıklandırma yöntemlerini dört şekilde kullanılarak elde edilen farklı dört endeks ARDL yaklaşımına göre uzun dönemde ekonomik büyüme ile ilişkisi tespit edilmeye çalışılırken, uzun dönem ilişkisinin bulunmasının ardından, kısa dönemde kısıtsız hata düzeltme modeli ile tekrar tahmin edilmiş, tüm analizlerde ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu da teorik bilginin ampirik uygulamalarla desteklendiğini ortaya koymuştur.

4.3.2.2. Ekonomik Özgürlük ve Büyüme İlişkisi Üzerine Johansen Eşbütünleşme Analizi Uygulamaları

ARDL yaklaşımı ile ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında tespit edilen eşbütünleşme ilişkisini, Johansen Eşbütünleşme Analizi ile yeniden test edilecektir.

Johansen eşbütünleşme analizi İz (Trace) istatistiği ve Maksimum Özdeğer(max. eigenvalue) kullanılmak üzere iki ayrı istatistik karşılaştırması yapılarak değerlendirilmiştir. Sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.23: EF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H_0 : Red	51.686*	50.525	0.080	25.785	26.121	0.109
En az 1 tane	25.901	32.268	0.348	12.419	20.050	0.614
En az 2 tane	13.482	17.980	0.327	9.213	13.906	0.411
En az 3 tane	4.269	7.557	0.374	4.269	7.557	0.374

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 3.26 + 0,76 EF + 0,02 K + 1,39 H$$

(0,783) (0,225) (0,060) (0,290)

*Parantez içindeki sayılar standart hataları göstermektedir.

Ef ile Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'ne göre, kısıtsız eşbütünleşme testi sonucunda elde edilen denkleme göre, ekonomik özgürlüğün ve beşeri sermayenin işçi başına gelire etkisi pozitif ve anlamlı çıkmıştır. İşçi başına sermaye değişkeninin (k) ise bağımlı değişkene etkisi pozitif ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Eşbütünleşme testine göre, elde edilen iz – istatistiğinin % 10 kritik değerinin üzerinde olması, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisi olduğunu göstermektedir. Maksimum özdeğer istatistiği ise aynı sonuca ulaşamamıştır.

Johansen Eşbütünleşme Analizi’ni Temel Solow Büyüme Modeli’nde tekrarlayarak sonucu güçlendirmek gerekirse, Temel Solow Büyüme Modeli(TSBM) ile uygulanan Johansen Eşbütünleşme Analizi, EF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.24: EF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	35.049*	32.268	0.052	21.745*	20.050	0.060
En az 1 tane	13.304	17.980	0.340	8.464	13.906	0.493
En az 2 tane	4.840	7.557	0.301	4.840	7.557	0.301

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 6,82 + 1,65 EF + 0,19 K$$

$$(0,513) (0,463) (0,105)$$

TSBM Modeli’ne göre, Johansen eşbütünleşme testi sonucuna bakılacak olursa, beşeri sermaye değişkeni model dışında tutulduğunda, ef ve k değişkenlerinin y üzerindeki etkisinin yine pozitif olduğu görülmektedir.

Tablo 4.25: COREF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	56.656*	54.079	0.029	24.410	28.588	0.156
En az 1 tane	32.247	35.193	0.100	18.619	22.300	0.151
En az 2 tane	13.628	20.262	0.316	8.538	15.892	0.485
En az 3 tane	5.090	9.165	0.274	5.090	9.165	0.274

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 2,36 + 0,46 COREF - 0,20 K + 2,09 H$$

$$(0,937) (0,258) (0,078) (0,361)$$

Johansen eşbütünleşme testi sonucunda, coref ef ve h değişkenleri y’yi olumlu yönde etkilerken, k değişkeninin y üzerindeki etkisi negatif ve anlamsız bulunmuştur. Bu

durumda, Johansen Eşbütünleşme Analizi Temel Solow Büyüme Modeli'nde tekrarlanarak sonuçları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünleşme Analizi, COREF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.26: COREF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	41.341*	35.193	0.010	22.641*	22.300	0.045
En az 1 tane	18.701	20.262	0.081	12.082	15.892	0.181
En az 2 tane	6.619	9.165	0.148	6.619	9.165	0.148

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 2,33 + 0,10 \text{ COREF} + 0,88 K$$

(1,379) (0,966) (0,201)

Temel Solow Büyüme Modeli'nde beşeri sermaye değişkeni modelden çıkarıldığında, sermaye değişkeni katsayısının pozitif olduğu görülmektedir. Ayrıca iz ve maksimum özdeğer istatistiklerine bakıldığında, elde edilen değerler % 5 kritik değerlerin üzerinde olduğundan, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisinden söz edilebilmektedir.

Tablo 4.27: WEF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	61.187*	54.079	0.010	31.429*	28.588	0.021
En az 1 tane	29.758	35.193	0.171	14.819	22.300	0.390
En az 2 tane	14.939	20.262	0.230	10.505	15.892	0.291

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 2,91 + 0,76 \text{ WEF} + 0,05 K + 1,42 H$$

(0,663) (0,155) (0,054) (0,242)

Sonuç itibariyle, wef, k ve h bağımsız değişkenleri ile y bağımsız değişkeni arasında pozitif bir ilişki ortaya konmuş, yalnız, k değişkeni ile y arasında bu ilişkinin istatistiksel

olarak anlamlı bulunmadığı ortaya konmuştur. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı iz ve maksimum özdeğer istatistikleri ile de teyid edilmiştir.

Johansen Eşbütünleşme Analizi'ni Temel Solow Büyüme Modeli'nde tekrarlayarak sonucu güçlendirmek gerekirse, Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünleşme Analizi, WEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.28: WEF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Maksimum Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	27.274*	27.067	0.095	16,022	18,893	0,224
En az 1 tane	11.252	13.429	0.197	10,725	12,297	0,169
En az 2 tane	0.527	2.706	0.468	0.527	2.706	0.468

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 1,64 \text{ WEF} + 0,38 \text{ K}$$

(0,439) (0,088)

k değişkeni ile y bağımlı değişkeni arasındaki anlamsız ilişkinin TSBM'de anlamlı hale döndüğü görülebilmektedir.

Tablo 4.29: HEDEF İle Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz ve Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	51.261*	47.856	0.023	26.674	27.584	0.065
En az 1 tane	24.586	29.797	0.177	18.939	21.132	0.098
En az 2 tane	5.647	15.495	0.737	4.951	14.265	0.748

Yine de reddedilen eşbütünleşme hipotezi, % 10 anlamlılık düzeyinde kabul edilebilecektir. Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 1,76 \text{ HEDEF} + 0,44 \text{ K} + 0,19 \text{ H}$$

(0,268) (0,100) (0,414)

Elde edilen eşitliğe göre, hedef, k ve h değişkenleri y'yi pozitif olarak etkilemektedir. Eşbütünleşme testindeki iz – istatistiği de eşbütünleşme ilişkisini doğrulamaktadır.

Johansen Eşbütünleşme Analizi'ni Temel Solow Büyüme Modeli'nde tekrarlayarak sonucu güçlendirmek gerekirse, Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen

Eşbütünlüme Analizi, HEDEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.30: HEDEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünlüme Sıra Testi (İz ve Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüme Hipotezleri Sayısı	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	35.823*	35.193	0.043	22.196	22.300	0.052
En az 1 tane	13.628	20.262	0.316	9.059	15.892	0.428
En az 2 tane	4.568	9.165	0.334	4.568	9.165	0.334

Bu durumda elde edilen eşbütünlüme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 4,80 + 1,49 \text{ HEDEF} + 0,44 K$$

(0,943) (0,409) (0,943)

Johansen eşbütünlüme analizi uygulayarak elde edilen bulgular, ekonomik büyümeyi temsil eden y bağımlı değişkeni ve ef, k ve h bağımsız değişkenleri arasında en az bir eşbütünlüme ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Coref ve ef endeksleri ile uygulanan ARDL analizinde, ekonomik büyüme ile arasında negatif ilişki gösteren sermaye değişkeni Temel Solow Modeli değişkenleri ile beşeri sermaye model dışında tutularak tekrarlandığında bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında tüm katsayıların pozitif döndüğü görülmüştür. Bu negatif ilişki, Johansen eşbütünlüme testlerinde sadece coref endeksi uygulanırken bulunmuştur. TSBM ile bu ilişkinin tekrar pozitif döndüğü ortaya konmuştur. Değişkenler arasındaki pozitif ilişki ARDL yaklaşımı ile elde edilen sonuçlarla tutarlılık göstermektedir.

Yapılan bütün uygulamalar sonucunda, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi destekleyen bulgular elde edilmiş, 1970 - 2006 yılları arasındaki dönemi kapsayan analizde, zaman içerisinde 1980 yeniden yapılanma düzenlemeleri öncesi ve sonrasında uygulanan çeşitli politikaların özgürlük- büyüme ilişkisini desteklediği, kriz dönemlerinin özgürlük, büyüme, sermaye ve beşeri sermaye ilişkisini ampirik analizlerde beklendiği ölçüde etkilemediği ortaya konmuştur. D1, d2, d3 ve d4 kukla değişkenlerinin temsil ettiği 1980, 1994, 1999 ve 2001 krizleri, yapılan ampirik uygulamalarda istatistiksel olarak hep birlikte anlamlı bulunamamış, genel olarak 1994 ve 1999 krizleri anlamlı görüldüğünden, analiz içerisinde kalan kukla değişkenler d2 ya da d3 olmuştur.

Eşbütünleşme ilişkisi analizleri farklı uygulamalarla desteklenen sonuçlar elde edilmesini sağlamıştır.

4.3.3. Ekonomik Özgürlük – Büyüme Üzerine ARDL ve Johansen Test Bulguları

Tablo 4.31 ve Tablo 4.32’de özet şeklinde gösterilen, ARDL ve Johansen eşbütünleşme test sonuçları karşılaştırıldığında ise, sonuçların birbiri ile tutarlı olduğu görülmektedir. Bu durumda ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisinin, uygulanan iki farklı yonteme çok da duyarlı olmadığını, her iki yontemde de benzer bulguların elde edilebildiğini söylemek mümkündür. Ekonomik özgürlük endeksi dört farklı yontemle ağırlıklandırılmı olsa da her türlü ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip bulunmuştur. Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli ele alındığında ise, beşeri sermaye değişkeni de ekonomik büyüme ile doğru orantılı bir ilişkiye sahip bulunmuştur. Ancak coref ağırlık endeksi ve ARDL yonteminde, coref ve ef endeksleri ile uygulanan test sonuçları Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli’nde sermaye (k) değişkeni ile ekonomik büyüme (y) arasında pozitif bir ilişki bulamamıştır. Bu yüzden beşeri sermaye (h) değişkenini modelden çıkararak, TSBM’de testleri tekrarlamak uygun görülmüştür. Tekrarlanan TSBM - ARDL analizinde, coref endeksi ile oluşturulan modelde kukla değişkenlerin etkisinin azaltılması öngörülmüş, kukla değişkenler EK-2’de de görülebileceği gibi model dışında bırakılmıştır. Bu tekrar sonucunda, sermaye – büyüme ilişkisinin pozitif döndüğü görülmüştür. Bu yüzden, sermaye ve beşeri sermaye değişkenleri arasında beklenmeyen bir ilişki olabileceği tahmin edilmektedir. Sermaye – büyüme ilişkisi istatistiksel olarak anlamsızlığını korumuştur. Johansen eşbütünleşme testleri de ARDL sonuçlarına benzer bulgular elde edilmiş, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında eşbütünleşme ilişkisi ortaya konmuş ve Solow Büyüme Modeli içerisinde bu ilişki katsayılar ve t değerleri yoluyla onaylanmış ve sonuç anlamlı bulunmuştur. Ancak, sermaye – büyüme ilişkisi coref endeksinin dahil olduğu modelde negatif bulunmuş, TSBM’de bu ilişki yine pozitif dönmüştür.

Tablo 4.31: JOHANSEN Yaklaşımı İle Test Sonuçları

Değişkenler	Model 1a		Model 1b		Model 2a		Model 2b		Model 3a		Model 3b		Model 4a		Model 4b	
	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t
ef	0.76	3.30**	1.65	3.58**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Wef	-	-	-	-	0.76	4.75**	1.64	3.63**	-	-	-	-	-	-	-	-
Coref	-	-	-	-	-	-	-	-	0.46	1.76	0.10	0.10	-	-	-	-
Hedef	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1.76	6.51**	1.49	3.63**
K	0.02	0.33	0.19	1.72	0.05	1.00	0.38	3.33**	-0.20	-2.50*	0.88	4.40**	0.44	4.40**	0.44	0.46
H	1.39	4.79**	-	-	1.42	5.91**	-	-	2.09	5.80**	-	-	0.19	0.46	-	-

Not: *, ** sırayla %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Model a ve Model b başlıkları sıra ile, Genişletilmiş Solow Büyüme ve Temel Solow Büyüme Modelleri'nden elde edilen Johansen Eşbütünlüme Testi sonuçlarını göstermektedir. Bağımlı değişken y, bağımsız değişkenler ise sırayla Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'nde; ef, k, h ve Temel Solow Büyüme Modeli'nde ef, k'dır. Ef değişkeni yerine sırayla diğer endeksler geçmektedir.

Tablo 4.32: ARDL Yaklaşımına Dayalı Tahmin Sonuçları

Değişkenler	MODEL 1A		MODEL 1B		MODEL 2		MODEL 3A		MODEL 3B		MODEL 4	
	Katsayı	t	Katsayı	T	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t
ef	0.82	4.13**	2.21	3.90	-	-						
wef					0.52	4.19**						
coref							0.56	2.76*	1.68	2.17*		
hedef											0.86	2.93*
k	-0.01	-0.28	0.07	0.57	0.05	0.12	-0.09	-0.87	0.16	0.83	0.08	0.93
h	1.54	6.49**			1.79	9.85**	2.07	5.15**			1.41	3.83*

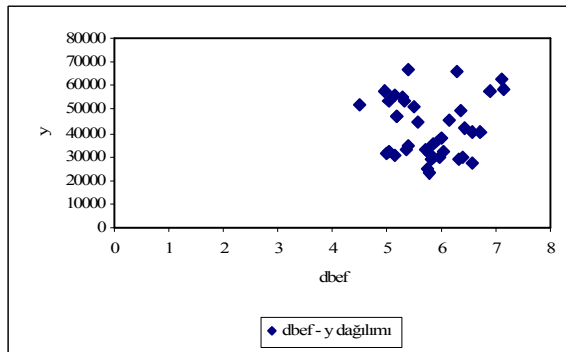
Not: *, ** sırayla %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Ef ve Coref endekslerinin yer aldığı modellere ait tahminler, Model 1B ve Model 3B'de beşeri sermaye modelden çıkarılarak tekrarlanmıştır.

4.3.4. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme

Gerek teorik gerekse ampirik çalışmalar sonucunda ekonomik özgürlüklerin ekonomik büyümeyle pozitif bir ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Bu ilişkinin biraz daha ayrıntılı incelenmesi gerekirse, elde edilen ekonomik özgürlük endeksi altı farklı alandan oluştuğu için hangi özgürlük kategorisinin ekonomik büyümeye daha fazla katkıda bulunduğu konusu, yine ayrı bir ekonometrik inceleme konusu olmaktadır. Başlangıçtan bu yana, veriler ve ekonometrik analizler, değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaması sebebiyle ARDL yaklaşımını gerektirmiştir. Bu yüzden bu bölümde de çalışmaya ARDL yaklaşımı ile eşbütünleşme, uzun ve kısa dönem ilişkilerini incelemeye devam edilecektir.

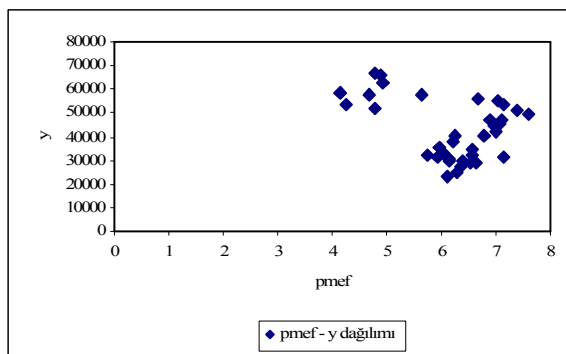
Öncelikle dağılım grafikleri ile, altı farklı altbileşenin ekonomik büyümeyi temsil eden işçi başına GSYİH ile zaman içerisinde gösterdikleri eğilim incelenecek, daha sonra da, gerekli birim kök testleri ile değişkenlerin durağan durumları tespit edilecektir. Birim kök testlerinde de ilk olarak ADF testi uygulanacak, PP testleriyle sonuçları karşılaştırılacaktır.

Şekil 4.6: Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri



a) *Devletin Büyüklüğü Endeksi (dbef):*

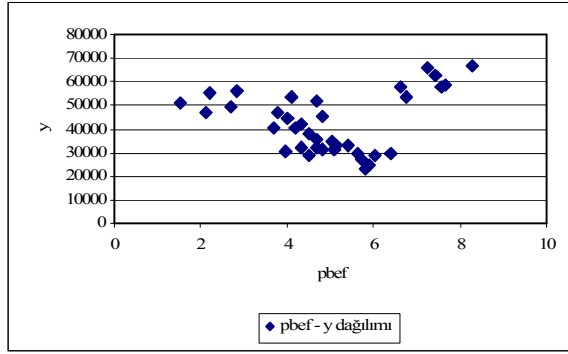
İşçi başına GSYİH ile zaman içerisinde dağılımı, pozitif bir trend gösteren, ancak 1970-2006 arasında bazı yıllarda trendden uzaklaşan sapmaların dikkati çektiği bir şekil ortaya çıkmıştır.



b) *Piyasaya Müdahale Endeksi (pmef):*

Büyüme ile arasındaki ilişkinin 1970-2006 arasında dağınık bir seyir gösterdiğini ortaya koyan grafik yandaki gibidir. Bu grafikten de anlaşılacağı gibi, Türkiye'de ekonomik özgürlük olgusu, piyasaya müdahale unsurları ile genelde uyumlu,

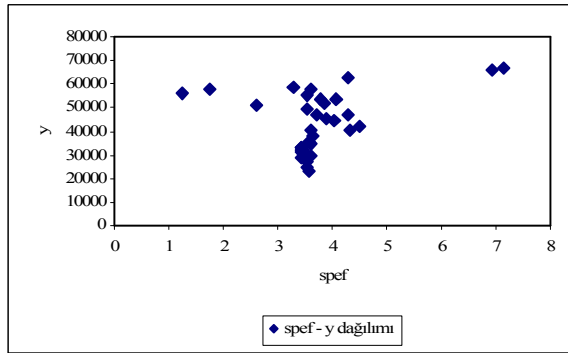
fakat bazı yıllarda pozitif trendi olumsuz etkileyen bir ilişki sergilemiştir.



c) Para ve Banka Endeksi (pbef):

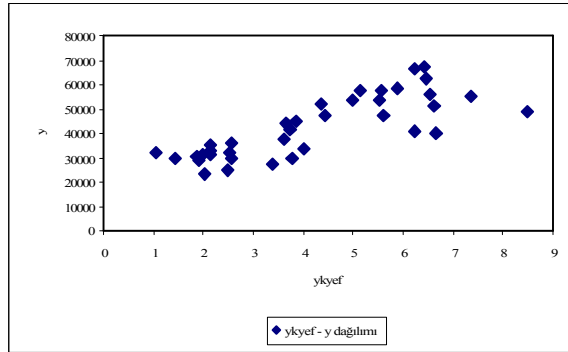
Türkiye’de ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden bir tanesi de Para ve Banka Endeksi’dir. Altbileşenleri üçüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınan *Para ve Banka Endeksi* ile ekonomik büyüme dağılım grafiği de ekonomik özgürlüğün diğer

bileşenleri gibi zaman içerisinde dağılık seyir izleyen bir şekil sergilemiştir.



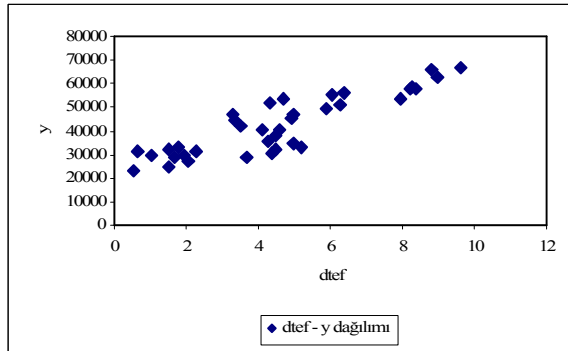
d) Sermaye Piyasası Endeksi (spef):

Dağılım grafiği verilen büyüme- sermaye piyasası endeksi verileri de sermaye piyasasının bileşenleri ile büyüme etkileşimini ortaya koymaktadır.



e) Yasal ve Kurumsal Yapı Endeksi (ykyef):

Zaman içerisinde Türkiye’nin yasal ve kurumsal yapı bileşenleri ile büyüme arasında pozitif bir trend gözlenmektedir. Az da olsa gözlenen dalgalanma, pozitif trendi olumsuz etkilememektedir.



f) Dış Ticaret Endeksi (dtef):

Üçüncü bölümde farklı üç dış ticaret bileşenini içine alan dış ticaret endeksinin ekonomik büyüme ile ilişkisi şekilde pozitif bir trend sergilemektedir.

4.3.4.1. Birim Kök Testleri

Ekonomik özgürlüğün bileşenleri altı ayrı grupta tek bir endeks oluşturmak üzere bir araya getirilerek, dört farklı yöntemle dört ayrı endeks oluşturulmuş ve bu endeksler önceki bölümde ekonomik büyüme ekonomik özgürlük ilişkisini destekleyen ampirik uygulamalarda yer almışlardır. “Ekonomik özgürlük endeksini oluşturan altı farklı bileşen ekonomik büyümeye nasıl etki etmektedir?” sorusuna cevap aramak üzere önceki bölümde genel endeksler için yapılan uygulamalar ekonomik özgürlüğün bileşenleriyle tekrarlanmıştır.

Ampirik uygulamalara geçebilmek üzere, analizlere birim kök testlerinde başlanmıştır.

Tablo 4.33: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Özgürlüğün Bileşenleri İle)

Değişken	Trendsiz ve sabitsiz	sabitli	Trendli ve sabitli
dbef	-0,217	-4,638***	-4,637***
pmef	-0,656	-1,281	-1,689
pbef	-0,248	-2,295	-2,110
spfe	0,022	-4,803*	-6,840***
dtef	0,089	-2,570	-5,952***
ykyef	-0,103	-1,877	-2,897

Test kritik değerleri % 1, % 5 ve % 10'da sırayla; sabitli durumda; 3.67, 2.95 ve 2.61, trendli ve sabitli; 4.34, 3.55 ve 3.20, trendsiz ve sabitsiz; 2.64, 1.95, 1.61'dir.

ADF birim kök testleri sonuçlarına göre, ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden dbef, spfe ve dtef I(0) iken , diğer bileşenler I(1) görüldüğünden, modeldeki y, k ve h sabit değişkenleri arasında da I(0) ve I(1) olanlar bulunduğu trendli ve sabitli koşul altında ARDL yaklaşımı ile tahmin yapmak daha uygun görünmektedir.

Tablo 4.34: ADF Birim Kök Test Sonuçları (Bileşenlerin Birinci Farkları İle)

Değişken	Trendsiz ve sabitsiz	sabitli	Trendli ve sabitli
ddbef	-5,335***	-5,211***	-5,287***
dpmef	-3,625***	-3,628**	-3,674**
dpbef	-2,847***	-2,810*	-3,594**

dspef	-6,051***	-5,661***	-4,893***
ddtef	-6,665***	-6,849***	-6,779***
dykyef	-6,869***	-6,827***	-6,723***

***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10'da sırayla; sabitli durumda; 3.67, 2.95 ve 2.61, trendli ve sabitli; 4.34, 3.55 ve 3.20, trendsiz ve sabitsiz; 2.64, 1.95, 1.61 bulunmuştur.

ADF birim kök test sonuçları değişkenlerin aynı düzeyde durağan olmaması sebebiyle, trendli ve sabitli koşul altında ARDL yaklaşımı uygulanmasına, sabitli koşulda ise tüm değişkenlerin I(1) olması sebebiyle Johansen eşbütünleşme analizi uygulanmasına imkan vermektedir.

Bir diğer birim kök testi uygulaması olan Phillips Perron Testi sonuçları da şu şekildedir:

Tablo 4.35: Phillips Perron Birim Kök Testleri (Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri)

Değişken	Trendsiz ve sabitli	sabitli	Trendli ve sabitli
dbef	-0,280	-3,242**	-3,207*
pmef	-0,606	-1,607	-2,129
pbef	-0,098	-1,660	-1,482
spef	0,383	-3,968***	-3,939**
dtef	0,210	-2,570	-3,887**
ykyef	0,200	-1,826	-2,897

***, **, * sırayla %1, % 5 ve % 10'da durağan serileri göstermektedir. Test kritik değerleri % 1, % 5, ve % 10'da sırayla sabitli modelde; -3.63, -2.95, -2.61, sabitli ve trendli modelde; -4.24, -3.55, -3.20, sabitsiz ve trendsiz koşulda ise; -2.63, -1.95 ve -1.61'dir.

ADF birim kök testlerinin güçlendirilmesi adına, PP birim kök testleri de değişkenlerin I(0) ve I(1) gibi farklı durağanlık düzeylerini temsil ettiğini belirtmektedir. Düzey değerleri ile her koşulda aynı durağanlık düzeyi yakalanamadığından birim kök testleri değişkenlerin birinci farkları ile tekrarlanmıştır. Sonuçlar aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 4.36: PP Birim Kök Testleri (Birinci Farklara Ait)

Değişken	Trendsiz ve sabitsiz	sabitli	Trendli ve sabitli
ddbef	-6,731***	-6,594***	-6,488***
dpmef	-9,100***	-9,078***	-9,419***
dpbef	-6,421***	-6,344***	-6,550***
dspef	-12,381***	-12,752***	-17,541***
ddtef	-6,819***	-8,486***	-8,513***
dykyef	-7,134***	-7,159***	-7,036***

***, **, * sırayla %1, % 5 ve % 10'da durağan serileri göstermektedir. Test kritik değerleri % 1, % 5, ve % 10'da sırayla sabitli modelde; -3.63, -2.95, -2.61, sabitli ve trendli modelde; -4.24, -3.55, -3.20, sabitsiz ve trendsiz koşulda ise; -2.63, -1.95 ve -1.61'dir.

Phillips- Perron birim kök testleri sonuçları da ADF test sonuçlarını destekleyen veriler elde etmiş, çalışmayı trendli ve sabitli koşul altında ARDL yaklaşımı, sabitli koşulda ise Johansen eşbütünleşme analizi kullanmaya yönlendirmiştir.

Üçüncü birim kök testi yöntemi olarak KPSS birim kök analizleri sonuçları da aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.37: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri (Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri)

Değişken	sabitli	trendli ve sabitli
dbef	0,066	0,062
pmef	0,281*	0,154*
pbef	0,142	0,137
spef	0,089	0,084
dtef	0,769***	0,119
ykyef	0,648***	0,080

***Sabitli ve trendli ve sabitli modellerde test kritik değerleri sırayla, % 1'de 0,74,0,22; % 5'te, 0,46 ve 0,15; % 10'da ise 0,35 ve 0,12'dir.

Tablo 4.38: KPSS Birim Kök Testleri LM- İstatistikleri (Bileşenlerin Birinci Farkları İle)

Değişken	sabitli	trendli ve sabitli
ddbef	0,056	0,055
dpmef	0,166*	0,089
dpbef	0,175*	0,065
dspef	0,319**	0,188**
ddtef	0,166**	0,089
dykyef	0,084	0,084

***Sabitli ve trendli ve sabitli modellerde test kritik değerleri sırayla, % 1'de 0,74,0,22; % 5'te, 0,46 ve 0,15; % 10'da ise 0,35 ve 0,12'dir.

KPSS birim test analizleride değişkenlerin farklı düzeylerde durağan olduklarını doğrulması sebebiyle analize ARDL uygulamaları ve Johansen eşbütünleşme analizleri ile devam edilecektir.

4.3.4.2. Devletin Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme

Tablo 4.39: DBEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-4,45*
3	-3,03
2	-2,91
1	-2,96
0	-2,67

ARDL yaklaşımı ile uzun dönem analizinin geçebilmek üzere yapılacak olan sınır testi için uygun gecikme sayısı 4 bulunmuştur.

Tablo 4.40: DBEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%5 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	6,66	3,65	4,66

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.
 $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,889(0,3772)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 1,204(0,363)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 1,114(0,426)$

En düşük AIC kriterinde 4 gecikme sayısı kullanılarak yapılan F sınaması sonucunda bulunan F değeri tablo kritik değerlerinin üzerinde bulunmuş, bu da eşbütünleşme ilişkisini ortaya koymuştur.

Devletin büyüklüğü endeksi (DBEF) ile uzun dönem ilişkisinin incelenmesi için ARDL (2, 3, 1, 1) modeli tahmin edilerek sonuçlar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir. Anlamlı bulunan kukla değişkenleri D2 ve D3 kukla değişkenleri modelde bırakılmış, etkileri değerlendirilmiştir.

Tablo 4.41: Devletin Büyüklüğü - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	-0,301	-0,721
logy _{t-1}	0,795	3,420***
logy _{t-2}	-0,100	-0,634
logDBEF	0,041	0,519
logDBEF _{t-1}	-0,050	-0,554
logDBEF _{t-2}	0,310	3,616***
logDBEF _{t-3}	-0,161	-1,362
logk	-0,148	-2,038**
logk _{t-1}	0,102	1,701
logh	1,706	3,991***
logh _{t-1}	-0,864	-1,649
D2	-0,127	-2,576***
D3	-0,163	-3,714***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	-0,988	-0,611
DBEF	0,462	1,335
k	-0,153	-1,034
h	2,762	4,846
R ² = 0,99, Adj.R ² = 0,98, F=163,53, DW= 2,49, $\chi^2_{BGAB}(1) = 3,831(0,064)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 5,366(0,014)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 3,423(0,040)$, $\chi^2_{WDV} = 0,845(0,647)$, $\chi^2_{JBN} = 9,017(0,011)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{DWV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Devletin büyüklüğü ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisinin tahmin edildiği modelde, elde edilen uzun dönem katsayıları DBEF için pozitif bulunurken ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermiştir.

Model kukla değişkenler dahil edilmeden tekrarlanmış, devletin büyüklüğü ve ekonomik büyüme ilişkisinin pozitif ve anlamlı şekilde döndüğü ortaya konmuştur.

Tablo 4.42: Devletin Büyüklüğü - Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t İstatistiği
C	0,023	1,770
Dlogy _{t-1}	-0,079	-0,327
DlogDBEF	0,095	1,050
DlogDBEF _{t-1}	-0,074	-0,788
DlogDBEF _{t-2}	0,268	2,731***
DlogDBEF _{t-3}	0,148	1,367
Dlogk	-0,057	-1,233
Dlogk _{t-1}	-0,002	-0,042
Dlogh	0,569	0,920
Dlogh _{t-1}	0,082	0,132
ECDBEF _{t-1}	-0,794	-2,289**

$R^2=0,57$, $Adj.R^2=0,37$, $F=2,88$, $DW=2,34$, $\chi^2_{BGAB}(1)=3,286(0,084)$,
 $\chi^2_{BGAB}(2)=2,421(0,114)$, $\chi^2_{BGAB}(3)=1,589(0,225)$, $\chi^2_{WDV}=1,489(0,242)$, $\chi^2_{JBN}=1,722(0,423)$.

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Devletin büyüklüğü kategorisini temsil eden DBEF endeksi ile ARDL yaklaşımı kullanılarak yapılan uzun ve kısa dönem analizleri; ekonomik büyümeyi temsil eden işçi başına reel GSYİH değişkeni ile ekonomik özgürlük (burada DBEF) arasında pozitif bir ilişki olduğunu onaylamıştır. Kısa dönemde de meydana gelebilecek bir sapmanın % 79'u bir yıl içinde dengeye gelecektir.

4.3.4.3. Piyasaya Müdahale ve Ekonomik Büyüme

Tablo 4.43: PMEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,31*
3	-2,62
2	-2,70
1	-2,62
0	-2,70

F sınaması için uygun gecikme sayısı Piyasaya Müdahale Endeksi (PMEF) kullanıldığı modelde 4 bulunmuştur.

Tablo 4.44: PMEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	4,39	2,63	3,35

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.
 $\chi^2_{BGAB}(1) = 1,199(0,310)$ $\chi^2_{BGAB}(2) = 2,634(0,151)$ $\chi^2_{BGAB}(3) = 2,513(0,173)$

F sınaması ile bulunan F değeri, tablo kritik değerleri üst sınırı üzerinde bulunmuş, eşbütünleşme ilişkisi desteklenmiştir.

Tablo 4.45: Piyasaya Müdahale- Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	0,213	-0.385
logy _{t-1}	0,684	4.186***
logy _{t-2}	0,127	-0.728
logPMEF	0.339	3.316***
logPMEF _{t-1}	-0.147	-1.208
logPMEF _{t-2}	-0.017	-0.148
logPMEF _{t-3}	-0.205	-1.597
logk	-0.082	-2.003**
logh	1.290	3.111***
D2	-0.152	-2.806***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	-0,480	-0,357
PMEF	-0,067	-0,434
K	-0,183	-1,679
H	2,906	6,415

$R^2 = 0,98$, $Adj.R^2 = 0,97$, $F = 125,14$ $DW = 2,06$, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,048(0,829)$,
 $\chi^2_{BGAB}(2) = 1,310(0,290)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 0,996(0,414)$ $\chi^2_{WDV} = 2,433(0,041)$, $\chi^2_{JBN} = 0,763(0,683)$.

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{DWV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

ARDL (2, 3, 0, 0) modeli ile uzun dönem ilişkisi araştırılmış, bağımsız değişkenler ve bağımlı değişken ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki görülemedi. Bu modelde modele dahil edilen anlamlı kukla değişken D2 olmuştur. D2 kukla değişkeni 1994 ekonomik krizinin etkisini ortaya koymak üzere modelde yer almaktadır. Ancak kukla değişkenin etkisi ile diğer bağımsız değişkenleri ile bağımlı değişken arasındaki ilişki anlamsız hale dönüşmüştür.

Tablo 4.46: Piyasaya Müdahale - Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0.015	1.197
Dlogy _{t-1}	0.227	1.043
DlogPMEF	0.369	3.628***
Dlogk	-0.068	-1.623
Dlogh	1.119	2.222**
ECPMEF(-1)	-0.854	-2.592**

$R^2=0,49$, $Adj.R^2=0,40$, $F=5,19$, $DW=1,96$, $\chi^2_{BGAB}(1)=0,010(0,921)$,

$\chi^2_{BGAB}(2)=0,187(0,831)$, $\chi^2_{BGAB}(3)=1,254(0,312)$, $\chi^2_{DWV}=0,751(0,672)$, $\chi^2_{JBN}=2,723(0,256)$.

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{DWV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

$ECPMEF_{t-1}$ hata terimi ile kısa dönem analizi sonuçları negatif ve anlamlı hata terimi göstermektedir. Bu da değişkenler arasındaki eşbütünlüşmeyi tespit etmektedir.

4.3.4.4. Para Banka ve Ekonomik Büyüme

Tablo 4.47: PBEF İle Büyüme İlişkisi Üzerine Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,25*
3	-2,83
2	-2,86
1	-2,49
0	-2,52

Para Banka Endeksi (PBEF) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması için F sınaması yapmak üzere gerekli olan uygun gecikme sayısı en düşük AIC kriteri için 4 bulunmuştur. Daha sonra aynı adımları izlemek üzere, F sınamasına geçilmiştir.

Tablo 4.48: PBEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%5 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	4,37	2,63	3,65

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır. $\chi^2_{BGAB}(1)=0,889(0,3772)$, $\chi^2_{BGAB}(2)=0,217(0,811)$, $\chi^2_{BGAB}(3)=0,146(0,928)$

F sınaması sonucunda elde edilen F değeri Pesaran vd. (2001) tablo değerleri ile karşılaştırıldığında, hesaplanan F değeri, kritik değerler üst sınırının üzerinde bulunması sebebiyle, eşbütünlük ilişkisinin bulunduğunu ortaya koymuş, analize ARDL yaklaşımı ile uzun dönem ilişkisini araştırma adımı ile devam edilecektir.

Tablo 4.49: Para ve Banka - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	0,248	0,547
logy _{t-1}	0,578	3,961***
logy _{t-2}	-0,084	-0,519
logPBEF	0,109	2,443**
logPBEF _{t-1}	-0,177	-3,131***
logPBEF _{t-2}	-0,013	-0,247
logPBEF _{t-3}	0,148	3,137***
logk	-0,180	-2,537***
logk _{t-1}	0,154	2,414**
logh	1,211	3,957***
D3	-0,106	-1,947*
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	0,489	0,578
PBEF	0,133	2,333
k	-0,053	-0,757
h	2,390	8,475
R ² = 0,98, Adj.R ² =0,98, F= 133,28, DW= 2,38, $\chi^2_{BGAB}(1) = 2,187(0,153)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 2,508(0,105)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 1,610(0,219)$, $\chi^2_{WDV} = 1,798(0,133)$, $\chi^2_{JBN} = 0,693(0,707)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Tablo 4.50: Para Banka – Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	t İstatistiği
C	0,014	0,964
Dlogy _{t-1}	0,345	1,235
DlogPBEF	0,085	1,676
DlogPBEF _{t-1}	-0,140	-2,489**
DlogPBEF _{t-2}	-0,022	-0,367
DlogPBEF _{t-3}	0,146	2,866***
DlogPBEF _{t-4}	-0,046	-0,741
Dlogk	-0,061	-1,213
Dlogh	0,763	1,244
ECPBEF _{t-1}	-0,877	-2,166**

$$R^2=0,50, \text{Adj.}R^2=0,30, F=2,42, DW=2,09, \chi^2_{BGAB}(1)=0,694(0,414),$$

$$\chi^2_{BGAB}(2)=1,499(0,247), \chi^2_{BGAB}(3)=0,969(0,428) \chi^2_{WDV}=1,928(0,116), \chi^2_{JBN}=0,582(0,748).$$

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Para Banka Endeksi ve ekonomik büyüme arasındaki uzun dönem ilişkisini araştıran ARDL(2, 3, 1, 0) modelindeki hata terimi $ECPBEF_{t-1}$ kısa dönem analizinde negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu da Para Banka ve ekonomik büyüme ilişkisini etkileyen değişkenlerde oluşabilecek kısa dönemli bir sapmanın, uzun dönemde dengeye döneceğini belirtmektedir.

4.3.4.5. Sermaye Piyasası ve Ekonomik Büyüme

Tablo 4.51: SPEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,92*
3	-2,92
2	-2,90
1	-2,56
0	-2,63

Sermaye Piyasası Endeksi (SPEF) ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ilişkisini F sınaması ile ortaya koyabilmek amacıyla uygun gecikme sayısı yine 4 bulunmuştur. F sınaması ile eşbütünleşme ilişkisinin bulunması ardından ARDL uzun dönem analizine geçilecektir.

Tablo 4.52: SPEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%3 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	7,13	2,67	3,65

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.
 $\chi^2_{BGAB}(1)=2,922(0,131)$ $\chi^2_{BGAB}(2)=1,860(0,235)$ $\chi^2_{BGAB}(3)=1,808(0,262)$

k=3 bağımsız değişken sayısı için hesaplanan F değeri, tablo kritik değerlerinin üst sınırından büyük olduğundan eşbütünleşme ilişkisini doğrulamıştır.

Tablo 4.53: Sermaye Piyasası - Ekonomik Büyüme, ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	-0,266	-0,502
logy _{t-1}	0,587	3,551***
logy _{t-2}	0,011	0,069
logSPEF	0,041	1,236
logSPEF _{t-1}	0,089	2,477**
logSPEF _{t-2}	0,005	0,117
logSPEF _{t-3}	0,105	2,575***
logSPEF _{t-4}	0,036	0,889
logk	-0,013	-0,270
logh	0,093	2,960***
D2	-0,165	-3,000***
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	-0,662	1,434
SPEF	0,597	2,790
k	0,088	0,854
h	-0,032	-0,269
R ² = ,0,98, Adj.R ² = 0,97, F=100,25, DW= 1,89, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,018(0,894)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 2,102(0,134)$ $\chi^2_{BGAB}(2) = 3,314(0,057)$, $\chi^2_{WDV} = 1,632(0,185)$, $\chi^2_{JBN} = 0,521(0,771)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{DWV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Sermaye Piyasası ve ekonomik büyüme ilişkisi uzun dönem analizi sonucu elde edilen katsayılar, ekonomik özgürlük ve sermaye değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında bir uzun dönem ilişkisi göstermektedir. Ancak sermaye verisine ait t değeri istatistiksel bakımdan anlamsız görünmektedir. Ayrıca, beşeri sermaye (h) değişkeninin katsayısı negatif ve anlamsız bulunmuştur. Uzun dönem analizinde kullanılan D2 kukla değişkeni, 1994 ekonomik krizinin etkilerini ortaya koymaktadır.

Tablo 4.54: Sermaye Piyasası – Büyüme İlişkisinin Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0,015	1,064
Dlogy _{t-1}	0,144	0,646
DlogSPEF	0,024	0,678
DlogSPEF _{t-1}	0,098	2,079**
DlogSPEF _{t-2}	0,042	0,805
DlogSPEF _{t-3}	0,114	1,957*
DlogSPEF _{t-4}	0,085	1,666

Dlogk	-0,010	-0,200
Dlogh	0,990	1,606
ECSPEF _{t-1}	-0,804	-2,410**
R ² = 0,45, Adj.R ² =0,23, F=2,00, DW=2,30, $\chi^2_{BGAB}(1) = 1,449(0,485)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 0,804(0,462)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 0,522(0,672)$, $\chi^2_{WDV} = 1,289(0,325)$, $\chi^2_{JBN} = 1,449(0,485)$.		

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Uzun dönem ilişkisi ARDL (2, 4, 0, 0) modeliyle tahmin edildikte sonra, ECSPEF_{t-1} hata teriminin dahil edildiği kısa dönem analizi sonucunda, ECSPEF_{t-1} hata terimi negatif ve anlamlı bulunmuştur. Bu da kısa dönemli dengeden sapmaların sermaye piyasası ve ekonomik büyüme ilişkisi araştırılırken, uzun dönemde dengeye geleceğini doğrulamaktadır.

4.3.4.6. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme

DTEF endeksi kullanıldığında, için F: 1,58 ve F_{tablo} değerinden küçük olduğundan, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle alternatif bir endeks olarak DTWEF ile analiz tekrarlanmıştır.

Tablo 4.55: DTWEF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,15*
3	-2,79
2	-2,58
1	-2,68
0	-2,54

Dış Ticaret Endeksi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesi için, F sınaması yapmak üzere gerekli gecikme sayısı 4 bulunmuştur.

Tablo 4.56: DTWEF İle Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	3,29	2,37	3,20
k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.			

Hesaplanan F istatistiği, % 10 anlamlılık düzeyinde, tablo kritik değerlerinin üzerinde bulunmuş, eşbütünleşme ilişkisi olduğu belirtilmiştir.

Tablo 4.57: DTWEF- Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	1.063	1.486
logy _{t-1}	0.521	3.894***
logDTWEF	-0.007	-0.199
logDTWEF _{t-1}	-0.026	-0.697
logDTWEF _{t-2}	0.075	2.133**
logk	-0.041	-0.744
logh	0.990	2.927***
D3	-0.152	-2.338**
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	2,217	1,407
DTWEF	0,087	0,820
k	0,041	0,745
h	2,065	5,477
R ² = 0,97, Adj.R ² =0,96, F=123,14, DW=2,17, $\chi^2_{BGAB}(1) = 1,012(0,324)$, $\chi^2_{BGAB}(2) = 0,487(0,620)$, $\chi^2_{BGAB}(3) = 0,392(0,760)$, $\chi^2_{WDV} = 2,109(0,062)$, $\chi^2_{JBN} = 0,055(0,973)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar olasılık değerleridir.

Hesaplanan uzun dönem katsayıları, ekonomik özgürlük, sermaye ve beşeri sermaye değişkenleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğunu göstermektedir. Ancak dış ticaretin serbestleşmesi ile ekonomik büyümenin desteklendiğinin göstergesi olan pozitif katsayı, istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bunun dışında sermaye değişkeni de katsayısı da pozitif, fakat istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu sonuçlar diğer analiz yöntemi Johansen eşbütünleşme analizi ile tekrarlanacaktır.

Tablo 4.58: Dış Ticaret Endeksi- Büyüme İlişkisinin ARDL Kısa Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	t İstatistiği
C	0,025	1,729
Dlogy _{t-1}	-0,019	-0,084
DlogDTWEF	0,015	0,507
DlogDTWEF _{t-1}	-0,036	-1,293
DlogDTWEF _{t-2}	0,044	1,414
DlogK	-0,070	-1,487
DlogH	0,503	0,907
ECDTWEF _{t-1}	-0,550	-1,897

$$R^2=0,45, \text{Adj.}R^2=0,30, F=3,06, DW=2,19, \chi^2_{BGAB}(1)=0,777(0,386),$$

$$\chi^2_{BGAB}(2)=1,704(0,203), \chi^2_{BGAB}(3)=1,911(0,156), \chi^2_{WDV}=0,464(0,926), \chi^2_{JBN}=0,891(0,640).$$

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. ***, **, * işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Uzun dönem hata terimi $ECDTWEF_{t-1}$ kısa dönem analizinde negatif fakat anlamlı değildir. Hata teriminin t değeri % 7 olasılık değerinde -1.897 çıkmıştır. Bu yüzden Dış Ticaret Endeksi ve ekonomik büyüme ilişkisi kısa dönemde desteklenememiştir.

4.3.4.7. Yasal ve Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme

EF ile yapılan analizde, F:1,85 (m=3) ve F:0,95(m=4) olduğundan, alternatif olarak YKYWEF ve YKYCOREF değişkenleriyle de F sınamasına gidilmiştir. Fakat, tablo değerinden büyük F değeri elde edilememiştir. Modele dahil edilen kukla değişkenler modelden çıkarılarak, test tekrarlanmış, sonuçları ise aşağıdaki gibi bulunmuştur.

Tablo 4.59: Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC	$\chi^2_{BGAB}(1)$
4	-2,70	0,965(0,359)
3	-2,74	0,261(0,619)
2	-2,53	1,082(0,313)
1	-2,53	0,173(0,682)
0	-2,62*	0,038(0,847)*

Tablo 4.60: Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	%10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	3,25	2,37	3,20

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.

Tablo 4.61: YKYEF - Büyüme İlişkisinin ARDL Uzun Dönem Analizi

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	1,9741	1,5740
logY _{t-1}	0,5957	3,3407*
logYKYEF	0,0695	1,5046
logYKYEF _{t-1}	-0,0125	-0,2620
logYKYEF _{t-2}	0,0262	0,6027
logYKYEF _{t-3}	-0,0078	-0,1807
logYKYEF _{t-4}	-0,0066	-0,1721
logK	-0,1177	-1,0488
logK _{t-1}	0,1680	1,8549***
logH	0,8619	1,4720***(0,16)
logH _{t-1}	-0,4264	-0,6747
Hesaplanan uzun dönem katsayıları		t değeri
C	4,8861	2.080
YKYEF	0,1703	0.170
k	0,1250	0.120
h	1,0780	1.400
R ² = 0,97, Adj.R ² = 0,95, F= 66,24, DW= 2,12, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,341(0,565)$, $\chi^2_{WDV} = 1,077(0,461)$, $\chi^2_{JBN} = 0,802(0,670)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. *, **, *** işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Ykyef, k, h bağımsız değişkenleri ile y bağımlı değişkeni arasında, ARDL uzun dönem analizi sonucunda pozitif bir ilişki görülmektedir. Ancak bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. ARDL yaklaşımına dayalı hata düzeltme modeli oluşturulmuş, sonuçlar aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 4.62: ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0,0119	0,6895
DlogY _{t-1}	0,4915	1,1081
DlogYKYEF	0,0635	1,6193
DlogYKYEF _{t-1}	0,0217	0,5634
DlogYKYEF _{t-2}	0,0262	0,6799
DlogYKYEF _{t-3}	-0,0135	-0,3611
DlogK	-0,0356	-0,5642
DlogK _{t-1}	0,0312	0,4935
DlogK _{t-2}	0,0054	0,1007

DlogH	1,3086	1,9774
DlogH _{t-1}	-1,3870	-1,7943
ECYKYEF _{t-1}	-0,9663	-2,0123**
R ² = 0,45, Adj.R ² = 0,15, F=1,50, DW= 2,10, $\chi^2_{BGAB}(1) = 0,533(0,474)$, $\chi^2_{WDV} = 1,435(0,295)$, $\chi^2_{JBN} = 0,390(0,823)$.		

Not: Bağımlı değişken DlogY'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. EC_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. *, **, *** işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Hata düzeltme modeli sonucunda, ECYKYEF_{t-1} hata terimi, negatif ve anlamlı bulunduğu için, kısa dönemli dengeden sapmaların uzun dönemde düzelebileceği öngörülmektedir. Bu anlamda yasal ve kurumsal yapı endeksinin ekonomik büyüme ilişkisi ortaya konmuş olmaktadır.

Sonuç olarak, ekonomik özgürlüğün bileşenleri arasında, ekonomik büyümeye en büyük katkı parasal istikrar ve sermaye piyasalarında serbestleşmelerden gelmektedir. Dış ticaretin serbestleşmesinin ve yasal ve kurumsal yapı değişikliklerinin, tek başlarına uzun dönem katkıları bulunamamıştır. Halbuki, bu iki gruptaki değişkenlerin büyümeye etkilerinin daha uzun vadeli olması gerekirdi.

4.3.5. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri – Ekonomik Büyüme: Johansen Eşbütünleşme Analizi

Ekonomik özgürlüğün bileşenlerinin ekonomik büyümeye katkıları, ARDL yönteminin ardından Johansen yöntemiyle yeniden analiz edilecektir. Böylece teorik bazda güçlü olan bu ilişkinin, ampirik anlamda teyidinin, kullanılan tahmin yöntemine hassasiyeti de görülmüş olacaktır.

Tablo 4.63: Devletin Büyüklüğü – Büyüme İlişkisinin Johansen Tahmini (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	İz- İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	50,938*	47,856	0,024	27,353	27,584	0,053
En az 1 tane	23,585	29,797	0,218	18,118	21,131	0,125
En az 2 tane	5,466	15,494	0,757	4,449	14,264	0,809

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 0,481 \text{ DBEF} - 0,005 \text{ K} + 2,153 \text{ H}$$

$$(0,115) \quad (0,045) \quad (0,186)$$

Devletin büyüklüğü endeksi, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'ne dahil edildiğinde, Johansen eşbütünleşme test sonuçlarına göre, devletin büyüklüğü endeksi ekonomik büyümeye pozitif katkıda bulunurken, bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı görülemedi. Diğer yandan, beşeri sermaye (h) değişkeni y üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Sermaye (k) büyüme ilişkisi yine negatif ve anlamsız bulunmuş, beşeri sermaye değişkeni modelden çıkarılarak testin tekrarlanması uygun görülmüştür.

Modelden beşeri sermaye değişkeni düşürülerek tahminler yenilendiğinde, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 4.64: DBEF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	0,448	31,320*	29,797	0,033	20,227*	21,132	0,067
En az 1 tane	0,256	11,092	15,495	0,206	10,040	14,265	0,209
En az 2 tane	0,030	1,052	3,841	0,305	1,052	3,841	0,305

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 6,31 \text{ DBEF} + 1,17 \text{ K}$$

$$(1,635) \quad (0,251)$$

Bu sonuçlara göre, devletin büyüklüğü ile büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuş, uzun dönem ilişkisi teyit edilmiştir. Gerek devletin büyüklüğü endeksi, gerekse sermaye değişkenlerinin ekonomik büyümeye etkisi TSBM'de pozitif ve anlamlı bulunmuştur.

Tablo 4.65: PMEF- EB Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red	0.548	40.388	47.856	0.2089	27.830*	27.584	0.046
En az 1 tane	0.170	12.557	29.797	0.910	6.550	21.131	0.969
En az 2 tane	0.115	6.007	15.494	0.694	4.289	14.264	0.827

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = -0,04 \text{ PMEF} - 0,08 \text{ K} + 2,50 \text{ H}$$

(0,100) (0,100) (0,216)

Johansen eşbütünleşme analizinde, piyasaya müdahale endeksinin (pmef) ve sermayenin (k) ekonomik büyümeye etkisi negatif ve anlamsız bulunmuştur. Beşeri sermaye ise ekonomik büyümeye bu modelde pozitif ve anlamlı bir etki yapmaktadır.

Eşbütünleşme testi, beşeri sermaye değişkeni çıkarılarak yinelenmiştir.

Tablo 4.66: PME F İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
Ho: Red*	0,461	27,425*	24,276	0,019	21,088*	17,797	0,015
En az 1 tane	0,137	6,338	12,321	0,396	4,997	11,225	0,478
En az 2 tane	0,039	1,341	4,130	0,289	1,341	4,130	0,289

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 0,67 \text{ PME F} + 1,20 \text{ K}$$

(0,647) (0,166)

TSBM’de yinelenen test sonucunda, pmef değişkeninin etkisi pozitif dönerken, ilişki anlamsızlığını giderememiştir. Sermaye (k) ise TSBM’de ekonomik büyümeyi pozitif etkilerken, ilişkinin de anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 4.67: PBE F –EB Johansen Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
Ho: Red*	0.491	47.683*	40.174	0.007	23.648*	24.159	0.058
En az 1 tane	0.323	24.034	24.275	0.053	13.692	17.797	0.186
En az 2 tane	0.200	10.342	12.320	0.104	7.8529	11.224	0.184

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 0,09 \text{ PBE F} - 0,04 \text{ K} + 2,48 \text{ H}$$

(0,046) (0,044) (0,081)

Elde edilen denklem, para banka endeksinin (pbef) ekonomik büyümeye pozitif yönlü bir katkı yaptığını ortaya koyarken, h ve y arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Sermaye (k) değişkeninin etkisi yine negatif ve anlamsız bulunmuş, analizin TSBM’de tekrarlanması uygun görülmüştür.

Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünleşme Analizi, PBEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.68: PBEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.536	39.235*	35.193	0.017	26.093*	22.300	0.014
En az 1 tane	0.219	13.142	20.262	0.353	8.416	15.892	0.499
En az 2 tane	0.130	4.726	9.165	0.315	4.726	9.165	0.315

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 45,680 + 5,517 \text{ PBEF} - 4,986 K$$

(18,891) (3,613) (2,334)

Sonuç olarak, TSBM’de Johansen eşbütünleşme testi pbef ilişkisini teyid ederken, ilişkinin anlamsızlığı devam etmiştir. Sermaye – büyüme ilişkisi de anlamsız ve negatif bulunmuştur. Bu analizde beşeri sermayenin modelden çıkarılması sonucu değiştirmemiştir.

Tablo 4.69: SPEF – EB Johansen Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.591	45.143*	44.493	0.088	31.319*	25.124	0.015
En az 1 tane	0.202	13.823	27.066	0.850	7.922	18.892	0.908
En az 2 tane	0.133	5.9010	13.428	0.707	5.018	12.296	0.739

Bu durumda elde edilen eşbütünleşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 0,25 \text{ SPEF} - 0,08 K + 2,40 H$$

(0,063) (0,042) (0,178)

Spef ve h bağımsız değişkenleri y üzerinde pozitif ve anlamlı bir eki gösterirken, bu iliki k ve y arasında anlamlı fakat negatif görülmektedir. TSBM’de testin tekrarlanması uygun görülmüştür.

Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünleşme Analizi, SPEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.70: SPEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.448	36.512*	35.193	0.036	20.214*	22.300	0.095
En az 1 tane	0.282	16.298	20.262	0.161	11.266	15.892	0.233
En az 2 tane	0.138	5.032	9.165	0.280	5.032	9.165	0.280

Bu durumda elde edilen eşbütünlüşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 20,373 + 4,232 \text{ SPEF} + 3,154 K$$

(10,419) (4,089) (1,077)

Sermaye (k) ve y ilişkisi TSBM’de pozitif ve anlamlı hale dönüşmüş, ancak spef ve y arasındaki pozitif ilişki anlamsız bulunmuştur.

Tablo 4.71: DTEF- EB Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz- İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.593	55.519*	47.856	0.008	31.542*	27.584	0.014
En az 1 tane	0.377	23.977	29.797	0.201	16.600	21.131	0.191
En az 2 tane	0.161	7.376	15.494	0.534	6.132	14.264	0.596
En az 3 tane	0.034	1.243	3.841	0.264	1.243	3.841	0.264

Bu durumda elde edilen eşbütünlüşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 1,09 \text{ DTEF} + 0,90 K + 3,28 H$$

(0,162) (0,224) (0,773)

Dtef , k ve h bağımsız değişkenlerinin Johansen eşbütünlüşme testine göre, y bağımlı değişkenini pozitif ve anlamlı etkilediği ortaya konmuştur. Bu eşbütünlüşme ilişkisi iz ve maksimum özdeğer istatistikleri ile de görülebilmektedir.

Johansen Eşbütünlüşme Analizi’ni Temel Solow Büyüme Modeli’nde tekrarlayarak sonucu güçlendirmek gerekirse, Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünlüşme Analizi, DTEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.72: DTEF İle TSBM’de Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz- İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.549	34.325*	29.797	0.014	27.891*	21.132	0.005
En az 1 tane	0.137	6.433	15.494	0.644	5.161	14.265	0.721
En az 2 tane	0.036	1.272	3.841	0.259	1.272	3.842	0.259

Bu durumda elde edilen eşbütünlüşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 2,58 \text{ DTEF} - 2,30 K$$

(0,428) (0,492)

Diğer analizlerin tersine, modlden h değişkeni çıkarılarak test tekrarlandığında, sermaye – büyüme ilişkisi negatife dönüşmektedir.

Tablo 4.73: YKYEF- EB Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.439	51.374*	50.525	0.085	20.240	26.121	0.394
En az 1 tane	0.354	31.134	32.268	0.128	15.332	20.050	0.348
En az 2 tane	0.256	15.801	17.980	0.183	10.388	13.905	0.300

Bu durumda elde edilen eşbütünlüşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 4,93 + 0,19 YKYEF + 0,08 K + 1,14H$$

(1,164) (0,059) (0,072) (0,373)

İz istatistiğinin % 10 kritik değerle karşılaştırılması sonucunda, en az bir eşbütünlüşme ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Bu ilişkinin ykyef, k ve h bağımsız değişkenleri ve y arasında pozitif olduğu görülebilmektedir. Ancak bu ilişki, k ve h değişkenleri için anlamsız görünmektedir.

Johansen Eşbütünlüşme Analizi'ni Temel Solow Büyüme Modeli'nde tekrarlayarak sonucu güçlendirmek gerekirse, Temel Solow Büyüme Modeli ile uygulanan Johansen Eşbütünlüşme Analizi, YKYEF ekonomik özgürlük endeksi ile aşağıdaki gibi uygulanmıştır.

Tablo 4.74: YKYEF İle TSBM'de Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.444	35.092*	32.268	0.051	20.526*	20.050	0.087
En az 1 tane	0.238	14.566	17.980	0.252	9.521	13.906	0.380
En az 2 tane	0.134	5.046	7.557	0.279	5.046	7.557	0.279

Bu durumda elde edilen eşbütünlüşme ilişkisi aşağıdaki denklem ile gösterilebilir.

$$Y_t = 8,61 + 0,35 YKYEF + 0,24 K$$

(0,476) (0,086) (0,075)

TSBM'de, ykyef ve k değişkenlerinin y'yi pozitif ve anlamlı etkilediği görülebilmektedir.

4.3.6. Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri - Ekonomik Büyüme: ARDL ve Johansen Test Bulgularının Karşılaştırılması

Ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki Johansen ve ARDL yöntemleri ile ayrı ayrı test edildiğinde, Tablo 4.75, ve Tablo 4.76'de bu testlere ait sonuçların özeti gösterilmektedir. ARDL yöntemi ile tahmin edilen modellerde, ekonomik özgürlüğün bileşenleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu tabloxx'den görülebilmektedir. Yalnız bu ilişki, para banka ve sermaye piyasası endekslerinde anlamlı bulunmuş, ekonomik özgürlüğün diğer bileşenleri ile anlamsız çıkmıştır. ARDL yaklaşımına dayalı uzun dönem analizlerinde, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal ve kurumsal yapı endeksleri ile oluşturulan modeller dışında kalan, devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale ve para ve banka endeksleri ile oluşturulan modellerde sermaye değişkeninin katsayısı negatif bulunmuştur. Ayrıca bu değişken ile ekonomik büyüme ilişkisi anlamsız bulunmuştur. Beşeri sermaye değişkeni ve ekonomik büyüme ilişkisi ise, dbef, pbef, dtwf ve ykyef endekslerinin dahil olduğu modeller dışında negatif ve anlamsız bulunmuştur. Para banka ve dış ticaret endeksleri ile elde edilen modellerde beşeri sermaye (h) değişkeninin y değişkenine etkisi pozitif ve anlamlı bulunmuştur.

Johansen eşbütünleşme analizlerinin özeti de tabloxxx'de görüldüğü gibidir. Bu analizlere göre, pmef endeksi dışında, dbef, pbef, spf, dtwf ve ykyef endekslerinin ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunduğu ortaya konmuştur. Bu etki dbef, spf, dtwf ve ykyef endeksleri için anlamlı bulunurken, diğerleri için istatistiksel olarak anlamsız görülmektedir. Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'ne göre, sermaye değişkeni (k), dtwf ve ykyef endeksleri ile elde edilen Model 5a ve Model 6a dışında y'yi pozitif etkilemektedir. Beşeri sermaye değişkeni ise, genel olarak tüm modellerde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. k ile y arasındaki negatif ilişkiyi tekrar test etmek üzere, TSBM kullanıldığında ise, Model 3b ve Model 5b dışındaki modellerde k ve y ilişkisi pozitif görünmektedir.

Tablo 4.75 : Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Johansen Analizleri

Değişkenler	Model 1a		Model 1b		Model 2a		Model 2b		Model 3a		Model 3b	
	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t
dbef	0,48	4,00**	6,31	3,84**								
pmef					-0,04	-0,40	0,67	1,03				
pbef									0,09	1,80	5,52	1,52
spef												
dtef												
ykyef												
k	-0,01	-0,20	1,17	4,87**	-0,08	0,80	1,20	7,05**	-0,04	-1,00	-4,99	2,14*
h	2,15	11,32**			2,50	11,36**			2,48	31,00**		
Değişkenler	Model 4a		Model 4b		Model 5a		Model 5b		Model 6a		Model 6b	
	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t
Dbef												
Pmef												
Pbef												
Spef	0,25	4,16**	4,23	1,05								
Dtef					1,09	6,81**	2,58	6,00**				
Ykyef									0,19	3,16*	0,35	4,37**
k	-0,08	-2,00*	3,15	2,91*	0,90	4,09*	-2,30	4,69*	0,08	1,14	0,24	3,00*
h	2,40	13,33**			3,28	4,25			1,14	3,08**		

(Model ..a) başlığı ile gösterilen sonuçlar Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli ile yapılan testleri, (Model ..b) ile gösterilen sonuçlar da, beşeri sermaye (h) modelden çıkarıldıktan sonra elde edilen sonuçları göstermektedir. * ve ** sırayla % 5 ve % 1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 4.76: Ekonomik Özgürlüğün Bileşenleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL Sınır Testi Yaklaşımı Sonuçları

Değişkenler	MODEL 1		MODEL 2		MODEL 3		MODEL4		MODEL5		MODEL6	
	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t	Katsayı	t
dbef	0.46	1.34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pmef	-	-	0.10	0.28	-	-	-	-	-	-	-	-
pbef	-	-	-	-	0.13	2.33**	--	-	-	-	-	-
spfe	-	-	-	-	-	-	0.59	2.79*	-	-	-	-
dtwef	-	-	-	-	-	-	-	-	0.08	0.85	-	-
ykyef	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.17	1.31
K	-0.15	-1.03	-0.46	-1.98	-0.05	-0.76	0.08	0.85	0.04	0.75	0.12	0.87
H	2.76	4.85**	-0.18	-1.69	2.39	8.48**	-0.03	-0.27	2.07	5.48**	1.08	1.40

Not: *, ** sırayla %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. ykyef verisine ait sonuçlar, ARDL tahmininde kukla değişkenler çıkarıldıktan sonra elde edilmiştir. F sinamasında bulunan F değerinin F_{tablo} değerinden büyük olması bakımından dtwef yerine dtwef(ağırlıklı dış ticaret endeksi) kullanılmıştır.

4.3.7. İşçi Başına Gelir (y) ve Ekonomik Özgürlük (ef) Arasında Nedensellik İlişkinin Johansen Yaklaşımı İle Analizi

Diğer değişkenler dışarıda bırakılmak üzere, sadece y ve ef değişkenleri arasındaki ilişkiyi gösteren ikili Johansen Eşbütünleşme test sonuçları ise aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tablodaki değerler, normalize edilmiş eşbütünleşme katsayıları ve ilişkili t değerlerini göstermektedir.

Tablo 4.77: y – EF İlişkisi Üzerine İkili Johansen Analizi

Değişkenler	MODEL	
	Katsayı	t
ef	2,46	6,83**
wef	3.05	7.50**
coref	2.56	3.32**
hedef	9.01	1.78
dbef	25.85	4.20**
pmef	1.92	1.79
pbef	12.21	1.99*
spef	0.19	3.16**
dtef	0.57	7.12**
ykyef	0.73	3.65**

4.3.8. Büyüme ve Ekonomik Özgürlük Arasındaki Nedensellik İlişkinin Johansen Analizi

Ekonomik büyüme ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere, şimdiye kadar birçok ampirik analiz uygulanmıştır. Bu analizler, gerek dağılım grafikleriyle görsel analizler olsun, gerekse Johansen, gerekse ARDL yaklaşımları gibi çeşitli uygulamalar olsun, sonuç itibarıyla birbirini destekleyen çalışmalar olmuştur.

Yapılan ampirik testleri daha da güçlendirmek adına y - ef arasındaki ilişkinin bir de GROGDP – ef arasında olup olmadığını araştırmak üzere, bu iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisini de ortaya koyabilecek olan, ikili Johansen yaklaşımı uygulaması aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.78: EF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.389	17.728	15.494	0.022	17.285	14.264	0.016
En az 1 tane	0.012	0.442	3.841	0.505	0.443	3.841	0.505

Tablo 4.79: COREF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.328	14.152	13.428	0.079	13.95968	12.296	0.056
En az 1 tane	0.005	0.192	2.705	0.660	0.192845	2.705	0.660

Tablo 4.80: WEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.418	23.269	15.494	0.002	18.957	14.264	0.008
En az 1 tane*	0.116	4.312	3.841	0.037	4.312	3.841	0.037

Tablo 4.81: HEDEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.307	18.048	15.494	0.020	12.84441	14.264	0.083
En az 1 tane*	0.138	5.204	3.841	0.022	5.204412	3.841	0.022

Tablo 4.82: DBEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.550	38.669	15.494	0.000	27.969	14.264	0.0002
En az 1 tane*	0.263	10.700	3.841	0.001	10.700	3.841	0.001

Tablo 4.83: PMEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,1 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.333	14.983	13.428	0.059	14.199	12.296	0.051

En az 1 tane	0.022	0.784	2.705	0.375	0.784	2.705	0.375
--------------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Tablo 4.84: PBEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.388	18.187	15.494	0.019	17.19232	14.264	0.016
En az 1 tane	0.028	0.995	3.841	0.318	0.995188	3.841	0.318

Tablo 4.85: SPEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.356	20.817	15.494	0.007	15.436	14.264	0.032
En az 1 tane*	0.142	5.380	3.841	0.020	5.380	3.841	0.020

Tablo 4.86: DTEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.404	23.131	15.494	0.003	18.11609	14.264	0.012
En az 1 tane*	0.133	5.015	3.841	0.025	5.015608	3.841	0.025

Tablo 4.87: YKYEF – GROGDP, Kısıtsız Eşbütünlük Sıra Testi (İz–Mak. Özdeğer)

Eşbütünlük Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.327	16.382	15.494	0.036	13.89194	14.264	0.057
En az 1 tane	0.068	2.490	3.841	0.114	2.490796	3.841	0.114

Johansen uygulamaları değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisi bulmuştur.

SONUÇ

Piyasa ekonomisinde, insanları işbirliğine teşvik eden temel güdü kişisel çıkarıdır. İnsanlar, başkaları için de yan faydalar sağlayacak biçimde kendi amaçlarının peşinde koşarlar. Bu tür bir sistemin iyi çalışması, Adam Smith'den (1776) Hayek'e kadar yazarların belirttiği gibi, kurumsal bir sistem ve sanki görünmeyen bir elle düzenleniyormuş gibi kendiliğinden insan davranışlarını koordine eden dağınık bir sisteme dayalıdır. Piyasa süreciyle kendi çıkarları peşinde koşan insan ve örgütlerin gönüllü işbirliği ancak paylaşılan, uyumlu kuralların varlığıyla mümkündür.

İktisat teorisi, motivasyonlardaki değişmelerin insan davranışlarını da önceden tahmin edilebilen bir doğrultuda değiştirilebileceği varsayımına dayanmaktadır. Bu çerçevede, şahsi kazanç ve maliyetle ilgili beklentiler, yapılacak tercihleri etkiler. İnsanlar, kazançlarını artıran seçeneğe yönelecekler, şahsi maliyetleri yükselten seçeneklerden kaçacaklardır. Şahsi çıkar, piyasa faaliyetlerinden siyasal seçimlere kadar, insan hayatını yakından ilgilendiren konularda çok etkili bir faktördür. Bu yüzden, iktisadi davranışlarda müşevvikler çok önemlidir (Gwartney ve Stroup, 2008: 13).

Piyasa ekonomisinde tüketici talebi ile üretici maliyetinin birbirini dengeleme fonksiyonu vardır. Bir mala olan talep, firmaları o malın üretimine çağırır. Bu durumda üreticiler de maliyetlerinden yüksek fiyattan satabilecekleri malların üretimini artırmak isterler. Yani üreticiler, tüketicilerin maliyetinden yüksek fiyatı ödemeye hazır oldukları malların üretimine yönelirler. Sonuç olarak bir mal veya hizmet elde edebilmenin mutlaka bir maliyeti ya da bedeli vardır.

Ekonominin temel unsurları arasında, gönüllü mübadele, ticari engellerin kaldırılması, işgücü kalitesindeki artış, sermaye birikimi, teknolojik ilerleme, daha iyi bir iktisadi organizasyon yer almaktadır. Ticari işlemlerin maliyetleri, mübadelenin önünde bir engel oluşturmaktadır. Bu engelin ortadan kaldırılması, iktisadi gelişmeyi hızlandıracaktır. Ayrıca, reel gelirdeki artışlar üretimdeki gerçek artışlara bağlıdır. Üretimdeki gerçek artışlar ise, kaliteli işgücü, sermaye birikimi, teknoloji ve güçlü bir iktisadi organizasyona bağlıdır.

Piyasa sisteminde kar ve zarar önemli rol oynar. Kaynaklarını maliyetinden çok daha yüksek bir fiyatla talep edilen mal ve hizmetlerin üretiminde kullanan milletlerin refah seviyeleri hızla yükselir. Bu anlamda başarısızlık, kullanılan kaynakların değeri ile üretilen mallara ödenen bedelin karşılaştırılmasıyla ölçülür. Piyasa ekonomisi, ayrıca, özel mülkiyet ve mübadele özgürlüğünün olduğu bir ekonomik sistemdir. Bu durumda, piyasa fiyatları, tüketici, üretici ve kaynak sahiplerinin tercihlerini kendiliğinden oluşturur ve uyumlaştırır. Bunu gerçekleştiren ise “görünmez el” kavramıdır.

Ekonomik özgürlükler, yukarıda belirtilen ekonominin temel unsurları, iktisadi gelişmenin kaynakları bir bütün olarak düşünüldüğünde, piyasa mekanizmasının düzgün işleyebilmesi için gerekli koşulları temsil etmektedir. Bu koşullar arasında, mübadele özgürlüğü, mülkiyet hakları, serbest ticaret, rekabet özgürlüğü gibi unsurlar yer almaktadır.

Bu çalışmada ekonomik özgürlükler ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmiş, bu amaçla literatür taraması, ekonomik özgürlük endeksi, zaman serisi verileri ve ampirik analiz şeklinde çalışmalar yapılmıştır. Literatürde karşılaşılan çalışmaların çoğunlukla yatay kesit verilerine yönelik uygulamalar olması sebebiyle, bu çalışmada yapılan zaman serisi analizi literatüre önemli bir katkıda bulunabilecektir. Türkiye’de daha önce oluşturulmuş bir ekonomik özgürlük endeksinin bulunmaması ve belirtilen 1970 - 2006 döneminin bu konuda bir inceleme konusu olmaması nedeniyle bu çalışma, ülke kapsamında yapılan çalışmalar içerisinde bir ilki temsil etmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın birinci bölümünde, ekonomik özgürlük ile ilgili literatür araştırması sonucunda özetlenen bilimsel çalışmalar, genellikle yatay kesit veri analizi olmak üzere ampirik analizler, ayrıca teorik çalışmalar olduğunu ortaya koymuştur. Özetlenen çalışmalardan elde edilen araştırmalara göre, piyasa odaklı ülkeler devlet kontrolü altındaki ülkelere göre daha iyi performans sergilemişlerdir.

Ekonomik özgürlük kavramı, tanım itibarıyla, mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve bölüşümü ile ilgili tüm serbesti ve hakları içine almaktadır. Ekonomik özgürlüğün eksikliği, bir toplumda üretken faaliyetleri, kaynak dağılımını, kaynakların etkin kullanımını ve dürtüleri etkiliyorsa kurallar sosyal yarar sağlayıcı davranışları engelleyebilir. Bu anlamda ekonomik özgürlükler ekonomik sistemi belirlemektedir. Ekonomik özgürlüklerin mevcut olduğu ekonomik sistem ya da düzen “piyasa ekonomisi” dir.

Ekonomik özgürlükler literatürde, politik ve sivil özgürlükler, demokrasi, bir ülkede yaşanan güçlü ekonomik krizler, dış yardımlar, ortalama yıllık ekonomik büyüme gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Pitlik ve Wirth (2003) çalışmasından, güçlü krizlerin ülkeyi daha fazla liberalizasyona yönlendirdiğini ortaya koymuştur. Ekonomik krizler ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkilere sahip olmuştur. Diğer yandan krizler, ekonomik yapıda liberalizasyon eğilimini artırmaktadır.

Türkiye ekonomisinde çalışma kapsamında ele alınan 1970- 2006 arası dönemde, 1980 dönüşümü başta olmak üzere yaşanan ekonomik krizler ekonomik yapıda önemli serbestleşme uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Bu serbestleşme uygulamaları, dış ticaretin serbestleşmesi, finansal piyasaların liberalizasyonu, kur ve faiz politikalarında yeni düzenlemeler, sermaye dolaşımının serbestleşmesi gibi değişik alanlarda gerçekleşmiştir. Bütün bu uygulamalar ekonomik özgürlük kavramını etkileyen, ekonomik özgürlük düzeyini artıran faktörler olarak ekonomik özgürlük endeksi içinde gösterilmiştir. Türkiye uygulaması, literatürde yer alan değişik ülkelere ilişkin panel veri setleriyle oluşturulan çalışma sonuçlarını desteklemektedir.

Ekonomik büyüme de makroekonomik politikaların bağımlı değişkeni bir kavram olarak bu çalışmada ekonomik özgürlükle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. İktisat teorisi çerçevesinde neoklasik büyüme teorileri ve içsel büyüme teorileri ekonomik büyüme kavramını, emek, sermaye, teknoloji, beşeri sermaye gibi açıklayıcı değişkenlerle ilişkilendirmeye çalışmıştır. Neoklasik büyüme teorilerinden Solow Büyüme Teorisi, Mankiw, Romer ve Weil'in ortaya attığı Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli, çalışmada ele alınmış, model ekonomik özgürlük ekonomik büyüme ilişkisini de gösterecek biçimde aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

$$y = f(e_f, k, h)$$

Burada, y, işçi başına reel GSYİH; e_f , ekonomik özgürlük endeksi; k (per labour net capital stock), işçi başına net reel sermaye stoğu ve h (human capital), beşeri sermaye kavramlarını temsil etmektedir. İşçi başına GSYİH, ekonomik özgürlük endeksi, sermaye ve beşeri sermayenin bir fonksiyonu olarak görülmüştür.

Türkiye ekonomisi 1970- 2006 dönemi verilerinden elde edilen TÜİK, DPT, TCMB_ Evds, Maliye Bakanlığı, Ceterisparibus gibi kamu kuruluşları veri kaynaklarından elde edilmiş, ekonomik özgürlük endeksi Fraser Enstitüsü hesaplama yöntemleri

kullanılarak, Türkiye verilerine uyarlanmıştır. Endeks toplam 6 bileşen, bunlar da toplam 25 altbileşenden oluşmuştur. Ekonomik özgürlük bileşenleri, devletin büyüklüğü, piyasaya müdahale, para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal- kurumsal yapı olarak belirlenmiştir. Bunların dışında emek sektöründe özgürlük de kamu istihdamı ve işsizlik oranı gibi değişkenlerle oluşturulmaya çalışılmış fakat ilgili döneme ait yeterli veriye ulaşılamaması sebebiyle endeks dışında bırakılmıştır. Ekonomik büyümeyi etkileyen diğer değişken net sermaye stoğu da aynı döneme ait Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu (kamu ve özel) verilerinin reelleştirilerek, dördüncü bölümde gösterilen *net sermaye stoğu* formülü ile düzenlenerek modele alınmıştır. Beşeri sermaye ise TÜİK'den elde edilen okullaşma oranı (6 - 15 yaş arasında ilköğretime kayıtlı öğrenci sayısı / 6 – 15 yaş arası nüfus) verilerinden oluşmuştur. Tüm veriler ekonometrik analizde logaritmik formlarında kullanılmışlardır. Daha sonra tüm altbileşenlerin genel endeks (EF- equal weighted) üzerinde eşit ağırlık sahibi olduğu göz önünde bulundurulmak üzere, bundan başka üç farklı ağırlıklandırma yöntemi ile de ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bu endekslerden birincisi; ekonomik büyüme ile korelasyon katsayıları kullanılarak oluşturulmuş ve COREF adını almış, ikincisi; altbileşenlerin standart sapmaları ve bunların tersi ve toplamları değerlendirilerek oluşturulmuş WEF (weighted average economic freedom index), üçüncüsü ise; tüm bileşenler büyüme oranı ile regresyon analizine alınmış, HEDEF (hedonic weighted index) oluşturulmuştur. Bütün endeksler, HEDEF dışında, birbiriyle tutarlı, yakın sonuçlara ulaşmıştır. Ayrıca EF, eşit ağırlıklı endeksi Fraser ve Heritage gibi kuruluşların endeksleri ile karşılaştırılmış, oldukça yakın sonuçlar elde ettiği gösterilmiştir.

1970- 2006 yılları arasında Türkiye ekonomisi, 1980 dönüşümü öncesi ve sonrası olmak üzere oldukça farklı iki ekonomik yapıyı bir arada değerlendiren bir çalışmaya konu olmuştur. 1980 dönüşümü öncesinde, Türkiye ekonomisi ithal ikamesi stratejisine dayalı büyüme politikası izleyen, 1980 sonrasında ise, dış ticaretin serbest olduğu, devletin ekonomiye müdahale sınırlarının daraltıldığı, faiz ve kur politikalarının yeniden ayarlandığı bir yapılanma sürecini sergilemiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye'de 1970- 2006 yılları arası bazı ekonomik göstergelerin oluşturduğu genel bir ekonomik özgürlük endeksi, altbileşenler açısından değerlendirildiğinde; devletin büyüklüğünü oluşturan altı farklı bileşen; kamu tüketim harcamaları, sosyal transferler, sübvansiyonlar, kamu tasarrufu, kamu yatırım harcamaları

gibi, ekonomik özgürlük kavramının tanımı ve kapsamı gereği ele alınmış, endeks hesaplamasında yıllar arasında artış kaydeden verilerin ekonomik özgürlüğü kısıtlayıcı, özgürlük düzeyini azaltan bir faktör olduğu varsayılmıştır. Hesaplamalar bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Piyasaya müdahale çerçevesinde ise, kamu sektörü borçlanma gereği, toplam vergi gelirleri, servet ve gelir vergisi, gayri safi sabit sermaye oluşumu (kamu + özel), özel sektör nihai tüketim harcamaları gibi göstergeler takip edilerek, özel sektörü teşvik eden, katkı sağlayan yatırım, tüketim gibi ekonomik fonksiyonlara sahip olanlar dışında kamu harcama, gelir ve yatırımını destekleyen veriler ekonomik özgürlüğü azaltıcı faktör olarak ele alınmış, endeks hesaplamasında negatif etki eden bileşenler olarak dahil edilmiştir. Para ve banka göstergelerinin belirtilen dönemde, tasarruf mevduat faiz oranı, hükümete verilen banka kredileri, aşırı para arzı (M2) ve dolaşımdaki paranın çok fazla olmasının özgürlüğü azaltıcı etki edebileceği vurgulanmış, Türkiye ekonomik göstergelerine göre ekonomik özgürlük kriteri değerlendirilmiştir. Sermaye piyasası verileri ise yurtdışı doğrudan yatırımları, özel yabancı sermayeyi ve portföy yatırımlarını ele alan bir grup olarak ekonomik özgürlük anlamında endeks değerlerini yükselten bir faktör olmuştur. Dış ticaret de aynı şekilde 1980 sonrası ticaretin dışa açılması ve serbestleşme politikalarını teşvik eden ihracat, ithalat göstergeleri dışında, özel sektörün ticari faaliyetlerini kısıtlayan ithalat vergilerini dönem içerisinde irdelemiştir. Dış ticaret verileri özgürlüğe katkıda bulunurken, ithalat vergilerinin bu katkıda pay sahibi olması için azalan bir seyir izlemesi gerektiği düşünülmüştür. Ekonomik özgürlüğü yasal ve kurumsal yapının da etkilediği, bu bağlamda yeni kurulan firma sayısı, bürokrasinin ülkede ne hızda işlediğini göstermek adına sonuçlanmış davaların toplam davalar içindeki payı, ve vergi gelirlerinin tahakkuk eden miktarın ne kadarının tahsil edilebildiğini ortaya koyan tahsilat - tahakkuk oranı 1970- 2006 yılları arasında ekonomik özgürlük endeksini artıran, dönem içerisinde artan bir orana sahip olması beklenen veriler olmuştur. Bunların dışında emek sektörünün de ekonomik özgürlük bağlamında önemi vurgulanmak istenmiş, ancak kamu istihdamı verilerine tümüyle ulaşamadığından endeks kapsamı dışında tutulmuştur.

Ekonomik özgürlük endeksi üçüncü bölümde grafikler halinde zaman içerisinde gösterdiği seyir bakımından ortaya konmuştur. Bunlardan EF, WEF ve COREF trend açısından benzerlik gösterirken HEDEF endeksi verilerin istatistiksel gücünün azaltılarak regresyon üzerinde bir çalışma olduğundan daha farklı sonuçlar göstermiştir. 1980

öncesinde ekonomik özgürlük endeksi genel olarak 3.70 – 4.80 arası puan gösterirken, 1980 sonrası ekonomik özgürlük düzeyi yıllık 6.13 – 7.00 puana kadar artış göstermiştir. Bu artışın en fazla olduğu yıllar ise 1999 ekonominin yeniden canlandırılması süreci sonrasında, 2000 yılı ve sonrasındaki altı yıl içerisinde olmuştur. Endeks 0 – 10 puan arasında düzenlenmiş, değerler yükseldikçe özgürlük düzeyinin arttığı şeklinde yorumlanmıştır.

Dördüncü bölüm ise, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi bakımından gerekli ekonometrik uygulamaların yapılmasına yönelik oluşturulmuştur. 1970 – 2006 yılları arasındaki dönem, zaman serisi analizinde Türkiye verileri ile değerlendirileceğinden, zaman serisi analizinin aşamaları sırayla uygulanmıştır. Ayrıca 1980, 1994, 1999 ve 2001 yılları ekonomik kriz etkilerini model içerisinde araştırmak üzere, belirtilen yılları temsil etmesi için D1, D2, D3 ve D4 kukla değişkenleri eklenmiştir. Kukla değişkenleri sadece uzun dönem analizinde kullanılmıştır. Anlamsız olan kukla değişkenler modelden çıkarılmış, genel olarak D2 ve D3 kukla değişkenleri modelde bırakılmıştır. Birim kök testleri ile verilerin durağanlığı araştırılmış, ADF, PP ve KPSS testlerinin bulguları, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli çerçevesinde ele alınan y , ef (aynı verileri ölçen dört farklı endeks), k ve h değişkenlerinin genelde % 5 ve % 10 anlamlılık seviyelerinde, trendli ve sabitli, ayrıca sabitli koşullar altında, aynı düzeyde durağanlık göstermediğini, bu yüzden kullanılması gereken uygun yöntemin ARDL Sınır Testi ve Eşbütünleşme Analizi yaklaşımı olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca değişkenlerin hepsi trend eğilimi göstermemesi sebebiyle, sabitli koşul altında bütün değişkenlerin $I(0)$ varsayılabilirliği, bu durumda Johansen Eşbütünleşme Analizi ile sonuçların güvenilirliğinin test edilmesi uygun bulunmuştur. Araştırma bulguları itibariyle, Pesaran vd. (2001) çalışmasının referans alındığı ARDL Sınır Testi Yaklaşımı, öncelikle değişkenler arasında eşbütünleşme olduğunu, çünkü F sınaması bulgularının Pesaran tablo eşik değerlerinin üstünde olduğunu ortaya koymuştur. Bu aşama zaten ARDL yaklaşımında uzun dönem analizine geçebilmek üzere gerçekleştirilmesi gereken koşulları içermektedir. Yalnızca, dış ticaret endeksi ($dtef$) kullanıldığında oluşturulan modele uygulanan F testinde bulunan değer F_{tablo} değerinden küçük bulunmuştur. Bu durumda ARDL analizine devam edilemeyeceğinden $Dtwef$ ağırlıklı endeksi ile oluşturulan modelde F testi tekrar denenmiş, bulunan değer F_{tablo} değerinin üzerinde çıkmıştır. Bu şekilde ARDL uzun dönem analizine

devam edilmesi mümkün olmuştur. Uzun dönem analizine geçildiğinde ise, ARDL model tahmini, değişkenlerin farklı gecikme düzeylerinde aynı modelde araştırılabildiğini, tüm değişkenlerin aynı düzeyde I(0) ya da I(1) olması gerekmediğini öne sürdüğünden, büyüme modelini oluşturan tüm değişkenler en düşük Akaike Bilgi Kriteri (AIC) koşulu ile belirlenen gecikme değerlerinde modele dahil edilmiştir. tahmin edilen model ve belirlenen uzun dönem katsayıları itibariyle, y, ekonomik büyüme bağımlı değişkeni; ef, ekonomik özgürlük endeksi; h, beşeri sermaye ve k, net sermaye stoğu değişkenleri ile ilişkili bulunmuştur. Bu ilişki de özellikle ekonomik özgürlük ve beşeri sermaye ile istatistiksel olarak anlamlı görülmüş, ancak sermaye verisi ile istatistiksel anlamlılık koşulu yakalanamamıştır.

Uzun dönem analizinden sonra, tahmin edilen modelin hata terimlerinin de içine alındığı kısa dönem analizi gerçekleştirilmiş, hata terimi katsayısının negatif ve anlamlı olması kriteri, sonuçlar itibariyle kısa dönemli sıçramaların uzun dönemde dengeye döndüğünü göstermiştir. Kısa dönem analizi, kısıtsız hata düzeltme modeli (UECM) ile yapılmıştır. Sınır testi, ARDL uzun ve kısa dönem ilişkisinin araştırılması, diğer değişkenler aynı tutulmak üzere, COREF, WEF ve HEDEF serileri ile de tekrarlanmıştır. EF değişkeni ile büyüme modeli analizi, ARDL yaklaşımında eşbütünleşme testine uygulandığında büyüme – sermaye ilişkisi negatif ve anlamsız katsayı elde edilmiştir. Bunun üzerine analiz içerisinde beşeri sermayenin yer almadığı Temel Solow Modeli'nde, sermaye verisi katsayısının pozitif ancak istatistiksel olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir. COREF endeksi ile araştırılan ekonometrik model ise, kukla değişkenler dahil edildiğinde sermaye verisine ilişkin negatif ancak kukla değişkenleri model dışında tutularak tahmin edilen modelde ise büyüme sermaye ilişkisinin pozitif olduğu görülmektedir.

ARDL yaklaşımına dayalı tahmin sonuçlarına göre, Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli'nde, işçi başına reel GSYİH (y) ve ekonomik özgürlük (ef, wef, coref, hedef) arasındaki ilişkinin yönü pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Beşeri sermayenin (h) de bu tabloda büyümeyi (y) olumlu etkilediği ve sonuçların anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak net sermaye stoğu (k) ve y arasındaki ilişki wef ve hedef endekslerinin yer aldığı modellerde pozitif, fakat anlamsız, ef ve coref endekslerinin yer aldığı modellerde ise negatif ve anlamsız bulunmuştur. Büyüme ve sermaye arasındaki negatif ilişkinin

değerlendirilmesi için, Temel Solow Büyüme Modeli'nde (TSBM), beşeri sermaye model dışında bırakılarak tahmin tekrarlanmıştır. Ef ve coref endeksi ile TSBM'de, sermaye (k) – büyüme (y) ilişkisinin pozitif olduğu saptanmıştır. TSBM'nin uygulandığı analizde, kukla değişkenlerin etkisinin görülmemesi açısından d1, d2, d3, d4 kukla değişkenler de modelden çıkarılmıştır. Ancak sermaye (k) – büyüme (y) ilişkisinin istatistiksel bakımdan anlamsızlığı devam etmiştir.

Ef, wef, coref ve hedef endeksleri ile büyüme modelleri, Johansen eşbütünleşme analizi ile test edilmiş, ARDL analizi bulgularına yakın sonuçlar elde edilmiştir. Yine, coref ile büyüme modeli, Johansen eşbütünleşme analizi sonucunda sermaye (k) ve büyüme (y) arasında negatif, fakat anlamlı bir ilişki tespit etmiş, beşeri sermaye model dışında bırakıldığında bu ilişkinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür.

Ampirik analizlerin amacına ve çalışmanın teorik çerçevesine yönelik, ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki doğrulanmış, 1970 - 2006 yılları arasında 1980 dönüşümü Türkiye ekonomisi açısından oldukça köklü değişiklik ve reformlar içerdiğinden, uyum sürecinin çok hızlı gerçekleştirilememesi sebebiyle D1 kukla değişkeninin model tahmin aşamasında anlamsız görüldüğü düşünülmüştür.

Ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme ilişkisi, diğer bir yöntem olan Johansen Eşbütünleşme Analizi ile de araştırılmış, sonuçlar ARDL bulgularına benzerlik göstermiştir. Ekonomik özgürlük ve büyüme arasında iz ve maksimum özdeğer istatistiklerinin karşılaştırıldığı Johansen yaklaşımında, özgürlük ve büyüme ilişkisi desteklenmiş ancak sermaye katsayıları bazı denemelerde yine negatif ve anlamsız bulunmuştur. Aynı yöntemle, Temel Solow Büyüme Modeli tekrarlandığında ilişkili katsayının pozitif olduğu belirlenmiştir. Değişkenler arasında en az bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmuş, Johansen ve ARDL yaklaşımları birbirini desteklemiştir.

Değişkenler arasında, özellikle y ve ef (COREF, WEF ve HEDEF) nedensellik ilişkisi ayrıca Johansen yaklaşımı ile ikili olarak tekrarlandığında sonuçlar önceki analizleri doğrulamaktadır. Büyüme kavramını burada y temsil ederken büyüme oranını gösteren GROGDP değişkeni de ekonomik özgürlük ile aynı Johansen testleri tekrarlandığında sonuçların benzer olduğu tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümün diğer konusu da ekonomik özgürlük bileşenleri ve ekonomik büyüme ilişkisinin incelenmesi olmuştur. Bu bağlamda DBEF, PMEF, PBEF, SPEF, DTEF

ve YKYEF verileri büyüme modeli içerisinde, yine aynı yaklaşımlarla incelenmiş, görsel analizler sonucunda, y ile dağılım grafikleri özellikle DTEF ve YKYEF verilerinin artan trend gösterdiklerini belirtmektedir. Birim kök testleri tüm değişkenlerde trend olmadığından, sabitli koşul altında, tüm değişkenlerin $I(0)$ olması itibarıyla, Johansen eşbütünleşme analizi uygun bulunmuştur. Johansen yaklaşımı ile ekonomik özgürlüğün bileşenleri ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğu söylenebilir. Aynı analiz Temel Solow Büyüme Modeli ile tekrarlandığında sermaye katsayısı negatif olan bulgular pozitif ilişkiyi doğrulamıştır. Ayrıca nedensellik ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, Johansen yaklaşımı ile tüm bileşenler arasında nedensellik ilişkisi olabileceğini belirtilmektedir. Ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile ekonomik büyüme ilişkisi Johansen ve ARDL yaklaşımları ile test ve tahmin edilmiş, sonuçların bir özeti verilmiştir.

ARDL yaklaşımı ile ekonomik özgürlüğün bileşenleri ve ekonomik büyüme ilişkisine bakıldığında, devletin büyüklüğü (dbef), piyasaya müdahale (pmef), para – banka (pbef), sermaye piyasası (spof), dış ticaret (dtef) ve yasal ve kurumsal yapı (ykyef) endekslerinin katsayılarının pozitif olduğu görülmektedir. Ancak bu ilişki para – banka (pbef) ve sermaye piyasası (spof) endeksleri ile oluşturulan modellerde anlamlı bulunmuştur. Pozitif ilişki, diğer göstergelerin katıldığı büyüme modellerinde anlamsız bulunmuştur. Sermaye (k) – büyüme (y) ilişkisine bakıldığında ise, spof, dtef ve ykyef endeksleri ile kurulan modellerde pozitif, diğerlerinde (dbef, pmef ve pbef) negatif görülmüştür.

Sonuçların karşılaştırılması bakımından, Johansen uygulamalarının özetine bakıldığında ise; piyasaya müdahale (pmef) endeksi ile büyüme (y) arasında negatif ve anlamsız ilişki ortaya konmuş, bu ilişki TSBM ile tekrarlanan testte pozitif dönmüştür. Bu bağlamda, özgürlüğün bileşenleri ve ekonomik büyüme arasında bir eşbütünleşme ilişkisi olduğu söylenebilir. Sermaye (k) değişkeninin katsayısı yine, dbef, pmef, pbef, spof endekslerinin yer aldığı modellerde negatif çıkmış, TSBM ile tekrarlanan analizlerde dbef, pmef ve spof için pozitif yönlü bulunmuştur. İstatistiksel bakımdan anlamlılık da yakalanmıştır. Bu sonuçlar, sermaye (k) ve beşeri sermaye (h) arasında beklenmeyen bir ilişki olabileceğini düşündürmektedir.

Sonuç itibariyle, Johansen uygulamaları, Türkiye’de ekonomik özgürlüğe 1970 – 2006 döneminde katkıda bulunan göstergelerin, para ve banka, sermaye piyasası, dış ticaret ve yasal – kurumsal yapı bileşenleri olduğu görülmüştür. Devletin büyüklüğü ve piyasaya müdahale göstergeleri ile büyüme arasında beklendiği kadar büyük ilişki tespit edilmemiştir.

Ekonomik özgürlük düzeyinin bir ekonomide artış kaydedebilmesi için gerekli bazı koşullar; oluşturulan endeks itibariyle, hükümet tüketim harcamaları, sosyal transferler, sübvansiyonlar, kamu tasarrufu, kamu yatırımları, kamu sektörü borçlanma gereği, vergi oran ve gelirleri gibi değişkenler gerek görsel gerekse ampirik uygulamalarla incelenmiş, 1980 dönüşümüne kadar örneğin hükümet tüketim harcamalarının dönem içerisinde azaltılmadığı, bunun da ekonomik özgürlüğü artırma imkanı yaratmadığı belirlenmiştir. Sosyal transferlerin ise 1980’e kadar GSYİH’nın % 5’i düzeyinde seyredip, 2000 yılına kadar artış kaydettiği, son altı yılda azalma eğilimine girdiği ortaya konmuştur. Özgürlük açısından azalma beklentisi bulunan sübvansiyon oranları ise, ilk 10 yılda neredeyse sıfır düzeyinde bulunup, 1990’a kadar artış gösterdikten sonra, özellikle 2000 yılı sonrasında azalma trendini yakalamıştır. Kamu tasarrufları da 1990 yılına kadar milli gelir içerisinde % 5- % 10 civarında bir paya sahip görünürken, 1990 sonrası azalmış, ancak 2000 yılından sonra tekrar artmıştır. Kamu yatırımlarının da 1980’e kadar yüksek seyrettiği sonra milli gelir içerisinde % 2- % 4 gibi bir orana sahip olarak özgürlük seviyesinin artışına katkıda bulunmuştur. Şimdiye kadar değinilen göstergeler devletin büyümesine katkıda bulunması sebebiyle, azalması öngörülen değişkenler olmuş ve Devletin Büyüklüğü Endeksi bu göstergelerle 5.8- 7 arasında bir skor elde etmiştir.

Azalması önerilen vergi oran ve gelirleri ise, servet vergisi ele alındığında GSYİH içerisinde % 0- % 5 arasında istikrarı korumuştur. Toplam vergi gelirlerinin ise dönem içerisinde azalma değil, artış eğilimi göstermesi yine özgürlük yönünden arzu edilen bir sonuç değildir. Sabit sermaye oluşumu kamu sektöründe 1981 ve sonrasında azalarak özgürlüğü destekleyen bir gösterge olurken, özel sektörde yine 1982 yılından sonra artan sürece girmiş, 200- 2001 krizlerinden özel sektörün etkilenmesi sebebiyle azalmış, ancak 2003 ve sonrasında tekrar artmıştır. Bu verilerle elde edilen Piyasaya Müdahale Endeksi 4.8- 6 puan arasında dönem içerisinde dalgalı bulunurken, özellikle 1994 sonrasında krizler ve IMF uygulamaları dolayısıyla piyasaya müdahalenin fazla olduğunu ortaya koymuştur.

Ekonomik özgürlüğün artması için mevduat faiz oranları, hükümete verilen banka kredileri ve aşırı para arzının düşük olması istenir. Faiz oranlarına bakıldığında göstergeler GSYİH içerisinde 1980'e kadar % 5 ile % 20 bir oran gösterirken, sonra yükselme trendine girmiş, 1998'de düşse de 2000 yılında artmış sonra tekrar azalmıştır. Hükümete verilen banka kredileri de 1980'e kadar milli gelir içerisinde % 25- % 40 arası pay sahibi görünürken, 80 sonrası dönemde bu pay oranının % 20- 22 dolaylarına geriletmiştir. Aşırı para arzı da 1980 yılından sonra artmış özellikle 1994 krizi, oranı %120'lere, 1996 sonrasında % 130'lara çıkmış, ekonomiyi yeniden canlandırma sürecinde 1999 sonrasında bu oran % 30- %40 civarında izlenmiştir. Dolaşımdaki para söz konusu olduğunda ise, 1996- 97'ye kadar milli gelir içerisinde çok düşük bir oran göstermiş, sonra oldukça hızlı bir yükseliş trendi ile karşılaşmıştır. Bu aşırı yükselmenin nendi olarak da yüksek enflasyon oranları gösterilebilir. Para ve Banka Endeksi 1996 yılına kadar 2- 5.8 puanları arasında dalgalı seyretmiş, sonra 8 puana kadar hızla artmıştır.

Sermaye piyasası verilerinin hepsinin de ekonomik özgürlüğü desteklediği kabul edilmiştir. Yurtiçinde doğrudan yatırım ve özel yabancı sermaye, 2000 sonrasında önemli artışla özgürlüğü desteklerken, portföy yatırımları gibi 1987 sonrasında sıfır düzeyinden yükselmiş, ekonomideki güven ortamı ve belirsizlikler sebebiyle dalgalı bir seyir izlemiştir. Sermaye Piyasası Endeksi 1987'e kadar, diğer bir deyişe sermaye piyasasının düzenlenmesine kadar 3 puan dolayında iken sonraki 1999, 2000, 2001 krizlerinden etkilenen yabancı yatırımlar dolayısıyla azalmış ancak 2002 sonrasında artmıştır.

Yasal ve kurumsal yapı içerisinde bulunan sonuçlanmış davaların toplam davalara oranı, yeni kurulan firma sayısı ve vergi gelirlerinde tahsilat- tahakkuk oranı gibi değişkenler ülkede bürokrasinin hızını ve işleyişini ölçen değişkenler olarak dönem içerisinde artmış, özgürlüğü olumlu etkilemiştir. Yasal ve Kurumsal Yapı Endeksi düzenli artış trendini yakalayarak kurumsal düzenlemelerin Türkiye'de özgürlüğe katkı sağladığının bir göstergesi olmuştur.

Dış ticaret de serbestleşme yolunda en fazla katkıda bulunan değişkenlerin özgürlüğü artırdığını grafiklerde açıkça göstermiştir. Dış Ticaret Endeksi de düzenli artış gösteren bir yapıya sahiptir.

ARDL yaklaşımına göre incelenen Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli ekonomik özgürlük endeksi ne şekilde ağırlıklandırılmış olursa olsun, ekonomik büyüme ile pozitif

ilişkili bulunmuş, ancak kukla değişkenlerden özellikle 1980 ve 2001 krizlerinin etkileri anlamsız bulunmuş ve model dışında tutulmak zorunda kalınmıştır. Sermaye verisine ilişkin istatistiksel anlamlılık düzeyinin ise, Temel Solow Büyüme Modeli verileriyle, beşeri sermaye çıkarılarak uygulama tekrarlandığında yükseldiği görülmüştür.

Uygulanan politikalar çerçevesinde, piyasa mekanizmasının düzgün işleyebilmesi için, kamu sektörünün ekonomideki yerinin küçültülmesi, kamu yatırım ve harcamalarının azaltılması, vergi oranlarının düşürülmesi, dışa açık ekonomi stratejilerinin sürdürülerek, dış ticaret hacminin artırılması, bürokrasinin azaltılması yolunda, yeni girişimleri destekleyen kolaylıkların sağlanması gibi uygulamalar gerçekleştirilirse, ekonomik özgürlüğün temel yapıtaşları olan kişisel çıkar, gönüllü mübadele, rekabet, mülkiyet haklarının korunması hedeflerine ulaşılabilmesi mümkün olacaktır. Bu hedefler gerçekleştirildiğinde de elde edilen kişisel çıkarların, rekabetçi, özgür bir ortamın toplum yararını, ekonomik büyümeyi destekleyeceği düşünülmektedir. Özellikle dışa açıklık, sermaye piyasalarında serbestleşme, yasal ve kurumsal yapıdaki düzenlemeler ve finansal serbestleşme uygulamaları ekonomik büyümeye önemli katkılar yapacaktır.

Sonuç itibarıyla, 1970- 2006 arasında Türkiye’de ekonomik özgürlük ve ekonomik büyüme arasında, genel olarak pozitif büyüme etkileri bulunduğu ortaya konmuştur. Bu sonuçlar üzerinde, Türkiye ekonomisinin yaşadığı önemli değişiklikler, yapısal dönüşümler, uyum ve istikrar süreci etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdelkafi, R., Derbel H. (2008) “The Effects of Economic Freedom Components On Economic Growth: An Analysis With A Threshold Model”, *Working Paper*, <http://economix.u-paris10.fr/> (14.08.2008).
- Acar, Y. (1990) *Büyüme Teorileri*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları: No: 43, Bursa.
- Acaravcı, A. ve Öztürk, İ. (2003), “ Döviz Kurundaki Değişkenliğin Türkiye İhracatı Üzerine Etkisi: Ampirik Bir Çalışma”, *Review of Social, Economic & Business Studies*, c. 2, ss.7- 206.
- Adkins, L.C., Moomaw, R.L., Savvides, A. (2002) “Institutions, freedom, and technical efficiency”, *Southern Economic Journal*, c. 69, ss. 92 – 108.
- Adelman, I. (1973) *Ekonomik Büyüme ve Kalkınma Teorileri*, Çev. Vural Savaş, Bursa İTİA Yay. No: 3, Sermet Matbaası, İstanbul.
- Aghion, P. ve Howitt, P. (1992) “A model of growth through creative destruction”, *Econometrica*, c. 60, 2 (March), ss. 323 – 351.
- Ağır, H. (2003), *İMKB'nin Ekonomik Büyüme Etkisinin Ekonometrik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, KSÜ SBE, Kahramanmaraş.
- Akalın, G. (1996) “Türkiye’de Devletçilik Hareketi ve Sosyo – Ekonomik Maliyeti”, *Liberal Düşünce, Liberal Düşünce Topluluğu*, c. 1, s. 1.
- Akalın, G. (2002) *Ekonomi – Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş*, Akçağ Yayınları, Ankara, ss. 15 – 267.
- Akdiş, M. “Türkiye’de Sermaye Piyasası”, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/mak19.htm> (21.08.2008).
- Akerlof, G. A., Dickens, W.T., Perry, G.L. (1996) “The macroeconomics of low inflation”, *Brookings Papers on Economic Activity*, 1996 – 1, ss. 1- 59.
- Aksoy, Ş. (1991), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 157.
- Aktan, C.C. (1997) “Yolsuzluklar İle Ekonomide Serbestleşme ve Demokratikleşme Arasındaki İlişki”, *Başak Dergisi*, Mayıs-Haziran 97, ss. 14-17.
- Aktan, C.C. (1998) “Türkiye dünyanın neresinde?”, *EGİAD 1998 Yılı Raporu*, İzmir.

- Alesina, A. ve Perotti, R. (1994) “The political economy of growth: A critical survey of recent literature”, *Worldbank Economic Review*, c.8, ss.351- 371.
- Ali, A.M. (2003) “Institutional differences as sources of growth differences”, *Atlantic Economic Journal*, c. 31, ss. 348–362.
- Ali, A.M., Crain, W.M. (2001) “Political regimes, economic freedom, institutions and growth”, *Journal of Public Finance and Public Choice/Economia delle Scelte Pubbliche*, c. 19, ss. 3 –21.
- Ali, A.M., Crain, W.M. (2002) “Institutional distortions, economic freedom, and growth”, *Cato Journal*, c. 21, ss. 415–426.
- Aron, J. (2000) “Growth and institutions: a review of the evidence”, *World Bank Research Observer*, c. 15, ss. 99–135.
- Arrow, K. J. (1962) “The economic implications of learning by doing”, *Review of Economic Studies*, c.29, ss. 155 – 173.
- Aysan, M. A. (1980), *100. Doğum Yıldönümünde Atatürk’ün Ekonomi Politikası*, Ekonomik ve Sosyal Yayınlar: 3, 2. Baskı, İstanbul, ss.30 – 31.
- Balıkçioğlu, M. (2003), *Resmi Dolarizasyon ve Olası Türkiye Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE: İktisat Anabilim Dalı, Ankara.
- Barro, R. J. (1995) “Inflation and economic growth”, *Bank of England Quarterly Bulletin*, c. 35, ss. 166 – 176.
- Barro, R. J. (1990) “ Government spending in a simple model of endogenous growth”, *Journal of Political Economy*, c. 98, ss. 103 – 125.
- Barro, R.J. (1991) “Economic Growth In A Cross Section Of Countries”, *Quarterly Journal Of Economics*, c. 106, ss. 407-443.
- Barro, R.J. (1994) “Democracy and Growth”, *NBER Working Paper*, No. 4909, NBER.
- Barro, R. J., Sala-i Martin, X. (1995), *Economic Growth*, Mc Graw Hill, Inc., ss.5-515.
- Bengoa, M.& Sanchez–Robles, B. (2003), “Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence From Latin America”, *European Journal of Political Economy* (Special Issue on Economic Freedom) 19: 529- 545.
- Bengoa, M., Blanca Sanchez-Roblez, (2003) “Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Growth: New Evidence From Latin America”, *European Journal Of Political Economy*, c. 19, ss. 529-545.

- Berggren, N. (1999) "Economic Freedom and Equality: Friends or foes?", *Public Choice* 100, ss. 203-223.
- Bildirici, Z. (1995) "Türkiye'de Kayıtdışı Ekonominin Özel ekonomi Üzerindeki Etkileri", *XI. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 4 -8 Mayıs, K. K. T. C., s. 67.
- Block, W. (1998) "Environmentalism and Economic Freedom: The Issue of Private Property Rights", *Journal of Business Ethics*, c. 17, ss. 1887-1899.
- Boratav, K., Yeldan, E., (2001) "Turkey, 1980- 2000: Financial Liberalization, Macroeconomic (In)Stability and Patterns of Distribution", www.Bilkent.edu.tr/%7Eyeldane/B&YCEPA2002.pdf.
- Briault, C. (1995) "The cost of inflation", *Bank of England Quarterly Bulletin*, c. 35, s. 1, ss. 33 – 46.
- Bronfenbrenner, M. (1955) "Two Concepts Of Economic Freedom", *Ethics*, Vol.65, No.3, April 1955, ss. 157-170.
- Buchanan, J.M. (1975) "The Limits of Liberty: Between Anarchy and Leviathan", *University of Chicago Press*, Chicago.
- Carlsson, F. Lundstrom, S. (2002) "Economic freedom and growth: decomposing the effects", *Public Choice*, c.112, ss. 335–344.
- Carter, J. (2006) "An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality", *Public Choice*, c. 130, No:1-2, ss.163-177.
- Cass, D. (1965) "Optimum growth in an aggregative model of capital accumulation", *Review of Economic Studies*, c. 32, July, ss. 233 – 240.
- Chheng, K. (2005) "How Do Economic Freedom and Investment Affect Economic Growth?", *School of International Cooperation Studies*, Kobe University, Rokkadai, Nada, Kobe, Japan, ss. 657-8501.
- Clague, C., Keefer, P., Knack, S. ve Olson, M. (1996) "Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies", *Journal of Economic Growth*, c. 1, ss. 243-276.
- Cole, J.H. (2003) "The contribution of economic freedom to world economic growth, 1980–99", *Cato Journal*, c. 23, ss. 189–198.
- Cole, J.H. (2003), "The Contribution of Economic Freedom To World Economic Growth, 1980- 99", *The Cato Journal*, c. 23.

- Cutbertson, K., Hall, S. G. Ve Taylor, M. P. (1992), *Applied Econometric Techniques*, The University of Michigan Press.
- Darnell, A. C. (1994), *A Dictionary of Econometrics*, Printed and Bound In Great Britain by Hartnolls Limited, Bodmin Cornwall, England.
- Dawson, J. (1998) “Institutions, Investment, and Growth: New Cross-Country and Panel Data Evidence”, *Economic Inquiry*, c.36, ss. 603-619.
- Dawson, J. W. (2003) “Causality in The Freedom- Growth Relationship”, *European Journal Of Political Economy*, c. 19, ss. 479-495
- De Haan, J and Siermann, C.L.J. (1998). “Further Evidence On The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth”, *Public Choice*, c.95, ss. 363-380.
- De Haan, J. and Siermann, C. L. J. (2004), “Further Evidence On The Relationship Between Economic Freedom And Economic Growth”, *Public Choice*, c. 95, No: 3- 4, ss. 363- 380.
- De Haan, J.& Sturm, J.-E., (2003), “Does more democracy lead to greater economic freedom? New evidence for developing countries”, *European Journal of Political Economy (special issue for economic freedom)*, c.19, ss. 547 – 563.
- De Haan, J.& Sturm, J.-E., (2000), “On the relationship between economic freedom and economic growth”, *European Journal of Political Economy* (16), ss. 215–241.
- De Haan, J., Lundström S., Sturm J.E. (2005) “Market Oriented Institutions and Policies and Economic Growth: A Critical Survey”, *Research Paper Series*, Thurgauer Wirtschaftsinstitut, Mart 2005.
- De Haan, J., Lundström S., Sturm J.E. (2005) “Market Oriented Institutions and Policies and Economic Growth: A Critical Survey”, *Research Paper Series*, Thurgauer Wirtschaftsinstitut.
- De Haan, J., ve Siermann, C. L. J. (1998) “Further Evidence on The Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth”, *Public Choice*, c. 95, ss. 363-380.
- De Melo, M., Denier, C. ve Gelb, A. 1996, “From Plan To Market: Patterns of Transition”, *Wold Bank Economic Review*, c.87, ss.397-424.
- De Soto, H. (1989), *The Other Path: The Invisible Revolution In The Third World*, Harper Row, New York, s. 2000.

- De Vanssay, X. Hildebrand V., Spindler Z. A. (2005) "Constitutional Foundations Of Economic Freedom: A Time Series-Cross Section Analysis", *Constitutional Political Economy*, c.16, ss. 327-346.
- Derviş, K.(2006) *Krizden Çıkış ve Sosyal Demokrasi*, 4. Baskı, (Ed. Serhan Asker ve Yusuf Işık),DK Doğan Kitap, İstanbul.
- Dileyici, D., Özkıvrak, Ö. (2001) " Bütçe Anlayışındaki Değişim Süreci: Denk Bütçe İlkesinin Erozyonu ve Açık Bütçe Politikası", *Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi*, Sayı:3, Yıl:1, Temmuz-Ağustos- Eylül, ss.93-115.
- Dileyici ve Özkıvrak, "Devlet Müdahalesi ve Ekonomik Özgürlükler", http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/devlet-reformu/aktan-devlet-mudahalesi-ekonomik-ozgurluk.pdf.(18.09.2007)
- Doucouliağos, C. & Ulubaşoğlu, M. (2005), "Economic Freedom and Economic Growth: What Difference Does Specification Make?", *European Journal of Political Economy*, (22): 60- 81.
- Doucouliağos, C. (2005), "Publication Bias in the Economic Freedom and Economic Growth Literature", *Journal of Economic Surveys*, c. 19(3): 367 - 387.
- Dursun, İ. (2002) *Ekonomik Özgürlükler- Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İzmir.
- Easton, S., T., ve Walker, M. A. (1997) "Income, Growth and Economic Freedom", *American Economic Review*, c. 87, ss. 328-332.
- Emsen, S., Değer, M.K., ve Karaköy, Ç. (2006) "Liberalizasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Göreceli Gelişmiş ve Azgelişmiş Geçiş Ekonomileri Deneyimleri", *Sosyal Bilimler Dergisi*, s.16, ss.1-19.
- Enders, W. (1995), *Applied Econometric Time Series*, John Wiley and Sons, Canada.
- Engle, R.F. ve Granger, C.V.J. (1987), " Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing", *Econometrica*, 55, ss. 251-276.
- Erdal, F. (2004), "Economic Freedom and Economic Growth: A Time Series Evidence From Italian Economy", www.etsg.org/ETSG2004/Papers/erdal.pdf (24.06.2008).
- Erdoğan, M. (1993) *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Siyasal Kitabevi: Ankara, s.33.

- Esposito, A.G., Zaleski P.A.(1999) “Economic Freedom and The Quality Of Life: An Empirical Analysis”, *Constitutional Political Economy*, c. 10, ss. 185-197.
- Farr, W. K., Ricard A. L. ve Wolfenberger, J. L. (1998) “Economic freedom, political freedom and economic well-being: A causality analysis”, *Cato Journal*, c.18, no:2.
- Fernandez, R. ve Rodrik, D. (1991) “Resistance To Reform: Status Quo Bias In The Presence Of Individual- Specific Uncertainty”, *American Economic Review* 81 (5), ss. 1146- 1155.
- Fisher, S. (1993) “The Role Of Macroeconomic Factors In Economic Growth”, *Journal Of Monetary Economics* 32, ss. 485- 512.
- Fraser, (2008), *Economic Freedom of the World (EFWReport)*
http://www.fraserinstitute.org/commerce.web/product_files/EconomicFreedomoftheWorld2008.pdf
- Fraser (2007), *Economic Freedom of the World Report (EFW)*, Canada.
- Friedman, M. (1962), *Capitalism and Freedom*, University of Chicago Press.
- Giavazzi, F. ve Tabellini, G. (2004) “ Economic and political liberalizations”, *IGIER Working Paper*, no: 264.
- Glaeser, E. L., La Porta, R., Lopez- de- Silanes F. ve Schleifer, A. (2004) “Do Institutions Cause Growth?” *NBER Working Paper*, No. 10568.
- Globerman, S. and Daniel, S. (2002) “Global Foreign Direct Investment Flows: The Role of Governance Infrastructure” (<http://www.cbe.wvu.edu/cib/globerman%20research/global%20foreign%20direct%20investment%20flows.pdf>) (23.01.2006).
- Göktaş, Ö. Teorik ve Uygulamalı Zaman Serileri Analizi, Beşir Kitabevi, İstanbul.
- Grossman, G.M. ve Helpman, E. (1991), *Innovation and Growth In The Global Economy*, Cambridge MA, MIT Press.
- Gruebel, H.G. (1998) “Economic Freedom and Human Welfare: Some Emprical Findings”, *Cato Journal*, c. 18, ss. 287-304.
- Guide To Using The Road to Prosperity and Index Of Economic Freedom In Courses, 2006
- Gujarati, D. N. (1995), *Basic Econometrics*, Mc Graw Hill, Literatür Yayıncılık, Third Edition, İstanbul.

- Greenaway, D., Morgan, W. ve Wright, P. (2002) "Trade liberalisation and growth in developing countries," *Journal of Development Economics*, Elsevier, c. 67, s. 1, ss. 229-244.
- Günsoy, G. (2001) "Yeni Teoriler Çerçevesinde Beşeri Sermayenin Büyüme Sürecindeki Önemi", AKÜ İ.İ.B.F. Dergisi, c.2, s. 2.
- Gwartney, J., Holcombe, R. G. ve Lawson, R. (2004) "Institutions and the impact of investment on growth", Paper presented at the *Conference of The Association Private Enterprise Education (APEE)*, April 2004, Bahamas.
- Gwartney, J.& Lawson, R. (2003) "The Concept and Measurement of Economic Freedom", *European Journal of Political Economy* (19), ss. 405- 430.
- Gwartney, J., Block, W. and Lawson, R. (1996) "Economic Freedom of The World", Fraser Institute, Vancouver.
- Gwartney, J., Lawson, R. (2003) "The Concept And Measurement Of Economic Freedom", *European Journal Of Political Economy*, c.19, ss. 405-430.
- Gwartney, J., Lawson, R. (2003) "The Impact of the Economic Freedom of the World Index", <http://www.freetheworld.com/2003/impact-efw.pdf>. (30.10.2006)
- Gwartney, J., Lawson, R. ve Holcombe, R.G. (1999) "Economic Freedom and The Environment For Economic Growth", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, c. 155, ss. 643-663.
- Gwartney, J., Lawson, R.& Holcombe, R.G. (1999), "Economic Freedom and The Environment For Economic Growth", *Journal of Institutional and Theoretical Economics* (155), ss. 643- 663.
- Gwartney, J., Lawson, R., Block, W., (1996) "*Economic Freedom of the World: 1975–1995*", The Fraser Institute, Vancouver.
- Gwartney, J., Lawson, R., Easterly, W. (2006) "*Economic Freedom of The World 2006 Annual Report*", ss.2-3., <http://www.freetheworld.com/2006/EFW2006complete.pdf>. (30.10.2006).
- Gwartney, J. ve Stroup, R. L. (2008), *Temel Ekonomi*, Çev. Yıldırım Arsan, Adres Yayınları, 5. Baskı, Ankara.

- Gwartney, J., Lawson, R., Norton, S., (2008) “*Economic Freedom of The World 2008 Annual Report*”, <http://www.freetheworld.com/2008/EFW2008complete.pdf> (17.9.2008).
- Hall, R.E., Jones, C.I. (1999), “Why Do Some Countries Produce So Much More Output Per Worker Than Others?”, *The Quarterly Journal Of Economics*, c. 114, ss.83-116.
- Harris, R. (1995), “ Using Cointegration Analysis in Econometric Modelling”, *Prentice Hall*, London, New York.
- Harrod, R. F. (1939) “An essay in dynamic theory”, *Economic Journal*, c. 49, ss. 14 – 33.
- Hatiboğlu, Z.(2004) “İktisadi Büyümenin Kaynakları”, http://www1.dogus.edu.tr/dogustru/journal/sayi_1/m00010.pdf. (Erişim:23.02.2007)
- Hayek, F.A., (1944), *The Road of Serfdom*, Chicago, U.S.
- Hayek, F.A., (1960) “*The Constitution of Liberty*”, University of Chicago Press, Chicago.
- Heckelman J.C., Stroup M.D. (2005) “A Comparison Of Aggregation Methods For Measures Of Economic Freedom”, *European Journal Of Political Economy*, c. 21, ss. 953-966.
- Heckelman J.C., Stroup M.D. (2000) “Which Economic Freedoms Contribute to Growth?”, *Kyklos* 53, ss. 527- 544.
- Heckelman, J.C. (2000), “Economic Freedom and Economic Growth: A Short-Run Casual Investigation”, *Journal of Applied Economics* 3 (1), ss. 71- 91.
- Heritage (2008), *The Economic Freedom Index 2008*, http://www.heritage.org/index/PDF/2008/Index2008_Chap6.pdf
- Heritage (2006), *The Economic Freedom Index 2006*, <http://www.heritage.org/index/PDF/2006/Index06.pdf>
- Hickerson, S. R. (1984) “Complexity and The Meaning of Freedom: The Classical Liberal View”, *American Journal of Economics and Sociology*, Inc., c. 91.
- Holden, K. ve Thompson, J. (1992) “Co-integration: An introductory survey”, *British Review of Economic Issues*, c.14, s.33, ss. 1-55.
- Holmes, K., Johnson, B. T., ve Kirckpatrick, M. (1998) “*1997 Index of Economic Freedom*”, Heritage Foundation.

- Islam, A.N. M.M. & Salimullah, A.H.M. (2006), “Effects of Private Investment, Economic Freedom and Openness on Economic Growth: LDC Experience”, *Asian Affairs*, (28), No: 1: 46- 68.
- Islam, S. (1996) “Economic freedom, per capita income and economic growth”, *Applied Economics Letters*, c. 3, ss. 595 – 597.
- İnan, E., A., (2006), “Türkiye’de 2002- 2005 Döneminde Tasarruf Dengeleri ve Ani Kesinti İhtimali”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 59, Yıl:17, İstanbul, ss. 16-38.
- İsmihan, M., Metin-Özcan, K., Tansel, A. (2002), “ Makroekonomik İnstability, Capital Accumulation and Growth”, *ERC Working Papers in Economics*, 02/04, Ankara, ss.5-9.
- Johansen, S. (1988), “Statistical Analysis of Cointegration Vectors”, *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12(1), ss. 54- 231.
- Johansen, S. ve Juselius, K.(1990), “Maximum Likelihood Estimation and Inference On Cointegration With Application To The Demand For Money”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, ss. 69 - 206.
- Johenseon, S., Peter, B., Alasdair, B. and Eric, F. (2000), “Corporate Governance in the Asian Financial Crisis”, *Journal of Financial Economics*, 58, ss.141-186.
- Johnson, J. P.& Lenartowicz, T. (1998) “Culture, Freedom and Economic Growth: Do Cultural Values Explain Economic Growth?” *Journal of World Business* 33 (4): 332.
- Johnston, J. ve Dinardo, J. (2007) *Ekonometrik Methods*, Mc Graw Hill International Editions, ss. 244 - 247.
- Jones, C. (2001) *İktisadi Büyümeye Giriş*, (Çeviren: Sanlı Ateş, İsmail Tuncer), Literatür Yayıncılık, İstanbul, ss. 18- 72.
- Kadılar, C. (1996) “Johansen Eşbütünleşme Analizi”, *Hazine Dergisi*, s.3, Temmuz, ss. 77- 95.
- Kane, T., Holmes, K., O’ Grady, M.A., Eiras, A.I., Kim, A.B., Markheim, D. Peek, A.L., Schaefer, B. D., 2007 *Index of Economic Freedom*, Heritage Foundation, Wall Street Journal.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003) “Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, c. 58, s.3.

- Kasper, W. (2007) *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*, (Çeviren: Bahadır Akın), Liberte Yayınları, Ankara.
- Kayım, H. (1985), *İstatistiksel Ön Tahmin Yöntemleri*, H.Ü. İ.İ.B.F., no: 11, Ankara.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. ((2008), *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, ss. 150-372.
- Kılıçbay, A. (1983), *Uygulamalı Ekonometri*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Kıllıoğlu, İ.(1998), “İnsan ve Özgürlük Üstüne Bir Deneme”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Yıl.4, Sayı:22, ss. 691-695.
- Kibritçioğlu, A. Ve Dibooğlu, s. (2001), “Long- Run Economic Growth: An Interdisciplinary Approach”, *University of Illinois at Urbab- Champaign, College of Commerce and Business Administration Office of Research, Working Paper, No: 01-0121*, ss.1-15.
- Knack, S. Ve Keefer, P. (1995) “ Institutions and economic performance: Cross – country tests using alternative institutional measures”, *Economics and Politics*, c. 7, ss. 207 – 227.
- Knight, F. H. (1944), “Diminishing returns from investment”, *Journal of Politica Economy*, c.52, ss. 26 – 47.
- Kremers, J.J.M., Ericsson, N.I. ve Dolado, J.J. (1992), “The Power of cointegration Tests, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 54, ss. 325-348.
- Lanclau, D. (1986), “Government and Economic Growth In Less Developed Countries: An Empirical Study For 1960- 1980”, *Economic development and cultural Change*, October 35, ss. 35- 75.
- La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Pop-Eleches, C. and Shleifer, A. (2004) “Judicial Checks and Balances”, *Journal of Political Economy*, c. 112, s. 2, ss. 445 - 470.
- Leschke, M. (2000) “Constitutional choice and prosperity: A factor analysis”, *Constitutional Political economy*, c. 11, 3. Baskı, ss. 265 – 279.
- Lipset, S. M. (1959) “ Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy”, *American Political Science Review*, c. 53, s. 1, ss. 69 – 105.
- Lucas, R. (1988) “On the mechanics of economic development”, *Journal of Monetary Economics*, c. 22, 1 (July), ss. 3 – 42.

- Lundström (2003) *On Institutions, Economic Growth and The Environment (OhD Thesis)*, Göteborg University, Department Of Economics, Economic Studies nr. 123.
- Madan, A. (2002), “ The Relationship Between Economic Freedom and Socio- Economic Development”, University of Avenue.
- Mah, J. S.(2000), “An Empirical Examination of The Disaggregated Import Demand of Korea-The Case of Information Technology Products, *Journal of Asian Economics*, c. 11, ss. 237- 244.
- Malthus, T. R. (1798), *An Essay On The Principle of Population*, W. Pickering, 1986, London.
- Mangır,F.(2006), “Finansal Dergülasyonun (1989-2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”,*Selçuk Üniveristesi Sosyal Blimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:16, ss-459-472, (http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CFatih%20MANGIR%5CMANGIR,%20Fatih.pdf (erişim:20.05.2008).
- Mankiw, N. G., Romer, D. ve Weil, D. N. (1992) “A contribution to the empirics of economic growth”, *Quarterly Journal of Economics*, c. 107, 2(May), ss. 407 – 437.
- Mankiw, N.G. (1987) “ The Optimal Collection Of Seigniorage: Theory and Evidence”, *NBER Working Paper*, No. 2270.
- Minier, J. A. (1998) “Democracy and growth: Alternative approaches”, *Journal of Economic Growth*, c. 3, s. 3, ss. 241 – 266.
- Mises, L. www.mises.org/resources/1fb23761-01dc-4111-840a-38df973476d1 (15.08.2007).
- Mudambi, R., Navara, P. ve Paul, C. (2002) “Institutions and Market Reform in Emerging Economies: A Rent-Seeking Perspective”, *Public Choice*, c. 112, ss. 185-2002.
- Munkhammar, J. (2007) “Big Government: How To Create Poverty”, Institute of Economic Affairs 2007, *Blackwell Publishing*, Oxford, ss.39-45.
- Mutlu, A. (1995) “ Türkiye’de Liberalizasyon Sürecinde Özel Kesimin Vergi Yüğü”, *XI. Türkiye Maliye Sempozyumu*, 4 – 8 Mayıs, K. K. T. C.
- Norberg, J. (2001), *In Defence Of Global Capitalizm*, Stockholm: Timbro, ss. 77 – 83.

- North, D.C. (1993) *The Paradox Of The West*, Economics Working Paper Archive, Washington University – St. Louis, Missouri.
- North, D. C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Canbridge University Press.
- North, D. C. (1981), *Structure and Change In Economic History*”, Norton & Co., New York, ss. 201 – 202.
- Northon, S. W. (1998) “Poverty, property rights and human well – being: A cross – national study”, *Cato Journal*, c. 18, no: 2.
- OECD (2005), *Total Tax Revenue As A share of GDP 1975-2005*, Paris:OECD.
- Oksa, S. (2004), “Finansal Piyasalarda Yeni Yasal Düzenlemeler (Reregulation) İhtiyacı ve Türk Finans Sistemi”, <http://bsy.marmaraedu.tr/TR/makaleler/finansal.htm>, 10.09.2004, (erişim:20.05.2008).
- Önder, A.Ö. ve Lenger, A. (2000) “Productivity in Turkish Manufacturing Industry: A Comparative Analysis On The Basis Of Selected Provinces, *ERC Working Papers in Economics* 00 / 12, 1- 22.
- Özgan, F.N. (1992), *Çevre Sorunlarına Ekonomik Yaklaşım Su-Deniz Kirliliğinin Denetimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler, İstanbul.
- Özguven, A. (1988) *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japonya Kalkınması*, Filiz Kitabevi: İstanbul.
- Pagano, M. (1993) “ Financial markets and growth: An Overview”, *European Economic Review*, c. 37, ss. 613 – 622.
- Parasız, İ., (1997) *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş*, Ezgi Kitabevi: Bursa.
- Pesaran, M.H., Shin, Y. Ve Smith, R.J. (2001), Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships, *Journal of Applied Econometrics*, 16 (3), ss. 289-326.
- Peterson, W.C., (1976) *Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme* (Çev. Servet Mutlu), Eskişehir İTİA Yayınları: 145, Eskişehir.

- Pitlik, H. ve Wirth, S. (2003) “Do Crises Promote the extent Of Economic Liberalization? An Empirical Test”, *European Journal Of Political Economy (Special Issue On Economic Freedom)*, 19, ss. 565- 581.
- Pitlik, H., (2002) “The Path of Liberalization and Economic Growth”, *Kyklos*, c. 55, c.1, ss. 57-80.
- Przeworski, A. ve Limonghi, F. (1993) “Political Regimes and Economic Growth”, *Journal Of Economic Perspectives* 7(3), ss.51- 69.
- Rahbek, A., Mosconi, R. (1999), “Cointegration Rank Inference with Stationary Regressors in VAR Models, *Econometrics Journal*, 2, ss. 76-91.
- Ramsey, F. (1928) “A mathematical theory of saving”, *Economic Journal*, c.38, ss. 543 – 559.
- Rebelo, S. (1991) “ Long run policy analysis and long run growth”, *Journal of Political Economy*, c. 99, s. 3, ss. 500 – 521.
- Ricardo, D. (1817), *On The Principles of Political Economy and Taxation*, Cambridge University Press, 1951.
- Rodriguez, F. and Rodrik, D. (2001) “Trade policy and economic growth: A skeptic’s guide to the cross - national evidence”, In Bernanke, B. and Rogoff, K.S. (eds.) *NBER Macroeconomics Annual Cambridge (MA)*, MIT Press for NBER.
- Rodrik, D. (1999) “Where Did All The Growth Go? External Shocks, Social Conflict, and Growth Collapses”, *Journal Of Economic Growth* 4(4), ss.385- 412.
- Romer, P. (1986) “ Increasing returns and long run growth”, *Journal of Political Economy*, c. 94, s. 5, October, ss. 1002 – 1037.
- Sala-i-Martin, X., Doppelhofer, G., and Miller, R.I. (2004) “ Determinants of long-term growth: A Bayesian averaging of classical estimates (BACE) approach”, *American Economic Review*, c. 94, s. 4, ss. 813-835.
- Sala – i Martin, X. (1997) “ I just ran two millions regressions”, *American Economic Review*, c.87(2), ss. 178 – 183.
- Saybaşı, K. (1986), *Devletin Ekonomiye Müdahalesi (1963 – 1985)*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, s. 121.
- Schumpeter, J. A. (1934), *The Theory of Economic Development*, Cambridge MA, Harvard University Press.

- Scully G.W. and Slotje, D.J. (1991) "Ranking Economic Liberty Across Countries", *Public Choice*, c. 69, ss. 121-152.
- Scully, G. W. (2002) "Economic Freedom, Government Policy and The Trade-Off Between Equity And Economic Growth", *Kluwer Academic Publishers*, Netherlands, Public Choice s. 113, ss. 77-96.
- Scully, W.(2002) "Trade Off Between Economic Freedom, Government Policy and Justice-Economic Growth" *Kluwer Academic Publishers*, Printed in Netherlands.Public Choice 113, ss.77-96.
- Serdengeçti, S.(2005), *Finansal İstikrar Raporu*, Ağustos, 2005.
- Serper, Ö. (1993), *Uygulamalı İstatistik*, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, c.2, İstanbul.
- Sevüktekin, M., ve Nargeleçekenler, M. (2007), *Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, ss.305- 363.
- Seyidoğlu, H. (1992), *Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük*, Güzem Yayınları, Ankara.
- Sheshinski, E. (1967) "Optimal accumulation with learning by doing", in Karl Shell, ed., *Essays on The Theory of Optimal Economic Growth*, Cambridge MA, MIT Press, s.31 – 52.
- Simon, J. L. (1995), *The State of Humanity*, Oxford: Blackwell.
- Smith, A. (1776), *The Wealth of Nations*", J. M. Dent and Sons, London, 1911.
- Solow, T.W. (1956) "A contribution to the theory of economic growth", *Quarterly Journal of Economics*, c.70, 1(February), ss. 65 – 94.
- Stroup, M.D.(2007) "Economic Freedom, Democracy and The Quality of Life", *World Development*, c. 35, No.1, ss. 52-66.
- Sturm, J.E., Leertouwer, E. ve De Haan J., (2002), "Which Economic Freedoms Contribute To Growth? A Comment", *Kyklos*, Vol. 55, c. 3, ss. 403-416.
- Swan, T. W. (1956) "Economic Growth and Capital Accumulation", *Economic Record*, c.32, ss. 334 -361.
- TEK, Türkiye Ekonomi Kurumu (2003), *Büyüme Stratejileri*, Tartışma Metni 2003/5, www.tek.org.tr
- Temple, J. (2000), "The New Growth Evidence", *Journal of Economic Literature*, c. 37, ss.112-156.

- Torstensson, J. (1994) “Property Rights and Economic Growth.An Empirical Study”, *Kyklos*, c. 47, ss. 231-247.
- Turan, S. (2006), Konya Ticaret Odası Etüd ve Araştırma Servisi,Araştırma Raporu, Sayı:2006, ss.42-65 (9.2.2006)
- Turnovsky, S. J. (2000) “ Growth in an open economy: Some recent developments, *NBB Working Papers*, no. 5, National Bank of Belgium, Brussels.
- Ural, M.(2003), “Finansal Krizler ve Türkiye”, *DEÜ, İ.İ.B.F. Dergisi*, c. 18, s:1, ss.11-28.
- Uygur, E.(1993), “*Finanacial Liberalization and Economic Performance in Turkey*”, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- Wansbeek, T. J. Ve Meier, E. (2000) *Measurement Error and Latent Variables In Econometrics*, Amsterdam, Kuzey Hollanda.
- Witherell, B. (2003) “*The Roles of Market Discipline and Transparency in Corporate Governance Policy*”, OECD at the Banque de France International Monetary Seminar, (<http://www.oecd.org/dataoecd/21/4/2717763.pdf>) (17. 01. 2006).
- Wu, W. Ve Davis, O.A. (1999) “The Two Freedoms, Economic Growth and Development: An Empirical Study”, *Public Choice* 100, ss. 39- 64.
- World Bank (2005), *World Development Indicators 2005*, http://publications.worldbank.org/e-commerce/catalog/product?item_id=631625.
- World Bank (2002), *World Development Report: Building Institutions For Markets*: Oxford, Oxford University Press.
- Yayla, A. (1993), *Liberal Bakışlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 152.
- Yeldan, E., (2001), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 38-135.
- Yereli, A.B. (2003), *Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye’de Devlet-Birey İlişkisi*, Gazi Kitabevi, Ankara, ss.1-285.
- Young, A. (1928) “Increasing returns and economic progress”, *Economic Journal*, s. 38, ss. 527 – 542.
- [Http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/eker-benett-devletbuyumesi.htm](http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/diger_yazilar/eker-benett-devletbuyumesi.htm) (erişim: 9.5.2008)
- <http://www.gul.av.tr/makale/orijinal/KentHaber/RekabetveSerbestPiyasa.htm> (10.05.2008).
- Mises, www.mises.org/resources/1fb23761-01dc-4111-840a-38df973476d1 (21.08.2007).

HeritageFoundation, <http://www.heritage.org/research/features/index/downloads/PastScores.xls>, (30.10.2006)

(<http://www.heritage.org/research/features/index/downloads/2006FiscalBurdenData.xls>-30.10.2006)

Fraser Institute, <http://www.fraserinstitute.ca>

TCMB, www.tcmb.gov.tr

Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr

(<http://www.mises.org/resources/9508c9bd-e3b3-40c4-b7bb-a4674d0bcc48>) (21.08.2007).

Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=60.

Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=446

Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=449

Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=452

Ceterisparibus Veri Tabanı, www.ceterisparibus.net

EKLER

EK- 1: Temel Solow Büyüme Modeli İle EF- Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi

Tablo I: EF İle Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,02*
3	-2,88
2	-2,78
1	-2,79
0	-2,71

Tablo II: Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	% 10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
2	3,41	2.37	3.20

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik değerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.

$$\chi^2_{BGAB}(1) = 1,164(0,300), \chi^2_{BGAB}(2) = 0,823(0,462)$$

Tablo III: Temel Solow Büyüme Modeli İle EF- Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL Model Tahmini

Değişkenler	Katsayı	t istatistiği
C	1,806	2,679***
logY _{t-1}	0,366	1,993
logY _{t-2}	0,367	2,513***
logEF	0,232	1,943
logEF _{t-1}	-0,097	-0,656
logEF _{t-2}	0,230	1,615
logEF _{t-3}	0,225	1,480
logK	0,019	0,497
<i>Hesaplanan uzun dönem katsayıları</i>		<i>T Değeri</i>
C	6,768	12.941
EF	2.213	3.903
K	0.073	0.566

Tablo IV: Temel Solow Büyüme Modeli İle EF- Ekonomik Büyüme Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0,012	1,108

DlogY _{t-1}	0,403	1,529
DlogEF	0,260	2,424**
DlogEF _{t-1}	-0,192	-1,622
DlogEF _{t-2}	0,272	2,553***
DlogEF _{t-3}	0,219	1,888
DlogEF _{t-4}	-0,035	-0,321
DlogK	0,029	0,650
ECSOLEF _{t-1}	-0,917	-2,964***

EK- 2: Temel Solow Büyüme Modeli İle COREF – Ekonomik Büyüme İlişkisi Analizi

Tablo V: Sınır Testi İçin Gecikme Sayısının Tespiti

m	AIC
4	-3,68*
3	-2,90
2	-2,95
1	-2,80
0	-2,90

Tablo VI: Sınır Testinden Hesaplanan F İstatistiğinin Kritik değerlerle Karşılaştırılması

k	F İstatistiği	% 10 Anlamlılık Düzeyinde Kritik Değerler	
		Alt Sınır	Üst Sınır
3	3,46	2,37	3,20

k bağımsız değişken sayısıdır. Kritik depğerler Pesaran vd.(2001:299)'deki Tablo C1.ii:Case II'den alınmıştır.

$$\chi^2_{BGAB}(2) = 1,753(0,252)$$

Tablo VII: COREF İle Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL Model Tahmini

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	1.167	1.821
logY _{t-1}	0.590	2.907**
logY _{t-2}	0.243	1.337
logCOREF	0.264	2.695**
logCOREF _{t-1}	-0.094	-0.753
logCOREF _{t-2}	-0.034	-0.306
logCOREF _{t-3}	0.143	1.249
logK	-0.052	-0.579
logK _{t-1}	0.079	0.990
<i>Hesaplanan uzun dönem katsayıları</i>		<i>t değeri</i>
C	7,053	6,561

coref	1,686	2,170
k	0,158	0,827
R ² = 0,98, Adj.R ² = 0,97, F= 113,56, DW= 1,95, $\chi^2_{BGAB} (2) = 6,52(0,010)$, $\chi^2_{WDV} = 1,016(0,502)$, $\chi^2_{JBN} (2) = 2,11(0,348)$.		

Not: Bağımlı değişken logy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. *, **, *** işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

Tablo VIII: COREF İle Ekonomik Büyüme İlişkisi Üzerine ARDL Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T İstatistiği
C	0.005	0.346
DlogY _{t-1}	0.683	1.772
DlogCOREF	0.268	2.956**
DlogCOREF _{t-1}	-0.187	-1.416
DlogCOREF _{t-2}	-0.000	-0.002
DlogCOREF _{t-3}	0.162	1.736
DlogCOREF _{t-4}	-0.095	-0.987
DlogK	0.031	0.547
DlogK _{t-1}	0.050	0.812
ECSOLCOREF _{t-1}	0,400	-2,442**
R ² =0,51, Adj. R ² = 031, F=7,84, DW= 1,55, $\chi^2_{BGAB} (2) = 1,811(0,189)$, $\chi^2_{BGAB} (2) = 1,811(0,189)$, $\chi^2_{BGAB} (1) = 3,433(0,078)$, $\chi^2_{BGAB} (3) = 2,716(0,074)$, $\chi^2_{WDV} = 0,390(0,967)$, $\chi^2_{JBN} = 0,984(0,611)$		

Not: Bağımlı değişken dlogy'dir. ARDL modelindeki gecikme sayıları, maksimum gecikme 4 olmak üzere, AIC aracılığıyla belirlenmiştir. ECSOLCOREF_{t-1} uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. *, **, *** işaretleri sırayla % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerini göstermektedir. χ^2_{BGAB} , χ^2_{JBN} , χ^2_{WDV} , sırasıyla, Breusch- Godfrey ardışık bağımlılık, Jarque- Bera normallik ve White değişen varyans sınaması istatistikleridir. Parantez içindeki sayılar kesin olasılık değerleridir.

EK - 3 : Ekonomik Özgürlük ve Büyüme Arasında Nedensellik İlişkisinin Johansen Uygulaması İle Analizi

Tablo IX: EF- y Nedensellik İlişkisinin Kısıtsız Eşbütünleşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünleşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz- İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.3084	13.440*	13.428	0.099	12.911*	12.296	0.080
En az 1 tane	0.015	0.529	2.705	0.466	0.529	2.705	0.466

Tablo X: COREF- y Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0,338	20,357*	20,261	0,048	14,036*	15,892	0,095
En az 1 tane	0,169	6,321	9,164	0,167	6,321	9,164	0,167

Tablo XI: WEF- Y Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.401	18.116*	15.494	0.019	17.976*	14.264	0.012
En az 1 tane	0.003	0.140	3.841	0.708	0.140	3.841	0.708

Tablo XII: HEDEF- Y Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.368	23.406*	20.261	0.017	16.070*	15.892	0.046
En az 1 tane	0.189	7.336	9.164	0.109	7.336	9.164	0.109

Tablo XIII: DBEF- Y Arasında Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.364	15.855*	15.494	0.044	15.842*	14.264	0.027
En az 1 tane	0.0004	0.013	3.841	0.908	0.013	3.841	0.908

Tablo XIV: PMEF- Y Arasında Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.288	12.094	12.320	0.054	11.936*	11.224	0.037
En az 1 tane	0.004	0.157	4.129	0.742	0.157	4.129	0.742

Tablo XV: PBEF- Y Arasında Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,10 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.324	19.379*	17.980	0.065	13.331	13.905	0.121
En az 1 tane	0.162	6.047	7.556	0.187	6.047	7.556	0.187

Tablo XVI: SPEF- Y Arasında Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.289	17.951*	12.320	0.005	11.946*	11.224	0.037
En az 1 tane*	0.157	6.005	4.129	0.016	6.005	4.129	0.017

Tablo XVII: DTEF- Y Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.358	15.897*	15.494	0.043	15.518*	14.264	0.031
En az 1 tane	0.010	0.379	3.841	0.538	0.379	3.841	0.538

Tablo XVIII: YKYEF – Y Kısıtsız Eşbütünlüşme Sıra Testi (İz – Mak. Özdeğer)

Eşbütünlüşme Hipotezleri Sayısı	Özdeğer	İz-İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık	Max. Özdeğer İstatistiği	0,05 Kritik Değer	Olasılık
H ₀ : Red*	0.316	21.472*	20.261	0.033	13.318	15.892	0.121
En az 1 tane	0.207	8.154	9.164	0.077	8.1542	9.164	0.077

EK – 4: Ekonomik Özgürlük Endeksi

YILLAR	EFTR	WEFTR	COREFTR	HEDEFTR
1970	3.98	4.10	4.30	7.01
1971	4.38	4.58	4.55	7.66
1972	4.24	4.36	4.49	7.76
1973	4.25	4.25	4.60	6.99
1974	4.60	4.93	4.34	7.19
1975	4.50	4.80	4.62	7.83
1976	4.39	4.54	4.61	8.13
1977	3.82	3.90	4.32	7.75
1978	3.70	3.61	3.91	6.69
1979	4.24	4.14	4.18	6.14
1980	4.31	4.12	4.13	6.01
1981	4.17	4.03	4.00	6.40
1982	4.32	4.15	4.17	5.87
1983	4.55	4.43	4.33	6.41
1984	4.62	4.50	4.34	6.43
1985	4.48	4.23	4.34	5.95
1986	4.74	4.80	4.75	6.81
1987	5.23	5.46	5.71	8.33
1988	5.37	5.89	5.61	7.09
1989	4.90	5.16	5.09	6.59
1990	5.11	5.19	4.97	7.84
1991	4.58	4.77	4.48	6.36
1992	4.55	4.34	4.61	6.70
1993	5.05	4.75	5.18	7.11
1994	4.87	4.93	4.68	5.69
1995	5.76	5.86	5.78	8.25
1996	4.99	4.83	4.88	7.34
1997	5.25	5.04	5.34	8.16
1998	4.79	4.56	4.02	7.35
1999	4.40	3.80	4.28	4.83
2000	5.73	5.50	5.67	8.11
2001	5.54	5.61	4.76	6.44
2002	5.78	5.63	5.65	7.90
2003	6.05	5.99	6.17	7.90
2004	6.52	6.35	6.95	8.37
2005	6.73	6.2	7.44	8.70
2006	6.94	6.13	7.35	8.68

ÖZGEÇMİŞ

1976 yılında Aydın – Nazilli’de doğdum. İlkokulu Nazilli’de bitirdim. Ortaöğretimi İzmir, Bornova Anadolu Lisesi (Almanca)’nde 1994 yılında tamamladım. 1999 yılında Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat (İngilizce) bölümünden mezun oldum. Ekim 2000’den bu yana Adnan Menderes Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktayım. Mayıs 2003’te ADÜ, İ.İ.B.F. İktisat bölümünde “ Dünya Ticaret Örgütü, Kalkınmakta Olan Ülkelerdeki Rolü, Önemi ve Türkiye” konulu yüksek lisans tezimi tamamladım. Eylül 2003 tarihinden bu yana, ADÜ – İ.İ.B.F., İktisat bölümünde doktora öğrencisiyim. Şubat 2006’dan beri “Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi” konulu doktora tez çalışması üzerine çalışmaktayım. İktisat teori ve politikaları üzerine çalışmalar yapmaya devam etmekteyim. Evli ve bir kız çocuk annesiyim.